

1. Dovydas Skarolskis. *Ar organiškoji demokratija yra vien neužbaigtas tarpukario reliktas? (Demokratijos teorijos)*
2. Simona Bareikytė, Laura Juozaitytė, Justinas Lingevičius, Marija Sajekaitė, Monika Zdanevičiūtė. *TSPMI studentų ideologinės orientacijos nuoseklumo analizė. (Socialinių mokslų filosofija)*
3. Tomas Bekišas. *Europos Sąjungos fiskalinės drausmės sutartis ir jos poveikis valstybių suverenitetui: liberalusis institucionalizmo požiūris". (Tarptautinių santykių teorijos)*
4. Vaida Gineikytė. *"Tiltas tarp Lietuvos ir Lenkijos": tautinės bendruomenės suvokimą keičianti išrasta tradicija? (Socialinių teorijų įvadas)*
5. Titas Kumpys, Agnė Raginytė, Kristina Selezniova, Lukas Grinius ir Valentinas Žemgulis. *"Partijų perrenkamumo priežastys savivaldybių tarybų rinkimuose". (Lyginamoji politika)*
6. Aivaras Žukauskas. *Tarptautinės finansų krizės: priežastys ir pasekmės. (Tarptautinė ekonomika)*
7. Agnė Sabaliauskaitė. Friedrich Nietzsche's pasaulis. (Šiuolaikinės politinės teorijos)
8. Vytautas Sinica. *Juozo Girniaus tautiškumo samprata. (Lietuvos politinės minties istorija)*

1. Dovydas Skarolskis. *Ar organiškoji demokratija yra vien neužbaigtas tarpukario reliktas? (Demokratijos teorijos)*

Dr. A. Jankauskas: Dovydo Skarolskio rašto darbas – puikus pavyzdys, kaip lituanistinės temos gali tapti organiška vieno ar kito kurso dalimi. Į tarpukario Lietuvos organiškos valstybės svarstymus žvelgiama per istorinį ir dabarties matmenį, siekiama juos aktualizuoti ir sudabartinti.

Įvadas

„Žmogui vienui vienam būna tvanku, ankšta ir tamsu. Žmogaus siela neturi sparnų primygti nuosavam „aš“. Sunku jai tada, bet kuo plačiau sparnus išskės, kuo didesnę ratą apsuks, tuo bus lengviau, tuo laimingesnis bus žmogus.“

– M. K. Čiurlionis

Organiškos demokratijos ir organiškos valstybės idėjos tarpukariu buvo lietuviškos politinės teorijos blykstelėjimo momentas. Tai – tarpukario katalikiškos krypties politinius svarstymus vienijanti alternatyva liberaliai demokratijai ir autoritariniam valdymui, kurioje žmogus nebėra traktuojamas kaip autarkiškas ar visiškai nuo režimo priklausomas individas. Didingiausi to meto Lietuvos intelektualai padėjo pamatus teorijai, kuri turėjo suteikti valstybei ir visuomenei tinkamesnes formas. Nuo pirmųjų šio mąstymo apraiškų Lietuvoje mus skiria beveik ištisas amžius.

Per šį laiko tarpą daug kas pasikeitė. Ne vienas šiai tema parašytas puslapis jau atgyveno. Tarpukaryje keltų iššūkių ir problemų realumą jau galime įvertinti iš istorinės perspektyvos. Kai kurios problemos pakito ir vėl apsisireiškia šiandien, pasislėpdamos po naujomis kaukėmis. Todėl šiame rašto darbe bus bandoma įvertinti lietuvišką organiškos valstybės sampratą, žvelgiant į jos atsiradimo priežastis, galimas spragas bei tai, kas daro kiekvieną teoriją reikšmingą – jos pritaikomumą praėjus daugybei metų. Ne veltui, deklaracijos „Į organiškosios valstybės kūrybą“ autoriai kvietė tautą eiti dviem kryptimis: „1. Apvalyti dabartį ir 2. Atverti perspektyvas į ateitį“¹. Taigi, ir analizė šiame darbe vyks dviem lygmenimis:

1. Istoriniu, kuris apims ne tik Lietuvos padėtį tarpukariu, bet ir bendrą socialinį - politinį Europos foną nuo XIX a. pabaigos, kuris ir metė burtą organinių demokratijos teorijų atsiradimui. Kartu teks apžvelgti esmines šių idėjų gaires.
2. Dabarties, kuris vertins esminių pilnutinės demokratijos minčių tinkamumą dabarčiai ir sieks sukritikuoti silpnąsias teorijos vietas.

¹ Į organiškosios valstybės kūrybą, *Proskyna*, 1989 m. Nr. 3, p. 129; taip pat žr.: *Lietuvos politinės minties antologija, I tomas. Lietuvos politinė mintis 1918-1940 m.*/Justinas Dementavicius, Kęstutis Girnius, Algimantas Jankauskas, Alvydas Jokubaitis, Vytautas Radžvilas. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2012, p. 552.

Rašto darbe bus remiamasi įvairiais šaltiniais: popiežių enciklikomis, žymių XX a. pradžios – vidurio Lietuvos kultūros ir politikos veikėjų tekstais bei kalbomis, politikos mokslų pasaulio autoritetais ir t.t. Bet ypač didelis dėmesys bus kreipiamas į tris šaltinius: „*I organiškiosios valstybės kūryba*“ (1936 m.), „*Romuviečių deklaracija: sveikintina iniciatyva visuomeninės minties srityje*“ (1936 m.) ir „*I reformuotą demokratiją*“ (1943 – 1944 m.). Į ketvirtąją žymų organiškios/pilnutinės demokratijos veiklą „I pilnutinę demokratiją“ šiame darbe nebus gilinamasi. Jis buvo parašytas jau išeivijoje ir skelbė idilišką demokratijos variantą, o jo autoriai nujautė, kad Lietuvos šansai greitai atgauti nepriklausomybę yra menki, skirtingai nei ankstesniuose tekstuose, kurie turėjo viltį reformuoti laisvą Lietuvą. Tuo tarpu, šio darbo tikslas – išanalizuoti istorines aplinkybes, šaltinius ir įvertinti organinės valstybės bei organiškios demokratijos idėjų aktualumą šių dienų Lietuvai.

1. Istorinis matmuo

1.1 Politinės nuotaikos XIX a. pab. – tarpukario Europoje

XIX a. pabaigoje, vis radikalėjant socialistų ir komunistų judėjimams, Europa ėmė suprasti, kad seno kirpimo liberalizmas atsidūrė aklavietėje. Daugelyje šalių augo neramumai, didėjo profsąjungų narių kiekis, darbininkai reikalavo vis daugiau teisių. Valstybės ir aukščiausi jų pareigūnai atsidūrė problematiškoje padėtyje, kur reikėjo išlaviruoti tarp didelę įtaką turinčių verslininkų ir apie proletariato revoliuciją besišnibždančių darbininkų, kurie buvo nepatenkinti esama socialine padėtimi visuomenėje.

Šiuo neramiu periodu Popiežius Leonas XIII išleido encikliką „*Rerum novarum*“ su priedu „Kapitalo ir darbo teisės ir pareigos“. Šioje enciklikoje jis nušvietė daug darbininkų klasės problemų, dar tik ateityje susiformuosiančio katalikiško socialinio mokymo šviesoje. 1891-ųjų gegužę pasirodęs dokumentas akcentavo „prigimtą žmogaus teisę“ kurti privačias draugas, profesiniu pagrindu suvienytas *kūnus* - sąjungas². Popiežius bandė sugrąžinti Viduramžių menančią korporacijos instituciją į savo laikų Europą, kaip alternatyvą socializmo doktrinai, kuri kėlė grėsmę visam kontinentui kultūrine, religine, ekonomine ir politine prasmėmis. Šiame dokumente Popiežius pasisako prieš gamybos priemonių suvalstybinimą, nes tai kiekvieną pilietį paverstų vienu valstybinės mašinos sraigtelium. Be to, negalima nurašyti ir kritikos tuometiniam liberalizmui - griežtai kritikuojama valstybės visiško nesidomėjimo ūkine sritimi ir nesikišimo į ją koncepcija³.

² Leo XIII, *Rerum Novarum*. Encyclical of Pope Leo XIII on Capital and Labor
<http://www.vatican.va/holy_father/leo_xiii/encyclicals/documents/hf_l-xiii_enc_15051891_rerum-novarum_en.html> [Žiūrėta: 2012-05-14]

³ Jonas Paulius II, *Centesimus Annus*. Enciklika 100-oms „*Rerum Novarum*“ metinėms
<http://www.lcn.lt/b_dokumentai/enciklikos/centesimus-annus.html#I> BŪDINGI ENCIKLIKOS RERUM NOVARUM BRUOŽAI [Žiūrėta: 2012-05-14]

„Naujieji dalykai“ įnešė daug inovatyvių vėjų į Senąją Žemyną. XX a. pirmaisiais dešimtmečiais atsirado ne vienas intelektualinis judėjimas, bandęs dar sykį permąstyti ir pritaikyti korporatyvizmo idėją. Pavyzdžiui, itališkas fašizmas, kurį iškėlė antro dešimtmečio vietiniai sindikalistai, apjungė kairiojo ir dešiniojo politinių sparnų idėjas ir vėliau gravituodamas į dešinį sparną įtvirtino šią doktriną, kaip autoritarinę nacionalistų politinę ideologiją. Panašių išpildyti bandomų idėjų netrūko. „Rerum novarum“ keturiasdešimtmečiui paminėti ir iš naujo socialinę situaciją pasaulyje permąstyti norėdamas Popiežius Pijus XI parašė kitą encikliką – „Quadragesimo anno“, kurios tikslas buvo aprašyti trečiojo kelio perspektyvą, kaip alternatyvą „žmogiško veido“ taip ir neįgavusiems radikaliai kapitalizmui ir komunizmui. „Keturiasdešimt metų po“ grindė savo ateities viziją visuomenės solidarumo ir subsidiarumo principais⁴. Popiežius tęsė savo pirmtako darbą ir gyrė korporatyvizmo idėją, kaip būdą išspręsti socialinius klausimus. Ne tik tuometinė Vakarų Europa, bet ir Lietuva girdėjo, kaip korporatyvizmu grįstas režimas pastatė Italiją ant kojų ir gražino į didžiųjų Europos valstybių gretą.

1.2 Lietuvos dešiniųjų kelias link organiškiosios valstybės teorijų

1920 – 1926-ųjų metų Lietuvoje, liberalios demokratijos modeliu paremtame parlamente dominavo Lietuvos krikščionių demokratų partija. Maždaug, nuo šio laikotarpio vidurio, kai kurie lietuvių dešinieji intelektualai ir politikai pradėjo teigti, kad liberali demokratija yra nepakankamai efektyvi politinio valdymo forma bei ėmė reikšti kritiką tuometinei valdžiai. Šiems protautininkiškiems intelektualams ir politikams postūmį į dešiniąjį radikalizmą davė būtent sėkmingas Musilinio žygis į Romą. Fašizmas jiems imponavo būtent dėl tvarkos, autoriteto principo ir novatoriškos korporatyvizmo idėjos, nors kaip ir daugelyje Europos šalių, jie tikėjosi sukurti modifikuotą fašizmo versiją, kuri skirtųsi nuo musoliniškosios⁵. Paskutiniaisiais liberalios tarpukario demokratijos metais Lietuvoje, į šią stovyklą ėmė pereiti net ir dešinieji krikščionys demokratai, kurie siekė centrinės valdžios autoriteto didinimo, aukojant savivaldos organus⁶. Po 1926-ųjų gruodžio 17 d. perversmo šalyje įsigalėjo Antano Smetonos autoritarinis režimas, kuris tik *de jure* išlaikė liberalios demokratijos konstitucinę sandarą. Nesunku suprasti, jog režimas autoritarizmo aukštinimą laikė akademikų gero tono ženklu.

1933 m. Vladas Juodeika Socialinių ir Politinių Mokslų Institute surengtoje paskaitoje „Naujos socialinio gyvenimo gairės“, sekdamas Popiežių Leono XIII ir Pijaus XI pavyzdžiu, pažėrė daug kritikos liberalizmo ir socializmo (Juodeika socializmą pavadina „ūkiška liberalizmo išpera“) ideologijoms. Žymus to meto ekonomistas nurodė esminį jų klaidingumą ontologiniame lygmenyje, traktuojant visuomenę, kurį gali ištaisyti tik organišku pagrindu veikianti valstybė: „Visuomenė — tai konkreti realybė, iš daugelio būtybių susidaręs gyvas dvasinis organizmas, kuriame kiekviena tokia būtybė, virsta nebe „atomu“, nebe „individu“, bet dalyviu to organizmo

⁴ Pius XI, Quadragesimo Anno. Encyclical Of Pope Pius XI on Reconstruction of Social Order
<http://www.vatican.va/holy_father/pius_xi/encyclicals/documents/hf_p-xi_enc_19310515_quadragesimo-anno_en.html> [Žiūrėta: 2012-05-14]

⁵ Jean Stengers. Belgium. *The European right: a historical profile*. Sud. H. Rogger, E. Weber. Berkeley; Los Angeles, 1966, p. 144.

⁶ Petras Pranciškus Būčys. Italijos valdžia, *Rytas*, 1924, Nr. 88, p. 1.

dvasios, nariu tautinės bendruomenės ir pagaliau asmeniu tikrąja to žodžio prasme. Individo likimas yra neatskiriama surištas su visumos likimu: jis negali atsistoti šalia savo valstybės ir jos istorijos; jis negali „pabėgti“ iš šio pasaulio, nes pastarasis jam, labiau reikalingas, negu paukščiui oras“⁷.

Visgi, reikia pripažinti, jog Juodeika, kaip ir neretas to laikmečio intelektualas, klydo laikydamas fašizmo doktriną labiausiai atskleidžiančia organinės valstybės pliusus⁸. Itališkas fašizmas pamynė popiežių eskaluotą subsidiarumo principą, nes dučė buvo lyderis, kuriam reikėjo tarnauti. Subsidiarumo principo besilaikančioje valstybėje ne silpnesnis turi tarnauti stipresniam, o stipresnis, jeigu gali, privalo ištiesti pagalbos ranką silpnesniam. Be to, fašizmas, kaip nedemokratinis režimas, neleido pilnai atsiskleisti kiekvieno žmogaus unikalumui ir talentams, nes autoritarinis režimas varžo gyventojų saviraišką. Aišku, ne išimtis buvo ir smetoniškasis režimas.

Šią klaidą bandė taisyti 16 Lietuvos ateitininkų sendraugių, kurie nebuvo patenkinti šalį valdančiu autoritariniu režimu, ėmė galvoti apie tobulesnę demokratijos formą. Ją aptarė ir parengė naują valstybės koncepciją, kurią 1936 m. „Naujojoje romuvoje“ išspausdintoje deklaracijoje pavadino organišką valstybės koncepciją⁹.

1.3 Nauji organišką valstybės apmatai

Tekste „Į organišką valstybės kūrybą“ ateitininkai sendraugiai, tarp kurių buvo Kazys Pakštas Antanas Maceina, Pranas Dielininkaitis, Ignas Skrupskelis ir kt., išreiškia viltį, kad autoritarinį režimą, kuris pakeitė liberalią demokratiją, gali pakeisti organišką valstybės santvarka. Pasak autorių, šioje santvarkoje tauta ir valstybė esti glaudžiai susijusios, nes tauta per valstybę įgyja autoritetą. Kiekvienas tautos narys yra tiek individas, kaip gamtinis žmogaus aspektas, tiek asmuo, kaip dvasinis aspektas, kuris kartu su visais kitais apsprendžia tautos likimą. Tiek valstybė, tiek pilietis, kaip individas, dirba žmogaus asmenybei. *Naujaromuvių* organišką valstybės pagrindinis vaidmuo – užtikrinti asmens autonomiškumą¹⁰.

Čia sutinkame ir iš kitokio mąstymo kildinamą autoriteto sąvoką – priešingai nei autoritarizme, organišką valstybėje autoritetas kyla iš aukštesnės kompetencijos arba kilnesnio prado asmenybės. Tik egzistuojant tokiems autoritetingumo dėsniams gali atsirasti našus darbas, kuris būtų paremtas laisve, organizuotumu ir diferencijuotu bendradarbiavimu. Tokie laisvai

⁷ Vladas Juodeika. Naujos socialinio gyvenimo gairės, *Vairas*, 1933.Nr. 11, p. 294-315; arba *Lietuvos politinės minties antologija, I tomas. Lietuvos politinė mintis 1918-1940 m.*/Justinas Dementavicius, Kęstutis Girnius, Algimantas Jankauskas, Alvydas Jokubaitis, Vytautas Radžvilas. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2012, p. 232-249.

⁸ Ibid. P. 243-244.

⁹ Mindaugas Bloznelis. Juozas Brazaitis – tobulesnės demokratijos kūrėjas. <<http://archive.minfolit.lt/arch/15001/15474.pdf>> [Žiūrėta: 2012-05-15]

¹⁰ Į organišką valstybės kūrybą, *Lietuvos politinės minties antologija, I tomas. Lietuvos politinė mintis 1918-1940 m.*/Justinas Dementavicius, Kęstutis Girnius, Algimantas Jankauskas, Alvydas Jokubaitis, Vytautas Radžvilas. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2012, p. 555-556.

bendradarbiaujantys žmonės atsakingai naudodami savo laisves ir puoselėdami tautą, leidžia valstybei lengviau užtikrinti teisingumą, kurio baigtinė forma yra bendruomeninė meilė¹¹.

Autorių nuomone, organinė valstybė turi laikytis ant trijų fundamentalių principų: korporatyvinės santvarkos, kultūrinės autonomijos ir teisinės valstybės. Skirtingai nei fašizme, siūloma ne etatinė, o draugijinė korporatyvizmo forma, kuri užtikrintų geresnius visuomeninius santykius. Kiekvienas Lietuvos pilietis turi pilną laisvę savo pasaulėžiūros ir sąžinės dalykuose. Teisinės valstybės išpildymas būtų baigiamasis organinės demokratijos elementas, nes maksimuotų kiekvieno piliečio, profesinio, socialinio ar ekonominio vieneto atstovavimą per naują valstybės sąrangą, kuri skirtųsi nuo įprastos mechaniškos ir liberalios demokratijos¹².

Į šį dokumentą netruko sureaguoti artimas ir autoritetingas *naujaromuviams* Stasys Šalkauskis, kuris savo tekste „Romuviečių deklaracija: sveikintina iniciatyva visuomeninės minties srityje“ užsiima organinės valstybės apologetika, prieš jau spėjusią kilti „Į organiškų valstybės kūrybą“ kritiką. Šalkauskis meistriškai demaskuoja tai, kad skirtis tarp žmogaus, kaip individo, ir žmogaus, kaip asmens, deklaracijoje neturi nieko bendro su mechanistine sąranga. Maža to, filosofas pratęsia mintį, esą visi žmonės yra lygūs individų lygmenyje, bet skiriasi kaip asmenybės. Toks mąstymas parodo, kad *naujaromuvių* idėjos buvo artimos tam, ką po dviejų dešimtmečių knygoje „Dvi laisvės sąvokos“ apie pozityvią ir negatyvią laisvę rašė Isaiah Berlinas. Organinė valstybės sąranga užtikrina minimalią pozityvią laisvę individui, tuo pačių saugodama nuo jos pertekliaus, kuris veda į anarchiją, ir siekia kuo didesnės negatyvios laisvės asmeniui. Pliuralizmas organinėje valstybėje leidžia kiekvienam asmeniui, kaip vienokio ar kitokio vienalyčio socialinio – ekonominio darinio nariui, turėti visišką kultūrinę ir sąžinės autonomiją¹³.

Šalkauskis teigia, kad dėka teisinės valstybės įtvirtinimo ir kitų reformų, organinėje valstybėje egzistuoja ir organinė demokratija. Toks demokratijos tipas gali funkcionuoti tik dėka laisvės, meilės, solidarumo, teisingumo, teisiškumo ir lygybės. Jame stipriai sumažėtų parlamento galia, nes ji parlamentas apsiribotų korporatyvistinės santvarkos atstovavimu. Teksto pabaigoje seka įvertinimas, kuriame Šalkauskis akcentuoja, jog kai kurios deklaracijos idėjos yra neužbaigtos iki galo.¹⁴

1941 m. pabaigoje (t.y. prieš mirtį) Šalkauskis parašo rankraštinį tekstą „Pilnutinė demokratija. Naujosios santvarkos metmens“, kuriame išdėsto novatoriško projekto – pilnutinės demokratijos metmenis. Rankraštyje autorius išlaiko trisritės demokratijos supratimą, bet vietoje teisinės valstybės išpildymo, akcentuoja parlamentarizmo, kaip politinės demokratijos įgyvendinimo, svarbą. Filosofo nubraižytoje schemoje galima justi anglosaksiško parlamentarizmo požymių. Greta jau Monteskjė įvardintų trijų valdžių, atsiranda ir ketvirtoji – nustatomoji valdžia, kurią sudaro Didysis Seimas, Politiniai rūmai arba Mažasis Seimas,

¹¹ Ibid. p. 558-559.

¹² Ibid. p. 562-563.

¹³ Stasys Šalkauskis. Romuviečių deklaracija, *Raštai*, t. V. Vilnius, Mintis, p. 568-569.

¹⁴ Ibid. p. 575-576.

Korporacijų rūmai, Ideologinių bendruomenių rūmai. Šalkauskio teigimu, ketvirtoji valdžia įtvirtintų organiškumo koncepciją valstybėje¹⁵.

Po beveik dviejų metų Maceina ir Girnius ir kiti išeivijos intelektualai, tikėdami, kad netolimoje ateityje Vakarai Lietuvą vėl pripažins nepriklausoma, šešiuose laikraščio „Į laisvę“ numeriuose publikuoja straipsnių seriją „Į reformuotą demokratiją“. Pirmoje dalyje išsakoma mintis, kad ateities valstybėje visuomenė susiorganizuos partinius ir profesiniu būdais. Profesinis būdas kils iš korporatyvizmo, o partinis garantuos politinių idėjų kilimą iš apačios, priešingai nei autoritariniame politiniame būde. Taip pat, autoriai ragina kitatikius ir ateistus neieškoti nenaudingai savo jėgų ir leisti katalikams išlaikyti savo religinę autonomiją asmens ir atstovavimo lygmenyse, vardan demokratijos organiškumo¹⁶.

Sekančioje dalyje autoriai kalba apie Profesinių rūmų būtinybę, kuriuose sudarytų profesinių sąjungų atstovai. Ne kiekvienas nori dalyvauti politikoje, bet profesija kiekvieną žmogų įtrauktų į bendruomeninius svarstymus. Įvairios profesijos (darbuotojai ir darbdaviai) pačios iš savęs siūlytų įvairias mintis, įstatymo projektus. Verta pažymėti, kad Šalkauskio idėja apie Korporacijų ir Ideologijų rūmus yra tęsiama, juos performuojant į: 1) kultūros, 2) prekybos bei pramonės ir 3) žemės ūkio rūmus¹⁷.

Straipsnių cikle taip pat siūlomi socialinio aprūpinimo problemų sprendimai, mokant trilypę algą¹⁸, apibrėžiama religijos vieta visuomenėje¹⁹. Kokybišką gyvenimą autoriai stato ant racionalizuoto valstybės gyvenimo, dirbančiųjų specializacijos skatinimo ir moralaus auklėjimo pamatų²⁰. Paskutiniame tekste trumpai aprašoma, kaip spartinti žemės ūkio pažangą²¹.

¹⁵ Algimantas Jankauskas. Pilnutinė demokratija: Stasio Šalkauskio politinės filosofijos palikimas <<http://www.bernardinai.lt/straipsnis/2010-12-29-algimantas-jankauskas-pilnutine-demokratija-stasio-salkauskio-politines-filosofijos-palikimas/55245>> [Žiūrėta: 2012-05-15]

¹⁶ Į reformuotą demokratiją, *Į laisvę*, 1943. Nr. 21

¹⁷ Į reformuotą demokratiją, *Į laisvę*, 1943. Nr. 22

¹⁸ Į reformuotą demokratiją, *Į laisvę*, 1943. Nr. 23

¹⁹ Į reformuotą demokratiją, *Į laisvę*, 1944. Nr. 25

²⁰ Į reformuotą demokratiją, *Į laisvę*, 1944. Nr. 28

²¹ Į reformuotą demokratiją, *Į laisvę*, 1944. Nr. 31

2. Dabarties matmuo

2.1 Organiškosios valstybės ir demokratijos sampratų kritika

Visų pirma, dera kritikuoti korporatyvizmo būtinybę. Popiežiai Leonas XIII ir Pijus XI, siūlydami korporatyvizmą, reagavo į laukinio kapitalizmo priespaudą darbininkų klasei. Šaltojo karo metu, Vakarų valstybės reformavo savo politinius ir ekonominius principus priartėdamos prie gerovės valstybių modelių, garantuodamos darbininkams daugiau teisių ir supančiodamos kapitalizmą tam tikrais apribojimais. Popiežius Jonas Paulius II savo enciklikoje „Centesimus Annus“ kelia mintį, kad reformuotas kapitalizmas ir laisvoji rinka, derinant asmeninę ir visuomeninę naudą, yra „veiksmingiausia priemonė panaudoti atsargas ir patenkinti poreikius“²². Šį pranašumą pastebėję Vakarų valstybių vadovai irgi atsisakė senosios korporatyvizmo vizijos įgyvendinimo, nes šiuolaikinės korporacijos ir verslo centrai bei slėniai derina nebe vienos profesijos darbuotojų darbą ir gaminamą produkciją. Archaiškas korporatyvizmas užsiliko tik specifiniuose ūkio sektoriuose.

Be to, žemės ūkis nebėra esminis ekonomikos variklis. Atsiradusi modernių technologijų ir medijų rinka, netruko didelius valstybių pajėgumus perkelti į naujas vietas. Didėjanti globalizacija neleidžia verslui koncentruotis vienoje lokacijoje, antraip jis neatlaikys konkurencijos. Reikia pripažinti, kad organiška valstybė yra bent dalinai grįsta tuometiniais nacionalinės ekonomijos modeliais. Aišku, šiais laikais egzistuoja naujos nacionalinės ekonomijos teorijos, bet jos turi kiek kitokius reikalavimus. Be to, našiai veikia tik saikingas nacionalistinis požiūris į ekonomiką, kuris egzistuoja kartu su globaliu kapitalizmu.

Trečioje „Į reformuotą demokratiją“ dalyje galima pastebėti, jog apie socialines garantijas darbe kalbama tik vyrams, o moterims paliekama tik vieta namuose. Antros kartos feminizmas ir neoliberalūs kapitalizmo ruporai per paskutinius 50 metų situaciją pakeitė kardinaliai, nes šiandienos visuomenėje dirbančią moterį pamatyti nebėra staigmena. Darbo laikas yra identiškas abiem lytims. Vadinasi, abu tėvai gali skirti vienodą laiko kiekį vaiko priežiūrai.

Galiausiai, išsiplėtęs valdymo mechanizmas reikalauja didesnės įstatyminės bazės ir Konstitucijos, kas automatiškai kelia didelių teisinių problemų, o organinės valstybės teoretikai pabrėžia didelę teisiškumo svarbą. Jei teisinis aparatas imtų strigti, kiltų didelis pavojus kažkuriai organinės valstybės daliai nefunkcionuoti. Visiems politikos teoretikams žinoma Jono Solsberiečio mintis, jog organinėje valstybėje visos sritys yra susijusios ir jei viena ima nefunkcionuoti atitinkamai, tai grasina viso politinio kūno gyvybei. Lygiai tokią pačią stagnaciją gali sukelti tautinių mažumų neįtraukimas į politinį gyvenimą. Vis labiau globalėjančiame pasaulyje tai galėtų prišaukti tik vidinių neramumų ir anarchijos apraiškų.

2.2 Pamaštymai apie organiškumo vystymą šiandien. Arba vietoj išvadų

Negalima atsainiai nurašyti visų idėjų, kurios glūdi organinės valstybės ir demokratijos teorijose. Jos siūlo ne vieną puikų sprendimą. Problemos kyla dėl gilesnio teorinio lygmens

²² Kęstutis Kėvalas, Laisvosios rinkos tema Popiežiaus Jono Pauliaus II enciklikoje „Centesimus annus“. *Rinka ir moralė*. Lietuvos laisvosios rinkos institutas, Vilnius, 2011, p. 114.

nebuvo. Ankstesnis skyrius įrodė, kad esminis tarpukario teorijų trūkumas yra stagnacija. Jos liko netobulinamos, o laikas nesustojo. Pasaulis pasikeitė, atsirado daug naujų teorijų.

Jau turime kapitalizmą su „žmogišku veidu“, bet negebėsime jo įkinkyti į bent kiek organišką valstybę ar demokratiją, kol valstybės gyventojai nėra konsoliduoti pilietinio ugdymo prasme. Tam reikia įgyvendinti atitinkamus veiksmus autonomiško asmens ugdymo link. Tik tada, kai žmogus galės įgyti specifines trokšamas žinias, galima tikėtis visuomenės, kuri bus suinteresuota domėtis valstybiniu gyvenimu ir jį keisti nerevoliuciniais būdais. Toks išsilavinimas atbaigs antruoju nariu naujam kapitalizmui – doru piliečiu.

Doras pilietis yra tik tas, kuris puikiai supranta esminį faktą – ilguoju laikotarpiu geriau didinti bendrą aplinkinių gerbūvį, negu krauti vien asmeninius turtus. Deja, doro piliečio ugdymą mažai kas beakcentuoja. Šalies vadovai ir intelektualai didesnę dėmesį savo planuose ir vizijose skiria žmogaus, kaip darbininko ir produkto kūrėjo, o ne doro piliečio vystymui. Lyderiai praranda unikalius idealus ir verčiau kopijuoja užsienį, nors tarpukario dešinieji intelektualai dažnai siekė to, kad Lietuvos teisė, politika ir kitos sferos įgautų organiškumo, augdamos iš savęs ir pateisindamos gyventojų lūkesčius.

Organinės valstybės teorijos buvo rengiamos turint aukštus idealus žmogui, o tokių idealų šių dienų Lietuvai trūksta. Bendrojo gėrio kūrimas negali apsiriboti elementariais „čia ir dabar“ siekiais, o organinė valstybės sandara laiduoja lankstumą ir prisitaikymą prie besikeičiančių visuomenės poreikių. Piliečių pasiūlymų nuvertinimas visada artina prie liūdnos filmo „Metropolis“ (1927 m.) distopijos, kurioje pilnai įsigalėjusi mechaniška - kapitalistinė Leviatano ir Molocho priespauda. Tik apjungiant protautines tarpukario idėjas su šiandienos globaliu kapitalizmu, galime išlikti kultūriškai ir ekonomiškai konkurencingi viso pasaulio mastu. Kiekvieno Lietuvos gyventojo laisvė kurti autentišką gyvenimą visada laidos organiškumo apraiškas, kurios visada yra gyvybingesnės už mechanistinę valstybės sąrangą.

2. Simona Bareikytė, Laura Juozaitytė, Justinas Lingevičius, Marija Sajekaitė, Monika Zdanevičiūtė. TSPMI studentų ideologinės orientacijos nuoseklumo analizė. (Socialinių mokslų filosofija)

Dr. Inga Vinogradnaitė: Tai įdomus ir įžvalgus tyrimas, skirtas išsiaiškinti, kiek vertybiškai nuoseklus yra politikos studentų mąstymas politiniais klausimais. Atsakymui į iškeltą klausimą pasitelkiama Q metodologija, kurią savo daktaro disertacijos tyrimui taiko TSPMI doktorantė Ieva Petronytė. Tačiau šį tyrimą atlikusi studentų grupelė "nekopijuoja" jau sukurtos metodikos, bet pamėgina savarankiškai ją konstruoti. Toks empiriniu tyrimu paremtas mąstymas apie politinį mąstymą provokuoja diskusijai, kokių mastu tradicinės ideologijos vis dar veikia politinius sprendimus ir vertinimus ir kiek jas keičia nauju žodynu paremtos mąstymo sistemos.

Įvadas

Nors „idėjos yra labai svarbios politiniam gyvenimui“ (Jokubaitis, 2009), ideologijos konceptas šiandien nuvilia vis daugiau žmonių: ideologinis mąstymas kaltinamas pernelyg supaprastintu požiūriu į daugiasluoksnią ir kompleksinę socialinę tikrovę. Susiformavusi kaip refleksija ir pretendavusi į universalumą, ideologija tapo nelanksčiu konstruktu, labiau tinkamu teorijai, o ne realiam gyvenimui. Kad ir kaip būtų, teoriniai modeliai lieka vieni reikšmingiausių įrankių moksle. Kalbant apie tas pačias ideologijas, pavyzdžiui, tiriant vertybinį politinį atstovavimą, ideologija turi lemiamą reikšmę kaip vertybes jungianti, nuosekli sistema (Downs, 1957; Thomassen, 1994).

Didelei daliai tyrimų parodžius, kad dauguma žmonių mąstydami apie politiką nėra ideologiški, pasiūlyta persiorientuoti nuo ideologijos klausimo prie to, kaip žmonės mąsto individualiai (Kinder, 1982). Ideologijos kaip mąstymo orientyro susilpnėjimas nereikia idėjų svarbos politiniam gyvenimui paneigimo. Idėjos, kaip ideologijos elementai, yra daug smulkesnės ir dėl to – lankstesnės sąvokos, leidžiančios reflektuoti įvairius sudėtingos socialinės tikrovės klausimus, o ne bandyti juos spręsti pasitelkus vieną universalų modelį.

Šiame tyrime, kalbėdami apie politines ideologijas, galvoje turime tradicinę kairės ir dešinės skirtį. Ji reiškia tai, kad žmogus renkasi politinę orientaciją pagal tai, kaip suvokia ekonominę lygybę ir nelygybę, taip pat valstybės ir rinkos santykį, valstybės vaidmenį individų atžvilgiu, politines vertybes (Downs, 1957). Tyrimas apie tradicines orientacijas Lietuvoje jau buvo atliktas Ainės Ramonaitės ir Rūtos Žiliukaitės (Ramonaitė *et al*, 2009), jo rezultatai parodė, kad lietuviams tradicinis ideologinis nuoseklumas nėra būdingas ir ideologijos vis rečiau suvokiamos kaip reikšmingas politinio gyvenimo aspektas. Vis dėlto, tyrime ideologinis nuoseklumas buvo matuojamas pagal sumodeliuotas ideologinio nuoseklumo konstrukcijas, tačiau Ph. E. Converse teigia, kad ideologija yra „idėjų ir nuostatų konfigūracija, kurioje elementai yra susieti tam tikromis apribojančiomis formomis ar funkcinėmis tarpusavio priklausomybėmis“ (Converse, 1964). Toks ideologijos apibrėžimas neprieštarauja minčiai, kad ideologinis nuoseklumas gali būti ne tik tradicinis (t.y. pagal konkrečius modelius), bet ir asmeninis. Tokiam subjektyviam mąstymo būdai nustatyti kartu su kiekybinėmis anketomis naudojome Q metodologiją, kurios ypatumai bus plačiau aptarti kitame skyriuje. Q metodologija padeda tirti subjektyvų asmens požiūrį, nuomones, įsitikinimus, negeneralizuodama išvadų, tačiau išskirdama tam tikrus faktorius. Q

metodologija ieško schematinio požiūrio mąstyme, tačiau šios schemos yra individualios ir daug lankstesnės negu tradiciniai ideologiniai modeliai (Conover and Feldman, 1984).

Nepaisant galimo individualaus nuoseklumo, daugelis teoretikų pritaria, kad vidutinis pilietis nenuosekliai identifikuoja save tam tikrose ideologijose ir vertybinių orientacijų skirtyse. Taip gali būti dėl informacijos stokos, žemo išsilavinimo lygio, menko domėjimosi politinėmis aktualijomis ir kitais svarbiais klausimais. Taigi, reikia atkreipti dėmesį į tai, kad visuomenė nėra vienalytė ir atskiros visuomenės grupės, besiskiriančios išsilavinimu, amžiumi ir kitais kriterijais gali turėti skirtingo nuoseklumo ideologines pažiūras (Campbell et al., 1960). Ainės Ramonaitės atliktas tyrimas parodė, kad išsilavinimas ypatingos reikšmės ideologiniam nuoseklumui Lietuvoje neturi, tačiau atsižvelgiant į tai, kad nei konkrečiai jaunimo ar tuo labiau TSPMI studentų ideologinės nuostatos ir jų nuoseklumas nebuvo tirta, tai yra niša, kuria nagrinėjant galima būtų daryti prielaidas, kad ideologinėms nuostatomis ir vertybinio atstovavimo suvokimui įtaką gali daryti konkretaus tipo išsilavinimas, t.y. politikos mokslai. Tikėtina, kad tradicinėje kairės-dešinės schemoje skirtingose srityse (pvz. moralės, ekonomikos) TSPMI studentai nebus nuoseklūs, todėl kitas uždavinys ir bus ištirti, ar egzistuoja individualaus požiūrio nulemtas politinis vertybinis nuoseklumas, ir jei taip, tuomet koks jis yra.

1. Tyrimo metodologija

Pagrindinis šio tyrimo tikslas - išsiaiškinti, ar TSPMI studentai mąsto vertybiškai nuosekliai skirtingose srityse. Kaip minėta, vertybinio nuoseklumo plotmėje tyrimus Lietuvoje atliko A. Ramonaitė ir R. Žiliukaitė, o atliekamame tyrime siekiama papildyti šių tyrėjų išvadas naujais aspektais. Siekiant išplėsti žinojimą vertybinio nuoseklumo sferoje, tyrime naudojama dvipakopė strategija. Pirma – kiekybinė metodologija, leidžianti identifiikuoti ir paaiškinti priežastinius ryšius tarp skirtingų žmogaus mąstymą lemiančių veiksnių. Antra – Q metodologija, leidžianti nustatyti subjektyvų asmens požiūrį tam tikru klausimu, šiuo atveju, - išsiaiškinti žmogaus asmeninį vertybinį nuoseklumą.

Tyrimas remiasi dvejomis informacijos sferomis. Kiekybinę metodologiją atitinkančia informacija, surinkta kiekybinių anketų metodu. Kiekybinės anketos buvo sudarytos remiantis A. Ramonaitės ir R. Žiliukaitės tyrime naudotais 2008 m. Europos vertybių tyrimo ir 2008 m. porinkiminės apklausos klausimais, pagal kuriuos ir buvo daromos išvados. Taip pat informacija tyrimui gauta naudojant Q metodologijos instrumentus - Q duomenų rikiavimo lenteles. Sisteminės atsitiktinės atrankos būdu atrinkti informantai buvo prašomi užpildyti trijų tipų lenteles, atspindinčias skirtingus klausimus:

- 1) Moralinį klausimą – abortų lentelė;
- 2) Ekonominį klausimą – progresinių mokesčių lentelė;
- 3) Mišri – tradicinių ideologijų lentelė.

Q lentelėse, kurios yra apverstos piramidės formos ir atitinka normaliojo skirstinio prielaidas, respondentai dėlioja įvairius teiginius (pvz. „Žmogaus pasirinkimo laisvė ir teisė negali būti ribojama jokiais būdais“, „Lietuvių tautą sudaro tik etniniai lietuviai“ ir t.t.) pagal tai, koku intensyvu jie su jais sutinka arba nesutinka. Atliekant Q duomenų rikiavimo

lenteles, informantų buvo prašoma garsiai reikšti savo mintis, kurios fiksuotos diktofonu ir vėliau transkribuojamos. Deja, dėl techninės įrangos gedimų dalies įrašų nebuvo įmanoma ištranskribuoti. Todėl analizėje, sudėliojus teiginius į lenteles, respondentui užduoti klausimai, žymintis jo socialinę-demografinę charakteristiką.

Kadangi tyrimo laukas apsiribojo TSPMI bakalauro programos studentais, kiekybiniai duomenys buvo surinkti iš didžiosios dalies besimokančiųjų (apklausti pavyko 271 studentą iš 375), o Q duomenų rikiavimo lentelės pildyti atsitiktiniu sisteminiu metodu atrinkti (naudojant abėcėlės tvarka surikiuotus kursų sąrašus) respondentai, proporcingai atstovaujantys keturis kursus (žr. 1 lentelę).

Q duomenų rikiavimo lentelės	
Kursas	Apklaustų respondentų kiekis
1	5
2	5
3	5
4	5

Tyrimo metu surinkti duomenys analizuoti naudojant SPSS kompiuterinę programą, taikant aprašomosios statistikos metodus. Tokį metodo pasirinkimą lėmė surinktų duomenų kiekybinis pobūdis ir išsikelti tyrimo tikslai, atrasti vienas kitą paaiškinančius veiksniai. Aprašomoji statistika buvo tinkama, nes leido atlikti statistinę kintamųjų analizę, rasti ryšius tarp jų, tendencingus pasikartojimus, sutampantį duomenų pasiskirstymą. Vis dėlto, Q metodologija nėra grynai kiekybinė, nes konkrečių faktorių išskyrimas vėliau reikalauja interpretacijos, kuriai labai padeda garso įrašai, padaryti dėliojant Q rinkinius. Taigi, iš esmės kiekybinę tyrimo metodologiją siekėm praplėsti, pagilinti ir patikslinti kokybiniais tyrimo elementais.

2. Teorinis pagrindas

2.1A. Ramonaitės ir R. Žiliukaitės tyrimas „Vertybinių nuostatų ir rinkėjų balsavimas“

Tyrimo metu bus remiamasi A. Ramonaitės ir R. Žiliukaitės tyrimu, kuriame mokslininkės aiškinosi, ar Lietuvos gyventojai pasižymi nuosekliomis ideologinėmis nuostatomis. Tyrimas atliktas dvipakopės analizės būdu. Pirmojoje dalyje ideologinis nuoseklumas buvo tiriamas, atsižvelgiant į tris skartis:

- 1) ekonominės kairės – dešinės;
- 2) moralinio konservatizmo – liberalizmo;
- 3) komunistinės – antikomunistinės (prorusiškos – antirusiškos).

Taip pat tyrėjos tikrino hipotezę, ar žmonių su aukštuoju išsilavinimu vertybinis nuoseklumas yra didesnis nei visuomenės. Antrojoje dalyje stebima asmens geba save identifikuoti kairės - dešinės ašyje. Tyrimo metu buvo išsiaiškinta, kad:

1) Pagal 2008 m. Europos vertybių tyrimą, išsilavinę žmonės neišsiskiria iš visuomenės didesniu nuostatų nuoseklumu ekonominėje kairės-dešinės ašyje, tačiau, pagal 2008 m. porinkiminės apklausos duomenis, žmonėms su aukštuoju išsilavinimu būdingas didesnis ekonominių nuostatų nuoseklumas (iškeliamą hipotezę, kad tam tikri ekonominiai terminai visai visuomenei yra nesuprantami ir reikalauja specifinių žinių (pvz. pasisakymas prieš/už progresinius mokesčius).

2) Pagal 2008 m. Europos vertybių tyrimą, beveik trečdalis (27 proc.) šalies gyventojų turi nenuoseklias pažiūras ekonominėje kairės-dešinės ašyje, taip pat pagal 2008 m. porinkiminės apklausos duomenis Lietuvos gyventojai daug dažniau būna ne nuoseklūs kairieji ar nuoseklūs dešinieji, o mišrių pažiūrų.

3) Pagal 2008 m. Europos vertybių tyrimą, Lietuvoje žmonėms su aukštuoju išsilavinimu nėra būdingas didesnis nuoseklumas moraliniais konservatizmo-liberalizmo klausimais nei visai visuomenei. Tą patį parodė ir 2008 m. porinkiminės apklausos duomenys

4) Pagal 2008 m. Europos vertybių tyrimą, didelė dalis žmonių negali savo pažiūrų identifikuoti kairės-dešinės skalėje. Gebėjimą tai padaryti lemia trys veiksniai: išsilavinimas, amžius, pajamos, tačiau tarp žmonių su aukštuoju išsilavinimu ir gebėjimo save identifikuoti tradicinėje ideologinėje skalėje pastebimas silpnas ryšys.

Apibendrinant pastebėjimus, pasakytina, kad didžiajai daliai žmonių nėra būdingas ideologinis mąstymas, kuris leistų numatyti jų pažiūras minėtuose skalėse. Tačiau tyrimo išvados yra skelbiamos palyginus visuomenę su išsilavinusių žmonių imtimi, kuri, anot Knutsen ir Kumlin teorijos (Knutsen and Kumlin, 2008, p. 158-159), turėtų pasižymėti didesniu nuoseklumu. Toks teorijų prieštaraavimas leidžia kelti tolimesnes hipotezes ir aiškintis ideologinį nuoseklumą lemiančius veiksniai.

Galima manyti, kad Knutsen ir Kumlin teorija nėra pagrįstai paneigta dėl pernelyg plataus aukštojo išsilavinimo suvokimo. Tyrime aukštąjį išsilavinimą atitiko visų studijų kryptių mokslai, jie nebuvo klasifikuojami pagal kryptis. Tačiau, tikėtina, kad specifinės politinės žinias įgijęs individas bus vertybiškai nuoseklesnis, nei, pavyzdžiui, individas turintis tikslųjų mokslų išsilavinimą. Taigi, tam, kad galutinai būtų paneigtas Knutsen ir Kumlin teorijos tinkamumas Lietuvos atvejui, tikslinga yra ištirti kritinę grupę asmenų, studijuojančių politikos mokslus, išsamiau susipažįstančius su politinėmis doktrinomis, socio-ekonominiais klausimais ir t.t. Tyrimo objektu pasirinkti TSPMI studentai kaip galimai tyrimui reikalingos specifinės kritinės grupės bruožus atitinkantis atvejis.

H1: Tradicinėje kairės-dešinės skalėje nenuoseklūs bus ir TSPMI studentai.

2.2. Kitoks nuoseklumas

Kiekybinį tyrimo pobūdį praplečianti Q metodologija yra skirta individualiam mąstymui tirti. Šiuo atveju didelė imtis nėra svarbi, o ši metodologija, nors iš esmės yra kiekybinio, turi ryškių kokybinio tyrimo bruožų. Tiriamąjį darbą Q metodologija sudaro 2 dalys: Q rinkinys (lentelės su dėliojamais teiginiais, tyrimo procedūra plačiau aprašyta buvo ankstesniame skyriuje apie metodologiją) ir P rinkinys – respondentų skaičius. Svarbu yra tai, kad orientuojamasi į išsamesnį apklausos procesą mažesniame kiekiui respondentų, o ne atvirkščiai (Van Exel, 2005) – tuo būdu, tiriant žmonių panašumus, yra išskiriami faktoriai, darantys įtaką vienam ar kitam pasirinkimui, nuomonei, požiūriui, vertybėms ir pan. Metodologinė Q apklausa vyksta interviuotojui būnant kartu su respondentu, šiam garsiai mąstant. Šio metodo šalininkai teigia, kad per komunikaciją ir kalbėjimą išsakomas daug tikresnis požiūris nei anonimiškai pildomų anketų būdu. Analizuojami Q rinkiniai vėliau yra plečiami ir tikslinami naudojant įrašytas respondento mintis dėliojimo proceso metu.

Q analizė gali būti kritikuojama už tai, kad dėl nuomonių pliuralizmo ir įvairovės gali nepavykti padaryti aiškių išvadų. Svarbi pastaba kalbant apie Q metodologiją – ryškiai išsiskiriančių nuomonių skaičius tam tikru klausimu visuomet bus ribotas (Brown, 1980). Tai ir padeda lyginti, kaip skirtingi respondentai sudėliojo Q rinkinius, ir tuomet išskirti tam tikrus faktorius (tarkim, lytis, priklausymas visuomeninei organizacijai ir pan. gali pasirodyti vienokio ar kitokio požiūrio priežastis).

Pamela Johnston Conover ir Stanley Feldman savo straipsnyje *How People Organize the Political World: A Schematic Model* kalba apie schematinio minėio dėstymo privalumus. Tokiu būdu tikimasi užpildyti áprastu būdu gautos informacijos spragas ir ją gerokai praplėsti, taip pat, savo mąstymą pateikdamas kaip schemą, respondentas labiau atsišvelgia á savo patirtá, prisiminimus, kas leidžia susidaryti autentiškesnà vaizdà, ko ir siekiama sekanèiu (po kiekybinės analizės) ðio tyrimo etapu.

Nors ir tikėdamiesi nerasti ryškios nuosekliai palaikomos ideologijos TSPMI studentų tarpe, atsižvelgiant į specifinį šių žmonių išsilavinimą ir gaunamas žinias, neatmetame galimybės, kad būtent dėl šios priežasties galima atrasti savitą, unikalų ir kitaip nuoseklų mąstymą, kuris gali koreliuoti informantų tarpe. Q metodologija ir yra ypatinga tuo, jog parodo subjektyvų kiekvieno informanto mąstymą ir nuoseklumą, iš kurių galima kelti įvairias hipotezes. Atsižvelgdami į anksčiau atliktus tyrimus, parodžiusius, kad žmonės nebemąsto ideologiškai nuosekliai keliame antrą tyrimo hipotezę:

H2: Galimas kitoks ideologinis mąstymas, kuriame TSPMI studentai bus nuoseklūs.

3. Kiekybinės analizės struktūra ir duomenys

Nors kiekybinėmis apklausomis buvo siekiama apklausti visus TSPMI studentus, iš viso pavyko apklausti 72,3% studentų, t.y. 271 iš 375 (atitinkamai iš kursų: I – 99, II – 58, III – 69, IV – 45). Tai iš dalies galima paaiškinti objektyviomis priežastimis: didžiosios dalies neapklaustų studentų nepavyko rasti paskaitose ar pratybose, o internetinis apklausos variantas, skirtas IV-ajam kursui (dėl tuo metu jiems vykusios praktikos ir reto apsilankymo institute) pasižymėjo itin mažu grįžtamumu (iš 92 anketų buvo užpildytos tik 45).

Kiekybinės apklausos buvo sudaromos atsižvelgiant į A.Ramonaitės sudarytą klausimyną tam, kad būtų įmanoma palyginti gautus duomenis. Siekiant nustatyti TSPMI studentų ideologinių nuostatų nuoseklumą, klausimynas buvo sudaromas pagal tris pagrindines politines skirtis, struktūruojančias Lietuvos politinės konkurencijos erdvę: 1) ekonominės kairės-dešinės; 2) moralinio konservatyvizmo-socialinio liberalizmo; 3) ekskomunizmo-antikomunizmo. Pažymėtina, jog pastaroji skirtis yra ypač svarbi Lietuvos kontekste, nes jos susiformavimas Lietuvoje yra susiklostęs istoriškai, todėl šitaip atskleidžiama būtent Lietuvai būdinga vertybinio konflikto dimensija, kurios kitose šalyse (pavyzdžiui, nepriklausiusiose Sovietų Sąjungai) nėra. Ketvirtąją kiekybinių apklausų dalimi būtų galima pavadinti klausimus, parodančius TSPMI studentų saviidentifikaciją kairės-dešinės skalėje. Anot A.Ramonaitės, saviidentifikacija svarbi tam, kad kairės-dešinės ašis, atspindinti pagrindinę politinę skirtį visuomenėje, įgyvendintų pagrindinę savo funkciją – supaprastintų rinkėjams politinę realybę ir palengvintų partijų ir rinkėjų komunikaciją. Jei visuomenėje rinkėjai nesugeba identifikuotis šioje ašyje, yra ribojama galima šios ašies įtaka jų rinkiminėms preferencijoms. (Ramonaitė, 2009, p. 141-142). Saviidentifikacija konkrečiai šiame tyrime svarbi tuo, jog leistų pažvelgti, ar galimai savo pažiūromis nenuoseklūs studentai priskiria save kuriai nors iš politinių krypčių ir jei taip, ar ši saviidentifikacija atitinka jų vertybinį požiūrį kitais apklausoje pateiktais klausimais. Taigi saviidentifikacija yra vienas iš kriterijų, kurių palyginus su atsakymais į kitus apklausos klausimus, būtų galima vertinti, ar studentų pažiūros yra nuoseklios.

Į klausimyną buvo įtraukti ir sociodemografinės charakteristikas atskleidžiantys klausimai, pagal kuriuos būtų galima spręsti, kokie dar galimi veiksniai (tokie kaip amžius, lytis ar bažnyčios lankomumas) gali turėti įtakos studentų pažiūrų nuoseklumui. Taip pat į klausimyną buvo įtrauktas vienas „kontrolinis“ klausimas, siekiant patikrinti TSPMI politinį išprusimą, ir įvertinti, ar šios žinios gali daryti įtaką jų pažiūrų nuoseklumui. Jei paaiškėtų, jog apskritai TSPMI studentų politinės žinios nėra didelės, būtų galima abejoti ir konkretaus politikos mokslų išsilavinimo svarba ideologinių nuostatų nuoseklumui.

3.1. Ekonominė kairės-dešinės ašis

Visų pirma, siekiant išsiaiškinti TSPMI studentų nuostatas, susijusias su ekonominės kairės-dešinės dimensija, į klausimyną buvo įtraukti 5 pagrindiniai teiginiai:

1. „Žmonės pirmiausia privalo patys rūpintis savo gerbūviu“, „Valstybė privalo labiau rūpintis, kad kiekvienas žmogus būtų aprūpintas“;
2. „Bedarbiai turi imtis bet kokio siūlomo darbo arba netekti pašalpos“, „Bedarbiai turi teisę atsisakyti siūlomo darbo, kuris jų nepatenkina“;
3. „Konkurencija yra geras dalykas. Ji skatina žmones daugiau dirbti ir ieškoti naujų idėjų“, „Konkurencija yra pražūtinga. Ji atskleidžia blogiausias žmonių savybes“;
4. „Valstybė turi duoti daugiau laisvės įmonėms“, „Valstybė turi efektyviau kontroliuoti įmones“;
5. „Būtina plėsti privačią nuosavybę komercijoje ir pramonėje“, „Būtina plėsti valstybinę nuosavybę komercijoje ir pramonėje“.

Respondentų buvo prašoma, pasitelkiant ranginę 9 balų skalę, kurios galuose pateikti du priešingi teiginiai, nurodyti, kuriems teiginiams ir kaip stipriai jie yra linkę pritarti. Taip pat respondentai turėjo galimybę nurodyti, jog jie negali savęs identifikuoti šioje skalėje.

Analizės rezultatai rodo, jog šie rodikliai nesudaro vieno faktoriaus (žr. 1 lentelę), kaip yra lyginant su A.Ramonaitės tyrime nurodytais žmonių su aukštuoju išsilavinimu duomenimis (žr. 1.1 lentelę). Šiame tyrime išskirti faktoriai atitinkamai paaiškina 37.5% ir 59.4% duomenų sklaidos. Tai reiškia, kad, nors į pirmąjį faktorių papuola 3 iš 5 teiginių (3, 4 ir 5), kurie rodo, kad TSPMI studentų ekonominėms nuostatoms būdingas tam tikras susietumas, ryšiai tarp šių nuostatų nėra stiprūs. Todėl galima teigti, kad didelei daliai TSPMI studentų, kaip ir daugumai žmonių, turinčių aukštąjį, ne politikos mokslų, išsilavinimą, būdingos nenuoseklios pažiūros ekonomikoje. Žvelgiant į antrąjį faktorių, galima pastebėti, kad nors į jį patenka 1 ir 2 teiginiai, kurie antrame faktoriuje veikia stipriau nei pirmame, šių teiginių svoriai labai skiriasi (atitinkamai 0.517 ir 0.909), taigi jie daro nevienodą įtaką faktoriui ir taip pat parodo, kad atsakymai į šiuos klausimus gali būti labai skirtingi, t.y. negalima teigti, jog žmogus, sutikęs su teiginiu, jog „Valstybė privalo labiau rūpintis, kad kiekvienas žmogus būtų aprūpintas“, būtinai pritars teiginiui „Bedarbiai turi teisę atsisakyti siūlomo darbo, kuris jų nepatenkina“. Palyginimui, A.Ramonaitės tyrime antrojo faktoriaus išskirta nebuvo, o išskirtas vienintelis faktorius paaiškino 46.9% reikšmių sklaidos. Viena vertus, šis skaičius parodo, jog tarp aukštąjį išsilavinimą turinčių žmonių nėra didelio nuostatų susietumo, tačiau kita vertus, tai rodo, jog šios nuostatos yra labiau susietos nei TSPMI studentų.

Rotated Component Matrix^a

	Component	
	1	2
Asmeninė, valstybės atsakomybė dėl kiekvieno individo gerovės	,452	,517
Bedarbiai turi imtis bet kurio siūlomo darbo, gali atsisakyti	-,123	,909
Konkurencija geras, pražūtingas dalykas	,625	,059
Valstybė turi duoti daugiau laisvės įmonėms, labiau kontroliuoti įmones	,803	,014
Privati, valstybinė įmonių nuosavybė	,788	,009

Paaiškintos sklaidos procentas: 1 faktorius - 37.5%, 2 faktorius - 59.4%.

Ekonominės nuostatos	Visuomenė	Žmonės su aukštuoju išsimokslinimu
	Faktoriniai svoriai	
Konkurencija yra geras, pražūtingas dalykas žmonėms	0,730	0,729
Valstybė turi duoti daugiau laisvės įmonėms, labiau įmones kontroliuoti	0,725	0,801
Privati, valstybinė įmonių nuosavybė	0,706	0,686
Asmeninė, valstybės atsakomybė dėl kiekvieno individo gerovės	0,650	0,652
Bedarbiai turi imtis bet kurio siūlomo darbo, gali atsisakyti	0,507	0,525
Paaiškintos sklaidos procentas	45,2	46,9

1 lent. Ekonominių nuostatų faktoriinės analizės rezultatai (pamatinų komponentų metodas)

1.1 lent. Ekonominių nuostatų faktoriinės analizės rezultatai (pamatinų komponentų metodas)

(Šaltinis: Ramonaitė, *et al*, 2009, p. 132.)

Kiti trys apklausos klausimai, susiję su pažiūromis ekonominės kairės-dešinės skalėje, buvo tokie:

1. Ar pritariate tam, kad Lietuvoje būtų įvestas progresinis gyventojų pajamų mokesčio tarifas?
2. Ar pritariate tam, kad būtų ribojamas prekybos centrų darbo laikas šeštadieniais ir sekmadieniais?
3. Ar pritariate tam, kad būtų įvesti alkoholio platinimo ir reklamos apribojimai?

Į juos respondentai buvo prašomi atsakyti savo pritartimą išreiškiant atsakymų skalėje „Taip/ tikriausiai taip/ tikriausiai ne/ ne.“ Taip pat respondentams buvo palikta galimybė pasirinkti atsakymą „Nežinau“. Faktoriinės analizės duomenys rodo, jog šie trys klausimai patenka į vieną faktorių, o išskirtas faktorius paaiškina 40.1% duomenų sklaidos (žr. 1.2 lentelę). Palyginimui, A.Ramonaitės tyrime šis faktorius, žvelgiant į žmones su aukštuoju išsilavinimu

paiškina 56.5% duomenų sklaidos (žr. 1.3 lentelę). Kaip ir pirmųjų 5 teiginių atveju, galima daryti išvadą, jog nei TSPMI studentai, nei žmonės su aukštuoju išsilavinimu ekonominiais klausimais neturi nuoseklios pozicijos, jiems yra būdinga ne nuosekli kairės ar dešinės, o mišri orientacija. Tai parodo išskirti faktoriai, kurie paaiškina tik palyginti nedidelę dalį duomenų sklaidos. Taip pat galima pastebėti, jog TSPMI studentai, atsakinėdami į šiuos tris klausimus, turėjo dar nenuoseklesnę poziciją nei kiti žmonės su aukštuoju išsilavinimu.

Component Matrix ^a		Politikai	Visuomenė	Žmonės su aukštuoju
Component	1	Faktoriniai svoriai		
Lietuvoje būtų įvestas progresinis gyventojų pajamų mokesčio tarifas	,504	0,621	0,540	0,667
Ribojamas prekybos centrų darbo laikas šeštadieniais ir sekmadieniais	,671	0,772	0,801	0,806
Įvesti alkoholio reklamos ir platinimo apribojimai	,706	0,658	0,743	0,776
Paaiškintos sklaidos procentas: 40,1%		47,2	49,5	56,5

1.2 lent. Ekonominų nuostatų faktorinės analizės rezultatai (pamatinų komponentų metodas) 1.2 lent. Ekonominų nuostatų faktorinės analizės rezultatai (pamatinų komponentų metodas)
(Šaltinis: Ramonaitė, et al, 2009, p. 135)

Apibendrinant išanalizuotus duomenis, galima teigti, jog kiekybinėje apklausoje parinkti klausimai, atskleidžiantys nuostatų susietumą ekonominėje kairės-dešinės skalėje, parodė, jog nei politikos mokslų išsilavinimo siekiantys TSPMI studentai, nei apklausti žmonės su kitokiu aukštuoju išsilavinimu nepasižymi pažiūrų nuoseklumu, o tam tikrai atvejais, TSPMI studentai yra netgi labiau nenuoseklūs už kitus respondentus. Tai rodo, jog TSPMI studentai neturi tvirtų nuostatų, kaip turėtų būti tvarkoma ekonominė šalies sistema, jų pažiūros gali kisti, priklausomai nuo to, kokie ekonominiai klausimai yra paliečiami.

3.2. Moralinio konservatyvizmo-liberalizmo ašis

Kita dimensija, kurioje buvo siekiama nustatyti TSPMI studentų nuoseklumą, – moralinio konservatyvizmo-socialinio liberalizmo ašis. Siekiant išmatuoti ideologinės orientacijos nuoseklumą šioje dimensijoje, buvo pasitelkti rodikliai, atskleidžiantys studentų nuostatas keturiais „jautriausiais“ moralės klausimais: abortų, skyrybų, dirbtinio apvaisinimo ir eutanazijos. Respondentai buvo prašomi nurodyti, kada, jų manymu, galima pateisinti šiuos poelgius ranginėje skalėje nuo 1 iki 10, kur 1 reiškia „Niekada negalima pateisinti“, o 10 – „Visada galima pateisinti“. Respondentams taip pat buvo palikta galimybė neatsakyti ir pasirinkti atsakymą „Nežinau“.

Remiantis surinktais duomenimis, šie kintamieji sudaro vieną faktorių ir turi labai panašų faktorinį svorį (žr. 2 lentelę). Faktorių paaiškina 62.4% duomenų sklaidos, o tai rodo, jog TSPMI studentų pažiūros, atsakant į šiuos klausimus, yra pakankamai susietos, ir galima tikėtis, jog studentai, kuriems būdingas neigiamas požiūris į vieną iš šių rodiklių, taip pat neigiamai vertins ir kitus. Lyginant TSPMI studentų duomenis su visais aukštąjį išsilavinimą turinčiais žmonėmis, galima pastebėti, jog TSPMI studentai yra netgi labiau nuoseklūs moralės srityje nei kiti žmonės (atitinkamai 62.4% ir 55.5%) (taip pat žr. 2.1 lentelę).

Component Matrix^a

	Component
	1
Abortų pateisinimas	,830
Eutanazijos pateisinimas	,810
Dirbtinio apvaisinimo pateisinimas	,699
Skvrybų pateisinimas	,813

Paaiškintos sklaidos procentas:
62.4%

Rodikliai	Visuomenė	Žmonės su aukštuoju išsimokslinimu
	Faktoriniai svoriai	
Skvrybos	0,826	0,791
Abortai	0,761	0,725
Dirbtinis apvaisinimas	0,753	0,802
Eutanazija	0,718	0,654
Paaiškintos sklaidos procentas	58,5	55,5

2 lent. **Moralės nuostatų faktorinės analizės rezultatai (pamatinių komponentų metodu)**

2.1 lent. **Moralės nuostatų faktorinės analizės rezultatai (pamatinių komponentų metodu)**

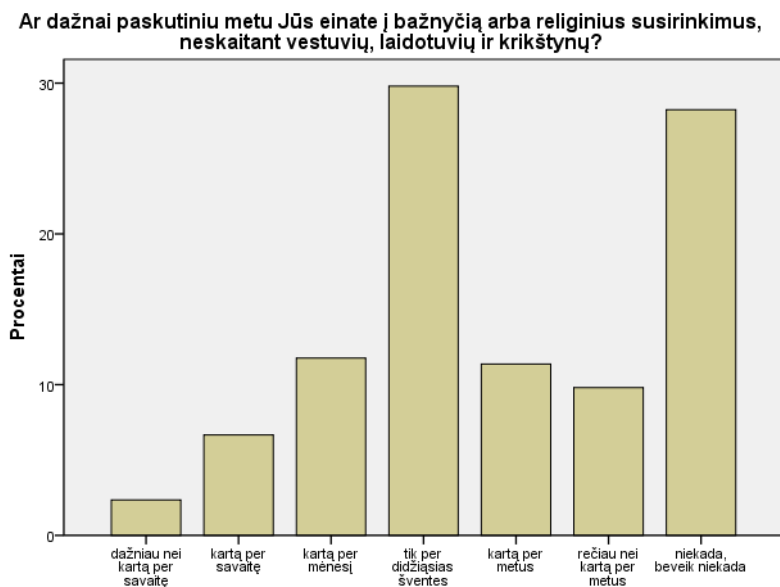
(Šaltinis: Ramonaitė *et al*, 2009, p. 136)

Svarbu paminėti, kad didelę įtaką gyventojų nuostatoms šioje dimensijoje turi religingumas. (Ramonaitė, p. 137). Kaip pastebėta A.Ramonaitės tyrime, gyventojams, kurie dažniau lankosi bažnyčioje, būdinga stipresnė konservatyvi orientacija moralės srityje nei tiems, kurie bažnyčioje lankosi tik per religines šventes, rečiau ar niekada (Ten pat, p. 137). Iš TSPMI studentų apklausos duomenų matyti, jog didžiausia dalis studentų (virš 30%) bažnyčioje lankosi tik per didžiąsias šventes (žr. 2.2 pav.). Antra pagal dydį dalis studentų (šiek tiek mažiau nei 30%) bažnyčioje nesilanko arba beveik nesilanko. Tačiau įvertinant šiuos duomenis, visgi galima teigti, jog daugiau nei pusė TSPMI studentų lankosi bažnyčioje, todėl religingumas gali būti vienas iš veiksnių, darančių įtaką pažiūrų nuoseklumui, ir galima daryti prielaidą, jog santykinai didesnę TSPMI studentų pažiūrų nuoseklumą lemia gana nemažas skaičius bažnyčioje besilankančių studentų.

Lyginant TSPMI studentų pažiūrų nuoseklumą ekonomikoje ir moralės srityje taip pat galima pastebėti, jog vidutiniškai daugiau studentų neatsakė į ekonominį nuoseklumą identifikuojančius klausimus, nei į klausimus, apibrėžiančius moralės sritį (atitinkamai 9.6 ir 6.6 neatsakė žmonės). Tai parodo, jog studentai turi labiau apibrėžtą poziciją moralės klausimais, ir jiems lengviau nurodyti, kurį vertybinį požiūrį jie palaiko.

Apibendrinant duomenis, parodančius ideologinį TSPMI studentų nuoseklumą moralės klausimų srityje, galima teigti, jog šioje dimensijoje studentų nuostatos yra žymiai labiau susijusios tarpusavyje nei ekonominės kairės-dešinės ašyje. Taip pat, lyginant su kitokį aukštąjį išsilavinimą turinčiais žmonėmis, TSPMI studentai pasižymi didesniu pažiūrų nuoseklumu. Vertinant religingumą kaip galintį daryti įtaką pažiūrų nuoseklumui sociodemografinį veiksnių daroma išvada, jog tai nėra pats svarbiausias veiksnys, tačiau ryšys tarp TSPMI studentų pažiūrų

nuoseklumo moralės srityje ir lankymosi bažnyčioje yra galimas, nes didesnis religingumas turi įtakos pažiūrų konservatyvumui, o tai savo ruožtu rodo, jog įsitikinimai turėtų būti nuoseklūs.

2.2 pav. Bažnyčios lankomumas

3.3. Komunizmo-antikomunizmo ašis

Remiantis A.Ramonaitės tyrimo duomenimis, komunizmo-antikomunizmo ašiai nagrinėti buvo pasirinkti tokie klausimai:

1. Ar pritariate tam, kad žmonėms, praeityje bendravusiems su sovietinėmis slaptosiomis tarnybomis, turėtų būti taikomi apribojimai dirbti valstybės tarnyboje ar švietimo srityje?
2. Ar pritariate tam, kad Lietuva ryžtingai reikalautų iš Rusijos atlyginti okupacijos padarytą žalą, netgi jei toks reikalavimas ir turėtų neigiamų pasekmių dvišaliams santykiams?

Respondentai į šiuos klausimus galėjo atsakyti išsirinkdami skaičių skalėje nuo 1 iki 4, kur 1 reiškia „taip“, 2 – „tikriausiai taip“, 3 – „tikriausiai ne“, o 4 – „ne“. Taip pat respondentai galėjo rinktis ir skaičių 9, reiškiantį atsakymą „nežinau / negaliu atsakyti“. Kaip matyti iš surinktų duomenų, šie klausimai patenka į vieną faktorių ir turi netgi identišką faktorinį svorį (žr. 2.1 lentelę). Faktorių paaiškina 68, 24% duomenų sklaidos, o iš to galime daryti išvadą, jog TSPMI studentai, pildydami anketas, šiuos klausimus siejo. Kitaip tariant, jei vieną iš klausimų vertins teigiamai, atitinkamai teigiamai nusiteikę bus ir antrojo atžvilgiu.

2.1. lent. Nuostatų, susijusių su komunizmo vertinimu faktorinės analizės rezultatai (pamatinių komponentų metodas)

Component Matrix	
	CComponent

	1
Žmonėms, praeityje bendravusiems su sovietinėmis slaptosiomis tarnybomis, turėtų būti taikomi apribojimai dirbti valstybės tarnyboje ar švietimo srityje	,826
Lietuva ryžtingai reikalautų iš Rusijos atlyginti okupacijos padarytą žalą	,826

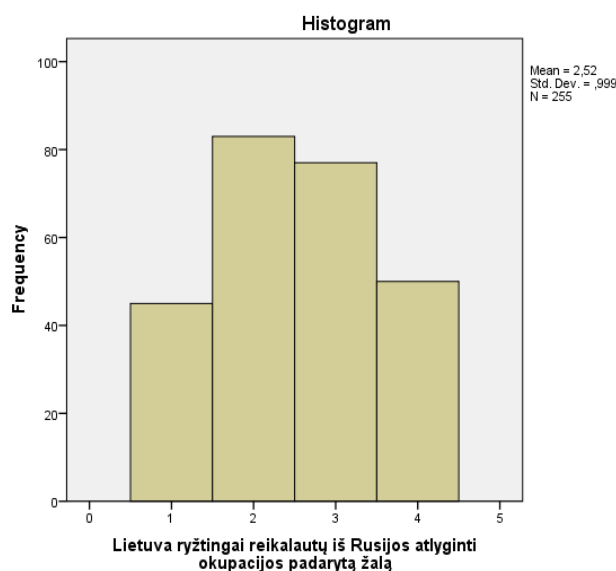
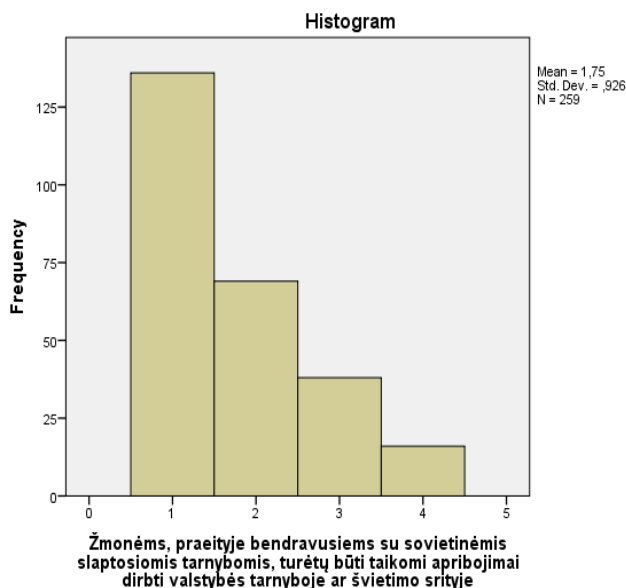
Paaiškintos sklaidos procentas 68, 24%

Verta pažymėti, kad lyginant su A. Ramonaitės tyrimu, galima pastebėti keistą tendenciją, - tokia ženkliai koreliacija šiais dviem klausimais visuomenėje pastebima tik tarp neturinčių aukštojo išsilavinimo žmonių, o aukštąjį išsilavinimą turintys respondentai apklausoje pasižymėjo tuo, kad nebuvo linkę šių klausimų vertinti vienodai teigiamai arba vienodai neigiamai. (Ramonaitė, p. 139)

Taigi galima teigti, jog nors TSPMI studentai šiuos klausimus yra linkę vertinti nuosekliau nei bet koki kitą aukštąjį išsilavinimą turintys žmonės, vis dėlto, verta atkreipti dėmesį į žemiau pateiktas histogramas. Tai parodo, jog TSPMI studentai galutinę Lietuvos politinio gyvenimo desovietizaciją sieja ne su konflikto su Rusija gilinimu, o su vidinėmis politinio gyvenimo nuostatomis.

Tad apibendrinant galima teigti, kad nors TSPMI studentai ir yra nuoseklesni vertindami šiuos du teiginius, jiems, kaip ir A. Ramonaitės ir R. Žiliukaitės tyrimo respondentams, būdinga vertinti pirmąjį (Lietuva privalo siekti, kad Rusija atlygintų okupacijos žalą) teiginį pozityviau (atsakymų vidurkis 1,75) nei antrąjį (vidurkis 2,52).

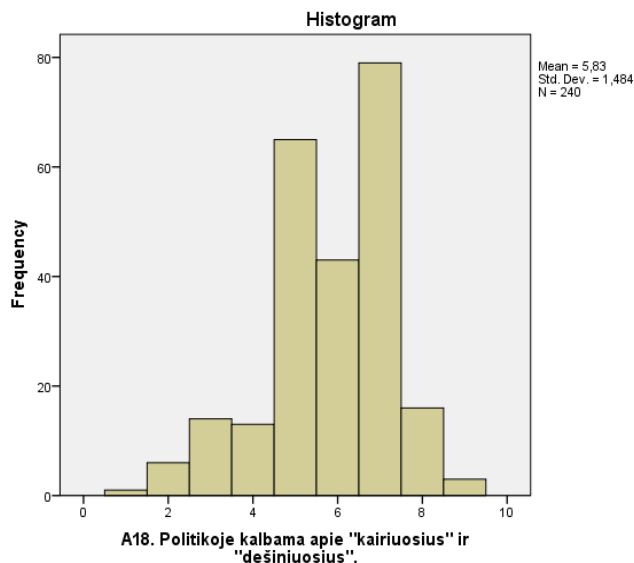
3.4. Respondentų saviidentifikacija kairės–dešinės skalėje

Siekiant išsiaiškinti saviidentifikaciją

kairės-dešinės skalėje, respondentų klausėme: „Politikoje kalbama apie „kairiuosius“ ir „dešiniuosius“. Kaip jūs įvertintumėte savo pažiūras šioje skalėje, kur 1 reiškia „kraštutinės kairiosios“, o 9 – „kraštutinės dešinėsios“?“

Žemiau pateikiamoje histogramoje matome, kad TSPMI studentai yra linkę savo pažiūras vertinti centristiškai – tai parodo rezultatų vidurkis 5,83. Taip pat galime pastebėti panašų dėsnį, kokį savo tyrime atrado ir A.Ramonaitė bei R.Žiliukaitė, - nors savo pažiūras kraštutinėmis apibrėžė labai nedidelė dalis respondentų (kraštutinės kairiosios – 1 respondentas, kraštutinės dešinėsios – 3), lyginant kraštutinių dešiniųjų yra šiek tiek daugiau nei kairiųjų (Ramonaitė, *et al*, p. 142)

Kaip rašoma A. Ramonaitės ir R. Žiliukaitės tyrime, „gebėjimas identifikuoti savo pažiūras kairės-dešinės skalėje priklauso nuo išsimokslinimo, amžiaus ir pajamų“ (Ramonaitė, *et al*, p. 143). Mūsų tirta respondentų grupė – TSPMI studentai – tiek išsimokslinimo, tiek amžiaus atžvilgiu varijuoja labai minimaliai (duomenų apie pajamas neturime), tačiau tyrimo, kaip ir minėta darbo tiksluose, mus domina, ar egzistuoja, kokie nors ideologinės identifikacijos skirtumai tarp atskirų kursų.

Žemiau pateikiamoje lentelėje matome apibendrintus kursų rezultatus. Vis dėlto, būtų pernelyg spekuliatyvu įžvelgti aiškia

tendenciją (tyrimo pradžioje tikėtasi, kad jaunesnieji kursai bus konservatyvesnių pažiūrų, o vyresnieji – liberalesnių). Matoma panaši tendencija, kad studentai vengia save identifikuoti ir renkasi centristines pažiūras. Taip pat, verta pažymėti, kad lygiai taip pat populiari (t.y. atsižvelgiant į tai, kad kiekvieno kurso studentų dalyvavo apklausoje ir vertinant proporciškai) buvo rinktasi 6 ir 7, kas reiškia nuosaikesnį (galbūt liberalesnį) konservatyvumą. Tai pat, ir čia pasitvirtina A. Ramonaitės bei R.Žiliukaitės tyrime atskleistos Lietuvos konteksto tendencijos, jog dešiniųjų radikalų daugiau nei kairiųjų radikalų (tas pats santykis 3:1).

A18. Politikoje kalbama apie "kairiuosius" ir "dešiniuosius". * kelintas kursas Crosstabulation

Count		kelintas kursas				Total
		I kursas	II kursas	III kursas	IV kursas	
A18. Politikoje kalbama apie "kairiuosius" ir "dešiniuosius".	Kraštutinės "kairiosios"	0	0	0	1	1
	2	2	1	1	2	6
	3	6	3	2	3	14
	4	4	4	2	3	13

5	25	11	11	18	65
6	14	9	15	5	43
7	28	16	25	10	79
8	7	5	4	0	16
Krašutinės "dešinės"	1	2	0	0	3
Total	87	51	60	42	240

Svarbu akcentuoti, kad kalbant apie tokios kairės – dešinės ašies turinį, ne visada yra aišku, ką mes vadiname kairiosiomis ir dešiniosiomis pažiūromis, t.y. vykdytame tyrime nebuvo klausama, kaip TSPMI studentai supranta šią skirtį. Apskritai kalbant, verta pažymėti, jog pagal Europos vertybių tyrimo duomenis, Lietuvoje gyventojų saviidentifikacija kairės – dešinės ašyje su moralinio konservatyvizmo – liberalumo bei ekonomine kairės – dešinės ašimi koreliuoja, tačiau labai neženkliai (Ramonaitė, *et al*, 143 psl.). Vis dėlto, tirtoji respondentų grupė – TSPMI studentai – yra specifinė tiriamųjų grupė, nes išsiskiria politinių mokslų išmanymu, tad galima priimti, jog nors jie ir nėra nuoseklūs, ideologinės skirties turinį suvokia.

Apibendrinant, galima teigti, kad TSPMI studentai, kaip ir A.Ramonaitės bei R.Žiliukaitės tyrimo respondentai, nėra linkę savęs identifikuoti kairės-dešinės skalėje, todėl renkasi neutralią – centristinę – poziciją. (Ramonaitė, *et al*, p. 146.) Verta pažymėti, kad tai įrodo ir didelis neatsakiusiųjų / negalėjusiųjų savęs identifikuoti šioje skalėje – net 30 studentų to padaryti negalėjo. Vis dėlto nepastebėtas ženklus skirtumas tarp atskirų kursų studentų, kadangi visur vyrauja centruoliškumas arba liberalus (nuosaikus) konservatyvumas.

4. Q metodologijos analizė

4.1 Kairės-dešinės skirtis

Q metodologijos analizės įrankiu laikoma faktorinė analizė, kadangi ji suteikia informaciją apie tam tikrų subjektų panašumus ir skirtumus. Esant koreliacijai, subjektai gali būti „faktorizuoti“ ir apibrėžti kaip bendro požiūrio. Būtent žmonės panašiu požiūriu į tam tikrą Q rinkinio temą bus viename faktoriuje.

Taigi, atliekant faktorinę analizę, naudojamos pagrindinių komponenčių faktorių išskyrimo metodą. Sudaroma faktorinė matrica, kurioje nurodomi subjektai ir faktoriai. Gauta faktorinė matrica yra rotuojama pasirenkant Varimax metodą, leidžiantį kuo geriau kiekvieną kintamąjį priskirti faktoriui. Rotacija nekeičia duomenų ar egzistuojančio ryšio, ji tik sudėlioja kintamuosius į grupes pagal stiprią tarpusavio koreliaciją ir koreliacijos nebuvimą. Tokiu atveju, rotacija padeda lengviau suskaičiuoti faktorius ir juos interpretuoti. Interpretuojant rotuotus faktorius, didžiausias dėmesys skiriamas krašutiniais teiginiais, su kuriais labiausiai sutinkama arba nesutinkama. Vis dėlto, nors interpretuojant ir remiamasi objektyviais duomenimis (faktoriai išskiriami ir analizuojami SPSS programa, hipotezės keliamos remiantis kiekybinių anketų pavidalu surinktais sociodemografiniais duomenimis), teiginių interpretavimas, jų priskyrimas ideologinėms pažiūroms, siejimas su keliamomis hipotezėmis remiasi subjektyviu požiūriu ir analize. Todėl interpretacijos ir daromos išvados labiau traktuojamos kaip prielaidos, o ne galutiniai apibendrinimai.

Analizuojant vieną Q rinkinį, kuriame teiginiai susiję su kairės-dešinės skalės nuostatomis, matome, kad pagal faktoriinę analizę išskiriami penki faktoriai.

1. Pirmąjį faktorių sudaro septyni respondentai: šešios merginos ir vienas vaikinai. Šio faktoriaus reikšmių sklaida paaiškinama 19,7 proc. Kurie teiginiai esminiai? Išryškėja teigiamas požiūris į individo laisvę: teiginiui, jog „valstybė turi stengtis mažinti diskriminaciją visuomenėje“ iš septynių pirmojo faktoriaus asmenų itin pritaria keturi informantai (vertė skalėje +4 ir +3). Trys informantai itin pritaria teiginiui – „kiekvienas individas gali daryti ką nori, jei tai nepakenkia kitų individų gyvybei, laisvei nuosavybei“. Trys informantai itin palaiko teiginį, jog „vyrams išeiti atostogų yra taip pat normalu kaip ir moterims“. Taigi galima matyti, kad faktoriuje išryškėja dėmesys šeimos ir visuomenės sanklodos sampratai, kur vyrauja liberalios lygybės bei laisvės vertybės.

Vienas labiausiai nepalaikomų teiginių – „šeimoje vyras turi uždirbti pinigų, o moteris rūpintis vaikais ir buitiniais“ – atspindi šeimos sampratą, prieštaraujančią tradiciniam supratimui, todėl šiame faktoriuje iš tiesų išryškėja gana liberalus, lygybę pabrėžiantis požiūris į šeimą. Dar vienas itin nepalaikomas teiginys – „visiems visuomenės nariams turi būti užtikrintas nemokamas aukštasis mokslas“ jau tarsi nebesusijęs su aptarta faktoriuje fiksuota šeimos samprata. Čia jau išryškėja šiek tiek elitistinis požiūris: remiantis sociodemografiniais duomenimis, didžiausias pajamas vienam šeimos nariui nurodžiusi informantė tokią savo poziciją grindžia tuo, jog nemokamai turi studijuoti tik gabiausi ir talentingiausi žmonės, tam kad nebūtų mokslo infliacijos ir prastai kvalifikuotų, nemotyvuotų absolventų.

Vadinasi, šiame faktoriuje išryškėja labiau liberalus požiūris, akcentuojamos liberalios lygybės ir individo laisvės vertybės. Didžiausias dėmesys skiriamas šeimos sampratai, kur akcentuojama vyro ir moters lygybė. Taip pat svarbus valstybės vaidmuo užtikrinant lygų ir laisvą visuomenės narių veikimą. Remiantis kiekybiniais duomenimis, ideologinės saviidentifikacijos skalėje, kur 1 – radikaliai kairiosios pažiūros, 9 – radikaliai dešinėsios, trys šio faktoriaus informantai save identifikavo 5, vienas 6 ir vienas 7, du negalėjo savęs identifikuoti. Tai patvirtina liberalių vertybių akcentavimą, nes didžioji dalis informantų, remiantis tradicine skale, save laiko liberaliais, nors du būtų galima laikyti jau labiau konservatyvių pažiūrų.

2. Antrą faktorių sudaro keturi respondentai: du vaikinai ir dvi merginos. Jo reikšmių sklaida paaiškinama 14,3 proc. Šį faktorių galima įvardinti kaip ganėtinai priešingą pirmajam dėl požiūrio į šeimą ir visuomenės narių lygybę. Du informantai itin nepritaria (-4 vertė) teiginiui, jog „Lietuva turėtų pakeisti Konstituciją taip, kad homoseksualūs žmonės turėtų teisę įtvirtinti savo santuoką“. Atitinkamai šie informantai labiausiai sutinka su teiginiu, jog „šeimą gali sudaryti tik heteroseksualios poros: vyrai ir moterys“. Vienas iš jų savo požiūrį grindžia argumentu: „tokia turi būti šeimos koncepcija. Visa kita šlamštas“. Taip pat trys respondentai -4 ir -3 reikšmėmis įvertino teiginį: „Lietuva turėtų pakeisti Konstituciją taip, kad homoseksualūs žmonės turėtų teisę įsivaikinti vaikus“. Taigi abiejuose faktoriuose itin svarbi šeimos samprata tačiau, priešingai nei pirmajame, šiame faktoriuje akcentuojama tradicinė šeima. Taip pat du informantai itin nepritaria minčiai, jog „moderniai valstybei reikalinga sekuliarizacija“. Informantė, aiškindama tokią savo nuostatą, teigia, jog sekuliarizacija nebūtinai yra modernios valstybės požymis, nulemiantis jos modernumą. Taigi pastebima tam tikras tradicinis, katalikiškas požiūris į valstybę ir šeimą. Taigi galima teigti, jog bent jau šeimos sampratos atžvilgiu, šį faktorių sudaro labiau konservatyvūs informantai. Remiantis pažiūrų identifikavimo skale, du save identifikavo 7, vienas 6. Tokia saviidentifikacija parodo, jog informantai save laiko konservatyvių pažiūrų. Tačiau vienas informantas save identifikavo 3, kas reikštų kairės

pažiūras. Kodėl jo požiūris į šeimą yra tradicinis/konservatoriškas? Ieškoti atsakymo būtų galima remiantis tuo, jog informantas save laiko tikinčiu.

Analizuojant siociodemografinius duomenis paaiškėja, jog trys šio faktoriaus informantai save identifikuoja tikinčiais, vienas negalima savęs identifikuoti. Pirmo faktoriaus atveju, tikinčiais save laiko trys iš septynių respondentų, bet ir Bažnyčioje lankosi tik per metines šventes. Vadinas, galima kelti hipotezę, jog tikinčiais save laikantys ir dažnai Bažnyčioje besilankantys žmonės pasisako už tradicinę šeimos sampratą ir vertybes. Nelaikantys savęs tikinčiais ir liberaliais save identifikuojantys asmenys palaiko laisvę ir lygybę šeimoje bei visuomenėje.

3. Trečią faktorių sudaro penki respondentai: trys merginos ir du vaikinai. Jo reikšmių sklaida paaiškinama 13,9 proc. Šiame faktoriuje svarbiausi teiginiai, susiję su šeima ir valstybe, išlieka svarbiausi. Labiausiai nepritariama teiginiams „Lietuva turėtų pakeisti Konstituciją taip, kad homoseksualūs žmonės turėtų teisę įtvirtinti santuoką“ (trys respondentai teiginį priskyrė ties -4, du – ties -3). Taip pat keturi informantai -4 ir vienas informantas -3 įvertino teiginį „Lietuva turėtų pakeisti Konstituciją taip, kad homoseksualūs žmonės turėtų teisę įsivaikinti vaikus“. O daugiausiai pritarimo (iš keturių informantų) sulaukia minėtiems teiginiams priešinga mintis, jog „šeimą gali sudaryti tik heteroseksualios poros: vyrai ir moterys“. Viena iš informančių savo pasirinkimą grindžia tuo, jog ji nėra nusistačiusi prieš homoseksualus, tačiau mano, jog vaikai turi būti auklėjami tradiciškai, „taip, kaip Dievo sutvarkyta, kad šeima – tai vyras ir moteris“. Taigi pabrėžiama tradicinė šeimos samprata, kurią, remiantis ideologine skale, galima laikyti konservatyvia. Dešiniųjų požiūrių įspūdį sustiprina net penkių informantų itin palaikomas teiginys, jog „valdžia turi priklausyti gabiausiems, talentingiausiems visuomenės nariams“.

Tuomet kuo šis faktorius skiriasi nuo antrojo? Savotiškas paradoksas atsiranda požiūryje į šeimą: minėta informantė kartu su kitais trimis nepitaria minčiais, jog „šeimoje vyras turi uždirbti pinigų, o moteris – rūpintis vaikais ir buitimi“. Nepritarimas šiam teiginiui tarsi prieštarauja tradicinio šeimos modelio palaikymui. Už tradiciškumą pasisakiusi informantė savo moters ir vyro vaidmenį šeimoje išreiškia žodžiu „atgyvena“.

Vis dėlto apibendrintai galima sakyti, jog trečiajame faktoriuje svarbiausi teiginiai susiję su dešniosiomis požiūriomis, vyrauja tradicinė šeimos samprata. Ideologiniu požiūriu, trys informantai skalėje save identifikuoja 7, likę du – 5. Tačiau kelti hipotezės, jog ir šiuo atveju tikėjimas lemia labiau tradicinį požiūrį į šeimą negalima, nes trys informantai savęs nelaiko tikinčiais, du savęs šiuo klausimu negalėjo identifikuoti.

4. Ketvirtą faktorių sudaro trys informantai – 2 vaikinai ir viena mergina. Šio faktoriaus reikšmių sklaida paaiškinama 11,5 proc. Šiame faktoriuje svarbiausi teiginiai apima keletą sričių: kituose faktoriuose svarbią šeimos sampratą, požiūrį į lygybę. Visi trys informantai (du teiginį priskyrė prie 4, viena prie 3) sutinka su teiginiu, jog „abortai turi būti leidžiami tik ypatingu atveju“, o nepritariama teiginiui, jog „Lietuva turėtų pakeisti Konstituciją taip, kad homoseksualūs žmonės turėtų teisę įtvirtinti savo santuoką“. Taigi, šiuo atveju, vėl išryškėja konservatyvus požiūris į šeimą ir gyvybę. Skirtingai nei kituose faktoriuose, šiame išryškinama lygybės koncepcija: pritariama teiginiui, jog „visuomenėje nelygybė yra natūralus reiškinys“. Argumentuodama savo poziciją, informatė teigia, jog „mes esam ir kaip asmenys skirtingi, skirtingus gebėjimus, talentus turim, vieni mažiau, kiti daugiau, tad nelygybė visą laiką buvo“. Taigi pritariant natūraliai visuomenės nelygybei, nesutinkama su teiginiu, jog „valstybės tarnyboje reikia įvesti kvotų sistemą, kad vyrų ir moterų skaičius būtų vienodas“. Taigi šiame faktoriuje svarbi ne tik pasikartojanti tradicinė šeimos koncepcija, bet išryškėja ir prieštaravimas neribotai individo laisvei (aborto klausimas) bei priverstinei (kvotų sistema) visuomenės lygybei.

Bet bendrai, požiūris į visas tris sritis išlieka konservatoriškas, t.y. tradiciškas. Ir patys inoformantai pažiūrių saviidentifikacijoje save nurodo 6 ir 8 (apie vieną duomenų nėra), kas atskleidžia konservatyvumą.

Kelti hipotezės apie tai, jog ši faktorių sudarantys informantai yra labiau konservatoriški dėl to, jog laiko save tikinčiais negalima, nes tikinčiuoju save identifikuoja tik vienas. Taip pat šio faktoriaus informantų pažiūrių lėmėju pajamos negalėtų svarbus veiksnys, kadangi visų trijų respondentų pajamos skirtingos – nuo 400-800 iki 1800-2500.

5. Penktą faktorių sudaro tik viena informantė. Faktoriaus reikšmių sklaida paaiškinama 9.3 proc. Tokį atvejį būtų galima paaiškinti tuo, jog arba jos subjektyvi nuomonė yra unikali, arba šio Q rinkinio atveju neatsirado panašiai mąstančių informantų. Analizuojant šios informantės pritarimą ar nepritaringą teiginiams išryškėja tam tikras nenuoseklumas: teiginiai, kuriems labiausiai nepritariama (priskiriama -4 vertė) „šeimą gali sudaryti tik heteroseksualios poros: vyrai ir moterys“ ir „šeimoje vyras turi uždirbti pinigų, o moteris – rūpintis vaikais ir buitimi“ parodo liberalų požiūrį, nepritaringą tradicinei (konservatyviai) šeimos sampratai. Tačiau labiausiai pritariama teiginiui, kad „visuomenėje nelygybė yra natūralus reiškinys“. Nors požiūris į šeimą liberalus, nepritariama teiginiuose parodomai tam tikrai nelygybei, tačiau nelygybei visuomenėje pritariama, taip paneigiant liberalią lygybės koncepciją.

Būtų galima galvoti, jog privačioje sferoje informantė labiau laikosi liberalių vertybių, o visuomenės lygiu, palaiko labiau dešiniąsias idėjas. Tačiau tokią hipotezę sugriauna pritarimas teiginiui, jog „valstybė turi užtikrinti vienodas socialines garantijas kiekvienam valstybės piliečiui“, kuris vėl išryškina lygybę jau visuomenės atveju. Pritarimas tokiam teiginiui jau netgi labiau kauriuoliškas negu liberalus. Kiekybinėje anketoje ši inoformantė savo pažiūras skalėje identifikuoja 5. Taigi, vadovaujantis tradicine kairės – dešinės skale, būtų galima laikyti liberalę. Tačiau toks požiūrių neatitikimas, atsirandantis prieštaravimai tarp teiginių, kurie atsotvauja gana skirtingas pažiūrių puses, pagrindžia, kodėl ši informantė vienintelė sudaro atskirą faktorių.

4.2. Abortai

Abortų rinkinio atveju išskiriami keturi faktoriai vadovaujantis jau aprašytais taisyklėmis: faktorių matrica sudaroma vadovaujantis pagrindinių komponentų. Gauta faktorių matrica rotuojama naudojantis Varimax metodu taip gaunant keturis faktorius.

1. Pirmą faktorių sudaro devyni informantai, iš kurių – aštuonios merginos ir vienas vaikas. Jo reikšmių sklaida paaiškinama 23,2 proc. Šiame faktoriuje labiausiai nepritariama teiginiui, jog „abortai jokiais atvejais negali būti pateisinami“. Aštuoni informantai šiam teiginiui skalėje skyrė -3 ir -2 vertes. Viena iš informančių tokią savo poziciją argumentuoja, jog „Gimdyti dėl to, kad gimdyti, kai žinai, kad vaikas negalės gyventi pilnaverčio gyvenimo arba jis sugriauš tavo gyvenimą, kaip žiauriai tai beskambėtų, manau, kad yra logiškiau daryti abortą negu gimdyti“. Daugiausiai pritarimo (septyni informantai teiginį priskyrė ties 3 ir 2 vertėmis) sulaukė teiginys, jog „tai [abortas] žmogaus, o ne valstybės sprendimas ir žmogus turi teisę pasirinkti“. Taip pat šiame faktoriuje labiausiai atspindinčiu nuomonę pasirinktas teiginys, „kol vaikas moters viduje, jis yra tos moters. Ir ji turi teisę ir pareigą elgtis taip, kaip jai atrodo protinga“. Viena iš informančių šį savo pasirinkimą argumentuoja tuo, jog „Žiūrint racionaliai, man vaikas, kuris dar nėra gimęs, nėra žmogus, neturi žmogaus teisių ir jis yra moters kūno dalis. Todėl moteris yra tas žmogus, kurio teisės ir pareigos yra pirmoje vietoje, nes ji jau yra gimusi, ir jai skaudės dėl to, kad jai bus blogai“. Taigi iš šių teiginių matyti, jog labiausiai akcentuojama asmens laisvė rinktis ir spręsti. Pasisakymas už individualią laisvę spręsti dėl aborto suponuoja liberalias pažiūras. Liberalumo įspūdį sustiprina dar vienas daugiausiai nepalankumo sulaukęs

teiginys: „pritariu, kad tie, kurie balsuos už šį įstatymą (abortų uždraudimą), bus palaiminti ir Dievas jiems už tai atlygins“. Taigi atmetami religiniai argumentai, o svarbiausia yra individuali laisvė rinktis.

Tačiau kelti hipotezės apie tai, jog už laisvę spręsti dėl aborto pasisako netikintys asmenys negalima. Remiantis sociodemografiniais klausimais, trys informantės save laiko tikinčiomis, dvi negali indentifikuoti, o netikinčiomis laiko likusios trys. Taigi šiuo negalima surasti bendro mato. Vis dėlto hipotezę galima kelti lyties atveju. Kaip minėta, šį faktorių sudaro 8 merginos iš 9 informantų. Jau minėti teiginių reitingavimo argumentai parodo, jog abortų tema merginų atveju priimama gana asmeniškai ir, galima daryti prielaidą, dėl to taip akcentuojama laisvė, kuri, kaip minėta, akivaizdžiai siejasi su liberaliomis idėjomis.

2. Antrą faktorių sudaro keturi žmonės – du vaikinai ir dvi merginos. Jo reikšmių sklaidą paaiškina 18 proc. Šiame faktoriuje svarbiausiais teiginiais galima laikyti susijusius su draudimais: labiausiai pritariama teiginiams, jog „uždraudus abortus teks prisiimti atsakomybę už nelegalių abortų metu mirusių moterų gyvybes“ ir „draudimai naudos neduoda, jais daug pasiekti nepavyksta. Reikalingesnė yra švietėjiška veikla“. Čia jau nėra akcentuojama individuali laisvė. Nors ir nepritariama abortų draudimams, tačiau didesnis dėmesys skiriamas jų naudai ir galimoms pasekmėms. Tačiau tokį požiūrį vis dėlto galima laikyti labiau liberaliu nei konservatorišku. Juolab, šiame faktoriuje labiausiai nepritariama teiginiui „esu katalikas/-ė ir negaliu kitokios nuomonės turėti, negu katalikų Bažnyčia skelbia“. Remiantis saviidentifikacija kairės – dešinės skalėje informantai linkę save laikyti labiau konservatoriais: du skalėje nuo 1 iki 9 pasirinko 7, po vieną – 5 ir 6. Taigi galima galvoti, kad šiame faktoriuje išryškėja nuosaikesnis liberalumas, kada draudimai nėra vertinami teigiamai, tačiau nebėra taip pabrėžiama individuali laisvė kaip pirmajame faktoriuje.

3. Trečią faktorių sudaro trys žmonės: du vaikinai ir viena mergina. Šį faktorių paaiškina 17,6 proc. Nagrinėjant šį faktorių susiduriama su problema, jog tampa neaišku, kurie teiginiai yra bendri ir svarbūs, sudarantys kadangi išryškėja tam tikri neatitikimai: vienam ar dviems informantams pritariant, kito nuomonė priešinga. Pavyzdžiui: informantai vaikinai nepritaria teiginiui (priskyrė jį prie -3 ir -2), jog „kol vaikas moters viduje, jis yra tos moters. Ir ji turi teisę ir pareigą elgtis taip, kaip jai atrodo protinga“. Labiausiai nepritariantis informantas tokį pasirinkimą aiškina tuo, jog yra krikščionis, remiantis krikščioniškomis vertybėmis, abortai negali būti pateisinami. Tačiau įdomu tai, jog informantė mergina šį teiginį priskiria prie 1, vadinasi, nors ir ne stipriai, sutinka su minėtu teiginiu. Panašus neatitikimas fiksuojamas ir požiūryje į teiginį „abortai jokiais atvejais negali būti pateisinami“. Jam labiausiai pritaria vaikinai informantai, tačiau informantė šį teiginį priskyrusi prie -3, vadinasi, jam labiausiai nepritaria. Taigi šis faktorius išskirtinis tuo, jog vaikinai išreiškia konservatyvią poziciją abortų klausimu, nepritaria jiems, tuo tarpu informantė mergina išreiškia priešingą požiūrį ir bent jau iš dalies palaiko individualią laisvę. Kelti hipotezę dėl tikėjimo tarso ir nepavyksta, nors mergina ir nelaiko savęs tikinčia, tačiau iš dviejų vaikinių tik vienas identifikavo save kaip tikintį. Galbūt šį atvejį būtų galima susieti su pirmo faktoriaus analizėje kelta hipoteze apie lytį: ir šiuo atveju mergina nėra kategoriškai prieš abortus, o vaikinai išlieka konservatyvūs.

4. Ketvirtą faktorių sudaro 3 žmonės: du vaikinai ir viena mergina. Jo reikšmių sklaidą paaiškinama 11,6 proc. Šiame faktoriuje aiškiai pastebima informantų pozicija. Labiausiai palaikomi teiginiai – „kiekvienas turi teisę į gyvybę. O abortas – tai kai vienas atima gyvybę iš kito. Ir taip, kaip netoleruojame suaugusiųjų žudymo, turime netoleruoti ir abortų“, „Lietuvoje turi būti legaliai uždrausta mamoms žudyti nuosavus vaikus, o medikams suteikta proga atsisakyti žudiko darbo“ ir „būtų teisinga, jei abortai būtų uždrausti. Jei tėvai nesubrendę ir

neatsakingi, vaikas dėl to nėra kaltas ir neturi neišvysti pasaulio” – parodo akivaizdų nusistatymą prieš abortus ir jų draudimų palaikymą. Taigi šis faktorius priešingas pirmajam, kuriame akcentuota individuali pasirinkimo laisvė. Šio faktoriaus atžvilgiu, išryškėja konservatyvi pozicija būtent per uždraudimo palaikymą ir aborto kaip žmogžudystės suvokimo protarimą.

Tačiau sudėtinga fiksuoti, kurie teiginiai šiame faktoriuje sulaukė daugiausiai nepritarimo. Analizėje ryškėja, kad jie pakankamai priešingi minėtiems svarbiems faktoriaus teiginiams. Du informantai teiginiui „ar galėtų būti laiminga moteris tokioje šalyje, kur jaustųsi esanti beteisė vergė, kai nepaisoma jos asmeninio apsisprendimo ir galimybių. Tie, kurie nori priimti tokį įstatymą, nemylėti moters, nelinkę jai gero. Jiems reiktų pasakyti, kad ir Dievas sakė mylėti savo artimą kaip pats save” skalėje suteikė -2 reikšmę, teiginys „daugelis šeimų negali išlaikyti vaiko, patenkinti jo poreikius. Negalima atimti galimybės iš jų neturėti vaikų, ar turėti tik vieną” dviejų informantų įvertintas -3 ir -2. Vadinasi, ir teiginiai, kuriems nepritariama, papildoma pritariamais ir parodo, jog šiame faktoriuje informantai nepalaiko liberaliu laikomo individualaus laisvo pasirinkimo. Todėl galima teigti, jog šis faktorius atspindi konservatorišką požiūrį į abortus. Kelti hipotezę, jog tikėjimas koreliuoja su konservatyviu požiūriu abortų atžvilgiu galima tik iš dalies, nes iš trijų informantų du save laiko tikinčiais. Taip pat jie pažiūras identifikavimosi skalėje pažymi 6, kas rodo tapatinimąsi su labiau konservatyviomis nuostatomis (apie trečio informanto identifikavimąsi duomenų nėra).

5. Taip pat ir šiame Q rinkinyje išskirtas penktas faktorius, kurį sudaro viena informantė. Jo reikšmių sklaida paaiškinama 6,7 proc. Kaip minėta, tai galėjo atsitikti arba dėl jos unikalios ir išskirtinio nuoseklumo, arba dėl to, jog tarp kitų 19 informantų neatsirado panašios ir sutampančios mąstysenos. Išryškėja neatitikimai: labiausiai nepritariama teiginiams (-3 vertė): „abortai jokiais atvejais negali būti pateisinami” ir „žmogaus pasirinkimo laisvė ir teisė negali būti ribojama jokiais būdais”. Nepritartimas pirmam teiginiui tarsi nurodo nepritarimą asmens laisvės varžymui, informantė argumentuoja, jog „yra atvejų, kai abortai tikrai gali būti pateisinami, tokie dalykai, pavyzdžiui, kaip sveikata“. Tačiau nepritarimas antrajam teiginiui parodo nesutikimą su nevaržoma individo laisve. Nepritartimas aiškinamas tuo, jog „jei būtų uždrausta, tai gal žmonės ir prieš tai susimąstytų apie tai, po to ten nereikėtų tiek tų abortų darytis“. Taigi nors iš pradžių paneigiama absoliutus abortų draudimas, antruoju teiginiu jis pateisinamas.

Labiausiai pritariama teiginiams „draudimai naudos neduoda, jais daug pasiekti nepavyksta. Reikalingesnė yra švietėjiška veikla” (vėlgi išryškėja kritika draudimams taip tarsi neprieštaraujant abortams) ir „jei nenori vaiko, nepradėk jo. Jei pradėjai - augink. Vaikus žudyti pirmausia draudžia prigimtine meile gyvybei”. Šis teiginys, akivaizdžiai nepritariantis abortams, argumentuojamas tuo, „kad jeigu jau žmogui duota ten tą vaiką gauti, tai čia gal tik į naudą, nes gali pats pasikeisti ir tą vaiką užauginti gerai, nes, na, ko juk reikia vaikui – meilės“.

Apibendrinant galima teigti, jog tiek teiginių, kuriems pritariama, tiek kuriems nepritariama atžvilgiu, iš vienos pusės abortai yra palaikomi/iš dalies pateisinami, kitu atveju pasisakoma už draudimą ir prieš abortus. Vis dėlto tokia pozicija iš tiesų atspindi informantės nenuoseklumą, nors ji pati save skalėje nuo 1 iki 9 identifikuoja 8, kas reikštų beveik radikalias dešiniąsias pažiūras. Tačiau toks identifikavimasis ir skirtingas pažiūras reprezentuojančių teiginių suplakimas tik patvirtina nenuoseklią pažiūrų sistemą bent jau abortų atveju.

4.3. Progresiniai mokesčiai

Progresinių mokesčių Q rinkinys, kaip ir jau aprašyti kiti du, analizuojamas remiantis faktorine analize. Faktorių matrica išskirta naudojant pagrindinių komponentų metodą. Faktoriai rotuoti Varimax metodu. Progresinių mokesčių Q rinkinyje išskiriami šeši faktoriai.

1. Pirmajame faktoriuje yra penki žmonės: du vaikinai ir trys merginos. Šio faktoriaus reikšmių sklaidą paaiškina 25,7 proc. Šiame faktoriuje aiškiai pastebimas kairiuoliškas požiūris į progresinius mokesčius. Tą atspindi svarbiausi faktoriaus teiginiai. Labiausiai nepritariama teiginiams, jog „po tokio įstatymo (progresinių mokesčių įvedimo) galima uždaryti visas aukštąsias: kam mokytis ir kažko siekti, jei geriau būtų tinginčiu „runkeliu“, kurį išlaikys vienas kitas likęs protingas (jeigu jį po to dar bus galima taip pavadinti). Žodžiu, skatinami vokeliai, tingėjimas, žlugdomas išsilavinimas. Na, panašu, kad grįšim į komunizmą tuoj“ ir „nesuprantu, kodėl rizikuojantis, savo verslą vystantis žmogus pusę savo uždirbamos sumos turėtų atiduoti veltėdžiams“. Labiausiai šiam teiginiui nepritarianti informantė tokį pasirinkimą argumentavo tuo, jog „tu rizikuoji, tu uždirbi, reiškia, tu turi galimybes duoti daugiau pinigų valstybei“.

Daugiausiai pritariamų (keturi informantai priskyrė prie 2) teiginiui – „įvedus progresinį pajamų mokesčio tarifą turtingieji labai nenukentės, o valstybė (jei sąžiningai elgsis) turės pinigų viešiesiems poreikiams“. Trys informantai taip pat pritaria, jog „uždirbantiems daugiau yra lengviau atiduoti didesnę mokesčių dalį“. Labiausiai šį teiginį palaikanti informantė tokį pasirinkimo argumentavo tuo, jog uždirbančiam daugiau, nors ir netekus pinigų, užtenka pragyventi padoriai, o neturtingam mokėti mažiau daug geriau, nes lengviau šeimą išlaikyti.

Įdomiausia, jog saviidentifikacijos pažiūrių atveju, tik vienas respondentas save laiko netgi radikaliu kairiuoju – skalėje nuo 1 iki 9 pasirinko 1, tačiau iš visų šio faktoriaus informantų jo pajamos vienam šeimos nariui yra didžiausios – daugiau nei 2500 litų per mėnesį. Kitais atvejais, informantai save linkę identifikuoti 5 ar 7, jų pajamos vienam šeimos nariui nurodomos 400-800 litų per mėnesį.

2. Antrą faktorių sudaro keturi informantai – du vaikinai ir dvi merginos. Jo reikšmių sklaidą paaiškina 20,4 proc. Antrajame faktoriuje taip pat ryškėja kairiuoliškas požiūris – progresinių mokesčių palaikymas. Labiausiai nepritariama, jog „po tokio įstatymo (progresinių mokesčių įvedimo) galima uždaryti visas aukštąsias: kam mokytis ir kažko siekti, jei geriau būtų tinginčiu „runkeliu“, kurį išlaikys vienas kitas likęs protingas (jeigu jį po to dar bus galima taip pavadinti). Žodžiu, skatinami vokeliai, tingėjimas, žlugdomas išsilavinimas. Na, panašu, kad grįšim į komunizmą tuoj“ (du informantai priskyrė prie -3 ir du prie -2). Pritarimą progresiniams mokesčiams sustiprina vienas iš labiausiai palaikomų teiginių: „priešinimasis progresiniam pajamų mokesčio tarifui, įsivaizdavimas, kad kiti turi mirti, žlugti, o aš gerai gyvensiu - tai nesubrendusios visuomenės požiūris“.

Tačiau šalia progresinių mokesčių palaikymo, atsiranda gana priešingas teiginys. Trys informantai (du priskyrė prie 3, viena prie 2) palaiko nuomonę, jog „jei gauni didesnę darbą ir didesnę atlyginimą – tai tavo nuopelnas. Kiekvienas žmogus gerovę sau kuriasi pats“. Tokio teiginio palaikymą informantė grindžia tuo, jog „Jei turi gyvenime tikslą, sieki karjeros, stengiesi tobulėti, tai atitinkamai tai už tai turi būti didesnis atlygis. O jei visiems būtų suvienodinti atlyginimai, kaip minima kitame teiginyje, grįžtume į socializmą, į Sovietų Sąjungą, kai galėdavai sėdėti kampe ir nieko neveikti, megzti, o kitas dirbdamas fabrike gauna tokį patį atlyginimą, ir tai, manau, yra neteisinga“.

Taigi šis teiginys ir jo pasirinkimo argumentavimas labiau pabrėžia individualią laisvę ir kiekvieno teisę į savo gebėjimais uždirtą turtą, kas tarsi nurodo į liberalias pažiūras. Kaip būtų galima paaiškinti tokias šio faktoriaus tendencijas? Apibendrinant, panašu, jog visuomenės ar visos valstybės lygmeniu progresinių mokesčių kaip tam tikros pažangos rodiklio įvedimas yra

palaikomas, tačiau vis vien išlieka asmeninio, individualaus požiūrio į solidarumą iš turtingesnio žmogaus perspektyvos nepalaikymas.

Vadinasi, ir bandant nustatyti pažiūrų sistemą, visuomenės ar valstybės požiūriu, informantai labiau laikosi kairės pozicijos, asmeniniu lygmeniu artėjama prie liberalaus požiūrio į progresinius mokesčius. Kelti hipotezės remiantis pajamų lygiu nelabai įmanoma, kadangi visų informantų pajamos vidutinės 400-800 litų ir 800-1200 litų.

3. Trečią faktorių sudaro trys merginos. Reikšmių sklaida paaiškinama 8,1 proc. Šį faktorių galima laikyti priešingu aptartiems dviems, kadangi svarbiausi išskirti teiginiai susiję su nepritarimu progresiniams mokesčiams. Visos trys informantės nepritaria teiginiui (priskyrė prie -2), jog „progresinis gyventojų pajamų mokesčio tarifas naudingas tik valdantiesiems, kurie galės daugiau surinktų lėšų iššvaistyti ir pasisavinti“. Taigi tarsi ir pritariama progresiniams mokesčiams nelaikant jų tik valdančiųjų privilegija. Taip pat pritarimą mokesčiams sustiprina labai nepalaikomas teiginys, jog „tiesiog nepadoru yra mirti turtingam“.

Tačiau neatitikimas fiksuojamas pereinant prie labiausiai palaikomų teiginių: „įvedus progresinį pajamų mokesčio tarifą, dalis žmonių būtų priversti emigruoti iš Lietuvos“ ir „daugiau naudos būtų galima gauti įvedus ne progresinio gyventojų pajamų mokesčio tarifą, o kitus mokesčius“. Šie teiginiai parodo progresinių mokesčių vertinimą valstybės lygmeniu: mokesčiai nepalaikomi dėl galimo emigracijos padidėjimo ir apskritai dėl jų nenaudingumo.

Galima teigti, jog šis faktorius išsiskiria iš kitų, nes progresiniai mokesčiai labiau vertinami valstybės, o ne individualiu lygmeniu. Tačiau ir čia fiksuojamas neatitikimas tarp teiginių, kuriems pritariama ir kuriems nepritariama. Dėl to keblu nustatyti prie kokių pažiūrų galima identifikuoti šio faktoriaus informantes. Savę jos skalėje identifikuoja labiau dešiniuosiomis: viena savę įvertino 5, kita 7. Tiesa, viena informantė negalėjo identifikuoti.

4. Ketvirtą faktorių sudaro trys žmonės: dvi merginos ir vaikinai. Jo reikšmių sklaida paaiškinama 7 proc. Faktoriuje tarp svarbiausių teiginių išryškėja neatitikimas, nes, iš vienos pusės, mokesčiai nėra palaikomi (labiausiai nepritariama teiginiui, jog „tiesiog nepadoru yra mirti turtingam“), tačiau kitu teiginiu jiems pritariama („didesnį atlygį gauna žmonės, kurie įgyja aukštesnį išsilavinimą arba turi daugiau atsakomybių darbe ir būtų nesąžininga, jei mokestis suvienodintų visų algas“). Asmeninė teisė į didesnį turtą dėl gebėjimų faktoriuje akcentuojama ir teiginiu „jei gauni didesnį darbą ir didesnį atlyginimą – tai tavo nuopelnas. Kiekvienas žmogus gerovę sau kuriasi pats“. Vienas iš informantų savo požiūrį argumentuoja kiek retoriniu klausimu „Kodėl ten tie žmonės, kurie kaime gyvena ir nieko nedirba, ir tiesiog tinginiauja, turi gauti pinigų už nieką?“. Taigi šiame faktoriuje išryškėja liberalių pažiūrų pozicija. Ją fiksuoti galima dėl akivaizdaus asmeninės teisės į savo gebėjimais uždirbtą turtą palaikymo, iš dalies smerkiamo solidarumo principo dėl, informantų požiūriu, pelnytai uždirbto turto paėmimo mažiau nusipelnusiems.

Remiantis sociodemografiniais duomenimis, šio faktoriaus atveju galima kelti hipotezę, jog didesnes pajamas šeimoje turintys asmenys nepalaiko progresinių mokesčių įvedimo. Dviejų informančių pajamos vienam šeimos nariui per mėnesį sudaro 1800-2500 litų, vieno informanto – 1200-1800 litų.

5. Penktą faktorių sudaro taip pat trys informantai – dvi merginos ir vaikinai. Reikšmių sklaidą paaiškina 6,8 proc. Šiame faktoriuje galima fiksuoti tam tikrą neatitikimą. Trys informantai -3 vertę suteikė teiginiui: „tiesiog nepadoru yra mirti turtingam“. Tokia pozicija tarsi parodo nepritarimą progresiniams mokesčiams. Viena informantė savo požiūrį grindžia, tuo, jog teiginys „visiška nesąmonė, nes aš manau, kad jei tu nori numirti turtingas, tai yra visiškai padoru. Nepadoru yra visą gyvenimą tingėti ir numirti skurde, ir nieko nepasiekti, savęs

nerealizuoti, neįgyvendinti savo svajonių ir dar dėl to ką nors kaltinti. Tai yra žymiai nepadoriau nei uždirbti daug pinigų ir numirti tarp jų paskendus”.

Nepritartimas sustiprinamas teiginiu „jei gauni didesnę darbą ir didesnę atlyginimą – tai tavo nuopelnas. Kiekvienas žmogus gerovę sau kuriasi pats”. Atrodo, jog bendrai nepalaikoma progresinių mokesčių idėją, labiau linkstama į liberalių ar konservatyvių pažiūrų pusę. Tačiau visi faktoriaus informantai palaiko teiginį, jog „finansišškai patenkinus savo poreikius, yra teisinga padėti visuomenei, ypač tiems, kurie blogai gyvena”. Taigi tokiu teiginiu išreiškiamas pritarimas progresiniams mokesčiams. Vis dėlto galima galvoti, jog šiame faktoriuje išryškėja tam tikras moralinis aspektas: nors kiekvienas turi teisę į savo darbą ar talentą uždirbtą turtą, tačiau esant jo pertekliui, socialiai teisinga dalintis. Kokiomis ideologinėmis pažiūromis galima pagrįsti šį faktorių? Vienas iš informantų, pritariantis teiginiui „finansišškai patenkinus savo poreikius, yra teisinga padėti visuomenei, ypač tiems, kurie blogai gyvena” savo pažiūras aiškina kaip konservatoriškas: „tiesiog nemalonu ir negera žiūrėti, kai visuomenėje yra skaudulių, o kiti keliasi savo pragyvenimo lygį, neatsižvelgdami į visos visuomenės bendrą gerovę. Todėl reikia kurti socialinę valstybę. Labiausiai atspindi turbūt dėl to, kad aš esu konservatoriškų pažiūrų”. Tačiau ar liberalių ir konservatyvių pažiūrų atstovai tradiciniu atžvilgiu iš tiesų pasisako už socialinės gerovės valstybę? Turbūt tokį neatitikimą hipotetiškai būtų galima grįsti informanto susipainiojimu tarp skirtingoms pažiūroms būdingų bruožų.

6. Šeštą faktorių sudaro vaikas ir mergina. Šio faktoriaus reikšmių sklaida paaiškinama 5,7 proc. Abu informantai -3 įvertino „jei manyčiau, kad man taikomas per didelis gyventojų pajamų mokesčio tarifas, emigruočiau”. Taip pat -3 ir -2 vertėms priskirtas teiginys „jei manyčiau, kad man taikomas per didelis gyventojų pajamų mokesčio tarifas, stengčiausi susitvarkyti taip, kad mokesčių beveik nereiktų mokėti”. Nepritartimas šiems teiginiams neparodo progresinių mokesčių palaikymo, labiau atskleidžia asmeninį informantų nenorą imtis radikalių veiksmų mokesčių įvedimo atveju.

Vis dėlto labiausiai palaikomų teiginių atveju, atsispindi progresinių mokesčių nepalaikymas dėl neteisingumo didesnes pajamas gaunančiųjų atžvilgiu: „didesnę atlygį gauna žmonės, kurie įgyja aukštesnį išsilavinimą arba turi daugiau atsakomybių darbe ir būtų nesąžininga, jei mokestis suvienodintų visų algas” ir „progresinis gyventojų pajamų mokesčio tarifas skatintų ne teisingumą, o žmogaus pastangų neįvertinimą”. Galima pastebėti, progresiniai mokesčiai vertinami asmeninėje perspektyvoje ir paskiro žmogaus atveju, nėra teiginių, susijusių su valstybe.

Apibendrinant, informantų požiūrį į progresinius mokesčius galima laikyti labiau dešiniuoju. O ir jie save identifikuoja skalėje 6, kas parodo, jog save laiko dešiniaisiais liberalais. Šio faktoriaus atveju kelti hipotezės, jog didesnes pajamas šeimoje gaunantys asmenys nepalaiko progresinių mokesčių negalima, nes negalima, nes abiejų pajamos yra vidutinės 400-800 litų ir 800-1200 litų.

Išvados

Apibendrinant tyrimo ataskaitą, verta pažymėti, su kokiais nesklandumais tyrimo metu susidurta. Pirmiausia, tai, kad buvo apklausti ne visi kursų studentai, neleisdžia daryti itin tvirtų išvadų, nes atsiranda tikimybė, jog koks nors išskirtinis respondentas buvo praleistas; visgi

sąlygos sudarytos sudalyvauti apklausoje buvo visiems. Antra, patikimiausiu laikomas Q metodologijos analizės apdorojimo būdas – faktorinė analizė – ne iki galo atskleidžia ryšius tarp respondentų mąstymo logikos; negalima paaiškinti priežasčių ar iškelti hipotezių. Taip pat, verta paminėti, jog faktorinė analizė, sudėliodama respondentus į faktorius, galima sakyti, „užkerta kelią“ gilesnei kiekvieno atskiro respondento atsakymų analizei. Tai leidžia daryti išvadą, kad ši metodologija iki galo dar neištobulinta ir ateityje vertėtų paieškoti kitokių būdų šios metodologijos tyrimo duomenims apdoroti. Trečia, dėl objektyvių priežasčių (kurso programoje nurodytos tyrimo ataskaitos apimties) šiame darbe nebuvo įmanoma išnagrinėti visų duomenų dėl jų gausos, tad teko pasirinkti pačius, mūsų nuomone, svarbiausius, dėl ko analizėje galima įžvelgti subjektyvumą.

Atlikto tyrimo rezultatai parodė, kad hipotezė „**H1: Tradicinėje kairės-dešinės skalėje nenuoseklūs bus ir TSPMI studentai**“ pasitvirtino. Iš keturių pasirinktų analizės kryptį (ekonominės kairės - dešinės, moralinio konservatizmo – liberalizmo, komunizmo – antikomunizmo ir ideologinės saviidentifikacijos), dvejais aspektais TSPMI studentai pasirodė labiau nuoseklūs nei A.Ramonaitės ir R.Žiliukaitės tyrimo metu tirti respondentai. Būtent ekonominės kairės – dešinės bei ideologinės saviidentifikacijos klausimais TSPMI studentai pasirodė esą taip pat nenuoseklūs, kaip ir minėto tyrimo respondentai; kitais dviem klausimais, remiantis atlikta faktorine analize, Instituto studentai yra nuoseklesni. Visgi paradoksalu, kad kaip ir Ramonaitės bei Žiliukaitės tyrimo metu nagrinėti Lietuvos gyventojai, studentai negeba savęs identifikuoti tradicinėje kairės – dešinės skalėje, taigi vadinasi, jog specifinės politikos mokslų žinios taip pat nėra rodiklis nuoseklumui egzistuoti.

Taip pat įdomu ir tai, kad tyrimo metu nebuvo atrastas tikėtinas ženklus saviidentifikacijos skirtumas kurso atžvilgiu, o tendencija tokia pati kaip ir A.Ramonaitės bei R.Žiliukaitės tyrime – TSPMI studentai savo pažiūras linkę įvardinti kaip centristines arba liberaliai konservatyvias.

H2: Galimas kitoks ideologinis mąstymas, kuriame TSPMI studentai bus nuoseklūs – pasitvirtino. Apklausti respondentai atskleidė 16 faktorių, kurie skelbia tam tikrą mąstymo būdą, tačiau šie faktoriai vis tik yra aptartini tradicinės ideologijos žodyno ribose t.y. operuojama ideologijos apribotu žodynu (vartojami žodžiai liberalu, konservatyvu ir t.t.). Taip atsitinka dėl faktorinės analizės trūkumo – ji visiškai anonimizuoja respondentą. Tam, kad Q metodologija būtų patvirtinta hipotezė apie nuoseklumą reikia naudoti kitokius metodus, kurie akcentuotų individą kaip analizės vienetą, o ne esminius teiginius. Todėl, galima teigti, kad analizė palieka erdvę ir siūlo toliau plėtoti ideologinio nuoseklumo tyrimus dviem kryptim: išsiaiškinti ar naujai atrasti faktoriai yra būdingi tik specifiską išsilavinimą gaunantiems studentams ar visgi juos naudojant galima ieškoti bendrumų visoje visuomenėje, antra vertus, galima galutinai paneigti tradicinį nuoseklumą ištiriant kaip unikalų individą atsako į tris grupes klausimų (t.y. žiūrėti ar Individas A visose – abortų, progresinių mokesčių ir kairės-dešinės lentelėse yra liberalus ar visgi jo pažiūros yra suformuotos iš skirtingų ideologijų išsirenkant, kas jam subjektyviai labiausiai tinka).

1 priedas. Q metodologijos pavyzdys

RESPONDENT NUMBER: ____ NAME: _____

	← MOST DISAGREE								→ MOST AGREE
	1	2	3	4	5	6	7	8	9

DISAGREE
COUNT: ____

**NEUTRAL OR
NOT RELEVANT**
COUNT: ____

AGREE
COUNT: ____

2 priedas. Teiginių Q-sort metodui sąrašas

Nuostatas formuojančioms latentinėms struktūroms išsiaiškinti

1. Teiginiai galimam tradiciniam kairės-dešinės ideologiniam nuoseklumui išsiaiškinti:

1. Valstybės tarnyboje reikia įvesti kvotų sistemą, kad vyrų ir moterų skaičius būtų vienodas.
2. Valstybė turi reguliuoti ekonomiką.
3. Valstybė per mokesčių sistemą turi perskirstyti turtingųjų pajamas neturtingiesiems.
4. Žmonės iš prigimties yra lygūs savo poreikiais.
5. Moderniai valstybei reikalinga sekuliarizacija.
6. Valstybė turi kištis į radikaliai dešiniųjų sąjūdžių ir partijų veiklą.
7. Lietuva turėtų didesnę dėmesį skirti aplinkosauginei politikai.
8. Valstybė turi reguliuoti privačių įmonių veiklą.
9. Vyrams išeiti tėvystės atostogų yra taip pat normalu kaip ir moterims.
10. Globalizacija turi daugiau privalumų negu trūkumų.
11. Valstybė gali apriboti privataus asmens nuosavybės teises dėl visuomenės gerovės.
12. Visiems visuomenės nariams turi būti užtikrintas nemokamas aukštasis mokslas.
13. Lietuva turėtų pakeisti Konstituciją taip, kad homoseksualūs žmonės turėtų teisę įtvirtinti savo santuoką.
14. Lietuva turėtų pakeisti Konstituciją taip, kad homoseksualūs žmonės turėtų teisę įsivaikinti vaikus.
15. Valstybė turi stengtis mažinti diskriminaciją visuomenėje.
16. Valstybė turi užtikrinti vienodas socialines garantijas kiekvienam valstybės piliečiui.
17. Kiekviena individas gali daryti ką nori jei tai nepakenkia kitų individų gyvybei, laisvei, nuosavybei.
18. Bendrasis gėris yra svarbiau už individo interesus
19. Visuomenėje turėtų nebūti didelių socialinių ir turtinių skirtumų
20. Visuomenės turtas turi būti paskirstytas vienodai per mokesčių sistemą
21. Šiuolaikinė valstybė turi būti daugiakultūriška.
22. Lietuvių tautą sudaro tik etniniai lietuviai.
23. Šeimoje vyras turi uždirbti pinigus, o moteris – rūpintis vaikais ir buitimi.
24. Šeimą gali sudaryti tik heteroseksualios poros: vyrai ir moterys.
25. Valstybė turi riboti imigrantų atvykimą į šalį.
26. Imigrantai, atvykę į Lietuvą, privalo prisitaikyti ir perimti vyraujančias šalies tradicijas.
27. Kiekvienas žmogus turi būti savo šalies patriotas.
28. Visuomenėje nelygybė yra natūralus reiškinys.
29. Žmogus savo gyvenime turi vadovautis autoritetais.
30. Lietuva, įstojusi į Europos sąjungą, praranda savo kultūrinę tapatybę.
31. Egzistuoja tik lygybė prieš įstatymą.
32. Žmogaus poreikis keisti lytį yra susijęs su psichinės sveikatos problemomis.
33. Abortai turi būti leidžiami tik ypatingais atvejais.
34. Man svarbu kokios orientacijos žmogus mane atstovauja parlamente.
35. Valstybėje vykdomos reformos privalo būti lėtos, gerai apgalvotos.
36. Pagrindinės šalies valdymo prerogatyvos turi priklausyti vietinei savivaldai.

37. Religija yra svarbus visuomenės ir valstybės ramstis.
38. Valdžia turi priklausyti gabiausiems, talentingiausiems visuomenės nariams.
39. Visuomenės sekuliarizavimas veda visuomenę į moralinį nuosmukį.
40. Valstybėje turi būti kaip įmanoma labiau sumažintas valstybinių institucijų skaičius arba jos iš viso panaikintos (viską paliekant kontroliuoti laisvai rinkai).
41. Rinkdama mokesčius valstybė pavergia žmogų, atimdama iš jo laisvę ir nuosavybę.
42. Reikia gerbti tradicines institucijas.

2. Teiginiai socio-ekonominės politikos klausimu (progresinio gyventojų pajamų mokesčio įvedimas):

1. Visuomenė turėtų pasidalinti atsakomybę pagal tai, kaip jie tai gali daryti: daugiau uždirbantieji turėtų padėti tiems, kurie uždirba mažiau.
2. Gaunantiems dideles pajamas, visų šių lėšų pragyvenimui nereikia, jos panaudojamos gal ne tokiems reikalingiems ar net nešvariems tikslams.
3. Mažesnes pajamas gaunantys žmonės ir taip susiduria su dideliais sunkumais, patiria daug išlaidų. Tuo tarpu didesnes pajamas gaunantys asmenys šiuo metu tikrai galėtų pagelbėti.
4. Finansiškai patenkinus savo poreikius, yra teisinga padėti visuomenei, ypač tiems, kurie blogai gyvena.
5. Uždirbantiems daugiau yra lengviau atiduoti didesnę mokesčių dalį.
6. Reiktų padėti savo artimui, kuris mažiau uždirba, mažiau gauna – nes jis vis tiek eina bendram, valstybės labui.
7. Turint galvoje, kad nemaža dalis Lietuvos gyventojų yra ties skurdo riba ar dar žemiau, įvedus progresinį pajamų mokesčio tarifą visuomenėje taptų gerokai ramiau.
8. Progresinis gyventojų pajamų mokesčio tarifas leistų tolygiau vystytis pačiai šaliai.
9. Nėra reikalo įvesti progresinį gyventojų pajamų mokesčio tarifą – geriau surinkti dabar esančius mokesčius ir biudžete lėšų užteks.
10. Svarbu atsižvelgti, kad progresinis gyventojų pajamų mokesčio tarifas skatins kapitalo išėjimą iš Lietuvos.
11. Neapsimoka įvesti progresinį gyventojų pajamų mokesčio tarifą – vis tiek Lietuvoje žmonės piktnaudžiautų: slėptų pajamas, nemokėtų tiek, kiek priklauso.
12. Lietuvai nebūtų naudingas progresinio pajamų mokesčio tarifo įvedimas, nes būtų apsunkinti žmonės, turintys galimybę kelti ekonomiką.
13. Jei manyčiau, kad man taikomas per didelis gyventojų pajamų mokesčio tarifas, emigruočiau.
14. Jei manyčiau, kad man taikomas per didelis gyventojų pajamų mokesčio tarifas, susitvarkyčiau taip, kad mokesčių beveik nereiktų mokėti.
15. Daugiau naudos būtų galima gauti įvedus ne progresinio gyventojų pajamų mokesčio tarifą, o kitus mokesčius.

16. Įvedus progresinį pajamų mokesčio tarifą turtingieji labai nenukentės, o valstybė (jei sąžiningai elgsis) turės pinigų viešiesiems poreikiams.
17. Įvedus progresinį pajamų mokesčio tarifą, dalis žmonių būtų priversti emigruoti iš Lietuvos.
18. Progresinis gyventojų pajamų mokesčio tarifas naudingas tik valdantiejiems, kurie galės daugiau surinktų lėšų iššvaistyti ir pasisavinti.
19. Jei gauni didesnį darbą ir didesnį atlyginimą – tai tavo nuopelnas. Kiekvienas žmogus gerovę sau kuriasi pats.
20. Progresinis gyventojų pajamų mokesčio tarifas skatintų ne teisingumą, o žmogaus pastangų neįvertinimą.
21. Didesnį atlygį gauna žmonės, kurie įgyja aukštesnį išsilavinimą arba turi daugiau atsakomybių darbe ir būtų nesąžininga, jei mokestis suvienodintų visų algas.
22. Daugiau uždirbantieji ir taip daugiau mokesčių valstybei sumoka. Tiek, kiek patys vėliau iš biudžeto neišnaudoja, taigi jau padengia išlaidas kažkam kitam.
23. Progresinis gyventojų pajamų mokesčio tarifas - tai "pavydo mokestis". Padėtis mažiausias pajamas gaunantiems nepasikeičia, reikšmingai ji pablogėja tik uždirbantiems daugiau.
24. Įvedus progresinį pajamų mokesčio tarifą, nebeapsimokės kelti kvalifikacijos: kam tobulėti, jei uždarbis nedidės?
25. Nesuprantu, kodėl rizikuojantis, savo verslą vystantis žmogus pusę savo uždirbamo sumos turėtų atiduoti veltėdžiams.
26. Kiekvienas vertas tiek, kiek idėjo pastangų, o progresiniai gyventojų pajamų mokesčio tarifai veda į žmonių skurdinimą.
27. Kiekvieną mokestinę našta turėtų slėgti vienodai skaudžiai.
28. Tiesiog nepadoru yra mirti turtingam.

3. Teiginiai socialinę-moralinę politikos pusę atspindinčiu klausimu (abortų uždraudimas):

1. Esu katalikas/-ė ir negaliu kitokios nuomonės turėti, negu katalikų Bažnyčia skelbia.
2. Sutikčiau, kad abortai būtų uždrausti, nes Lietuva yra katalikiška šalis, o katalikiškoje šalyje tokie dalykai nėra priimtini.
3. Svarbu atsižvelgti, kad gyvybės naikinimas embriono pavidalu nusižengia katalikiškoms normoms.
4. Žmogus neturėtų kištis į tam tikrą gamtos paslaptį – gimimą.
5. Abortai turėtų būti draudžiami, kadangi tauta nuolat mažėja, o mums reikia prieaugio.
6. Abortų draudimas yra dėmesio vertas būdas skatinti gimstamumą, solidarizuotis su nykstančia lietuvių tauta.
7. Tokiu būdu kištis į privatų gyvenimą vis vien nepavyks - uždraudus abortus legaliai, jų padaugės nelegaliai. Vyks nelegalūs, nesaugūs abortai. Moterys vyks jų darytis į užsienį.

8. Uždraudus abortus teks prisiimti atsakomybę už nelegalių abortų metu mirusių moterų gyvybes.
9. Jei gimusi gyvybė nesugebėtų normaliai vystytis ir gyventi, nuo to niekam nebūtų geriau.
10. Jei žmogus žino, kad tikrai vaiko neaugins, tai nėra priežasties, kodėl tas vaikas turėtų gimti, būti atmetas, nemylimas, gal net lakstantis gatvėmis.
11. Nepageidauti ir nemylimi vaikai retai užauga dorais žmonėmis, pritampa visuomenėje. Tad abortai – pateisinami.
12. Draudimai naudos neduoda, jais daug pasiekti nepavyksta. Reikalingesnė yra švietėjiška veikla.
13. Gyvenime žmonėms visko nutinka – jei kas, tėvai turi teisę persigalvoti ir nutraukti nėštumą.
14. Tai žmogaus, o ne valstybės sprendimas ir žmogus turi teisę pasirinkti.
15. Kol vaikas moters viduje, jis yra tos moters. Ir ji turi teisę ir pareigą elgtis taip, kaip jai atrodo protinga.
16. Žmogaus pasirinkimo laisvė ir teisė negali būti ribojama jokiais būdais.
17. Negalima primesti tokį pasirinkimą, koks tau atrodo teisingas, kitiems žmonėms. Turėtų būti palikta teisė rinktis.
18. Daugelis šeimų negali išlaikyti vaiko, patenkinti jo poreikius. Negalima atimti galimybės iš jų neturėti vaikų, ar turėti tik vieną.
19. Kad ir kas moteriai atsitinka, ji turi prisiimti atsakomybę.
20. Kiekvienas turi teisę į gyvybę. O abortas – tai kai vienas atima gyvybę iš kito. Ir taip, kaip netoleruojame suaugusiųjų žudymo, turime netoleruoti ir abortų.
21. Lietuvoje turi būti legaliai uždrausta mamoms žudyti nuosavus vaikus, o medikams suteikta proga atsisakyti žudiko darbo.
22. Jei nenori vaiko, nepradėk jo. Jei pradėjai - augink. Vaikus žudyti pirmiausia draudžia prigimtinė meilė gyvybei.
23. Žmogus turi laisvę rinktis, tačiau nėra pateisinama dėl savo gerovės kėsintis į kitą gyvybę.
24. Būtų teisinga, jei abortai būtų uždrausti. Jei tėvai nesubrendę ir neatsakingi, vaikas dėl to nėra kaltas ir neturi neišvysti pasaulio.
25. Abortai jokiais atvejais negali būti pateisinami.

3 priedas. Interviu transkripcijos

RESPONDENTAS A

T - tyrėjas

R – respondentas

1. Progresiniai mokesčiai

Pamąstymai kortelių dėliojimo metu:

Nebuvo reikšmingų.

T: Ar manote, kad išdėstytos kortelės jau visiškai atspindi Jūsų požiūrį progresinio gyventojų pajamų mokesčio tarifo įvedimo klausimu? Kodėl?

R: Atspindi nevysiškai, nes vieni argumentai dubliuojasi su kitais, ir galima rasti dalykų, kuriuos labiau norėčiau perkelti į atspindinčius nuomonę ir kuriuos norėčiau perkelti į neatspindinčius nuomonės. Taip pat atrodo, kad kai kurie paimti teiginiai - tai žemiausio išsilavinimo žmonių pasisakymai, kurie yra kaip tezės ir apie kuriuos negaliu pasakyti, kad jie atspindi ar neatspindi mano nuomonės, nes tiesiog joms visoms nepritariu. Šiuos teiginius iš karto sudėjau į skalę „nulis“, nes jie nėra argumentuoti ir neatspindi mano nuomonės.

T: Prašome pasakyti, kurioje vietoje brėžtumėte liniją tarp teiginių, su kuriais sutinkate tų, su kuriais nesutinkate? Kodėl?

R: Linija būtų tarp 0 ir +1.

T: Paaiškinkite, kodėl du kairiajame krašte atsidūrę teiginiai mažiausiai atspindi Jūsų nuomonę.

R: Vienas išvis yra nesąmonė [teiginys „Tiesiog nepadoru mirti turtingam“]. O [teiginys] „Įvedus progresinį pajamų mokesčio tarifą, dalis žmonių būtų priversti emigruoti iš Lietuvos“ irgi yra nesąmonė. Aš apskritai emigracijos nelaikau didele problema.

Dar noriu pasakyti, jog dažnai ekonominiais klausimais konservatorių pažiūros sutampa su liberalų, ir ištyrus šiuos mano atsakymus gali pasirodyti, jog galutinės nuomonės šiuo klausimu nesu susidaręs, kas yra tiesa. Neturiu radiklios nuomonės, kad būtina juos [progresinius mokesčius] įvesti ar kad nebūtina. Tiek iš vienos, tiek iš kitos pusės gali būti stiprių argumentų, todėl reikia pačiam pasigilinti ir paskaityti literatūrą ir apie pavyzdžius iš pasaulio šiuo klausimu, o ne klausyti paviršutiniškus komentarus, pasisakymus už arba prieš viešojoje erdvėje.

T: Paaiškinkite, kodėl dešiniajame krašte atsidūrę teiginiai labiausiai atspindi Jūsų nuomonę.

R: 1. „Finansiškai patenkinus savo poreikius, yra teisinga padėti visuomenei, ypač tiems, kurie blogai gyvena.“ 2. „Manau, teisinga, jei dalis nuo mano didesnio atlyginimo atiduodama tam, kuris prasčiau gyvena.“ – Turbūt dėl mano pažiūrų, kurios yra senamadiškos, konservatyvios. Tiesiog nemalonu ir negera žiūrėti, kai visuomenėje yra skaudulių, o kiti keliasi savo pragyvenimo lygį, neatsižvelgdami į visos visuomenės bendrą gerovę. Todėl reikia kurti socialinę valstybę. Labiausiai atspindi turbūt dėl to, kad aš esu konservatoriškų pažiūrų.

T: Ar pasigedote kokio nors svarbaus teiginio šiame rinkinyje? Jei taip, kokio?

R: Galbūt kokio nors teiginio apie minimalų atlyginimą, pavyzdžiui, kad geriau būtų pakelti minimalų atlyginimą nei įvesti progresinius mokesčius.

2. Abortai

T: Ar manote, kad išdėstytos kortelės jau visiškai atspindi Jūsų požiūrį abortų uždraudimo klausimu? Kodėl?

R: Lyginant su pirma lentele atspindi daug labiau, apie 80 procentų mano nuomonės, nes visko, ką žmogus galvoja neįmanoma perteikti žodžiais, o ypač kortelėmis su jau suformuluotais teiginiais. Taip pat iš kai kurių teiginių matosi, kad tai yra moterų pasisakymai, ir todėl jie nevisiškai atspindi mano nuomonę, bet manau, kad [lentelė] stipriai atspindi mano nuomonę.

T: Prašome pasakyti, kurioje vietoje brėžtumėte liniją tarp teiginių, su kuriais sutinkate tų, su kuriais nesutinkate? Kodėl?

Brėžčiau toje vietoje, kur baigiasi kategoriškumas ir linkstama link kompromiso. Vėlgi, tarp 0 ir +1, į teigiamą pusę.

T: Paaiškinkite, kodėl du kairiajame krašte atsidūrę teiginiai mažiausiai atspindi Jūsų nuomonę.

1. „Esu katalikas ir negaliu turėti kitokios nuomonės, nei skelbia katalikų Bažnyčia.“ 2. „Tie, kurie nori priimti tokį įstatymą, nemyli moters, nelinki jai gero. Jiems reiktų pasakyti, kad ir Dievas sakė mylėti savo artimą kaip pats save.“ – Tai yra kraštutinumai, kurių negali taikyti dabartinei visuomenei, nes dabartinė visuomenė visur yra pasirinkimo galimybė, dėl to su jais nesutinku. Ir dar šie teiginiai kalba apie visko užkrovimą ant moters pečių.

T: Paaiškinkite, kodėl dešiniajame krašte atsidūrę teiginiai labiausiai atspindi Jūsų nuomonę.

1. „Gyvenime žmonėms visko nutinka – jei kas, tėvai turi teisę persigalvoti ir nutraukti nėštumą.“ 2. „Negalima primesti tokio pasirinkimo, koks tau atrodo teisingas, kitiems žmonėms. Turėtų būti palikta teisė rinktis.“ – Vienas dalykas yra kalbėti apie tai, kai tu draugauji, saugojiesi, o kitas – kai nematai tų dalykų savo aplinkoj. Esu tiesiogiai susidūręs su šiais dalykais, ir niekada gyvenime negali žinoti, ir negali prognozuoti. Tos pačios apsisaugojimo priemonės – jos nėra šimtaprocentinės. Ir toks dalykas kaip išprievartavimas ar panašiai... ir šiaip žmogus yra klystanti būtybė, ir viena klaida neturi būti viso gyvenimo problema. Ir vienas dalykas yra kalbėti, kai tu nesi susijęs su tuo, todėl yra daug lengviau, o kitas – kai tu pats atsiduri tokioje situacijoje, ir jau reikia apsispręsti, ar tu tą žmogų myli, ar galėsi su juo būti, ar tą vaiką auginsi, ar su ta moterimi, su kuria užmezgei gyvybę, busi visą gyvenimą. Yra labai daug niuansų, ir aš esu už tai, kad būtų pasirinkimo galimybė, bet ji būtų stipriai ribojama, kad būtų padaryta kažkokia selekcija, kad būtų siūlomi kokie nors nemokami psichologų seansai prieš sprendimo nutraukti gyvybę priėmimą.

T: Ar pasigedote kokio nors svarbaus teiginio šiame rinkinyje? Jei taip, kokio?

Visu teiginiais daugiausiai buvo iš moters pusės. Reikia vyro, šeimos, aplinkos teiginių. Reikia teiginio, kuris leistų iš kitos pusės pažvelgti į problemą.

3. Bendri teiginiai

T: Ar manote, kad išdėstytos kortelės jau visiškai atspindi Jūsų požiūrį šių bendrųjų teiginių atžvilgiu? Kodėl?

R: Vėlgi, daugiausiai klausimų iškyla ties nuliu. Nulis nereiškia, jog šis teiginys man nesvarbus. Labiau kliūva pati teiginio formuluotė. Apsidrausdamas platesnius teiginius dedu arčiau nulio, o aiškesnius priskiriu savo pozicijai. Taip pat kai kuriuos teiginius dedu arčiau nulio, nes nesu apsisprendęs dėl šių dalykų ir nežinau, ar šio teiginio pliusai atsveria jo minusus, pavyzdžiui, „Abortai turi būti leidžiami tik ypatingais atvejais“ arba „Globalizacija turi daugiau privalumų

nei trūkumų“. Toks išdėstymas labiau atspindi mano nuomonę, nei ankstesnis, kuris atspindėjo maždaug 4/5, o šitas – 5/6.

T: Prašome pasakyti, kurioje vietoje brėžtumėte liniją tarp teiginių, su kuriais sutinkate tą, su kuriais nesutinkate? Kodėl?

R: Tarp 0 ir 1.

T: Paaiškinkite, kodėl du kairiajame krašte atsidūrę teiginiai mažiausiai atspindi Jūsų nuomonę.

R: Teiginys „Man svarbu, kokios orientacijos žmogus mane atstovauja Parlamente“ - man visiškai nesvarbu, kokios orientacijos žmogus mane atstovauja Parlamente, jei jis yra gabus, protingas ir gali geriau vesti šalį į socialinį gerbūvį negu vyraujančios orientacijos žmonės.

O teiginys „Rinkdama mokesčius valstybė pavergia žmogų, atimdama iš jo laisvę ir nuosavybę“ yra absurdiškas, nes be valstybės vyrautų anarchija ir aš visiškai tam nepritariu. Todėl reikia tam tikros kontrolės.

T: Paaiškinkite, kodėl dešiniajame krašte atsidūrę teiginiai labiausiai atspindi Jūsų nuomonę.

R: Kalbant apie teiginį „Religija svarbus visuomenės ir valstybės ramstis“, XXI a. žmogui reikia atlikti labai daug pasirinkimų. Sovietų Sąjungoje už žmones viskas būdavo nuspręsta, jie galėdavo pirkti tik vienos rūšies maistą, vienos grupės kasetes, žodžiu, jie neturėdavo pasirinkimo ir rinkdavosi tik tai, kas duota. O dabar yra daugybė pasirinkimų, ir žmogus tiesiog gali sutrikti, o religija yra vienas iš tų dalykų, kuris gali būti kaip vienas iš ramsčių, į kurį, iškilus klausimui, gali pasižiūrėti, kaip religija žiūri šiuo klausimu. Ir religija veikia kaip stabdis, stabdantis visiškai išsilaisvinimą, nužmogiškėjimą, ribų nepaisymą.

„Valstybė turi užtikrinti vienodas socialines garantijas kiekvienam valstybės piliečiui“ – jis priešingas teiginiui „Rinkdama mokesčius valstybė pavergia žmogų, atimdama iš jo laisvę ir nuosavybę“, nes tik rinkdama mokesčius valstybė gali užtikrinti socialines garantijas kiekvienam valstybės piliečiui, ir tai reiškia, kad visi yra lygūs prieš įstatymą, prieš valstybę ir visiems turi būti vienodos sąlygos ne tik mokėti mokesčius, bet ir gauti paramą.

T: Ar pasigedote kokio nors svarbaus teiginio šiame rinkinyje? Jei taip, kokio?

Nepasigedau.

RESPONDENTAS B

1. Progresiniai mokesčiai

Pamąstymai kortelių dėliojimo metu:

Nebuvo reikšmingų.

T: Ar manote, kad išdėstytos kortelės jau visiškai atspindi Jūsų požiūrį progresinio gyventojų pajamų mokesčio tarifo įvedimo klausimu? Kodėl?

R: Ne, nes buvo teiginių, kurie persidengia.

T: Prašome pasakyti, kurioje vietoje brėžtumėte liniją tarp teiginių, su kuriais sutinkate tą, su kuriais nesutinkate? Kodėl?

R: Tarp 0 ir 1, tačiau nevysiškai tiksliai čia.

T: Paaiškinkite, kodėl du kairiajame krašte atsidūrę teiginiai mažiausiai atspindi Jūsų nuomonę.

R: 1. „Progresinis gyventojų pajamų mokesčio tarifas skatintų ne teisingumą, o žmogaus pastangų neįvertinimą.“ 2. „Po tokio įstatymo galima uždaryti visas aukštąsias <...> Žodžiu, skatinami vokeliai, tingėjimas, žlugdomas išsilavinimas. Na, panašu, kad tuoj grįšim į komunizmą.“

Šie teiginiai mano atrodė absurdiškiausi. Ir labiausiai yra taip, kad šie du teiginiai neatspindi mano nuomonės, nei tie du atspindi. Šiuos išsirinkti buvo lengviau.

T: Paaiškinkite, kodėl dešiniajame krašte atsidūrę teiginiai labiausiai atspindi Jūsų nuomonę.

R: 1. „Finansiškai patenkinus savo poreikius, yra teisinga padėti visuomenei, ypač tiems, kurie blogai gyvena.“ 2. „Mažesnes pajamas gaunantys žmonės ir taip susiduria su dideliais sunkumais, patiria daug išlaidų. Tuo tarpu didesnes pajamas gaunantys asmenys šiuo metu tikrai galėtų pagelbėti.“

Negaliu pasakyti, kad šie du teiginiai, visiškai atspindi mano nuomonę, tiesiog reikėjo pasirinkti du, kuriuos čia įdėčiau.

T: Ar pasigedote kokio nors svarbaus teiginio šiame rinkinyje? Jei taip, kokio?

R: Ne.

2. Abortai

T: Ar manote, kad išdėstytos kortelės jau visiškai atspindi Jūsų požiūrį abortų uždraudimo klausimu? Kodėl?

R: Ne, nes neturiu aiškos nuomonės šiuo klausimu.

T: Prašome pasakyti, kurioje vietoje brėžtumėte liniją tarp teiginių, su kuriais sutinkate tų, su kuriais nesutinkate? Kodėl?

R: Tarp -1 ir 0.

T: Paaiškinkite, kodėl du kairiajame krašte atsidūrę teiginiai mažiausiai atspindi Jūsų nuomonę.

R: „Kad ir kas moteriai atsitinka, ji turi priimti atsakomybę.“ – Galbūt dabar pati sau prieštarauju, nes ką tik sakiau, jog valstybė neturėtų kištis, tačiau nesutinku su tuo, kad vaikas yra moters nuosavybė. Tai jau yra pilietis, kuriuo reikia rūpintis, ir vaikas negimsta tik iš moters, todėl yra svarbu ir vyro, artimųjų atsakomybė.

Dėl teiginio „Negalima pateisinti abortų jokiais atvejais“, tai gyvenime tikrai būna įvairių atvejų, o toks teiginys labai kategoriškas.

T: Paaiškinkite, kodėl dešiniajame krašte atsidūrę teiginiai labiausiai atspindi Jūsų nuomonę.

R: Manau, kad būtų daugiau labiausiai atspindinčių mano nuomonę, tiesiog jie netilpo. „Tai žmogaus, o ne valstybės sprendimas ir žmogus turi teisę pasirinkti.“ – Kalbant apie šį teiginį, manau, kad tai ne valstybės sritis, o jau asmeniniai dalykai, ir kad į abortus reikia žiūrėti ne kaip į puikią priemonę kovoti su mažu gimstamumu, nes vaikas neturėtų tapti tiesiog gyventojų skaičiumi, viskas yra sudėtingiau, ir todėl reikia į tai žiūrėti iš žmogaus perspektyvos, o ne iš valstybės.

T: Ar pasigedote kokio nors svarbaus teiginio šiame rinkinyje? Jei taip, kokio?

R: Ne.

3. Bendri teiginiai

T: Ar manote, kad išdėstytos kortelės jau visiškai atspindi Jūsų požiūrį šių bendrųjų teiginių atžvilgiu? Kodėl?

R: Nevisiškai, bet labiau atspindi nei neatspindi.

T: Prašome pasakyti, kurioje vietoje brėžtumėte liniją tarp teiginių, su kuriais sutinkate tų, su kuriais nesutinkate? Kodėl?

R: Tarp 0 ir 1.

T: Paaiškinkite, kodėl du kairiajame krašte atsidūrę teiginiai mažiausiai atspindi Jūsų nuomonę.

R: „Šeimoje vyras turi uždirbti pinigus, o moteris rūpintis vaikais ir buitimi.“ – Aš esu už lyčių lygybę, todėl man atrodo, kad yra atgyvenęs požiūris, jog vyras turi uždirbti pinigus, o moteris dirbti namuose.

O dėl teiginio „Moderniai valstybei reikalinga sekuliarizacija“, tai nemanau, jog sekuliarizacija nulemia, tai, ar valstybė yra moderni ar ne. Nemanau, kad tai yra būtinas modernios valstybės bruožas.

T: Paaiškinkite, kodėl dešiniajame krašte atsidūrę teiginiai labiausiai atspindi Jūsų nuomonę.

R: Pritariu teiginiams „Žmonės iš prigimties yra lygūs savo poreikiai“ ir „Valstybė turi stengtis mažinti diskriminaciją“, nes manau, kad visuomenė turėtų būti lygesnė negu yra, ir tai yra problema, todėl valstybė turėtų stengtis mažinti diskriminaciją. Valstybė yra pajėgi tai daryti, nors ir nesuteiks visiems tokių pačių teisių, nes tai yra neįmanoma ir priklauso nuo žmogaus. Nors žmonės savo gabumais ir galimybėmis nėra lygūs, jie yra lygūs poreikiais, todėl valstybė turėtų užtikrintų kokį nors pagrindą, vienodą visiems.

T: Ar pasigedote kokio nors svarbaus teiginio šiame rinkinyje? Jei taip, kokio?

R: Ne.

RESPONDENTAS C

1. Progresiniai mokesčiai

Pamąstymai kortelių dėliojimo metu:

Nebuvo reikšmingų.

T: Ar manote, kad išdėstytos kortelės jau visiškai atspindi Jūsų požiūrį progresinio gyventojų pajamų mokesčio tarifo įvedimo klausimu? Kodėl?

R: Taip.

T: Prašome pasakyti, kurioje vietoje brėžtumėte liniją tarp teiginių, su kuriais sutinkate tą, su kuriais nesutinkate? Kodėl?

R: Tarp 0 ir -1.

T: Paaiškinkite, kodėl du kairiajame krašte atsidūrę teiginiai mažiausiai atspindi Jūsų nuomonę.

R: Teiginys „Tiesiog nepadoru mirti turtingam“ yra visiškai nesąmonė, nes aš manau, kad jei tu nori numirti turtingas, tai yra visiškai padoru. Nepadoru yra visą gyvenimą tingėti ir numirti skurde, ir nieko nepasiekti, savęs nerealizuoti, neįgyvendinti savo svajonių ir dar dėl to ką nors kaltinti. Tai yra žymiai nepadoriau nei uždirbti daug pinigų ir numirti tarp jų paskendus.

Teiginys „Kiekvieną mokestinę naštą turėtų slėgti vienodai skaudžiai“. Visose visuomenėse yra socialinė atskirtis, geriau gyvenančiose valstybėse ji yra mažesnė, blogiau gyvenančiose – ji didesnė, o pats žemiausiais sluoksnis yra labiausiai pažeidžiamas. Kai tu esi aukštesniam sluoksnyje, gyventi ramia sąžine žinant, kad „aš geriau gyvenu ir daugiau uždirbu, sumoku mokesčius ir man dėl to neskauda, o jie moka tokius pačius mokesčius būdami visiškai vargšai, ir sumokėję tuos mokesčius jie nebeturi pinigų maistui, tiesiog neleidžia sąžinė. Ir man visiškai logiškai atrodo, kad ok, aš sumokėsiu daugiau, jei galiu sau šitai leisti, bet tegu tie, kas negali sau to leisti, sumoka mažiau.

T: Paaiškinkite, kodėl dešiniajame krašte atsidūrę teiginiai labiausiai atspindi Jūsų nuomonę.

R: Pritariu teiginiui „Jei gauni didesnę darbą ir didesnę atlyginimą – tai tavo nuopelnas. Kiekvienas žmogus gerovę sau kuriasi pats“, nes tai, mano nuomone yra visiškai tiesa, ir aš niekada nesupratau ir nesuprasiu žmonių, kurie verkia, kad neranda darbo, arba kad jų atlyginimas per mažas, arba kad juos darbe išnaudoja, nes viskas priklauso tik nuo paties žmogaus. Jau šimtą kartų gyvenime įsitinkinta, kad verkti galima tik tada, kai tu tingi kažką daryti arba bijai kažką daryti, ir todėl kaltinti gali tik save. Tai yra pamatinis dalykas, kuriuo aš apskritai tikiu, ir gal tai skamba labai liberaliai, bet tada atsiranda labai daug „bet“. Ir todėl vien tik šis teiginys neapibrėžia mano požiūrį.

Antras teiginys „Įvedus progresinį pajamų mokesčio tarifą turtingieji labai nenukentės, o valstybė (jei sąžiningai elgsis) turės pinigų viešiesiems poreikiams“. Viena vertus, jei tu daug uždirbi, tai yra tavo nuopelnas, bet kita vertus, būdamas sąmoningas pilietis turėtum nemanyti, kad tai, kad tu padedi mažiau uždirbantiems ar mažiau sėkmingiems, yra tavęs išnaudojimas ar kažkas panašaus. Jeigu tu gyveni gerai ir patenkini savo poreikius pilnai ir tau pinigų lieka, natūralu, kad pirmas dalykas, ką tu turėtum daryti, tai padėti tiems, kurie gyveni blogiau. Ne dėl to, kad taip liepia valstybė, ne dėl to, kad reikia, o dėl to, kad tai yra visiškai bendražmogiškas dalykas. Tu puikiai suvoki, kad gali bet kada atsidurti to blogiau gyvenančio žmogaus situacijoje. Bet čia vėl gali būti „bet“. Jei yra kokie „latrai“ ar „free-rideriai“, tas padėjimas neturi būti aklas – jei žmogus tingi, o aš netingiu, tai aš dabar atiduosiu pinigus. Būtent dėl to valstybė turėtų įsikišti. Jei ir atsirastų progresiniai mokesčiai, jie neturi būti privalomi. Visa parama blogiau gyvenantiems neturėtų ateiti iš valstybės ir priverstiniu būdu. Tai turėtų būti žmonių sąmoningas pasirinkimas.

T: Ar pasigedote kokio nors svarbaus teiginio šiame rinkinyje? Jei taip, kokio?

R: Pasigedau teiginio, kad problema yra ne mokesčiuose, kokie jie bebūtų, o problema yra gebėjime mokesčius įsisavinti jų neišplaunant, o panaudojant. Aš manau, kad sutikčiau mokėti didesnius mokesčius, jei žinočiau, kad aš už tai kažką gaunu, pvz. socialines garantijas, ir dauguma lietuvių, manau, taip darytų.

2. Abortai

T: Ar manote, kad išdėstytos kortelės jau visiškai atspindi Jūsų požiūrį abortų uždraudimo klausimu? Kodėl?

R: Taip.

T: Prašome pasakyti, kurioje vietoje brėžtumėte liniją tarp teiginių, su kuriais sutinkate tų, su kuriais nesutinkate? Kodėl?

R: Tarp 0 ir -1.

T: Paaiškinkite, kodėl du kairiajame krašte atsidūrę teiginiai mažiausiai atspindi Jūsų nuomonę.

R: Pirmas teiginys „Abortai jokiais atvejais negali būti pateisinami“ su kuriuo nesutinku, nes manau, kad gali būti atvejų, kai abortai yra pateisinami, ir tokių atvejų yra labai daug. Gimdyti dėl to, kad gimdyti, kai žinai, kad vaikas negalės gyventi pilnaverčio gyvenimo arba jis sugriaus tavo gyvenimą, kaip žiauriai tai beskambėtų, manau, kad yra logiškiau daryti abortą negu gimdyti.

Antras teiginys – „Esu katalikas ir negaliu turėti kitos nuomonės, negu skelbia katalikų Bažnyčia“. Tai yra absoliutus absurdas. Labai gaila, kad yra žmonių turinčių tokią nuomonę, nes tai yra absoliučiai buka, kai nesveri „už“ ir „prieš“ ir pasirenki dėl to, kad kažkas taip sako, kas tau atrodo esantis autoritetas. Tai yra elementarios nuomonės neturėjimas ir negebėjimas argumentuoti. Apskritai nepritariu Bažnyčiai.

T: Paaiškinkite, kodėl dešiniajame krašte atsidūrę teiginiai labiausiai atspindi Jūsų nuomonę.

R: „Draudimai naudos neduoda jais daug pasiekti nepavyksta. Reikalinga švietėjiška veikla.“ Draudimai kažkiek naudos duoda, nors jie 100 procentų neužtikrina, kad jie bus įgyvendinami ir jų laikomasi, kadangi atsirastų nelegalūs abortais. Bet bet kuriuo atveju geriausias dalykas yra visose srityse, tiek abortų, tiek politikos, yra švietėjiška veikla, kadangi, kaip ten bebūtų, labai daug dalykų kyla iš nežinojimo, nemokėjimo, nesugebėjimo – tiek aborto pasidarymas, tiek aborto nepasidarymas – visa tai kyla iš elementaraus nežinojimo, todėl labai daug ką pakeisti padėtų švietimas. Labai tikiu švietimu, nors ne tokiu, koks jis yra, o tokiu, koks turėtų būti.

Antras teiginys – „Kol vaikas yra moters viduje, jis yra tos moters. Ir ji turi teisę ir pareigą elgtis taip, kaip jai atrodo protinga“. Žiūrint racionaliai, man vaikas, kuris dar nėra gimęs, nėra žmogus, neturi žmogaus teisių ir jis yra moters kūno dalis. Todėl moteris yra tas žmogus, kurio teisės ir pareigos yra pirmoje vietoje, nes ji jau yra gimusi, ir jai skaudės dėl to, kad jai bus blogai. Nėštumo nutraukimas man nėra tas pats kaip gyvybės nutraukimas, nes jei pradėdam šnekėti, kad abortas yra gyvybės nutraukimas, tada reikėtų šnekėti ir apie tai, kad prezervatyvas yra gyvybės žudymas ir pan. Mamos interesai yra pirmiau nei dar negimusio vaiko. Ir manau, kad sprendimas, dėl aborto darymosi ar nesidarymo yra moters rankose, su sąlyga, kad ji, kaip minėta pirmajame teiginyje, gauna tinkamą švietimą ir sugeba pasirinkti.

T: Ar pasigedote kokio nors svarbaus teiginio šiame rinkinyje? Jei taip, kokio?

R: Lygiai kaip moters teisė yra pasirinkti, daryti abortą ar ne, lygiai taip pat yra ir pasirinkti, kad iki to neprieitum. Svarbus moters sugebėjimas apsiskaičiuoti, kada ji nori vaikų, kada ji galės sau leisti turėti vaikų, ir neprisidarymas vaikų tada, kai negali sau to leisti. Iš to ką pasakiau, atrodo, kad aš labai pateisinu bet kokį moters apsisprendimą, tačiau taip nėra, nes nepateisinu visiškai neatsakingo pastojimo ir pan., todėl trūksta teiginio, kad moteris turi būti atsakinga, o tada jau turi turėti teisę rinktis. Tačiau iš kitos pusės, kaip bebūtų, geriausia išeitis vaikui, kurio laukiasi neatsakinga moteris ir kuri nesugebės jo auginti, yra abortas, nes pas mus nėra galimybės tuos vaikus gerai užauginti vaikų namuose.

3. Bendri teiginiai

Pamąstymai kortelių dėliojimo metu:

Nebuvo reikšmingų.

T: Ar manote, kad išdėstytos kortelės jau visiškai atspindi Jūsų požiūrį šių bendrųjų teiginių atžvilgiu? Kodėl?

R: Taip.

T: Prašome pasakyti, kurioje vietoje brėžtumėte liniją tarp teiginių, su kuriais sutinkate tą, su kuriais nesutinkate? Kodėl?

R: Tarp 0 ir -1.

T: Paaiškinkite, kodėl du kairiajame krašte atsidūrę teiginiai mažiausiai atspindi Jūsų nuomonę.

R: 1. „Man svarbu, kokios orientacijos žmogus mane atspindi Parlamente“ – man nesvarbu, kokios orientacijos žmogus, jei tik jis atstovauja mane protingai, ir iš kitos pusės man visai nerūpi, kad jo orientacija normali, jei jis mane atstovauja blogai. Homoseksualumas yra homoseksualaus žmogaus reikalas ir man visai nesvarbu tai jokiame kitoje gyvenimo sferoje.

2. „Visiems visuomenės nariams turi būti užtikrintas nemokamas aukštasis mokslas“ – labai tam nepritariu, nes net tada, kai daliai mokslas yra mokamas, visi stoja į aukštąsias mokyklas, todėl yra labai didelė mokslo infliacija. Dėl to labai pritarčiau tam, kad gabiems ir tikrai talentingiem studentas mokslas būtų nemokamas, tuo tarpu visiems kitiems, absoliučiai didžiajai daugumai visuomenės reikėtų susimokėti „padorią“ sumą už mokslą, tam kad dar kartą būtų priversti pagalvoti, ar jiems tikrai to reikia, nes mes turime labai daug nekvalifikuotų darbuotojų, iš kurių dauguma turi diplomus. Todėl problema yra ne ta, kad eini šluoti gatvių ir turi diplomą, problema yra ta, jog turi tą diplomą, nes jei eini šluoti gatvių, kam tau reikalinga diplomą. Kam mesti valstybės pinigus ir kam keturis metus gaišti? Yra žmonės, kurie tikrai nori siekti mokslo, ir yra žmonės, kurie gali gyventi ir be to.

Dar yra trečias teiginys, labiausiai neatspindintis mano nuomonės – „Šeimoje vyras turi uždirbti pinigų, o moteris rūpintis vaikais ir buitimi“. Labai nepritariu „lytiškumui“, skirstymui į vyrus, moteris ir jų vaidmenis. Tai yra žmogaus pasirinkimas ir negalima nuspręsti, kad tu esi moteris,

todėl *per se* turi auginti vaikus, arba tu esi vyras ir tau reikia vien dirbti, ir tau negalima eiti tėvystės atostogų. Tai yra dalykai, kuriuos labai reikia išgyvendinti iš visuomenės greitu metu, nes jie tiesiog stabdo tobulėjimą.

T: Paaiškinkite, kodėl dešiniajame krašte atsidūrę teiginiai labiausiai atspindi Jūsų nuomonę.

R: 1. „Moderniai valstybei reikalinga sekuliarizacija“ – Manau, kad per sekuliarizaciją ateina sveikas protas, racionalumas, argumentai, o per juos ateina ir protingi sprendimai, kurie nėra įtakoti to, kad taip kažkas pasakė prieš 2 tūkstančius metų. Moderni valstybė, kuri vis dar vadovaujasi religinėm dogmom yra man nelabai įsivaizduojamas dalykas.

2. „Kiekvienas individas gali daryti ką nori, jei tai nepakenkia kitų individų gyvybei, laisvei, nuosavybei“ – tai yra pamatinė liberalizmo dogma, ir man tai yra pats geriausias laisvės apibrėžimas, koks gali būti, nes atsakingas liberalizmas yra tada, kai tu darai, ką nori, bet tai niekam nekenkia, ir nedarai to kitų sąskaita. Jei sugebi pats susikurti savo gerį, tai kurkis jį.

T: Ar pasigedote kokio nors svarbaus teiginio šiame rinkinyje? Jei taip, kokio?

R: Ne.

RESPONDENTAS D

1. Progresiniai mokesčiai

Pamąstymai kortelių dėliojimo metu:

Nebuvo reikšmingų.

T: Ar manote, kad išdestytos kortelės jau visiškai atspindi Jūsų požiūrį progresinio gyventojų pajamų mokesčio tarifo įvedimo klausimu? Kodėl?

R: Daugmaž atitinka, tačiau dėl kai kurių teiginių formuluotės nesu tikra, ar kalbama apie tai, apie ką galvoju.

T: Prašome pasakyti, kurioje vietoje brėžtumėte liniją tarp teiginių, su kuriais sutinkate tą, su kuriais nesutinkate? Kodėl?

R: Tarp 0 ir -1.

T: Paaiškinkite, kodėl du kairiajame krašte atsidūrę teiginiai mažiausiai atspindi Jūsų nuomonę.

R: 1. „Nėra reikalo įvesti progresinį gyventojų pajamų mokesčio tarifą – geriau surinkti dabar esančius mokesčius ir biudžetą lėšų užteks“ – akivaizdu, kad neužtenka to, kas dabar yra renkama, nes biudžetas yra deficitinis ir mokesčiais „skylių“ neišeis užkamšyti, tačiau kita vertus, ir negalime visiškai priešintis tam, ir reikia ieškoti geresnio sprendimo.

2. „Nesuprantu, kam tiems varguoliams mokėti, jei vis tiek pragers?“ – negalima sakyti, kad visi žmonės, kurie mažai uždirba yra varguoliai, alkoholikai ir pan., nes gyvenime susiklosto įvairių aplinkybių, dėl kurių jie netenka darbo – tai tos pačios krizės ir nesėkmės, pavyzdžiui vienam įkurti savo verslą pasisekė, o kitas liko gatvėj be nieko, bet tai nereiškia, kad jis yra alkoholikas, ir tai galbūt padės jam, paskatins stengtis susikurti tą gyvenimą iš naujo.

T: Paaiškinkite, kodėl dešiniajame krašte atsidūrę teiginiai labiausiai atspindi Jūsų nuomonę.

R: 1. „Didesnį atlygį gauna žmonės, kurie įgyja aukštesnį išsilavinimą arba turi daugiau atsakomybių darbe, ir būtų nesąžininga, jei mokestis suvienodintų visų algas“. Jei turi gyvenime tikslą, sieki karjeros, stengiesi tobulėti, tai atitinkamai tai už tai turi būti didesnis atlygis. O jei visiems būtų suvienodinti atlyginimai, kaip minima kitame teiginyje, grįžtume į socializmą, į Sovietų Sąjungą, kai galėdavai sėdėti kampe ir nieko neveikti, megzti, o kitas dirbdamas fabrike gauna tokį patį atlyginimą, ir tai, manau, yra neteisinga.

2. „Įvedus progresinį pajamų mokesčio tarifą turtingieji labai nenukentės, o valstybė (jei sąžiningai elgsis) turės pinigų viešiesiems poreikiams“ – viskas priklauso nuo to, kaip konkrečiai įvedamas įstatymas ir kiek tam tikrų mokesčių yra nuskaičiuojama. Negalima vienareikšmiškai

pasakyti, kad tai yra blogas dalykas, kaip ir sakyti, kad tai išgelbės visą valstybę. Viskas priklauso ir nuo įstatymo įgyvendinimo ir nuo žmonių reakcijos. Vieni gali pradėti slėpti savo pajamas. Remiantis kitų valstybių pavyzdžiu, tarkim Norvegija, kur yra įvesti progresiniai mokesčiai, nors ten turtingieji žmonės pripažįsta, kad jie sumoka labai daug pinigų, tačiau jie vis tiek išlieka turtingi ir toliau sėkmingai vysto savo verslą, ir niekas iš jų tiesiogiai neatima.

T: Ar pasigedote kokio nors svarbaus teiginio šiame rinkinyje? Jei taip, kokio?

R: Ne.

2. Abortai

Pamąstymai kortelių dėliojimo metu:

Nebuvo reikšmingų.

T: Ar manote, kad išdėstytos kortelės jau visiškai atspindi Jūsų požiūrį abortų uždraudimo klausimu? Kodėl?

R: Taip.

T: Prašome pasakyti, kurioje vietoje brėžtumėte liniją tarp teiginių, su kuriais sutinkate tų, su kuriais nesutinkate? Kodėl?

R: Tarp 0 ir -1.

T: Paaiškinkite, kodėl du kairiajame krašte atsidūrę teiginiai mažiausiai atspindi Jūsų nuomonę.

R: 1. „Pritariu, kad tie, kurie balsuos už šį įstatymą, bus palaiminti ir Dievas jiems už tai atlygins“ – nesu religinė fanatikė, ir manau, kad religija, tikėjimas, viltis yra gerai, tačiau ne visada religinis mokymas atitinka gyvenimą, ir ne visada tai yra geriausia, kuo galima vadovautis.

2. „Abortai jokiais atvejais negali būti pateisinami“ – abortai gali būti pateisinami daugeliu atvejų, kai gresia pavojus vaikui, moters gyvybei, galų gale, būna ir prievartos aukų, todėl galima rasti atvejų, kai jie gali būti pateisinami, ir negalima kategoriškai juos uždrausti.

T: Paaiškinkite, kodėl dešiniajame krašte atsidūrę teiginiai labiausiai atspindi Jūsų nuomonę.

R: 1. „Toku būdu kištis į privatų gyvenimą vis vien nepavyks – uždraudus abortus legaliai, jų padaugės nelegaliai. Vyks nelegalūs, nesaugūs abortai. Moterys vyks jų darytis į užsienį.“ – sutinku, nes tai rodo ir istorija praktika, tarkim, tuo metu, kai Sovietų Sąjungoje buvo uždrausti abortai, buvo ypatingai aukštas skaičius moterų, kurios mirdavo nuo įvairių būdų, kuriais bandydavo atsikratyti negimusio kūdikio, nes tai būdavo didelė finansinė našta. Nors dabar ir nebūtų tokių pačių būdų, bet visgi, jei moteris negali auginti to vaiko, jo ji ir neaugins. Ji atiduos jį į globos namus, gali padaugėti vaikžudžių, kurių mes esam matę per televiziją, nes po gimdymo moteris būna toje afekto būsenoje, kai gali bet ką padaryti. Žmonių nuomonė staiga nepasikeis, ir jie neims mylėti to vaiko, kurio jie visai nenorėjo.

2. „Uždraudus abortus teks prisiimti atsakomybę už nelegalių abortų metu mirusių moterų gyvybes“ – dabar mąstau, kas turėtų prisiimti tą atsakomybę. Tačiau sutinku, kad išryškės ir kitokios problemos uždraudus abortus.

T: Ar pasigedote kokio nors svarbaus teiginio šiame rinkinyje? Jei taip, kokio?

R: Labai daug teiginių buvo apie moterį, kad moteris priima sprendimus, todėl reikia įtraukti vyro ar šeimos instituto vaidmenį. Kadangi pradedant vaiką dalyvauja ne vienas žmogus, todėl spręsti turėtų ir antras žmogus.

3. Bendri teiginiai

Pamąstymai kortelių dėliojimo metu:

Nebuvo reikšmingų.

T: Ar manote, kad išdėstytos kortelės jau visiškai atspindi Jūsų požiūrį šių bendrųjų teiginių atžvilgiu? Kodėl?

R: Taip.

T: Prašome pasakyti, kurioje vietoje brėžtumėte liniją tarp teiginių, su kuriais sutinkate tų, su kuriais nesutinkate? Kodėl?

R: Tarp 0 ir 1.

T: Paaiškinkite, kodėl du kairiajame krašte atsidūrę teiginiai mažiausiai atspindi Jūsų nuomonę.

R: 1. „Šeimoje vyras turi uždirbti pinigų, o moteris rūpintis vaikais ir buitimi“ – šis teiginys yra atgyvena, ir apie tai dabar yra tiek daug kalbama, jog atrodo, kad nebeturėtų būti tokių stereotipų. Taip pat manau, kad visiškai normalu, kai vyras išeina tėvystės atostogų, ir tai taip pat yra gerai ir vaikų auklėjimui. Taip pat taip moteris gali integruotis į darbo rinką, prisidėti kuriant pridėtinį produktą.

2. „Lietuva turėtų pakeisti savo Konstituciją taip, kad homoseksualūs žmonės turėtų teisę įsivaikinti vaikus“ – nesu prieš šituos žmones, man nėra svarbu, kokios orientacijos žmogus mane atstovauja Seime, jei jis turi atitinkamų gabumų, bet visgi vaikai turėtų matyti tradicinę šeimą, o gyvenimas netradicinėje šeimoje gali pakenkti jų raidai, psichikai. Ir nors ir nėra įrodymų, kad jie užaugs normalūs arba nenormalūs, bet visgi manau, kad tai turėtų būti palikta taip, kaip Dievo sutvarkyta, kad šeima – tai vyras ir moteris, ir vaikai turi būti auklėjami tradiciškai.

T: Paaiškinkite, kodėl dešiniajame krašte atsidūrę teiginiai labiausiai atspindi Jūsų nuomonę.

R: 1. „Valdžia turi priklausyti gabiausiems, talentingiausiems visuomenės nariams.“ – tai, ką mes matome dabar valdžioje, susilaukia labai daug kritikos, ir ne tik dėl to, kad žmonėms reikia ant kažko išlieti savo pyktį, kiek daug netinkamų sprendimų būna priimta. Ir ne tik sprendimai, bet ir kai kurių seimo narių ar valdininkų elgesys ne tarnybos metu piktina. Tokių dalykų neturėtų būti, valdžia turėtų būti autoritetinga, duoti pavyzdį visuomenei, ir visuomenė turėtų jais pasitikėti. Gabumai, talentas ir išsilavinimas turi vesti valstybę saulės link.

2. „Visuomenėje turėtų nebūti didelių socialinių ir turtinių skirtumų“ – kai yra per dideli skirtumai, tada visuomenė yra priešiška, vyksta segregacija visuomenėje, trūksta politinės vienybės, ir pilietiškumas būna žemesnio lygio, nei kada visuomenėje yra palaikomi glaudesni ryšiai.

T: Ar pasigedote kokio nors svarbaus teiginio šiame rinkinyje? Jei taip, kokio?

R: Ne.

RESPONDENTAS E

1. Progresiniai mokesčiai

Pamąstymai kortelių dėliojimo metu:

Nebuvo reikšmingų.

T: Ar manote, kad išdėstytos kortelės jau visiškai atspindi Jūsų požiūrį progresinio gyventojų pajamų mokesčio tarifo įvedimo klausimu? Kodėl?

R: Taip.

T: Prašome pasakyti, kurioje vietoje brėžtumėte liniją tarp teiginių, su kuriais sutinkate tų, su kuriais nesutinkate? Kodėl?

R: Tarp 0 ir 1.

T: Paaiškinkite, kodėl du kairiajame krašte atsidūrę teiginiai mažiausiai atspindi Jūsų nuomonę.

R: 1. „Nėra reikalo įvesti progresinį gyventojų pajamų mokesčio tarifą – geriau surinkti dabar esančius mokesčius ir biudžete lėšų užteks“ – tai visiškai paviršutiniškas požiūris, nes biudžete

niekam lėšų neužtenka, visi eina į „minusą“, socialinė apsauga visiškai žlunga, o turtingieji toliau lobsta.

2 „Progresinis gyventojų pajamų mokesčio tarifas naudingas tik valdantiejiems, kurie galės daugiau surinktų lėšų iššvaistyti ir pasisavinti“ – tai toks „runkeliškas požiūris“. Žmonės, kurie tiki viskuo, ką jiems bruka medija, galvoja, kad visi politikai yra vagys, tai iš esmės galima grįžti tiesiog prie anarchijos ir nieko nebedaryti.

T: Paaiškinkite, kodėl dešiniajame krašte atsidūrę teiginiai labiausiai atspindi Jūsų nuomonę.

R: 1. „Visuomenė turėtų pasidalinti atsakomybę pagal tai, kaip jie tai gali daryti: daugiau uždirbantieji turėtų padėti tiems, kurie uždirba mažiau.“ Jei esi turtingas ir godus žmogus, godumas yra nuodėmė, ir reikia šią savybę tiek iš visuomenės, tiek iš individo patraukti.

2. „Priešinimasis progresiniam pajamų mokesčio tarifui, įsivaizdavimas, kad kiti turi mirti, žlugti, o aš gerai gyvensiu – tai nesubrendusios visuomenės požiūris“ – šis teiginys papildo pirmąjį teiginį, turbūt nieko apie tai daugiau negaliu pasakyti.

T: Ar pasigedote kokio nors svarbaus teiginio šiame rinkinyje? Jei taip, kokio?

R: Ne.

2. Abortai

Pamąstymai kortelių dėliojimo metu:

Reikšmingų nebuvo.

T: Ar manote, kad išdėstytos kortelės jau visiškai atspindi Jūsų požiūrį abortų uždraudimo klausimu? Kodėl?

R: Taip.

T: Prašome pasakyti, kurioje vietoje brėžtumėte liniją tarp teiginių, su kuriais sutinkate tą, su kuriais nesutinkate? Kodėl?

R: Tarp 0 ir -1.

T: Paaiškinkite, kodėl du kairiajame krašte atsidūrę teiginiai mažiausiai atspindi Jūsų nuomonę.

R: 1. „Abortai – ne Seimo narių reikalas. Jei reikės, darysiuos abortą (ar jam pritarsiu) – man niekas šitoj vietoj nenurodinės.“ 2. „Abortų draudimas yra dėmesio vertas būdas skatinti gimstamumą, solidarizuotis su nykstančia lietuvių tauta“. Šitie teiginiai iš visų labiausiai prieštarauja mano vertybėms ir požiūriui.

T: Paaiškinkite, kodėl dešiniajame krašte atsidūrę teiginiai labiausiai atspindi Jūsų nuomonę.

R: 1. „Abortai negali būti pateisinami jokiais atvejais“ 2. „Žmogus neturėtų kištis į tam tikrą gamtos paslaptį – gimimą.“ Pirmas teiginys papildo antrą, ir atvirkščiai. Kadangi esu krikščionis, remiantis krikščioniškomis vertybėmis, abortai negali būti pateisinami.

T: Ar pasigedote kokio nors svarbaus teiginio šiame rinkinyje? Jei taip, kokio?

R: Mano manymu, šių teiginių „minusas“, kad jei yra kalbama apie religiją, konkrečiai kalbama apie katalikybę. Religijų yra daug ir ne viena nepripažįsta abortų. Atsižvelgti į katalikybę vien dėl to, kad ji vyrauja Lietuvoje, reiškia surišti Lietuvą su valstybine religija, kurios Lietuvoje nėra.

3. Bendri teiginiai

Pamąstymai kortelių dėliojimo metu:

Reikšmingų nebuvo.

T: Ar manote, kad išdėstytos kortelės jau visiškai atspindi Jūsų požiūrį šių bendrųjų teiginių atžvilgiu? Kodėl?

R: Taip.

T: *Prašome pasakyti, kurioje vietoje brėžtumėte liniją tarp teiginių, su kuriais sutinkate tą, su kuriais nesutinkate? Kodėl?*

R: Tarp 0 ir -1.

T: *Paaiškinkite, kodėl du kairiajame krašte atsidūrę teiginiai mažiausiai atspindi Jūsų nuomonę.*

R: 1. „Lietuva turėtų pakeisti Konstituciją taip, kad homoseksualūs žmonės turėtų teisę įsivaikinti vaikus.“ – tai yra visiškai priešingybė teiginiui, su kuriuo labiausiai sutinku.

2. „Abortai turi būti leidžiami tik ypatingais atvejais.“ – abortai negali būti leidžiami jokiais atvejais.

T: *Paaiškinkite, kodėl dešiniajame krašte atsidūrę teiginiai labiausiai atspindi Jūsų nuomonę.*

R: 1. „Bendrasis gėris yra svarbiau už individo interesus.“ – šiais laikais žmonės pasiekia visko, ką turi, tik bendrom pastangom. Vienas žmogus dar niekad nesukūrė tiek, kad kitiems būtų gerai, ir todėl individo interesus kardinaliai nublanksta prieš bendrą interesą.

2. „Šeimą gali sudaryti tik heteroseksualios poros: vyrai ir moterys“ – tokia turi būti šeimos koncepcija: vyras, moteris ir vaikai. Visa kita yra šlamštas.

T: *Ar pasigedote kokio nors svarbaus teiginio šiame rinkinyje? Jei taip, kokio?*

R: Ne.

Respondetas F

1. Progresinio gyventojų pajamų mokesčio įvedimas

RŪŠIAVIMO PROCEDŪRA

Respondentė: Aš nesu tikra, kad Lietuva yra pasiruošusi progresiniam mokesčiui, nes ir dabar matom kaip yra su visu lėšų slapstymu. Manau, kad emigracijos irgi nesustabdytų tai. Manau, kad vargstančiai visuomenės daliai reikia padėti, bet nežinau, ar progresiniai mokesčiai gelbėtų tam, na, jeigu galėtume būti tikri, kad tie mokesčiai nueis ir tam tikra dalis, didelė dalis, nueis, tada aš tikrai pritarčiau tam progresiniams mokesčiui. Bet kol kas aš manau, kad, na, mes dar nepasiruošę tam tiesiog. Pritariu teiginiui, kad „Daugiau naudos būtų galima gauti įvedus ne progresinio gyventojų pajamų mokesčio tarifą, o kitus mokesčius“. Dėl teiginio „Įvedus progresinį pajamų mokesčio tarifą, nebeapsimokės kelti kvalifikacijos: kam tobulėti, jei uždarbis nedidės“, tai gali kilti pasipiktinimas. Dėl teiginio „Progresinis gyventojų pajamų mokesčio tarifas skatintų ne teisingumą, o žmogaus pastangų neįvertinimą“, tiesa, aš galbūt ir pati jausčiausi prastai jeigu būčiau įdėjusi daug darbo ir turėdama aukštą kvalifikaciją gaučiau tiek pat, kiek žemesnę kvalifikaciją turintis žmogus. (Mm) Na, reikėtų atiduoti savo atlyginimo kažkiek tiems, kurie prasčiau gyvena. Manau, kad taip, kiekvienas žmogus savo gerovę kuriasi pats. Teiginys „Progresinis gyventojų pajamų mokesčio tarifas naudingas tik valdantiesiems, kurie galės daugiau surinktų lėšų iššvaistyti ir pasisavinti“, na, tai labai dažnas požiūris į valstybę, na (*užtęsia*), bet nepritariu, tikrai nebūtų taip, kad tikrai valdantieji lobtų. Na, teiginiui „Nesuprantu, kam tiems varguoliams mokėti, jei vis tiek pragers“ tai šiaip nepritariu. „Uždirbantiems daugiau yra lengviau atiduoti didesnę mokesčių dalį“, čia vėl nepritarčiau, nes jeigu aš dirbu daug, jeigu aš stengiuos daug, jei dirbu dėl savo šeimos, naktim dienom, kad

galėčiau vaikus leisti į geras mokyklas ir taip toliau, tai man nėra lengva atiduoti didesnę mokesčių dalį. Apskritai, prieš įvedant progresinius mokesčius, būtų gerai matyti kažkokį tai biudžeto planą. Mokesčio patį nemėginčiau išvengti. „Gaunantiems dideles pajamas, visų šių lėšų pragyvenimui nereikia, jos panaudojamos gal ne tokiems reikalingiems ar net nešvariems tikslams“, tai čia kažkaip irgi keista teigti, negali skaičiuoti iš kito kišenės kaip kam yra. Jeigu man būtų taikomas didesnis pajamų mokesčio tarifas, neemigruočiau, na, neemigruočiau. „Nesuprantu, kodėl rizikuojuantis, savo verslą vystantis žmogus pusę savo uždirbamos sumos turėtų atiduoti veltėdžiams“, nepavadinčiau tų žmonių veltėdžiais. Nemanau, kad čia pavydo mokestis, čia bus bandoma bent iš dalies pagerinti vienos visuomenės dalies pajamas. Nemanau, kad „Priešinimasis progresiniam pajamų mokesčio tarifui, įsivaizdavimas, kad kiti turi mirti, žlugti, o aš gerai gyvensiu – tai nesubrendusios visuomenės požiūris“, manau, kad nesubrendusios visuomenės požymis yra, na, šiaip, kai neatsižvelgiama į konkrečią situaciją, kaip yra valstybėje, kaip yra ekonomikoje.

APIBENDRINANTIS INTERVIU

Tyrėjas: Ar dabar Jūs patenkinta šiuo rinkiniu? Kaip jis atspindi Jūsų nuomonę?

Respondentė: Nežinau, ar tiksliai, nes apie tuos progresinius mokesčius nesu tiek jau daug skaičius, išsinagrinėjusi ekonomine prasme.

Tyrėjas: Trumpai pakomentuokite savo kraštinių teiginių pasirinkimą.

Respondentė: „Neapsimoka įvesti progresinį gyventojų pajamų mokesčio tarifą – vis tiek žmonės piktnaudžiautų: slėptų pajamas nemokėtų tiek, kiek priklauso“. Na, tai aš sakiau, kad man atrodo, kad mes dar nepasiruošę pokyčiams, yra visokių šešėlinių dalykų, manau, kad dar ne laikas (*mm*), na, dar ne. „Svarbu atsižvelgti, kad progresinis gyventojų pajamų mokesčio tarifas skatins kapitalo išėjimą iš Lietuvos“, manau, kad čia bus dar vienas panikos sukėlėjas. O dėl mažiausiai mane įtikinančių, tai tikrai nemanau, kad turtingiesiems lengviau atiduoti mokesčių dalį, na, jeigu aš dirbu, kaip sakiau, jei bandau šeimą aprūpinti, tai man nėra taip lengva atiduoti tuos mokesčius

Tyrėjas: Nepasigedote kokios teiginio?

Respondentė: Ne (*užtęsia*), nepasigedau.

Tyrėjas: Kur brėžtumėte liniją, nuo kurios su vienais teiginiais sutinkate, su kitais ne?

Respondentė: Tarp 1 ir 2.

2. Abortų uždraudimas

RŪŠIAVIMO PROCEDŪRA

Respondentė: „Žmogus turi laisvę rinktis, tačiau nėra pateisinama dėl savo gerovės kėsintis į kitą gyvybę“. Manau, kad jeigu yra daromas tas abortas, būtinai turi kažkokia atsakomybė būti.

Teiginį „Negalima primesti tokį pasirinkimą, koks tau atrodo teisingas, kitiems žmonėms. Turėtų būti palikta teisė rinktis“ dedu čia, nes manau, kad tikrai negalima primesti kitiems savo vertybių, pavyzdžiui, katalikiška šeima vadovaujasi vienokiomis vertybėmis, o jei moteris mato, kad ji tikrai neišlaikys vaiko, nemanau, kad jai rūpi kažkokios moralinės, katalikiškos vertybės, ji tikrai negalvoja apie tai. Bet, kadangi aš pati katalikiškom vertybėm auklėta, tai man. Didžiausia problema, manau, yra ta, kad net jei uždrausim, abortų vis vien nesustabdysim. Na, manau, kad kiekviena šeima, kad ir kokios jos pajamos būtų, vis vien turi teisę turėti vaiką. Vėlgi, kodėl nepritariu nelegaliems abortas. Aš matau labai daug problemų, išskylančių uždraudus abortą, nors pati viduje galvoju, kad, na, negalima to daryti, pavyzdžiui, kai aš pati galvoju apie savo situaciją, aš to nedaryčiau, todėl aš negaliu pasakyti, kad taip. Labai nepritariu teiginiui, kad „Abortų draudimas yra gimstamumą skatinantis veiksnys“, aš manau, kad kitaip būtų galima skatinti gimstamumą, o ne tokiais radikaliais būdais, esu labai prieš šitą teiginį. „Draudimai naudos neduoda, reikalinga švietėjiška veikla“, manau, kad tai dažnai apsilenkia su realybe. „Nepageidauti ir nemylimi vaikai retai užauga dorais žmonėmis, pritampa visuomenėje. Tad abortai – pateisinami“ – aš šiaip nesutikčiau su šiuo teiginiu. Nemanau, kad jie nepritampa visuomenėje, žinoma, taip, yra tokių atvejų, kai jie (*amm*) tampa tokie kaip tėvai. O (*nustebimas*), šitas teiginys, kad „Visi gyvena kažkieno sąskaita – kažkas turi mirti, kad kitas gyventų. O uždraudus abortus – ypatingai daug paaukojama žmogui, kuris, deja, dažniausiai to visiškai nevertas“, tai visiškai nesutinku su tuo. Čia yra priklausoma nuo kiekvieno situacijos individualios ir čia tas abortas... Ir vėl, neturiu čia tokios tvirtos nuomonės. Priklausu nuo to, kokia yra tavo situacija ir dėl ko tu daraisi tą abortą. Yra žmonių, kurie visiškai dėl savanaudiškų priežasčių (darosi abortą), dauguma jų savanaudiškos, tos abortų priežastys, bet aš jas kartais pateisinu iš tiesų. Na, aš nepritariu teiginiui „Pritariu, kad tie, kurie balsuos už šį įstatymą, bus palaiminti ir Dievas jiems už tai atlygins“, man čia atrodo visiškai nesąmonė. Dėl to, kad šalis katalikiška, irgi nemanau, kad galima uždrausti abortą vien dėl to. „Abortai jokiais atvejais negali būti pateisinami“, kaip sakiau, yra tokių atvejų, kurie gali būti pateisinami. Na, taip iš dalies sutinku su teiginiu, kad „Abortai – ne Seimo narių reikalas. Jei reikės, darysiuosi abortą (ar jam pritarisiu) – man niekas šitoj vietoj nenurodinės“. Na, nesakyčiau, kad reikia uždrausti abortus.

APIBENDRINANTIS INTERVIU

Tyrėjas: Ar dabar Jūs patenkinta sudėliotu rinkiniu? Ar buvo sunku dėlioti ir ar jis visiškai dabar atspindi Jūsų nuomonę?

Respondentė: (*šiek tiek pakeičia išsidėstymą ir duoda ženklą, kad jau yra patenkinta*). Dėlioti buvo sunku, nes reikėjo daug galvoti, kurioj pozicijoje aš ir vis tiek neatradau. Viena vertus, aš už nedraudimą abortų, kita vertus, nežinau, kaip aš daryčiau savo situacijoj. Mano nuomonę tai irgi nevisiškai atspindi, labai priklausytų nuo situacijos.

Tyrėjas: Kodėl būtent šituos teiginius padėjote į kraštus kaip labiausiai atspindinčius Jūsų nuomonę?

Respondentė: „Žmogus turi laisvę rinktis, tačiau nėra pateisinama dėl savo gerovės kėsintis į kitą gyvybę“, šitas teiginys labiausiai atspindi mano nuomonę.

Tyrėjas: Du teiginiai, kuriems labiausiai nepritariate yra „Abortų draudimas yra dėmesio vertas būdas skatinti gimstamumą, solidarizuotis su nykstančia lietuvių tauta“ ir „Abortai turi būti draudžiami, kadangi tauta nuolat mažėja, o mums reikia prieaugio“. Ar galėtumėte pakomentuoti savo pasirinkimą?

Respondentė: Man atrodo, kad čia pati prasčiausia išeitis skatinti gimstamumą dėl to, kad... net nežinau.

Tyrėjas: Kur brėžtumėte liniją, nuo kurios su vienais teiginiais sutinkate, su kitais ne?

Respondentė: Tarp -1 ir 0.

Tyrėjas: Gal pasigedote kokio svarbaus teiginio?

Respondentė: (*Emmmm*) Ne, nepasigedau, iš dalies kiekvienam atrasdavau kažką, ką aš galvoju.

3. Bendri ideologiniai teiginiai

RŪŠIAVIMO PROCEDŪRA

Respondentė: „Valstybėje vykdomos reformos privalo būti lėtos, gerai apgalvotos“, manau, kad taip. Dar labai pritariu, kad „Vyrams išeiti tėvystės atostogų yra taip pat normalu kaip ir moterims“, labai pritariu. Labai pritariu, kad „Valstybė turi mažinti diskriminaciją visuomenėje“. Šiandien man teko domėtis, ką daro Lietuva aplinkosaugos klausimais, tai neradau tokių ryškių dalykų, ką jie daro. Manau, kad religija yra svarbus visuomenės ramstis, kažkokios vertybės formuojasi, tikinčiųjų bendruomenė. Vis tiek, kažkokios bendruomenės yra reikalingos. „Valstybė turi riboti imigrantų atvykimą į šalį“, na, kai čia yra didelė emigracija, žmonių sumažėjimas, tai kaip tik padėtų, darbo jėga ir šiaip. Nemanau, kad „Lietuva įstojusi į ES praranda savo kultūrinę tapatybę“, bent jau aš, nežinau, manau, kad ES duoda, bent jau kol kas, naudingų dalykų. Na, ir aš emancipuota moteris, tai aš nepritariu, kad šeimoje vyras turi uždirbti pinigų. „Kiekvienas žmogus turi būti savo šalies patriotas“, nepriversi būti patriotu, čia turi būti skiepijama. „Visuomenės turtas turi būti paskirstytas vienodai per mokesčių sistemą“, na, nepritariu socialistinėms idėjoms. Emigrantai turėtų prisitaikyti prie bendrų šalyje vyraujančių tradicijų na, nežinau, man atrodo, kad neturi, na, kodėl jie turėtų, jie turi savo kultūrą ir... Na, aišku man nepatinka, kai žmonės iš Rusijos gyvena Lietuvoje ir nesistengia mokytis kalbos. Nežinau, nemanau, kad lietuviams patiktų, jeigu tie, kurie emigruoja į Airiją, turėtų irgi taikytis prie tradicijų, viską perimti, na, jeigu laikinai emigruoja, aš nekalbu apie kalbą, kalbą reikėtų mokėti, bet jei kokios tradicijos, tai, na, ne. „Globalizacija turi daugiau privalumų negu trūkumų“, na čia sunku pasverti, daugiau privalumų ar trūkumų, dėčiau į tą neutralų 0, dėl to kad, na, nežinau, aš matau ir privalumų, ir trūkumų, negaliu čia pasakyti. Na, šiaip man nesvarbu, kokios orientacijos žmogus mane atstovauja, bet, na, nežinau, gal jis labiau kreips dėmesį į savo orientaciją. Na, šiaip man nesvarbu. „Valstybėje turi būti kaip labiau sumažintas valstybinių institucijų skaičius arba jos iš viso panaikintos (viską paliekant kontroliuoti laisvai rinkai)“, na, tikrai neturiu nuomonės, nežinau. Tauta tai yra tauta, kiekvienas turi savo tautą. „Visiems visuomenės nariams turi būti užtikrintas nemokamas aukštasis mokslas“, Lietuvoje,

sakoma, per daug žmonių, kurie baigė aukštąjį mokslą, bet neturėtų būti nuskriausti tie, kurie išties dirba ir mokosi. „Valstybė turi reguliuoti ekonomiką“, tam tikrais atvejais manau, kad taip.

APIBENDRINANTIS INTERVIU

Tyrėjas: Ar šis rinkinys įsiteko į Jūsų nuomonių ribas?

Respondentė: Na, taip (*pauzė*) maždaug.

Tyrėjas: Nepasigedote kokio svarbaus teiginio?

Respondentė: Turbūt ne.

Tyrėjas: Kur dabar brėžtumėte skiriamąją ribą?

Respondentė: Tarp 1 ir 2 stulpelių.

Tyrėjas: Ar galėtumėte dar trumpai pakomentuoti savo kraštinius pasirinkimus?

Respondentė: „Valstybėje vykdomos reformos turi būti lėtos ir gerai apgalvotos“. Na, manau, kad jau daug tų reformų buvo, vis prigalvoja, bando pritaikyti, tada netinka, tada vėl kita reforma, aš manau, kad tas tokias radikalesnes tikrai reikėtų gerai apgalvoti ir po truputį, kažkaip žiūrėti į ateitį. Pavyzdžiui, kaip su ta universitetų sistema: atrodo vienaip, paskui sužinai, kad kitaip. O teiginys „Valstybė turi stengtis mažinti diskriminaciją visuomenėje“ man atrodo savaime suprantama, čia labai opus klausimas. O teiginys „Valstybė turi riboti imigrantų atvykimą į šalį“, tai apie dabartinę situaciją galvoju, kad, na, nereikia apriboti imigrantų atvykimo į šalį. Na, o „Rinkdama mokesčius valstybė pavergia žmogų, atimdama iš jo laisvę ir nuosavybę“, tai aišku tikrai, kaip jau be tų mokesčių, ir iš kur socialinės garantijos būtų.

Respondetas G

1. Progresinio gyventojų pajamų mokesčio įvedimas

RŪŠIAVIMO PROCEDŪRA

Respondentas: Manau, kad neturėtų būti įvestas progresinis mokestis, nes tai yra nesąžininga tų žmonių atžvilgiu, kurie gauna didesnes pajamas. Tiesiog, kodėl tu turi mokėti didesnius mokesčius vien todėl, kad tu daugiau uždirbi? Čia tai ką žinau... Gal nereikia aukštųjų uždaryti. Manau, kad reikėtų surinkti atsakingai tuos mokesčius, kurie dabar yra, arba tiesiog bandyti iš tos korupcijos išimti pinigus, arba šešėlinės ekonomikos. „Kiekvieną mokesstinę naštą turėtų slėgti vienodai skaudžiai“ – su šituo irgi sutinku, nes visi turi atitinkamą dalį mokėti. Su šituo irgi visiškai sutinku, kad tas, kuris daugiau uždirba, tai čia jo asmeninis nuopelnas, nes jei žmogus sugeba dirbti, tai jis turi ir daugiau uždirbti. Atsižvelgti į tai, kad progresiniai mokesčiai skatins kapitalo išėjimą, manau, irgi reikia. Jeigu man būtų taikomas tas didesnis (*šiek tiek užsikerta*) mokestis pajamų, tai turbūt irgi kaip nors pasistengčiau, kad tos pajamos būtų mažesnės ir kad daugiau pinigų atliktų. Jeigu dirbi, tai nori, kad būtų atlyginta už tai, ką padarai.

Tyrėjas: Tai Jūs kol kas esate prieš progresinį pajamų mokestį?

Respondentas: Aš tai visiškai prieš mokestį, man be to tiesiog... Kodėl ten tie žmonės, kurie kaime gyvena ir nieko nedirba, ir tiesiog tinginiauja, turi gauti pinigus už nieką. Ten juk ir taip pakankamai daug gauna, juk ten tos pašalpos, man rodos, visokios. Aišku, jos gerai, kai ten pats esi tokioj, bet iš kitos pusės, paskui, kai pripranti, tai turbūt net nebesinori dirbti. „Nepadoru yra mirti turtingam“, man tai atrodo, kad padoru yra mirti turtingam (*kikena*). Padoru, čia yra labai geras dalykas, nes palieki dar vaikam, o šiaip tai, nepritariu tam, čia nesąmonė yra visiška. O jeigu įvestų progresinį mokestį, tai, manau, netaptų ramiau Lietuvoje, nes galbūt tiems, kurie gauna mažesnes pajamas, galbūt jie ramiau gyventų, bet vis vien atsirastų žmonių, kurie praranda tas pajamas, ir tuomet atsiranda nepasitenkinimas iš kitos pusės. Pasidalinti reikia pajamas ir tie, kurie mažiau uždirba, mokėtų mažiau, tai vėlgi, čia, tas pats, jau pasikartosiu, tiesiog čia tas, kuris daugiau uždirba, tai ir taip jau daugiau sumoka, nes daugiau uždirba, tai vien jau bausti žmogų už tai, kad jis daugiau uždirba, tai, nu, nelabai čionai yra sąžininga. O uždirbantiems daugiau, tikrai nėra lengviau atiduoti savo dalį, nes visiems yra sunku atiduoti tai, ką uždirbi. Tikrai nėra lengviau atiduoti, nes tuo labiau, kuo daugiau uždirbi, tuo didesnis procentas ir tau automatiškai reikia dar daugiau atiduoti. Tai jau geriau uždirbt mažiau, taip išeina. Esmė tame, kad tie, kurie daugiau uždirba, tai jie ir taip tų pajamų, čia jau vėl kartojuos, tie ir taip jau gelbėja tiem varguoliam, tai tos pajamos, man rodos, jei pakeltų, tai padidėtų, man rodos, korupcija arba dar žmonės, man rodos, emigruotų ir tiesiog neatsirastų nieko geriau. Tuo labiau, baust tuos žmones, kurie ir taip dirba vieninteliai čionai ir galbūt kelia tą ekonomiką, tikrai nebūtų pats protingiausias žingsnis.

APIBENDRINANTIS INTERVIU

Tyrėjas: Ar Jūs dabar pilnai patenkintas šituo sudėliotu rinkiniu?

Respondentas: Buvau daugiau tokių teiginių, kuriuos norėjau padėti į kraštus, kadangi aš esu visiškai (*pabrėžia*) prieš progresinius mokesčius.

Tyrėjas: Jeigu dabar reikėtų brėžti liniją tarp šitų teiginių, kur yra riba, ties kuria iš vienos pusės sutinkate su teiginiais, iš kitos – ne?

Respondentas: Sutikčiau iki šios vietos (tarp -1 ir 0)

(Kodėl kairiajame ir dešiniajame lentelės kraštuose atsidūrę teiginiai buvo ten padėti respondentas paaiškino rūšiavimo procedūros metu).

Tyrėjas: Gal Jums pritrūko kažkokio teiginio dėliojant, kuriuo turite tvirtą nuomonę?

Respondentas: Ne.

2. ABORTŲ UŽDRAUDIMAS

RŪŠIAVIMO PROCEDŪRA

Respondentas: „Ar galėtų būti laiminga moteris tokioj šaly, kur jaustųsi esanti beteisė vergė, kai nepaisoma jos asmeninio apsisprendimo ir galimybių. Tie, kurie nori priimti tokį įstatymą, nemyli moters, nelinki jai gero. Jiems reiktų pasakyti, kad ir Dievas sakė mylėti savo artimą kaip pats save“. Aš manau, kad čia iš esmės teisingai kalbama, nes išvis, apie abortus manau taip, kad tiesiog, jeigu nori, tiksliau, jeigu nenori turėti vaikų, tai tuomet turi saugotis prieš (*pabrėžia*), o kai jau atsiranda, ta gyvybė užsimezga, tai, man rodos, tuomet žmogus jau neturi teisės atimti tos gyvybės vis vien. Nežinau, ar verta atskirai kiekvieną teiginį komentuoti, nes čia mano nuomonė bus visiškai vienoda.

Tyrėjas: (*Respondentui rūšiuojant*) Manote, kad moteris, daranti nelegalų abortą, pati yra dėl visko kalta?

Respondentas: Čia ne tiek moteris kalta, kiek tie žmonės, kurie daro abortus. Tiesiog reikia reguliuoti tai, kad nebūtų daroma, sakykim, jeigu būtų gera bauda už aborto padarymą, tai jo tiesiog neapsimokėtų daryti.

Tyrėjas: Matau, kad nesate tikras dėl santykio, kiek turėtų būti draudimų, reguliavimų ar švietimo.

Respondentas: Taip. Na, iš tikrųjų ta švietėjiška veikla daug reiškia, jei žmonės supratingi.

Tyrėjas: Reiškia, embrioną traktuojate kaip visavertę gyvybę?

Respondentas: Na taip, jeigu yra embrionas, tai reiškia jau yra ir žmogus.

Tyrėjas: Ir sutinkate kažkiek su tuo, kad galima išsitraukti katalikybės argumentą?

Respondentas: Tiesa sakant, ne visai, bet jau nebebuvo vietos, kur dėti. Aš pats nesu labai didelis katalikas ir nelabai ten remiuosi tom normom, bet negaliu labai ir prieštarauti, nes yra žmonės, kurie tiki. Nežinau, toks neutralus šioj vietoj esu.

Tyrėjas: Ir nemanote, kad demografiniai rodikliai galėtų būti argumentas šioje diskusijoje?

Respondentas: Nemanau, kad čia susiję su demografija, tiesiog, čia gal su vertybėm labiau susiję.

APIBENDRINANTIS INTERVIU

Tyrėjas: O kaip šitą sekėsi dėlioti, kaip Jūsų nuomonių ribos sutapo su šituo rinkiniu?

Respondentas: Na, sunkiau. Čia jau šitas klausimas slidesnis nei su progresiniais mokesčiais.

Tyrėjas: Kur dabar brėžtumėte tą liniją, nuo kur sutinkate?

Respondentas: Tarp 0 ir -1.

Tyrėjas: Gal pasigedote kokio svarbaus teiginio?

Respondentas: Ne.

Tyrėjas: Pakomentuokite kraštinius pasirinkimus. Kaip dėl teiginio „Žmogus neturėtų kištis į tam tikrą gamtos paslaptį – gimimą“?

Respondentas: Tiesiog, gimimas jau yra toks dalykas, man rodos, kur žmogus negalėtų dėl savo... Tai yra, teisindamasis, kad „oi, čia negaliu“... O dėl teiginio „Nepageidauti ir nemylimi vaikai retai užauga dorais žmonėmis, pritampa visuomenėje. Tad abortai – pateisinami“ – manau, kad čia yra visiškai, apskritai nesąmonė, todėl nes yra žmonių, kurie ir be tėvų užauga gerai. Tiesiog, čia nėra taisyklė, kad žmogus, kuris auga be tėvų, būtinai jau bus blogas žmogus. Tiesiog, čia galbūt pateisinimas tiems abortams.

3. Bendri ideologiniai teiginiai

RŪŠIAVIMO PROCEDŪRA

Respondentas: Dėl emigrantų. Nemanau, kad emigrantai turėtų prisitaikyti prie bendrų šalyje vyraujančių tradicijų, turi turėti savo bendruomenes. Žmonės, manau, turėtų būti tolerantiški. „Visuomenėje neturėtų būti didelių socialinių skirtumų“, manau, kad čia viskas turi būti siekiama ne per progresinius mokesčius, bet įvest, tiksliau, bandyt politiką tokią daryti, kad tie žmonės, kurie mažiai uždirba, jie daugiau uždirbtų, ir nemažint pajamas tų, kurie daugiau gauna, bet kelti pajamas tų, kurie mažiau gauna. Manau, kad jeigu taip būtų mažinama ta nelygybė, tai būtų tikrai geras dalykas. Kad „Valstybė turi mažinti diskriminaciją visuomenėje“ tai manau, kad taip turi būti, nes nėra gerai, kai žmonės nesijaučia saugiai. Manau, kad „Reikia gerbti tradicines institucijas“, tik kaip čia sudėlioti viską...

APIBENDRINANTIS INTERVIU

Tyrėjas: Tai kurį rinkinį visgi buvo sunkiausia dėlioti? Kaip šio rinkinio atveju atrodo ribos?

Respondentas: Šitas buvo sunkiausias ir su ribomis sunkiai...

Tyrėjas: Galbūt pasigedote kokio teiginio?

Respondentas: Reikia pagalvoti (*nejvardija*).

Tyrėjas: O kur dabar bręžtumėte tą liniją, nuo kur sutinkate?

Respondentas: Tarp -1 ir 0.

(Respondentas, nors ir bandomas šnekinti, nekomentuoja savo kraštinių pasirinkimų)

Respondetas H

1. Progresinio gyventojų pajamų mokesčio įvedimas

RŪŠIAVIMO PROCEDŪRA

Respondentė: Na, tie kurie dirba daugiau turi galimybę padėti tiems, kurie uždirba mažiau. „Kiekvieną mokestinę naštą turi slėgti vienodai skaudžiai“, na, realiai, jeigu procentai vienodi, tai *kaipo jo*, bet jei suma vienoda, tada ne. „Jei manyčiau, kad man taikomas per didelis gyventojų pajamų mokesčio tarifas, stengčiausi susitvarkyti taip, kad mokesčių beveik nereiktų mokėti“, na, aš tikrai mėginčiau susitvarkyti taip, kad man nereiktų mokesčių mokėti daugiau (*nusijuokia*). Teiginys „Manau, teisinga, jei dalis nuo mano didesnio atlyginimo atiduodama tam, kuris prasčiau gyvena“ tai tas pats, kad teiginys „Reikia padėti savo artimui, kuris mažiau uždirba, mažiau gauna – nes jis vis tiek eina bendram, valstybės labui“, manau, kad jeigu aš gaunu didesnę atlyginimą, tai galiu sumokėti daugiau negu tas, kuris gauna mažesnę. „Progresinis gyventojų pajamų mokesčio tarifas naudingas tik valdantiejiems, kurie galės daugiau surinktų lėšų iššvaistyti ir pasisavinti“, tai tikėkimės, kad valdantieji neiššvaistys kur nereikia. Su teiginiu „Įvedus progresinį pajamų mokesčio tarifą turtingieji labai nenukentės, o valstybė (jei sąžiningai elgsis) turės pinigų viešiesiems poreikiams“ tai nesutinku, nes tu vis tiek gali gauti didesnę atlyginimą. Čia tas pats per tą patį iš tikro. Na, jei dabar neemigravo (*apie sekantį teiginį*), tai... Bet kuriuo atveju čia gyvena pakankamai daug tų mažiau pasiturinčių žmonių ir (*nutęsia*), tie, kurie gyvena gerai, tai jie, manau, ir neemigruos, nes jiems neblogai ir čia gyvent. „Nėra reikalo įvesti progresinį gyventojų pajamų mokesčio tarifą – geriau surinkti dabar esančius mokesčius ir biudžete lėšų užteks“, tai, jeigu įmanoma būtų tai padaryti, tai, aš manau, kad seniai jau būtų kas nors padaręs. O kadangi biudžetiniai mokesčiai... Na, šiaip aš asmeniškai visai esu už biudžetinius, oi, už progresinius mokesčius, tik tiek aišku, kad, na, aš suprantu savo poziciją, nes, na, mano šeima yra gaunanti daugiau pinigų, tai, na, gal ir logiškai mums reiktų išmokėti daugiau, bet aš manau, kad jeigu taip *visuotškai* taip padarius, tai valstybei tai išeitų į naudą. „Progresinis gyventojų pajamų mokesčio tarifas naudingas tik valdantiejiems, kurie galės daugiau surinktų lėšų iššvaistyti ir pasisavinti“, aš nežinau, ką čia pasakyti tokiu atveju, pinigai, šiaip jau, normalioje valstybėj dingti neturėtų (*nusijuokia*). Na, aišku Lietuvoje tai čia visko gali būti, bet... Man tai reiktų daugiau dešinės pusės iš tikrųjų (*nusijuokia*).

APIBENDRINANTIS INTERVIU

Tyrėjas: „Uždirbantiems daugiau yra lengviau atiduoti mokestinę naštą“ ir „Kiekvieną mokestinę naštą turi slėgti vienodai skaudžiai“, kodėl šiems teiginiams labiausiai pritariate?

Respondentė: Na, man rodos savaime suprantama, kad jeigu tu uždirbi 20 tūkstančių, tai tau yra lengviau atiduoti ten tuos kelis šimtus ar kažkiek negu žmogus, kuris, tarkim, šiaip, vos suduria galą su galu. Ir, kai tu uždirbi daugiau, tu netenki pinigų, bet tau jų vis vien užtenka pragyventi padoriam lygy. O neturtingam mokėti mažiau yra daug geriau, nes jis ten šeimą turi išlaikyti ar panašiai. Antras teiginys: tai čia kaip sakiau dėl procentų, nes visi gyvename vienoje valstybėje ir procentai turi atitikti.

Tyrėjas: Kodėl teiginiams „Nesuprantu, kodėl rizikuojantis, savo verslą vystantis žmogus pusę savo uždirbamos sumos turėtų atiduoti veltėdžiams“ ir „Tiesiog nepadoru yra mirti turtingam“ labiausiai nepritariate?

Respondentė: Na, tu rizikuoji, tu uždirbi, reiškia, tu turi galimybes duoti daugiau pinigų valstybei, o „Tiesiog nepadoru yra mirti turtingam“, tai, na, niekur nedingsta tie tavo pinigai, jie lieka tavo vaikams.

Tyrėjas: Ar šis rinkinys atspindi Jūsų nuomonę?

Respondentė: Man buvo šiaip visai neblogas, bet man buvo porą teiginių, kur aš norėjau juos dėti į dešinę, o aš sudėjau juos į viduriuką, ir tam vidury buvo keli, kuriais neturėjau nuomonės, bet dauguma taip vis vien į dešinę.

Tyrėjas: Kur brėžtumėte liniją, nuo kurios su vienais teiginiais sutinkate, su kitais ne?

Respondentė: Tarp -1 ir 0.

Tyrėjas: Ar nepasigedote kokio teiginio?

Respondentė: Čia daugiau tokios nuomonės, galbūt galėjo būti daugiau klausimų, kaip valstybėj visa tai atspindėtų, ta prasme, iš tos pusės, bet šiaip tai nelabai žinau.

2. Abortų uždraudimas

RŪŠIAVIMO PROCEDŪRA

Respondentė: „Draudimai naudos neduoda, jais daug pasiekti nepavyksta. Reikalingesnė yra švietėjiška veikla“, džiaugiuosi, kad man šitas klausimas papuolė, nes čia ir buvo nuo to, kai pradėjau galvoti nuo švietėjiškų idėjų. Tu turi suprati, kodėl negali jo darytis, arba jau nesusikurk to vaiko. Aišku, būna ten visko gyvenime, bet viskas prasideda nuo išsimokslinimo. „Jei nenori vaiko, nepradėk jo. Jei pradėjai – augink. Vaikus žudyti pirmiausia draudžia prigimtinė meilė gyvybei“, tai čia labai tam pritariu. Sutinku su ta nuomone, kad jei uždrausi abortus, žmonės važiuos į užsienį, na, aš čia sutinku, bet čia vėl viskas prasideda nuo tos mano kategoriškos nuomonės. Aš kadangi esu, na, *kaipo* ir netikinti, tai, na, ten tie, kurie susiję su krikščionybe (*teiginiai*), tai jie čia visi eina į vidurį. Yra atvejų, kai abortai tikrai gali būti pateisinami, tokie dalykai, pavyzdžiui, kaip sveikata. „Žmogaus pasirinkimo laisvė ir teisė negali būti ribojama jokiais būdais“, tai, kaip, žmogus negali pasirinkti, jis nori mokėti mokesčius ar nenori, na, ir jei būtų uždrausta, tai gal žmonės ir prieš tai susimąstytų apie tai, po to ten nereikėtų tiek tų abortų darytis.

APIBENDRINANTIS INTERVIU

Tyrėjas: Kaip šitas rinkinys išsiteko su Jūsų nuomonių ribomis?

Respondentė: Hmmm (*abejoja*)... Nors iš tikrųjų man čia dabar visai išsidėliojo!

Tyrėjas: Teiginius, kuriems labiausiai nepritariate („Žmogaus pasirinkimo laisvė ir teisė negali būti ribojama jokiais būdais“ ir „Abortai jokiais atvejais negali būti pateisinami“) jau paaiškinote, tad dabar dar trumpai užakcentuokite, kodėl teiginiams „Draudimai naudos neduoda, jais daug pasiekti nepavyksta. Reikalingesnė yra švietėjiška veikla“ ir „Jei nenori vaiko, nepradėk jo. Jei pradėjai – augink. Vaikus žudyti pirmiausia draudžia prigimtine meile gyvybei“ pritariate labiausiai.

Respondentė: Ai, *nu* tai... Viskas prasideda nuo mokslo, ane (*kikena*)? Kad augtumėm visuomenėj, kurioje žmonės galėtų vertinti situaciją ir numatyti kažką tai, viskas prasideda nuo švietimo ir, na, man atrodo, kad esmė tame, kad žmonės prieš tai (*pabrėžia*) susimąstytų, jeigu ne, yra tam apsisaugojimo priemonės. Dėl antro teiginio, tai manau, kad jeigu jau žmogui duota ten tą vaiką gauti, tai čia gal tik į naudą, nes gali pats pasikeisti ir tą vaiką užauginti gerai, nes, na, ko juk reikia vaikui – meilės.

Tyrėjas: Kur dabar brėžtumėte skiriamąją liniją?

Respondentė: Tarp -1 ir 0.

Tyrėjas: Ar nepasigedote kokio teiginio?

Respondentė: Nežinau, gal dviejų žmonių atsakomybės apie tai, nes, na, kodėl moteris turi prisiimti atsakomybę, čia juk ne vieno žmogaus reikalas.

3. Bendri ideologiniai teiginiai

RŪŠIAVIMO PROCEDŪRA

Respondentė: „Visuomenėje nelygybė yra natūralus reiškinys“, tai čia savaime suprantama. Aš nesu tos nuomonės, kad visi gimėm lygūs ir gyvenam lygų gyvenimą, mes esam ir kaip asmenys skirtingi, skirtingus gebėjimus, talentus turim, vieni mažiau, kiti daugiau, tad nelygybė visą laiką buvo, jei mes pažiūrėsime į istoriją, aišku, tą nelygybę reikėtų bandyti mažinti tam, kad, na, visuomenės gerovei. „Visuomenėje turėtų nebūti didelių socialinių ir turtinių skirtumų“, nes (*pauzė*) tada visi gyventų gerai, ta prasme, nebūtų nepasitenkinimo neturtingųjų, o visi gyventų gerai ir nebūtų ten kažkokių tai socialinių intrigų, ir pačioj visuomenėj, ir tada galbūt ekonomika tolydžiau pasiskirstytų. „Žmonės iš prigimties lygūs savo poreikiais“, manau, kad taip, nes visiems ten reikia plus minus to paties, bet iš kitos pusės pagalvoju, kad iš tikrųjų kitiems žmonėms reikia daug mažiau, na, aišku dar galima žiūrėti ar tai finansiniai, ar dvasiniai poreikiais, na, bet šiaip aš manau, kad poreikiai vis dėlto yra skirtingi pas žmones. „Žmogaus poreikis keisti lytį yra susijęs su psichinės sveikatos problemomis“, na taip, tikriausiai (*juokiasi*), galima ir su mada susieti.

Tyrėjas: „Valstybėje vykdomos reformos privalo būti lėtos, gerai apgalvotos“, gal galėtumėte pakomentuoti šį teiginį?

Respondentė: Dėl to lėtumo tai aš manau, kad tai irgi sąlyginis žodis labai, bet taip, jos turi būti lėtos, kad tie efektai matytųsi, ir gerai apgalvoti. Tai negali būti kažkoks spontaniškas sprendimas.

Tyrėjas: „Šiuolaikinė valstybė turi būti daugiakultūriška“, gal galėtumėte pakomentuoti šį teiginį?

Respondentė: Na, kaip čia pažiūrėsi... Vėlgi, vyksta globalizacija, kuri neaišku ar tai yra gerai, ar blogai, nes gal kaip ir valstybės ekonomikos augimui globalizacija yra neblogai. Bet ar asmeniniais ir dvasiniais interesais tai yra gerai aš manau, kad ne. Dėl globalizacijos tai aš nežinau... „Man svarbu, kokios orientacijos žmogus mane atstovauja parlamente“, na, šiaip aš esu prieš homoseksualumą. Kas dėl bažnyčios, tai na, visų pirma, nebėra tie laikai, kai žmonės tiki į vieną ar kitą dalyką, tai vien dėl to manau, kad turėtų būti atskirta (bažnyčia ir valstybė). Antras dalykas tai, kad religija neturėtų daryti įtakos valstybės sprendimuose. Net nežinau kaip čia paaiškinti. Na, tarkim, bažnyčia turėtų būti atskirta nuo valstybės. Kadangi aš manau, jog bažnyčios interesai nelabai sutampa su valstybės interesais, ir kai jie pradeda pjautis, tada, na, prasideda nesutarimai tiesiog tiek visuomenėje, tiek valdančiuosiuose sluoksniuose. Nemanau, kad „Valstybė turi riboti imigrantų atvykimą į šalį“, nes imigrantai atneša naudos, vien dabar pagalvojus, kiek įmonių yra greičiausiai net ne lietuvių, tai aš manau, kad tai negadina mūsų ekonomikos šiaip jau.

APIBENDRINANTIS INTERVIU

Tyrėjas: Kaip šitas rinkinys išsiteko su Jūsų nuomonių ribomis?

Respondentė: Šiaip visai neblogai. Kadangi čia buvo įvairesni klausimai tai buvo galima įvairiau pasiskirstyti.

Tyrėjas: Kodėl labiausiai sutinkate su teiginiais „Visuomenėje nelygybė yra natūralus reiškiny“ ir „Visuomenėje turėtų nebūti didelių socialinių ir turtinių skirtumų“?

Respondentė: Na, dėl pirmo tai jau šnekėjau (*pauzė*), ilgai ir nuobodžiais (*juokiasi*). O dėl antro tai visai panašu, nes kuo mažesnis skirtumas, tuo valstybėje gyventi geriau, tuo labiau lygis kyla.

Tyrėjas: Labiausiai nesutinkate su teiginiais „Valstybė turi riboti imigrantų atvykimą į šalį“ ir „Egzistuoja lygybė prieš įstatymą“, pirmą jau komentavote, kaip dėl antro?

Respondentė: Aš manau, kad čia susiję labiau su dvasiniais dalykais, tas lygybės supratimas turi būti tiek šeimoj, tiek kažkokiuose tai, nežinau, kultūriniuose veiksmuose. Šiaip tai, įstatymai tai yra viena, bet yra ta kita pusė, ta dvasinė.

Tyrėjas: Ar nepasigedote kokio teiginio?

Respondentė: Hm, kažko tai lyg tikrai trūktų, bet...

3. Tomas Bekišas. *Europos Sąjungos fiskalinės drausmės sutartis ir jos poveikis valstybių suverenitetui: liberalusis institucionalizmo požiūris*". (Tarptautinių santykių teorijos)

D. Jakniūnaitė: Tomo Bekišo darbas yra puikus pavyzdys, kaip nuosekliai, bet kartu ir išradingai galima taikyti tarptautinių santykių teoriją suprasti mūsų laikų aktualijas ir paaiškinti politinių sprendimų pasekmes ir implikacijas. Darbe buvo taikliai atrasta "baltoji dėmė" liberalaus institucionalizmo teorijoje - suvereniteto sampratos neapmąstymas. Ši problema išplėtotą ir paaiškintą šių dienų aktualijos - ES fiskalinės sutarties - kontekste. Tačiau kartu buvo neužmirštas esminis liberalaus institucionalizmo klausimas - kas skatina valstybes bendradarbiauti ir stiprinti integraciją. Tomas parodė, kaip reikia formuluoti trumpo tiriamojo darbo problemą, struktūruotai ją išdėstyti ir analizuoti medžiagą neužmirštant istorinių aplinkybių, o taip pat paskatino susimąstyti, kokių būdu įmanoma paradoksali situacija: valstybių siekis ginti savo interesus ir siekti naudos skatina bendradarbiavimą, mažina suvereniteto ribas, nepaisant to nė viena besiiintegruojanti valstybė niekada nepripažins savo noru atsisakanti jo.

Išvadas

Integracija – tai procesas, kurio metu suverenios valstybės savo noru įsteigia bendras institucijas, kurioms perduoda dalį savo reikalų ir suteikia išskirtinių galių. Iš tiesų, regioninė ir ypač ekonominė integracija tapo vienu iš didžiausių pokyčių tarptautiniuose santykiuose pastaraisiais dešimtmečiais. Šalys nusprendžia integruotis, įvertinusios šio proceso teikiamus privalumus, pirmiausia, lengvesnę prekybą, didesnę saugumą, demokratijos kokybę, ekonomikos plėtrą, bei galimybę prisitaikyti prie globalizacijos keliamų iššūkių. Vienas žinomiausių tokios integracijos pavyzdžių – Europos Sąjunga (ES).

Europinės integracijos pradžia yra siejama su po Antrojo pasaulinio karo prasidėjusiomis iniciatyvomis skatinti šalių bendradarbiavimą. Taip sukurta Europos anglių ir plieno bendrija, kuri ilgainiui tapo šiandienine ES. Kuriant šią bendriją siekta iš esmės dviejų tikslų: (1) padėti pagrindus ekonomikos atsigavimui ir augimui, bei (2) užkirsti kelią panašiam konfliktui Europoje. Šie tikslai išlieka aktualūs ir šiandien, stebint vis gilesnę politinę ir ekonominę ES šalių integraciją. Naujausias šio proceso įrodymas – susitarimas dėl ES fiskalinės sutarties.

ES kamuojant ekonominei krizei, 2012 m. kovo mėnesį pasirašyta ir ratifikavimui pateikta ES fiskalinė sutartis, kuria siekiama stiprinti šalių fiskalinę discipliną, įvedant griežtesnę priežiūrą bei tiesiogines ir automatines sankcijas susitarimo pažeidimo atveju. Sutartį ratifikavus, ji taptų nauju etapu gilesnės ES integracijos procese. Visa tai rodo: priimami didesni įsipareigojimai viršnacionalinėms struktūroms, o joms suteikiamos didesnės galios. Kyla klausimas: ar ES narės plėsdamos bendradarbiavimą, šiuo atveju pasirašydamos ES fiskalinės drausmės sutartį, vis labiau neriboja savo suvereniteto? Jei taip, kodėl jos apskritai sutinka tai daryti, kitaip tariant, kodėl ES šalys sutinka kooperuotis, nepaisant suvereniteto ribojimo?

Šiame darbe į pateiktus klausimus bus atsakoma pasitelkus tarptautinius santykius aiškinančią liberalaus institucionalizmo prieigą, būtent kuri koncentruojasi ties šalių bendradarbiavimu ir tarptautinių organizacijų svarba globalioje politikoje. Aptarus minėtą teoriją ir jos suvereniteto koncepciją, bus atsakyta, ar ES šalių fiskalinė sutartis prisideda prie šalių suvereniteto ribojimo, bei kodėl šalys apskritai sutinka bendradarbiauti.

1. Liberalaus institucionalizmo principai ir jo suvereniteto samprata

1. 1. Liberalaus institucionalizmo principai

Liberalus institucionalizmas – viena iš tarptautinius santykius aiškinančių liberaliosios krypties teorijų. Iš esmės, visoms liberaliosioms teorijoms būdinga priešprieša realizmo piešiamam pesimistiniam pasaulio vaizdui, kuriame neįmanomas valstybių bendradarbiavimas. Anot liberalų, būtent pasaulio pavojingumo suvokimas skatina šalis bandyti išvengti galimų grėsmių, todėl jos ir pradeda bendradarbiauti. Vis dėlto, nėra sutariama, kaip kooperacija yra pasiekama. Liberalus institucionalizmas tai aiškina pabrėždamas tarptautinių organizacijų svarbą.

Liberalus institucionalizmas, kaip jau minėta anksčiau, yra teorija, kuri mano, kad valstybės gali ir turi bendradarbiauti. Bendrai kalbant, galima išskirti penkis esminius šios prieigos bruožus: (1) valstybė yra svarbiausias veikėjas tarptautinėje erdvėje, (2) valstybė yra racionali, (3) ji kitas valstybes mato kaip partneres, (4) pripažįstama tarptautinių organizacijų svarba, ir (5) globalizacijos kuriami ekonominiai ryšiai tampa svarbesni už galios siekį. Taigi pagrindinė liberalaus institucionalizmo mintis yra ta, kad valstybės, siekdamos didžiausios naudos sau, kartu yra ir racionalios, todėl egzistuojančios anarchiškame pasaulyje ir bijodamos galimų grėsmių bei saugumo dilemos, jos racionaliai nusprendžia, kad savo interesų geriausia yra siekti bendradarbiaujant su kitomis valstybėmis. Vis dėlto, šalims kooperuojantis kyla ir sukčiavimo problema: gali atsirasti šalių, kurios naudojasi bendradarbiavimo teikiama nauda, bet neprisideda prie kaštų padengimo. Būtent čia iškyla tarptautinių organizacijų svarba: jos yra suformuojamos atskirų bendradarbiauti siekiančių šalių. Tarptautinės organizacijos sukuria priežiūros mechanizmus, užkertančius kelius sukčiavimui, bei prisideda prie bendrų institucijų – taisyklių ir normų – kūrimo, kurios sudaro sąlygas nuspėti kitų šalių elgesį, o tai savaime užtikrina taikų šalių sambūvį.

Darytina išvada: liberalus institucionalizmas – tai viena iš liberalių tarptautinių santykių teorijų, kuri teigia, kad tarptautinės organizacijos yra itin svarbios savo tikslų siekiančių valstybių, egzistuojančių anarchiškame pasaulyje, bei racionaliai apskaičiuojančių bendradarbiavimo naudą, kooperacijos procesui. Tai atskleidžia, kad sutikdamos savo interesų siekti bendradarbiaujant su kitomis šalimis, valstybės paaukoja dalį savo savarankiškumo. Tai rodo būtinybę aptarti ir tai, kaip liberalus institucionalizmas suvokia suvereniteto koncepciją.

1. 2. Suvereniteto samprata liberalaus institucionalizmo teorijoje

Suverenitetas – viena kontraversiškiausių ir itin daug diskusijų sulaukianti koncepcija tiek politikos moksluose, tiek tarptautinių santykių analizėje. Tai akivaizdu ir liberaliojoje tarptautinių santykių teorijoje: ji nepateikia vienos suvereniteto definicijos ir į ją apskritai nesikoncentruoja. Tai taikytina ir liberalaus institucionalizmo prieigai, todėl kalbant apie suverenitetą šios teorijos kontekste, būtinos tam tikros prielaidos ir išlygos.

Tai, kad liberalusis institucionalizmas nepateikia suvereniteto apibrėžimo gali rodyti, kad šiai prieigai ši koncepcija nėra svarbi. Vis dėlto, kaip bus pastebėta vėliau, suverenitetas itin svarbus nagrinėjant valstybių bendradarbiavimą, todėl darbo autorius daro prielaidą, kad liberalaus institucionalizmo suvereniteto definicija atitinka tradicinę-formalistinę. Tai būtų galima pagrįsti dviem argumentais: (1) liberalus institucionalizmas teigia, kad valstybės egzistuoja anarchiškame pasaulyje, būtent dėl to, egzistuoja aiški riba tarp valstybės ir tarptautinės erdvės ir jų kompetencijų, (2) ši prieiga taip pat kalba apie valstybę kaip savo interesų siekiantį darinį, todėl, akivaizdu, svarbus jos sugebėjimas priimti sprendimus tikslams įgyvendinti. Remiantis tuo, galima manyti, kad liberalus institucionalizmas remiasi „įprastine“ suvereniteto koncepcija.

„Tradicinė“ suvereniteto koncepcija nėra vienalytė – pasak G. Sorensen, suverenitetą „sudaro“ trijų elementų suma: (1) teritorija, valdžia ir žmonės, (2) šalies konstitucinė nepriklausomybė, (3) tarptautinė sistema. Kitaip tariant, valstybė yra laikoma suverenia, jei ji savo teritorijoje turi aukščiausią valdžią, t.y. joje veikia tik tos šalies Konstitucija, kuri leidžia tik šalies valdžiai kurti ir pritaikyti įstatymus bendruomenei, ir jokios išorinės jėgos, nesikiša į valstybės vidaus reikalų tvarkymą. Taigi suverenitetas gali būti iš esmės apibrėžiamas kaip aukščiausios valdžios turėjimas tam tikroje teritorijoje ir galimybė formuoti bendruomenės gyvenimo taisykles, be išorinių jėgų kišimosi. Būtent suvereniteto turėjimas valstybę išskiria iš kitų organizacinių formų ir dėl to ji yra laikoma pagrindine tarptautinių santykių sudedamąja dalimi.

Tokia suvereniteto samprata atsiskleidžia ir praktiškai: Jungtinių Tautų Organizacijos Chartijos 2 straipsnis nurodo, kad šią organizaciją gali sudaryti tik suverenos valstybės. Kitaip tariant, tik tos valstybės, kurios turi aukščiausią valdžią savo teritorijoje yra pripažįstamos pasaulio bendruomenės dalimi. Dar daugiau: tokia suvereniteto samprata patvirtina ir jo „galias“: būtent jis užkerta kelią kitoms valstybėms kištis į konkrečios valstybės vidaus ir užsienio politiką. Šis aspektas atskleidžia, kad suverenitetas gali būti skiriamas į dvi rūšis: „vidinį“ ir „išorinį“, pirmas kurių paaiškina šalies savarankiškumą vidaus politikoje, antrasis – užsienio. Taip pat išskiriama dar viena suvereniteto skirtis, itin aktuali tarptautiniu lygmeniu: t.y. skirtumas tarp „absoliutaus“ ir „neabsoliutaus“ suvereniteto. Valstybė yra „absoliučiai suvereni“, kai turi visišką savo reikalų kontrolę, ir priešingai: valstybė neturi „absoliutaus“ suvereniteto, kai dalį savo kompetencijų yra perdavusi tarptautinėms organizacijoms.

Apibendrintai galima teigti: liberalus institucionalizmas, iškėlus tam tikrą prielaidą, vadovaujasi „tradicine“ suvereniteto samprata. Remiantis ja, suverenitetas gali būti apibrėžiamas kaip išskirtinę aukščiausios politinės valdžios turėtojo galią priimti sprendimus dėl valstybės vidaus ir užsienio politikos. Vis dėlto, esama kelių suvereniteto skirčių, o tai atskleidžia, kad ši koncepcija nėra vienalytė, pasižymi kompleksiskumu, o aiškios ribos tarp „suverenumo“ ir „nesuverenumo“ – nėra. Remiantis pateikta koncepcija, toliau bus nagrinėjamas ES fiskalinės sutarties poveikis šalių narių suverenitetui.

2. Integracija, ES fiskalinė sutartis ir suverenitetas

Kaip jau minėta darbo pradžioje, 2012 m. kovo mėnesį pasirašyta ir ratifikavimui ES šalių narių parlamentuose pateikta ES fiskalinės drausmės sutartis. Ja siekiama apriboti šalių vyriausybių galimybes išlaikyti, įvedant aiškias biudžeto deficito ribas ir sankcijas reikalavimų nesilaikymo atveju. Pasitelkiant liberalaus institucionalizmo suvereniteto sampratą galima atsakyti į vieną iš darbo klausimų – ar naujoji ES fiskalinės drausmės sutartis, ir apskirtai, gilesnė šalių integracija, riboja ES narių suverenitetą.

Nuo XX a. 6 dešimtmečio prasidėjusi Europos šalių integracija vyko dviem dimensijomis – pločio ir gylio. Kitaip tariant, besiformuojanti Europos Ekonominė Bendrija į savo tarpą priėmė ir vis daugiau naujų narių, o kartu didino ir jau esamą integracijos lygį. Integracijos gylio didinimas siejamas, pirmiausia, su bendros muitų politikos, bendrosios rinkos, o ilgainiui ir vienos valiutos suformavimu. Tai neabejotinai reiškia vieną dalyką: ES narės kooperuojasi vis didesniame skaičiuje sričių, o tai reiškia, kad vis daugiau sprendimų priėmimo galios jos turėjo perduoti ES institucijoms. Tai, atrodytų, turėtų reikšti valstybės veiksmų laisvės konkrečioje veiklos srityje apribojimą. Ir iš tiesų, tą patvirtina bendros valiutos atvejis: valstybės norėdamos turėti bendrą valiutą – eurą, turi laikytis ir bendros monetarinės politikos. Tam pasiekti buvo įkurtas Europos Centrinis Bankas, kuris perėmė atskirų šalių galimybę formuoti savo monetarinę politiką. Tampa akivaizdu: valstybė viršnacionalinėms institucijoms perduodama tam tikras

funkcijas, kurias galėjo atlikti anksčiau, praranda tam tikrą veiksmų laisvę, o kartu ir dalį suvereniteto. Tai paaiškinama tuo, kad šalies valdžia praranda savo išskirtinę teisę formuoti vidaus arba užsienio politiką. Vis dėlto, ar savanoriškas savo kompetencijų perdavimas ES institucijoms tikrai reiškia, kad šalys apriboja savo suverenitetą?

Kai kurie analitikai teigia, kad būtent savanoriškas prisijungimo prie ES principas garantuoja, kad suverenitetas nėra pažeidžiamas: valstybės stodamos į ES *sutinka* perduoti dalį savo kompetencijų viršnacionalinėms institucijoms. Jei valstybė nėra patenkinta naryste ES, ji iš šios organizacijos gali pasitraukti. Vis dėlto, šis argumentas, šio darbo autoriaus nuomone, nėra įtikinamas. Pirmiausia, apie pasitraukimą iš ES jokiose sutartyse iki pat Lisabonos sutarties nebuvo užsiminta, o apie pasitraukimą iš euro zonos iš vis nėra kalbama. Tai rodo, kad „nepasitenkinimo“ atveju, šalies pasitraukimas iš ES, o ypač iš euro zonos, būtų itin kompliktuotas. Antra, kyla klausimas, kiek praktiškai įmanoma pasitraukti iš ES: egzistuoja daugybė tarpusavyje persipynusių sutarčių, kurios gali apsunkinti išstojimą. Kitaip tariant, galima manyti, kad įstojimo į ES savanoriškais pagrindais argumentas, nėra pakankamai pagrįstas: pasitraukimas iš ES nepasitenkinimo atveju yra ganėtinai kompliktuotas ir menkai reglamentuotas.

Taigi atsižvelgiant į pateiktus argumentus, galima teigti, kad tam tikrų šalies funkcijų perdavimas viršnacionalinėms institucijoms apriboja šalių suverenitetą, nes pačios valstybės valdžia nebeturi absoliučios veikimo laisvės vidaus ir užsienio politikos klausimais. Tai akivaizdu ir ES fiskalinės sutarties atveju: konkretūs reikalavimai stiprinti ES šalių narių fiskalinę discipliną, siūlymai griežtinti priežiūrą įvedant sankcijas atskleidžia, kad valstybės suverenitetas yra siaurinamas. Ratifikavimo atveju įsigalėsianti ES fiskalinės drausmės sutartis suteikia ES institucijoms galimybę riboti šalių narių manevro laisvę. Taigi ES šalys, nors ir jau ir dabar nebeturi absoliutaus suvereniteto, jį gali apriboti dar labiau: valstybės gali prarasti galimybę kontroliuoti biudžeto politiką.

Darytina išvada: nagrinėjant suverenitetą kaip išskirtinę aukščiausios politinės valdžios turėtojo galią priimti sprendimus dėl valstybės vidaus ir užsienio politikos, galima teigti, kad ES integracija, bei naujausias jos etapas – ES fiskalinė sutartis – prisideda prie šalių narių suvereniteto susiaurinimo. Tai aiškinama tuo, kad valstybė praranda tam tikros srities, šiuo atveju biudžeto politikos, kontrolę, kuri perduodama viršnacionalinėms institucijoms. Nepaisant to, tuo pačiu metu matoma ir priešinga situacija: dauguma šalių, nepaisant to, kad jų suverenitetas yra ribojamas, noriai tęsia integraciją. Ši paradoksali situacija bus paaiškinta pasitelkiant liberalaus institucionalizmo prieigą.

3. Liberalus institucionalizmas ir gilėjanti ES integracija

Kaip jau tapo akivaizdu, gilėjanti ES integracija turi poveikį suverenitetui: valstybė perduodama dalį savo kompetencijoje esančių funkcijų viršnacionalinėms institucijoms, taip sudaro sąlygas savo suvereniteto siaurinimui. Vis dėlto, paradoksalu, bet Europos šalys toliau tęsia integracinius procesus, o naujausias to įrodymas – ES fiskalinė sutartis, kurią pasirašė 25-ios iš 27-ių šalių narių. Kyla klausimas, kaip paaiškinti tokią priešartingą situaciją, kai valstybės sutinka varžyti savo suverenitetą ir tęsti integracinius procesus. Atsakymą į tai pateikia jau aptartas liberalus institucionalizmas.

Liberalus institucionalizmas, kaip jau minėta anksčiau, pasaulį laiko anarchišku, kuriame nėra jokios valstybių sąveikas kontroliuojančios organizacijos. Šiai teorijai pasaulio politika yra kovos laukas ne dėl galios, o dėl saugumo. Taigi ir pirminis šalių bendradarbiavimą skatinantis veiksnys yra saugumo siekis. Tai akivaizdu ir Europos atveju: po Antrojo pasaulinio karo šalys

integracija pirmiausia sieta su noru išvengti karų tarp Europos valstybių ateityje. Čia iškyla institucijų svarba: būtent jos – suvokiamos kaip bendros taisyklės ir normos – suformuoja bendrą šalių elgesio modelį, kuris daro valstybių elgesį nuspėjamą. Taigi pirmine integracijos paskata galima laikyti saugumo siekį, tačiau kokie veiksniai paaiškina tolimesnį integracijos gilinimą?

Neabejotina, kad integracijai itin svarbią reikšmę teikia saugumo siekis, vis dėlto, galima manyti, kad vien šis veiksnys pačios integracijos, o tuo labiau jos gilėjimo, paaiškinti negali. Čia svarbūs tampa valstybių individualūs interesai. Visiškai akivaizdu, kad prasidėjusi kooperacija užtikrina saugesnę aplinką, bet kartu sudaro ir daug geresnes sąlygas savo interesams siekti. Taigi galima manyti, kad būtent vis didėjantis individualių interesų patenkinimo troškimas skatina vis didesnę šalių integraciją. Tokią europinės integracijos interpretaciją patvirtina ir A. Moravcsik, teigdamas, kad Europos integracija geriausiai yra aiškinama per racionalius šalių sprendimus, kylančius iš ekonominių ir politinių interesų. Taip pat čia itin svarbiu veiksmu tampa ir ypatingas šalių bendradarbiavimo teikiamas rezultatas: kooperacija užtikrina ne tik didesnę saugumą ir savo interesų pasiekimą, bet taip sudaro galimybę visoms šalims kartu siekti tokių tikslų, kurie individualiu lygiu šaliai būtų neįmanomi. Čia galima pateikti ir Lietuvos pavyzdį: jos interesai, nors ir netiesiogiai, ES lygiu yra atstovaujami G8 ir G20 suvažiavimuose. Taigi būtent galimybė patenkinti individualius valstybės siekius didesniu laipsniu ir skatina šalių gilesnę integraciją.

Darytina išvada: remiantis liberalaus institucionalizmo aiškinimu, pradinis Europos valstybės integruotis paskatinęs veiksnys yra saugumo siekis. Vis dėlto, būtent galimybės efektyviau įgyvendinti individualius šalies siekius, bei pasiekti tikslus, kurie pavienei valstybei nebūtų įmanomi, verčia šalis gilinti integraciją ir dėl to net aukoti dalį suvereniteto.

Išvados

Valstybių integracija – aktualus ir tarptautinių santykių analitikus dominantis procesas. Būtent ES yra geriausias integracijos pavyzdys pasaulyje. Ši organizacija, prasidėjusi kaip kelių Europos šalių vienijimasis prieš 60 m., ir toliau gilina savo narių bendradarbiavimą. Šiuo darbu buvo siekiama išsiaiškinti, ar ši gilėjanti integracija, kurios naujausiu etapu tapo 2012 m. kovo mėnesį pasirašyta fiskalinės drausmės sutartis, prisideda prie šalių suvereniteto siaurinimo. Taip pat bandyta atsakyti į klausimą, kodėl suvereniteto siaurinimo atveju, šalys apskritai sutinka gilinti kooperaciją.

Darbo metu į šiuos klausimus buvo atsakoma remiantis liberalaus institucionalizmo prieiga, nagrinėjančia tarptautinius santykius. Anot jos, pasaulis yra anarchiškas, o jame veikiančios valstybės racionalios, todėl siekiamos išvengti grėsmių ima bendradarbiauti. Kooperacija pasiekama per tarptautinių organizacijų ir bendrų institucijų sukūrimą. Taip pat tenka pridurti, kad liberalus institucionalizmas neformuoja savo suvereniteto sampratos. Vis dėlto, darbo metu, padaryta prielaida, kad ši teorija suvereniteto koncepciją traktuoja kaip „tradicinę.“ Kitaip tariant, suverenitetas – tai valstybės valdžios išskirtinė galia priimti sprendimus vidaus ir užsienio politikos klausimais.

Darbas atskleidė, kad gilėjanti šalių integracija prisideda prie valstybės suvereniteto ribojimo. Tai paaiškinama tuo, kad valstybės perduodamos dalį savo kompetencijos viršnacionalinėms institucijoms, praranda jų kontrolę. Tai reiškia, kad jos nebeturi išskirtinės galios tam tikroje srityje ir dėl to jų suverenitetą galima laikyti apribotu. Taip pat išsiaiškinta, kad ir naujoji ES fiskalinės drausmės sutartis nėra išimtis: ratifikavimo atveju, ES būtų suteikta galimybė atidžiau prižiūrėti valstybių biudžetus, taikyti sankcijas bei taip apriboti šalių narių manevro laisvę.

Liberalus institucionalizmas taip pat leido suprasti, kad toks suvereniteto perdavimo principas yra propaguojamas ir vyksta toliau, nes valstybės, galėdamos glaudžiau bendradarbiauti, gali daug efektyviau pasiekti savo individualius interesus. Be to, kooperacija šalims leidžia pasiekti ir tikslų, kurie individualiu lygmeniu būtų neįmanomi. Tai taikytina ir ES fiskalinės sutarties atveju: užtikrinta griežtesnė valstybių biudžetų kontrolė, padarytų ES, o kartu ir atskirtas šalis, daug patrauklesnėmis investuotojams. Vis dėlto, tenka pastebėti, kad tokia socialinės realybės interpretacija nėra galutinė ir nekvestionuojama: skirtingos tarptautinių santykių teorijos gali pateikti kitų naudingų įžvalgų ES integracijos klausimu. Būtent šiuo aspektu galima vystyti ir tolimesnius tyrimus.

Galiausiai darytina išvada: ES fiskalinė sutartis apriboja šalių suverenitetą, nes viršnacionalinėms institucijoms perduodama tam tikra valstybės kompetencija biudžeto politikos klausimais. Vis dėlto, valstybės sutinka toliau gilinti bendradarbiavimą, nes tai užtikrina ne tik didesnę saugumą, bet ir galimybę efektyviau siekti savo tikslų.

4. Vaida Gineikytė. „Tiltas tarp Lietuvos ir Lenkijos“: tautinės bendruomenės suvokimą keičianti išrasta tradicija? (Socialinių teorijų įvadas)

Dr. N. Arlauskaitė: *Vaidos Gineikytės darbas įdomus dėl dviejų dalykų. Pirma, jame pasirinktas svarbus, bet vargiai stebinantis klausimas apie Lietuvos ir Lenkijos santykius, jų šiuolaikinę versiją. Tačiau klausimas ir medžiaga – tekstai, skirti Česlovo Milošo metams, -- tuojau pat įgauna intrigos, kai jiems taikomas dekonstruojantis rėmas (čia - Ericas Hobsbawmas ir Benedictas Andersonas), leidžiantis pamatyti ne ką iš pirmo žvilgsnio eilinis tekstas pasako, o kuo jis prasitaria. Antra aplinkybė, dėl kurios išrinkau būtent šį darbą, nors buvo kitų ir įdomių, ir gražesnių parašytų, tai šio reta savybė, kurios nesitiki iš antro kurso studentų: jame suformuluota idėja, pasirinktas pjūvis ir teorinė prieiga leistų parašyti vertingą ne tik bakalauro, bet ir didesnio kalibro tyrimą, pavyzdžiui, „Česlovo Milošo metai: derybos dėl Lietuvos ir Lenkijos santykių istorijos ir dabarties“.*

Lietuvos ir Lenkijos santykiai – iš tiesų banali, bet visgi jau šimtmečius dinamiška ir vis aktualumo neprarandanti tema. Dvi tautos – šimtmečius kiršinamos ir konfrontuojančios arba taikomos ir „draugaujančios“ – jau ilgą laiką yra išskirtinis viešojo diskurso objektas. Tiek vienkovių, tiek kitokių dviejų šalių, o tiksliau, ko gero, dviejų tautų, santykių šalininkai nestokoja argumentų savo pozicijai pagrįsti. Paradoksaliai, bene visi jie traukiami iš neišsemiamo istorinių faktų, interpretacijų arba falsifikacijų aruodo, siekiant sukurti kuo stipresnį savosios įsivaizduojamos bendruomenės statusą.

Kaip žinia, būtent pastaraisiais metais dviejų tautų santykiai gana stabiliai įsitvirtino konflikto pozicijoje. Iš kone kasdien žiniasklaidoje mirgančių žinučių nesunku išskirti pagrindinį Lietuvos ir Lenkijos ginčo objektą – miestą, net Lietuvos Respublikos Konstitucijoje minimą kaip „ilgaamžė istorinė Lietuvos sostinė“, o Lenkijos matomą kone dar „istoriškiau“ priklausantį jai – Vilnių. Apskritai, teigiama, jog visi dabartiniai Lietuvos – Lenkijos santykiai remiasi į Vilniaus sugrąžinimo temą. Todėl tiek lietuviai, tiek lenkai viešojoje erdvėje pastaruoju metu vis bando atrasti ar išrasti tradicijas, neva patvirtinančias tikruosius istorinius miesto šeiminingus.

2011-ieji – Česlovo Milošo metai, šimtųjų jo gimimo metinės. Retam vilniečiui reiktų tai priminti, nes šį darbą puikiai atliko visame mieste išmėtyti reklaminiai stendai. Česlovas Milošas – iškilius lietuvių kilmės lenkų rašytojas, poetas ir literatūrologas, Nobelio literatūros premijos laureatas bei Pasaulio tautų teisuolis. Bet šiame kontekste dar svarbiau tai, jog šis žmogus dažnai yra laikomas „tiltu tarp Lietuvos ir Lenkijos tiesėju“. Tekstą, nagrinėjamą šiame darbe, visų pirma, priskirčiau tiems, kurie bando Lietuvą ir Lenkiją „taikyti“ pasinaudojant būtent minėto žmogaus istorine figūra ir idėjomis. Nagrinėjame tekste – Marijuš Antonovič, „Miłoszo tiltas tarp Lietuvos ir Lenkijos“ – Česlovas Milošas itin akcentuojamas, autorius kalba jo vardu, mintis grindžia citatomis, prisidengdamas autoritetu. Č. Milošui tekste suteikiamas aiškus statusas. Svarbu, jog jis aiškiai (net gramatiškai) priskiriamas lenkų kultūrai. Šiuo darbu sieksiu įrodyti, jog Česlovo Milošo metinių minėjimas yra vienas iš ritualų, kuriais bandoma įtvirtinti abiejų tautų išradinėjamas tradicijas dėl Vilniaus istorinės priklausomybės, o nagrinėjamas tekstas – bandymas šiai išrastai tradicijai sukurti istorinį pagrindą. Tam pasitelksiu dviejų autorių – Eric

Hobsbawm ir Benedict Anderson idėjas. Mano tikslas – parodyti, kaip nagrinėjamu tekstu bandoma suteikti istorinį pagrindą Vilniaus priklausomybės tradicijoms siekiant sugriauti esamą tautos – įsivaizduojamos bendruomenės – vaizdinį.

Išrastos tradicijos sąvokos sukūrimą galima priskirti britui marksizmo istorikui, intelektualui ir daugelio publikacijų autoriui Eric'ui Hobsbawm'ui. Išrasta tradicija pagal Hobsbawm'ą – tai visuma ritualinio ar simbolinio pobūdžio praktikų, valdomų viešai ar nebyliai priimtomis taisyklėmis, kuriomis siekiama įdiegti tam tikras elgesio normas ar vertybes, ir kurios nurodo praeities, istorijos tąsą. Nors dažnai stengiamasi manipuliuoti nuorodomis į istorinę praeitį, tuo grindžiamas tęstinumas dažniausiai fiktyvus. Trumpai tariant, išrastos tradicijos – tai atsakas į naujas situacijas, atliekantis ideologinę funkciją, kuris nurodo į praeities situacijas. Jų atsiradimui, tiksliau, išradimui, dirvą paruošia greita visuomenės transformacija, sugriaunanti senus socialinius modelius ir kurianti naujus. Tokio lūžio taško mūsų atveju nereikėtų ilgai ieškoti, galų gale, jų buvo ne vienas – kaip ir ne vieną kartą Vilnius pateko iš vienos šalies rankų į kitos, o tais periodais stengiasi ten kuo giliau įtvirtinti savo būvį. Be to, nesunku pastebėti ir vis naujai gimstančius ritualus, pavyzdžiui, Vilniaus grąžinimo metinių minėjimas arba Armijos Krajevės bandymo užimti Vilnių minėjimas.

Nors mano nagrinėjamas tekstas nekalba apie konkrečius ritualus, tačiau jis gimė šių ritualų kontekste. Dar svarbiau tai, kad juo bandoma įtvirtinti šių ritualų nešamas idėjas suteikiant joms istorinį pagrindą bei istorinio tęstinumo iliuziją – elementus, kuriuos Hobsbawm įvardijo kaip esminius išrastos tradicijos bruožus.

Remiantis kitu autoriumi - Benedict Anderson galima teigti, jog nagrinėjamo teksto mintis – atsisakyti tautiškumo, „unikaliausiai įteisintos vertybės nūdienos politiniame gyvenime“, ar bent jau esamos jo sampratos. Šis autorius, kitaip nei kiti modernistinės nacionalizmo mokyklos teoretikai, teigė, jog globalizacija ir kiti moderniojo pasaulio reiškiniai neprognozuoja nacionalizmo žlugimo. B. Anderson savo knygoje „Įsivaizduojamos bendruomenės“ išreiškė tezę, kuri skelbia, jog tautos (nacijos) yra įsivaizduojamos politinės bendruomenės, kurios yra įsivaizduojamai iš prigimties ribotos ir suverenios. Pasak jo, svarbu tai, kaip tauta save įsivaizduoja. Taigi, galėtume daryti prielaidą, jog būtent tai, kaip čia aptariamą tautos save įsivaizduoja, nulemia jų santykius. (Ko gero nemažai apie lietuvių savęs įsivaizdavimą pasako Jolantos Kuznecovienės atliktas tyrimas: apibendrintai 33% apklaustųjų lietuviybės kriterijumi apibūdina kilmę, 91% - teritoriją; 21% pagrindiniu kriterijumi atrodė, jog jie kalba lietuviškai, 11% – jog laikosi lietuviškų papročių, o 9% – jog tiesiog myli Lietuvą.) Anderson vardina veiksnius, nulėmusius tautiškumo ir nacionalizmo atsiradimą apskritai. Pagrindinis jų – tai gimtųjų kalbų vystymasis bei spaudos gimtąja kalba atsiradimas, kuriam įtakos turėjo kapitalizmas. Šie aspektai, pasak Anderson, suteikė žmonėms įrankius, kurie leido įsivaizduoti esant gerokai didesnės panašių žmonių bendruomenės dalimi, nors jų, ko gero, niekad nėra matę. Gimtoji kalba, o ne teritorija tampa kriterijumi, pagal kurį individas priskiriamas tautai. Tačiau teritorija išlieka svarbiu veiksniumi: tokios tautinės bendruomenės potencialiai gali užimti ribotą teritoriją, kurioje gyvuotų ir jų nacionalinė spaudos kalba. Taigi, sugrįžtant prie Vilniaus klausimo, abi tautos, apie kurias kalbama šiame darbe, siekia šią teritoriją priskirti sau. Viena išiečių užbaigti šį konfliktą tampa būtent esamos tautos sampratos eliminavimas. Ir būtent tokios išrandamos tradicijos istorinio pagrindimo apraiškų galima rasti nagrinėjamame tekste.

Nagrinėjamame tekste pirmuoju argumentu bandoma iš viso atrasti tradicijos tęstinumą tuose laikuose, kai tokio reiškinio, kaip tauta ar nacija pagal Anderson, iš viso nebuvo – viduramžiškoje LDK. Šis argumentas nukreiptas tiesiogiai į Lietuvą. Dabartinė Lietuva, pasak teksto autoriaus, turėtų būti matoma lygiai tokia pati daugiatautė valstybė, kurioje priklausomybė

bendrijai remiasi ne kalba, o teritorija. Vadinasi, nebyliai atmetama ir kilmė, tautinė savimonė. Teksto autorius nurodo į LDK gyvenusią tautų federacijos idėją – galbūt čia galima įžvelgti savotišką pateisinimą pastaruoju metu vis dažniau kartojamam Vilniaus autonomijos reikalavimui. Būtent tokia, daugiatautės LDK politinė linija, pasak teksto autoriaus, laiduoja dviejų šalių susitaikymą.

Antrojo argumento siūlymas dar aiškiau iliustruoja siekį atsisakyti tautiškumo idėjos – tai pasipriešinimas nacionalizmui bei etnolingvistinio mąstymo pasmerkimas tiek Lenkijoje, tiek Lietuvoje. Kaip jau minėta, būtent gimtoji kalba pagal B. Anderson yra pagrindinis tautos savęs apibrėžimo kriterijus. Visų pirma, tekste nacionalizmui priskiriami šovinizmo bruožai, siekiant stigmatizuoti šį reiškinį. Antra, naudojamas bendražmogiškų vertybių idėja, ištrinančia ribas tarp etinių ar religinių grupių. Taigi, raginama atsisakyti uždaros etninės tautinės bendruomenės sampratos.

Trečiasis argumentas kreipia į dar vieną – istorinę Abiejų Tautų Respublikos tradiciją, kuri jungia lenkų ir lietuvių tautas kultūriškai. Čia vėlgi paneigiamas kalbos, kaip tautą apibrėžiančio veiksnio pagal Andersoną, svarbumo aspektas, vėl pabrėžiama etinių grupių lygybė. Apibūdindamas valstybes istoriškai nuo ATR laikų siejančius bruožus, autorius nurodo, kuria būtent istorijos atkarpa verta remtis formuojant šiuolaikinius santykius, taigi, ir kuriant naujas tradicijas. Tačiau toliau, kalbant apie kitokią ATR laikų Lietuvos ir Lenkijos santykių interpretaciją, autorius išskiria „blogąją“ tradiciją ir negatyvią istorinę tąsą. Padaroma skirtis tarp to, kas istoriškai sektina ir to, ko vertėtų atsikratyti – vienai istorijos interpretacijai suteikiama privilegija supriešinant ją su antrosios „neteisingumu“, kylančiu iš nacionalizmo. Taip atskiriama ir tai, kuo remiantis verta išradinėti tradicijas dabartyje. Tai puikiai iliustruoja Hobsbawm mintį, jog išrastos tradicijos visad „išrankios“: jos praleidžia tai, kas kenksminga ir pagrazina tai, kas šiuo atveju suvokiama, kaip gera ir naudinga.

Galų gale, ketvirtasis argumentas, Tiesos paieška, gana miglotas. Čia pasitelkiama Č. Milošo citata, kurios interpretavimas kai kuriais atvejais gali būti gana kontraversiškas, be to, galų gale, čia tiesiogiai paliečiamas Vilniaus klausimas. Visų pirma, tiesiogiai pasakoma, jog Vilnius – polonizuotas miestas, kuriame sunku rasti lietuviybės pėdsakų. Kritikuojamas tiek lietuviškas patriotizmas, tiek pačių lietuvių išrastos tradicijos bei siekis istoriškai pagrįsti miesto lietuviškumą (arkikatedros architekto kilmė). Verta atkreipti dėmesį, kad šiuo atveju kritikos objektas vėlgi tik lietuviai. Tačiau paskutiniu sakiniu vėl sugrįžtama prie tautiškumo atsisakymo idėjos ir bendražmogiškų vertybių skatinimo. Taigi, šiuo atveju kelią į Tiesą galima interpretuoti kaip idėjos apie suverenią ir ribotą tautą su vien jai priklausančia teritorija išsižadėjimą.

Teksto pabaigoje vėl sugrįžtama prie istorinio tęstinumo reikšmės šiandieniniame pasaulyje. Taip dar kartą įtvirtinama skirtis tarp „teisingos“ ir „neteisingos“ – nacionalinio mąstymo iškreiptos – istorinio kelio tąsos, kaip pagrindo naujai išrandamoms lietuvių ir lenkų santykių tradicijoms bei jas įtvirtinantiems ritualams.

Taigi, brėžiama nauja lietuvių ir lenkų santykių linija, siekiant į antrą planą iškeldinti tai, kas, pagal B. Anderson, apibrėžia tautą: visų pirma, gimtoji kalba ir iš to kylantis etnolingvistinis ribotos ir suverenios tautos traktavimas. Bandoma panaikinti egzistuojančią lietuvių tautos savęs įsivaizdavimą, iš viso sumenkinti tautiškumo svarbą ir supratimą, kai kurias jo apraškas aprašant itin negatyviai. Kad visa tai pagrįstų, autorius, naudodamasis svarbios asmenybės, autoriteto vardu, remiasi istoriniais tautų patirties argumentais, taip nurodydamas į vieną tradicijų tąsą, o kitas, persmelktas tautiškumo ir nacionalizmo, atmesdamas. Toks istorinės tąsos atradimas itin palankus naujų simbolių bei ritualų, aprašytų E. Hobsbawm, atsiradimui ir naujų išrastų tradicijų įtvirtinimui – nagrinėto teksto mintys suteikia joms esmę – istorinio tęstinumo iliuziją. Dėl to

2011-ųjų metų kaip Česlovo Milošo metų minėjimas įgauna simbolinę ritualinę prasmę – šis žmogus matomas ne vien kaip nusipelnęs literatas, bet ir kaip tautų vienytojas, o pagarba jam reiškia pagarbą ir jo idėjoms. Šis tekstas pakreipia tą prasmę dar viena linkme. Pagarba žmogui, tekste aiškiai priskirtam lenkų kultūrai, padėtų taikiai spręsti ginčo dėl Vilniaus problemą, nemenkinant ar net iškeliant lenkų interesus. Įžvelgiamas gana aiškus šališkumas. Nors nagrinėtas tekstas siūlė atsisakyti ideologizavimo bei stereotipų, ieškant tradicijų ištakų istorijoje šią ribą lengva peržengti, ypač kai kalbama apie savosios bendruomenės įsivaizdavimą, nes būtent manipuliavimas istorija ir jos interpretacijos suteikia galingą ideologinį pagrindą dabarties situacijoms.

Originalus tekstas

Marijuš Antonovič. Miłoszo tiltas tarp Lietuvos ir Lenkijos

Daugelis sutiktų, kad Czesławas Miłoszas buvo ne tik genialus poetas, eseistas, literatūros istorikas, vertėjas, bet ir įžvalgus politinis mąstytojas. Savo politinius svarstymus Miłoszas pirmiausia kreipė gimtųjų vietų problematikos link. Tuo metu ir Lietuva, ir Lenkija, šalys, su kuriomis Miłoszas jautė stipriausią ryšį, turėjo spręsti du klausimus. Pirma, kaip rasti vienoje valstybėje gyvenančių etninių mažumų takaus sugyvenimo kompromisą? Nė viena iš valstybių nei iki nepriklausomybės atgavimo, nei po to nesugebėjo rasti tinkamo atsakymo ir kiekviena etninė grupė norėjo savo gyvenamąją vietą priskirti savo Tėvynei, su kuria jie identifikavosi per kalbą. Iš to kilo antra bėda: kaip sutaisyti Lietuvos ir Lenkijos valstybes. Tais laikais nemažai intelektualų ieškojo ir siūlė įvairias išeitis iš šios situacijos, bet tuometiniai valdžios žmonės pasirinko patį trumparegiškiausią ir nieko neišsprendusį konfrontacijos kelią. Šiandien šie klausimai vėl tapo aktualūs dėl neprofesionalios Lietuvos ir įžūlios Lenkijos politikos, kuri atgaivino senas fobijas ir lietuvių ir lenkų nepasitikėjimą vieni kitais. Kita vertus, niekas mums netrukdo pasinaudoti idėjomis tų mąstytojų, kurie pasiūlė taikią išeitį. Vienas jų yra Czesławas Miłoszas. Ir politikai, ir menininkai vienareikšmiai pripažįsta, kad Czesławas Miłoszas savo kūryba tiesė tiltus tarp tautų. Šiandien poreikis atstatyti kadaise tvirtą tiltą tarp lenkų ir lietuvių kultūrų, jei mes nenorime vėl nugrimzti į visa griauinančią konfrontaciją, yra akivaizdus.

Cz. Miłoszas gimė Lietuvoje, Šeeteiniuose, ir turėjo lietuviškų šaknų, bet priklausė lenkų kultūrai. Jis itin jautriai reagavo į Lietuvos ir Lenkijos konfrontaciją, nes dėl jos nepavyko išvengti kur kas didesnės Antrojo pasaulinio karo katastrofos, o tai dar labiau sustiprino ryžtą užkirsti kelią lietuvių ir lenkų priešiškumui ateityje. Taigi, kokiomis idėjomis, pasak Czesławo Miłoszo, turėtų remtis tiltas tarp Lietuvos ir Lenkijos?

Pirminė idėja būtų Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės tradicijos puoselėjimas. Pats Miłoszas save vadino „paskutiniu LDK piliečiu“. LDK tapatybėje politinė priklausomybė tam tikrai valstybei remiasi ne kalba, o teritorija. Dėl to visos etninės grupės privalo būti lygiateisės ir turėti vienodas sąlygas savo kultūrai puoselėti, bet jas sieja lojalumas vienai valstybei. Iš esmės, tai yra buvusios LDK žemėse gyvenančių tautų federacijos idėja. Istoriskai Miłoszas Lietuvą matė kaip daugiatautę valstybę, kurioje tolerantiškai kartu gyvena ir dirba skirtingos etninės grupės: lietuviai, lenkai, rusai, rusėnai, totoriai, žydai. Taip pat ir skirtingų tikėjimų: katalikų, protestantų, stačiatikių ortodoksų, unitų, sentikių, judaizmo, musulmonų, atstovai. Šią tradiciją XX amžiuje gaivino Vilniaus krajovcai, o Cz. Miłoszas teigė, kad Lietuvos ir Lenkijos susitaikymą laiduoja būtent ši politinė linija. Taigi, šiandien mes privalome suvokti, kad visos

Lietuvos etninės ir religinės mažumos yra Lietuvos dalis, tad jos turi išlaikyti savo kultūrinę autonomiją ir visapusiškai įsitraukti į viešąjį Lietuvos gyvenimą.

Antrasis dėmuo yra priešinimasis bet kokiam nacionalizmui. Cz. Miłoszas nepritare tuo metu ir Lenkijoje, ir Lietuvoje skatinamam etnolingvistiniam mąstymui. Jis reiškėsi etninių mažumos atstovų persekiojimu, jų kultūrinės saviraiškos ribojimu, valstybės prilyginimu titulinei etninei grupei, o XX a. 4-ą dešimtmetį Lenkijoje netgi pradėta kalbėti apie mistinę „tautinę revoliuciją“, kuri šalį prikeltų naujam gyvenimui. Nacionalizmas remiasi vienos etninės grupės interesų suabsoliutiniu, kuris gali baigtis žvėriškų darbų pateisinimu, bet tikėjimas žmogiškumu skatino Miłoszą priešintis šioms idėjoms. Kartais nacionalizmas virsdavo tautiniu mesianizmu. Lenkijoje tarpukariu buvo gan populiarius Lenkijos, kaip Europos tautų Kristaus, kuris turi atpirkti visas Europos kaltes ir suvienyti Rytų Europą po Lenkijos vėliava, mitas. Lietuvoje buvo paplitęs kitas mitas, esą Lietuva yra Europos dvasingumo centras, nuo kurio prasidės Europos dvasinis atgimimas. Deja, gan dažnai šias legendas palaikė ir Lenkijos bei Lietuvos Katalikų Bažnyčia. Su šiomis idėjomis Miłoszas itin atkakliai kovojo, nes lietuvių mesianizmas yra absurdiškai kvailas ir veda į tarptautinę izoliaciją, o lenkų mesianizmas taip pat yra labai pavojingas (galbūt dėl to jam skyrė daugiausia dėmesio). Žvelgdami šiandien iš Miłoszo humanistinės perspektyvos, mes visų pirma privalome klausti, kaip mūsų valstybėje jaučiasi žmogus. Reikia atminti, kad už etninių skirtumų slepiasi kur kas svarbesnės bendražmogiškos vertybės. Ir lenkas, ir lietuvis pirmiausia yra žmogus, kuris nusipelno pagarbos ir žmogiško supratimo. Ir abu gali taikiai sugyventi vienoje valstybėje, nes jų interesas yra žmogiškumo išsaugojimas ir puoselėjimas. Dialoguose su Tomu Venclova Czesławas Miłoszas teigė, kad nacionalizmas Rytų Europoje turi įprotį sugrižti, ir tai įvyksta tada, kai visuomenėje atsiranda intelektualinis idėjų vakuumas. Šią tuštumą nacionalizmas labai greitai užpildo, nes jis nėra sudėtingas suprasti ir dažnai remiasi neapykantos kultūra. Todėl mums tenka atsakomybė neleisti įsigalėti idėjiniam vakuui ir niekad nesustojant ieškoti idėjų, kurios garantuotų žmogiškumo egzistavimą mūsų valstybėse.

Iš šio žmogiško dėmens kyla ir trečioji tilto tarp lietuvių lenkų sudėtinė dalis, o tai yra civilizacinis lygmuo. Cz. Miłoszas suvokė Lietuvą ir Lenkiją net tik kaip Europos civilizacijos dalį, bet ir kaip vieną kultūrinį vienetą, nes ir Lietuva, ir Lenkija priklauso vienai Abiejų Tautų Respublikos tradicijai. Ir tai yra ne dėl to, kad LDK ir Lenkijos bajorai bei administracija vartojo lenkų kalbą. Šias valstybes istoriškai sieja respublikoniški principai: tikėjimas laisve, įstatymo viršenybe, religinių ir etninių grupių lygiateisiškumu ir atsidavimas bendros valstybės reikalams. Šią kultūrinę-civilizacinę dimensiją stiprina ir bendrų grėsmių suvokimas, kurį Czesławas Miłoszas perėmė iš savo tolimo giminaičio Oskaro Milašiaus (pasaulyje geriau žinomu kaip Oskar Miłosz). Tarpukario laikais savo politiniuose svarstymuose Milašius teigė, kad Lenkija privalo būti suinteresuota Lietuvos valstybingumo stiprėjimu ir siekti politinės sąjungos ne tik su ja, bet ir su kiekviena Rytų Europos valstybe, nes ir Lietuvai, ir Lenkijai, ir visai Rytų Europai grėsė pavojus iš Rytų, iš SSRS, ir iš Vakarų dėl revanšistinės Vokietijos užsienio politikos. Istorija parodė, kad Oskaras Milašius buvo teisus. Rytų Europos valstybės buvo paskendusios tarpusavio ginčuose ir nepasitikėjo viena kita. Tai neleido sukurti Rytų Europos aljanso prieš fašistinę Vokietiją ir SSRS, o šios šalys naudodamosi „skaldyk ir valdyk“ taktika galiausiai pavergė visą Rytų Europą. Galima drąsiai teigti, kad ši civilizacinė dimensija yra aktuali ir šiandien. Respublikoniškoji Abiejų Tautų Respublikos tradicija gali ne tik vienyti dabartinę Lietuvą ir Lenkiją, bet ir tapti pagrindu šių valstybių demokratinių santvarkų stiprėjimui ir pilietinės visuomenės sutvirtinimui. Lietuvai ir Lenkijai iki šiol kyla grėsmė iš Rytų, nes šiandieninė Rusija siekia šias valstybes prieš jų valią paversti savo ekonominės ir politinės įtakos

zonos dalimi. Čia vertėtų prisiminti ir tai, kad vienas esminių Rusijos Imperijos, SSRS ir dabartinės Rusijos politikos principų yra Lietuvos ir Lenkijos kiršinimas. Kartu reikia pripažinti, kad Lietuvai ir Lenkijai pradeda kilti grėsmė ir iš Vakarų. Jos šaltinis yra Europos Sąjungos krizė ar net potencialus subyrėjimas. Kad būtų sušvelninti šio galimo scenarijaus padariniai, Lietuvai ir Lenkijai reikia jungtis į kur kas gilesnę nei šiandien politinę, ekonominę ir karinę sąjungą.

Tačiau politiniam Lietuvos ir Lenkijos suartėjimui trukdo tarpusavio nepasitikėjimas, paveldėtas iš praeities ir sustiprintas nevienodų istorinių įvykių vertinimo. Labai dažnai istoriniai ginčai kilo dėl nacionalistinės bendros istorijos interpretacijos ir bandymo pavaizduoti, kad istorija buvo kažkurios šalies pusėje. Nemaža dalis lenkų yra linkę bendrą Abiejų Tautų Respublikos istoriją prilyginti Lenkijos istorijai ir traktuoti Krėvos sutartį arba Liublino uniją kaip Lietuvos inkorporavimą į Lenkiją. Be to, ne visi lietuviai pripažįsta Lietuvoje esantį žydų, rusėnų, rusų, lenkų ir totorių paveldą kaip savo ir įsivaizduoja Lietuvos istoriją tik iš etninės perspektyvos. Kad būtų įveikta ši kliūtis, Czesławas Miłoszas siūlo ketvirtą savo tilto tarp Lietuvos ir Lenkijos dalį – Tiesos paiešką. Šioje vietoje verta pacituoti ištrauką iš Cz. Miłoszo esė rinkinio Tėvynės ieškojimas:

„Nežinau, apie ką šiandien mąsto Vilniaus lietuviai, ypač poetai ir prozininkai. Išskyrus pavienes išimtis, jie čia yra atvykėliai, todėl negali išvengti nekėlę tam tikrų savo klausimų dėl savo tapatybės. Dabar sąmoningai paliesiu be galo drastišką reikalą. Sentimentalus patriotizmas juos skatina džiaugtis ir triumfuoti atgavus senąją Lietuvos sostinę. Jie ieško lietuviškumo pėdsakų po polonizacijos apnašomis ir didžiuojasi lietuviška architekto Gucevičiaus kilme. Bet juk kartu jie žino, kad visa tai paviršutiniška, tai tik žodžiai, skirti viešumai, ir kad kiekvienas savyje turi įveikti daug sunkesnę problemą: kaip visą šį palikimą pripažinti savu, kaip įsijungti į ištisinę šio miesto kartų grandinę. Tai padaryti galima tik ieškant tiesos, ir ne tik tiesos apie datas ir įvykius, bet taip pat tiesos apie atskirų čia gyvenusių žmonių jausmus.“¹

Būtent Tiesos paieška stengiantis išvengti išankstinių nuostatų gali padėti atsikratyti tarpusavio stereotipų ir deideologizuoti bendrą mūsų istoriją, kuri per pastarąjį amžių iš pradžių buvo iškraipoma nacionalistinio mąstymo, o po to pritaikoma marksistinio dialektinio materializmo teorijai. Privalome suprasti, kad istorija yra skirta savo kilmei ir praeičiai suvokti, klaidų analizei ir dabartinių įvykių kontekstams suprasti, o ne faktams tautinei didybei pagrįsti rinkti. Kai kas sako, kad dabartis yra istorijos nutapytas paveikslas. Bet kaip mes galime grožėtis ir studijuoti paveikslą, išvelgti pagrindinę jo mintį, jei patys jį bandome pasisavinti ir savaip pertapyti? Po daugelio dešimtmečių mūsų karta yra pirmoji, kuri gali be jokių iš išorės primestų ideologinių varžymų nagrinėti savo praeitį ir mums tenka atsakomybė pradėti šią tradiciją Lietuvoje ir Lenkijoje.

Lietuvos ir Lenkijos susitaikymas nėra lengvas procesas. Abi šalys per savo istoriją pridarė nemažai skriaudų viena kitai, kartais jos tai daro net ir šiandien. Prireiks daug pastangų, kad būtų sumažinta emocinė įtampa ir pradėta blaiviai žvelgti į tarpusavio santykius. Šioje vietoje ypač didelė atsakomybė tenka Lietuvos lenkams ir Lenkijos lietuviams, nes jie turi ir lenkiškumo, ir lietuviškumo, todėl sugeba ir privalo atlikti, kaip teigė Cz. Miłoszas, Lietuvos ir Lenkijos jungiamojo audinio funkciją. Drauge tai yra žmonės, kurie gali padėti etniniams Lietuvos lietuviams ir etniniams Lenkijos lenkams geriau vienas kitą suprasti ir pripažinti savo klaidas. Tačiau pati nepasitikėjimo pradžia, pasak Miłoszo, yra pernelyg menkas kaimynų pažinimas. Todėl tilto tarp Lietuvos ir Lenkijos statyba turi prasidėti nuo elementaraus tarpusavio kalbėjimo, paremto bendražmogiškomis vertybėmis ir pasišventimu Tiesos paieškai ir, be abejo, nuo mūsų pasiryžimo užbaigti į niekur vedančią konfrontaciją.

5. Titas Kumpys, Agnė Raginytė, Kristina Selezniova, Lukas Grinius ir Valentinas Žemgulis. *"Partijų perrenkamumo priežastys savivaldybių tarybų rinkimuose". (Lyginamoji politika)*

L. Gudžinskas: Tai aktualus ir novatoriškas darbas. Autoriai imasi tirti, kodėl vienoje savivaldybėje valdžioje esančios partijos yra perrenkamos, kitose - ne. Tokio pobūdžio lyginamieji vietos savivaldos partijų politikos tyrimai Lietuvoje yra negausūs. Tyrimo hipotezės formuluojamos atsižvelgiant į platų lyginamąjį kontekstą ir tikrinamos taikant originalų, sykiu vis dažniau akademinėje literatūroje sutinkamą Charleso Ragino kokybinės lyginamosios analizės metodą. Galima pagirti autorius ir už intelektualinę drąsą, ir už nepriekaištingą metodo taikymą, ir už aiškias išvadas. Tyrimo įžvalgos vertos dėmesio, ir būtų perspektyvu jas plėtoti toliau.

Įvadas

Savivaldybių tarybų rinkimai iki šiol yra susilaukę nepelnytai mažai dėmesio. Kai kurie politikos mokslininkai juos laiko antraplaniais nacionalinių rinkimų atžvilgiu. Anot jų, savivaldybių rinkimai tėra paprasčiausias valstybinio lygmens rinkimų pakartojimas – jame veikia tos pačios partijos, todėl rinkėjams lieka tik pakartoti savo pasirinkimus.²³ Vis dėlto, toks požiūris gali būti aktualus tik tuo atveju, jei rinkimai vyksta itin unifikuotoje valstybėje, kurioje gyventojai neturi galimybės tapatintis su smulkesniu teritoriniu vienetu.²⁴ Priešingu atveju (kuris pasaulyje yra labiausiai paplitęs) savivaldybės turi autonomiją, dėl kurios vietiniai rinkimai vyksta pagal kiek kitokias taisykles nei įprasti nacionaliniai.²⁵

Tokiuose rinkimuose itin didelę reikšmę turi bendruomenės faktorius. Glaudūs tarpusavio ryšiai bei gerokai mažesnis atstumas tarp vietinės valdžios ir gyventojų dažnai turi dar gerai neišnagrinėtų pasekmių.²⁶

Ypatingai šie aspektai atsiskleidžia nagrinėjant perrinkimus. Analizuojant jų tendencijas kyla klausimas: kodėl kai kuriose savivaldybėse tam tikros partijos būna nuolat perrenkamos, o kitose – vyrauja partinis nestabilumas, nepriklausomai nuo nacionalinių rinkimų rezultatų?

²³Charlie Jeffery, Dan Hough, "Regional Elections in Multi-Level Systems", *European Urban and Regional Studies*, 10(3), 2003 210.

²⁴Ten pat, 210.

²⁵Ten pat, 210-211.

²⁶R. J. Johnston, "Local Effects in Voting at a Local Election". *Annals of the Association of American Geographers*, 64 (3), 1974, 418.

Atsakymų į šiuos klausimus kol kas nėra, todėl tampa aktualu ištirti sunkiai paaiškinamų perrinkimų dėsningumų priežastis.

Tai siekėme padaryti nagrinėdami partijų perrinkimus Lietuvos savivaldybių tarybų rinkimuose. Svarbiausias to atspirties taškas – bendruomenės specifika. Dėl jos gyventojai gali visiškai kitaip nei nacionaliniuose rinkimuose interpretuoti spaudoje pasirodančius skandalus, garbinti vietinį lyderį arba tiesiog balsuoti dėl aplinkos spaudimo-bendruomeniškumo poveikio. Dėl vietinio tinklo efekto visi šie veiksniai tarpusavyje yra glaudžiai susiję, todėl siekėme įvertinti ne individualius jų ryšius su perrinkimais savivaldybėse, o nustatyti veiksmų derinius, kurie gali lemti tokias pasekmes. Tai atlikome pasitelkę Ch. Ragino kokybinę lyginamąją analizę, kurią taikant bandėme įvertinti, kokie priežasčių junginiai gali lemti specifinius savivaldybių rinkimų rezultatų tendencijas.

1. Literatūros apžvalga

Tiek Lietuvos, tiek pasauliniu mastu sistemiškos rinkiminių tendencijų analizės, nagrinėjančios kokybinių veiksmų poveikį savivaldybių rinkimų perrinkimams, iki šiol nėra atlikta. Užsienio mokslininkai apie tai dažniausiai tik užsimindavo kiekybinėse rinkimų analizėse. Vienas iš rimtesnių šios srities darbų buvo Arjan H. Schakel lyginamoji nacionalinių ir savivaldybių rinkimų rezultatų analizė. Autorius ištyrė, kokį poveikį rinkimų dėsningumams turi “antrojo pasirinkimo” faktorius (rinkėjų pasirinkimų hierarchijoje savivaldybių rinkimai yra mažiau svarbūs nei nacionaliniai), teritoriniai išskirtinimai ir vietinės valdžios galia²⁷. Nors rezultatai parodė, kad visi šie veiksniai turi įtakos vietiniams rinkimams²⁸, tačiau nebuvo išskirtos konkretnės priežastys, t.y. kokie teritorinio išskirtinumo, valdžios galios ir “antrojo pasirinkimo” veiksmų aspektai (pvz. glaudūs ryšiai su politikais) turi lemiamos įtakos rinkiminėms tendencijoms. Kitas vertingas tyrimas buvo atliktas Francesc Pallarés ir Michael Keating²⁹. Jie nagrinėjo Ispanijoje vykusių rinkimų skirtumus nacionaliniame ir vietiniame lygmenyse. F. Pallarés ir M. Keating išvados papildė A.H. Schakel rezultatus – autoriai nustatė, kad teritorinis regiono savitumas labiausiai lemia skirtingus pasirinkimus tarp nacionalinių ir

²⁷Arjan H. Schakel, “Congruence Between Regional and National Elections”, *Comparative Political Studies*, 2011, 5-9.

²⁸Ten pat, 27.

²⁹Francesc Pallarés and Michael Keating, “Multi-Level Electoral Competition: *Regional Elections* and Party Systems in *Spain*”. *European Urban and Regional Studies*, 10(3), 2003, 239-255.

vietinių rinkimų³⁰. Nepaisant to, F. Pallarés ir M. Keating taip pat negalėjo išskirti svarbiausių veiksmų regiono „išskirtinume“, lemiančių pastovias arba kintančias rinkėjų preferencijas.

Lietuvos mastu galima paminėti A. Lukošaičio ir M. Jastramskio darbus. A. Lukošaitis yra atlikęs nemažai savivaldybių rinkimų rezultatų analizių, tačiau apie rinkiminių tendencijų, konkrečiai – partijų perrinkimų priežastis jis užsimindavo tik fragmentiškai. Kaip pagrindines rinkimų rezultatų dėsningumų priežastis savivaldybėse A. Lukošaitis laikė partinę struktūrą: perbėgimus³¹ bei partijų koalicijų sandarą³², tačiau apie regionų specifikos veiksnį jis neužsimena. M. Jastramskis partijų išrinkimo kaitą bandė nustatyti makrolygmens kiekybine analize³³. Vis dėlto ją atlikęs, M. Jastramskis negalėjo paaiškinti, kodėl kai kuriose savivaldybėse tam tikros partijos yra nuolat perrenkamos³⁴ - tokie atvejai paneigė įprastas ekonominio augimo³⁵, partijos priklausymo vyriausybei³⁶ hipotezes.

Šias tyrimų problemas ir jų ribotumus siekėme išspręsti savo tyrimu. Konkrečiau – kokie rajono išskirtinumai lemia partijų perrinkimų. Bandydami tai įvertinti, analizavome tris veiksnius: bendruomeniškumo fenomeną, skandalų poveikį ir ryškaus lyderio svarbą. Bendruomeniškumą vertinome remdamiesi R. J. Johnston Naujosios Zelandijos Christchurch miestelio atvejo tyrimu³⁷. Jame nagrinėjama bendruomeniškumo svarba rinkėjų preferencijoms, tačiau nėra iki galo apibrėžta, kokie komponentai sudaro šią sąvoką. Teorijos trūkumo problemą išsprendėme papildydami šią sampratą vienu iš žymiausių minėtos srities David W. McMillan ir Davis M. Chavis psichologiniu bendruomeniškumo aiškinimu³⁸, kuriame buvo išskirti svarbiausi šios sąvokos požymiai.

Skandalų poveikį tyrėme naudodami Lucio Remuzat Rennó Jr. ir Daniel M. Shea teorinį pagrindą. Pirmasis autorius apibūdino skandalų svarbą Brazilijos rinkimuose. Jo gauti rezultatai

³⁰Ten pat, 251.

³¹A. Lukošaitis, M. Kluonis „Savivaldybių tarybų rinkimai 2011 m: taisyklių, proceso, rezultatų ir pasekmių analizė“. *Lietuvos respublikos Seimo kanceliarija: Parlamentinių tyrimų departamentas*, 2011, 39.

³²A. Lukošaitis, Savivaldybių tarybų ir merų rinkimai 2002: politinių partijų santykiai ir partinės sistemos raida“. *Politologija*, 2003, 30(2), 16-17

³³M. Jastramskis, „Balsavimo pokyčiai Lietuvos svivaldybių rinkimuose: makrolygmens analizė“. *Politologija*, (1), 61, 2011.

³⁴Ten pat, 29-60.

³⁵Lewis-Beck Michael S. and Paldam Martin, „Economic Voting: An Introduction“, *Electoral Studies* 19 (2/3), 2000, p. 114).

³⁶Lewis-Beck and Stegmaier, 2000, p. 183; cituota iš Edward R. Tufte, *Political Control of the Economy*, Princeton: Princeton University Press, 1978, p. 65.

³⁷Johnston, 418-429.

³⁸David W. McMillan and David M. Chavis, „Sense of Community: A Definition and Theory“. *Journal of Community Psychology*, 14, 1986, 6-20.

parodė, kad skandalai turi daugiausiai reikšmės vietiniuose rinkimuose, o nacionaliniu lygmeniu rinkėjai yra mažiau linkę bausti politikus už jų prasižengimus³⁹. Daniel M. Shea išplėtė šią idėją, pasiūlydamas naudingą skandalų įtakos vertinimo metodologiją - jų reitingavimo sistemą⁴⁰.

Lyderio asmenybės reikšmę pagrindė Marianne C. Stewart, Harold D. Clarke statistine 1987 m. Didžiosios Britanijos parlamentų rinkimų analize. Pagal ją, lyderio svarba nusveria racionalius ekonominius skaičiavimus. Vis dėlto šis tyrimas kiekybiškai nagrinėjo nacionalinius rinkimus, todėl kokybinei savivaldybių lygmens analizei pritaikėme Anthony King⁴¹ lyderio savybių charakteristikas bei Rudiger Schmitt Beck požiūrį, kaip jas reikėtų analizuoti⁴².

2. Bendroji atliktos KLA metodologija

Manome, jog partijų perrinkimui savivaldybių tarybose įtakos gali turėti kelios tarpusavyje persipynusios priežastys. Dėl šios priežasties, šiame tyrime, norėdami išnagrinėti daugiariopą bei konjunktūrinį savivaldybių tarybų (ne)perrinkimo priežastingumą, pasitelkėme Ch. Ragino kokybinę lyginamąją analizę, derinančią tiek kiekybinius, tiek kokybinius metodus. Zenonas Norkus šį metodą vadina vidurio keliu tarp kiekybinės ir kokybinės lyginamosios analizės.⁴³

Taikydami šį metodą, atsižvelgėme į esminius reikalavimus. Visų pirma svarbus kintamųjų skaičius bei duomenų įvairovė.⁴⁴ Pasirinkus nedidelį skaičių kintamųjų (3 – 4),

³⁹Lucio Remuzat Rennó Jr. „Rewarding the corrupt? Reelection and Scandal Involvement in the Brazilian 2006 Legislative Elections”. *Columbia Internacional*, 68, 2008, 98-106.

⁴⁰Daniel M. Shea, “All Scandal Politics is Local : Ethical Lapses, the Media, and Congressional Elections. *The Harvard International Journal of Press/Politics*, 45(4) 1999, 45-58.

⁴¹Anthony King, *Leaders' Personalities and the Outcomes of Democratic Elections*, Oxford : Oxford University Press, 2002, 4 – 9.

⁴²Rudiger Schmitt – Beck, „Mass Communication, Personal Communication and Vote Choice: The Filter Hypothesis of Media Influence in Comparative Perspective“, *British Journal of Political Science*, 33 (2), 2003, 234.

⁴³Zenonas Norkus, *Kokia demokratija, koks kapitalizmas? Pokomunistinė transformacija Lietuvoje lyginamosios sociologijos požiūriu*, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2008, 149.

⁴⁴Zenonas Norkus ir Vaidas Morkevičius, *Kokybinė lyginamoji analizė*, Kaunas: Lietuvos HSM duomenų archyvas, 2011, 65.

kokybiškai kokybinei lyginamai analizei atlikti užtenka nedidelio atvejų skaičiaus (iki 50).⁴⁵ Remiantis šiais nurodymais, tyrime nagrinėjome 20 savivaldybių. 10 – yje iš jų partijos buvo perrinktos per paskutiniuosius trejus rinkimus (Panevėžio raj., Druskininkai, Marijampolės raj., Birštonas, Pasvalio raj., Rokiškio raj., Alytus, Ukmergės raj., Šiauliai, Molėtų raj.), o likusiose – ne (Biržų raj., Palanga, Klaipėda, Šilalės raj., Jurbarko raj., Mažeikių raj., Joniškio raj., Jonavos raj., Plungės raj., Vilniaus m.). Nagrinėjome ne visas savivaldybes, kad galėtume išvengti netikslių rezultatų pernelyg neįsigilinus į kiekvieną atvejį. Kaip pažymi Z. Norkus bei V. Morkevičius, tik tokiu būdu galima išsaugoti kokybinės analizės dėmens pranašumą atliekant kokybinę lyginamąją analizę.⁴⁶

Siekdami išsiaiškinti partijų perrinkimo savivaldybėse priežastis bei jų tarpusavio sąveikas, išskyrėme 3 kintamuosius, tikėtinai darančius įtaką savivaldybių tarybų partijų perrinkimui. Reikšmingų kintamųjų išskyrimui itin svarbus teorijos vaidmuo.⁴⁷ Taigi, siekiant kokybiškai pritaikyti pasirinktą metodą, remiantis rinkiminėmis teorijomis, išskyrėme šiuos tyrimo kintamuosius:

- Ryškus lyderis;
- Skandalai, kylantys savivaldybėse;
- Savivaldybių bendruomeniškumas.

Tikslinga paminėti, kad pirmieji du kintamieji nagrinėti taikant kokybinę analizę, o paskutinytis – kiekybinę. Taigi dichotomizavimo slenkstį reikėjo taikyti tik vienam kintamajam. Dėl šių priežasčių pasirinkome raiškiųjų aibių KLA. Atlikus kiekvieno minėto kintamojo analizę pasirinktuose atvejuose, kintamuosius dichotomizavome, jiems priskyrėme įverčius – 1, arba 0. Aiškumo bei mielesnio skaitymo dėlei kiekvieno minėto kintamojo teorinį pagrindimą bei tyrimo metodologiją pristatysime prieš kiekvieno kintamojo tyrimo rezultatus. Ištyrę kintamuosius, kokybinę lyginamąją analizę atlikome naudodamiesi TOSMANA programine įranga, sekdami Zenono Norkaus, Vaido Morkevičiaus knygos, „Kokybinė lyginamoji analizė“ nurodymais.

⁴⁵ Ten pat, 13.

⁴⁶ Ten pat, 65.

⁴⁷ Zenonas Norkus, 160.

3. Kintamojo „ryškus valdančios partijos lyderis“ tyrimas

3.1 Teorinis kintamojo pagrindimas

Partijų lyderiai vaidina svarbų vaidmenį balsų pasiskirstyme rinkimų metu. Anot M. C. Stewart ir H. D. Clarke, lyderių įvaizdis tiesiogiai koreliuoja su partijoms skiriamais balsais. Jei lyderiai rinkėjų yra vertinami kaip kompetentingi ir atskaitingi, yra didelė tikimybė, kad jų partija bus palaikoma ir rinkimų metu.⁴⁸ Tiesa, perrinkimo atveju yra svarbi dar viena prielaida: ryškiausias partijos veikėjas turi būti ilgalaikė politinė figūra, kuri figūruotų keliuose rinkimuose iš eilės. Tokiu atveju, jei partijos lyderio veiklą rinkėjai įvertina teigiamai, dažniausiai nesusigundoma kitų partijų siūlymais ir balsai skiriami veikėjui, kuris simbolizuoja sėkmę ir svarbiausia – sklandų politikos tęstinumą per būsimą kadenciją.⁴⁹ Susiklosčius tokiai situacijai lyderio partija įgauna svarų pranašumą prieš konkuruojančias partijas ir taip didina savo perrinkimo galimybę.

3.2 Kintamojo tyrimo metodologija

Šiame darbe rėmėmės Alfred de Grazia pateikiama lyderio samprata. Anot jo, politinis lyderis – asmuo, kurio politinė veikla turi daugiau įtakos grupės elgesiui nei kitų grupės narių politinė veikla.⁵⁰ Iš to galima teigti, jog savivaldybių lygmeniu, didžiausią įtaką tarybai turi išrinktas meras. Tokiu atveju, mums yra svarbiausia įvertinti, ar mero įvaizdis galėtų lemti politinės partijos, kuriam jis priklauso, perrinkimą.

Analizuojant tai, reikia suprasti, kokie gali būti lyderio įtakos skleidimo būdai. Pasak Anthony King, jie būna dvejopi: netiesioginiai ir tiesioginiai.⁵¹ Netiesioginė įtaka paliečia rinkėjus per politinio lyderio įtaką politinei partijai, vyriausybei ar administracijai.⁵² Šiuo atveju lyderio reikšmė turi didelę įtaką politinės partijos ideologijos, įvaizdžio pokyčiams.⁵³ Vis dėlto,

⁴⁸ Marianne C. Stewart and Harold D. Clarke, “The (Un)Importance of Party Leaders: Leader Images and Party Choice in the 1987 British Election”. *The Journal of Politics*, 54 (2), 1992, 448-449.

⁴⁹ John M. Carey, “The Reelection Debate in Latin America”. *Latin American Politics and Society*, 45(1), 2003, 126.

⁵⁰ Alfred de Grazia, *Political Behavior*, <http://www.grazian-archive.com/politics/PolBehavior/C_03.html#PB_C3_2> [Žiūrėta 2012 05 19].

⁵¹ Anthony King, 4 – 7.

⁵² Ten pat, 4.

⁵³ Ten pat, 5.

lyderio vaidmenį politinės partijos idėjinei orientacijai aptikti itin sunku, todėl šiame darbe koncentruojamės ties tiesioginės politinio lyderio įtakos vertinimu.

Tiesioginė politinio lyderio įtaka reiškiasi per lyderio asmeninių savybių charakteristikas.⁵⁴ Remdamiesi Anthony King teorija, reikšmingiausias rinkėjų pasirinkimui savivaldybių lygmeniu išskirtume rūpestingumą, kompetenciją, ryžtingumą, efektyvumą, sąžiningumą.⁵⁵ (asmeninėms savybėms nepriskirtinos politinių lyderių ideologinės pažiūros ar politinių sprendimų vertinimas, pažymima, jog minėtos idėjos gali keistis asmeninėms savybėms nekintant⁵⁶). Šias teigiamas savybes turintis meras visuomenės bus vertinamas palankiai ir tai jam leis tapti įtakingu politiku-lyderiu savivaldybėje.

Siekiant tinkamai išanalizuoti šį aspektą, reikia įvertinti, kokią lyderio asmenybę mato visuomenė. Remdamiesi Rudiger Schmitt Beck teiginiu, jog piliečių diskusijos apie politiką apsiriboja informacija, kuri gaunama visuomenės informavimo priemonių pagalba,⁵⁷ kėlėme prielaidą, jog žiniasklaida yra reikšmingiausias šaltinis formuojant rinkėjų pasirinkimą balsavime (tokia tendencija vyrauja tiek JAV, tiek Europoje⁵⁸). Atsižvelgdami į tai, daugiausiai dėmesio skyrėme vietinės žiniasklaidos formuojamam politinio lyderio įvaizdžiui. Vis dėlto mums svarbi ir kiekvienam Lietuvos gyventojui prieinama spauda, kurioje aprašomi patys kompetentingiausi ir labiausiai nacionaliniu lygmeniu vertinami savivaldybių vadovai. Kaip pavyzdį galima pateikti savaitraščio „Veidas“ kasmet inicijuojamus geriausio mero rinkimus, kai patys 60 savivaldybių merai bei kiti, maždaug 130 kompetentingi aukščiausio rango valstybės tarnautojai bei verslo atstovai, vertina merų veiklą. Tiesa, merai būna įvertinti ne tik šiais būdais, tačiau ir gauna rajoninius ir regioninius apdovanojimus už visuomenei nuveiktus darbus, todėl į tai tyrime taip pat atsižvelgėme.

Atlikę kokybinę analizę kiekvienoje tiriamoje savivaldybėje, vertinome, ar politinis lyderis (meras) turi šias jau minėtas charakteristikas: rūpestingumą, kompetenciją, ryžtingumą, efektyvumą, sąžiningumą. Remiantis surinktais duomenimis, kūrėme dichotominį kintamąjį: jei politinis lyderis vertinamas palankiai, kaip turintis anksčiau minėtas savybes, tuomet kintamajam priskyrėme reikšmę – 1, jei ne – 0.

⁵⁴ Ten pat, 6.

⁵⁵ Ten pat, 8 – 9.

⁵⁶ Ten pat, 9.

⁵⁷ Rudiger Shmitt – Beck, „Mass Communication, Personal Communication and Vote Choice: The Filter Hypothesis of Media Influence in Comparative Perspective“, *British Journal of Political Science*, 33 (2), 2003, 234.

⁵⁸ Ten pat, 257.

3.3 Kintamojo tyrimas

Perrinktos savivaldybės

Panevėžio miestas [TS/LK, TS/LK, TS/LK].

Apie TS/LKD narį Vitą Matuzą, valdžiusį miestą 2003-2007 ir 2007-2008 metais vietinėje spaudoje yra labai daug informacijos, pagal kurią meras atitinka mūsų lyderio kriterijus. Šis vadovas vaizduojamas kaip rūpestingas, aktyvus ir gabius miesto gyventojus remiantis politikas⁵⁹, atsižvelgiantis į įvairių grupių siūlymus⁶⁰. Be to, jį galima vadinti ryžtingu, kompetentingu, efektyvią politiką lemiančiu politiku: valdant šiam merui mažėjo nedarbas ir didėjo investicijos (teigiama, kad Panevėžys investicijomis lenkė kitus miestus⁶¹)⁶², buvo pasirašytos bendradarbiavimo sutartys su kitomis šalimis (pvz. Vengrija⁶³), o valdžios inicijuotas sporto arenos statybas Vyriausybė pavadino nacionalinės svarbos klausimu⁶⁴. Kalbant apie šį merą neaiškus tik sąžiningumo aspektas — buvo kilę įtarimų dėl jo privačių ir viešųjų interesų supainiojimo. Vis dėlto šis meras buvo perrinktas naujai kadencijai, tačiau susidarius naujai daugumai (2008 06 12) naujuoju meru buvo perrinktas LSDP narys Povilas Vadopolas. Šio politiko valdymas vertinamas prieštarai: nepraėjus nė metams po išrinkimo merui pareikštas nepasitikėjimas, jis buvo kaltinamas nekompetencija (priiminėdavo nepagrįstus sprendimus⁶⁵), o dėl jo neefektyvaus valdymo miestas klimpo į skolas⁶⁶. Nieko keisto, jog nepabaigęs kadencijos šis meras buvo pašalintas iš posto, o naujuoju vadovu buvo paskelbtas TS/LKD narys Vitalijus Satkevičius. Peržiūrėjus šio mero valdymo veiklos aprašymą aiškėja, kad jam trūko lyderio

⁵⁹ Inga Kontrimavičiūtė, „Kultūriniais projektams išdalinti likučiai“, sekunde.lt, 2005.

<<http://www.sekunde.lt/panevezio-naujienu/kulturiniams-projektams-isdalinti-likuciai/>> [žiūrėta 2012-05-27]

⁶⁰ Romanas Zinčenka, „Merai ir verslininkai diskutavo apie investicijų skatinimą“, sekunde.lt, 2005.

<<http://www.sekunde.lt/panevezio-naujienu/merai-ir-verslininkai-diskusavo-apie-investiciju-skatinima/>>

[žiūrėta 2012-05-27]

⁶¹ Sekunde.lt, „Panevėžys investicijomis lenkia didžiuosius miestus“, sekunde.lt, 2004.

<<http://www.sekunde.lt/panevezio-naujienu/panevezys-investicijomis-lenkia-didziuosius-miestus/>>

[žiūrėta 2012-05-27]

⁶² Romanas Zinčenka, „Panevėžys atsigauja: mažėja nedarbas, didėja investicijos“, sekunde.lt, 2004.

<<http://www.sekunde.lt/panevezio-naujienu/panevezys-atsigauna-mazeja-nedarbas-dideja-investicijos/>>

[žiūrėta 2012-05-27]

⁶³ Gintautas Subačius, „Panevėžys tiesia draugystės tiltus į Vengriją“, sekunde.lt, 2005.

<<http://www.sekunde.lt/panevezio-naujienu/panevezys-tiesia-draugystes-tiltus-i-vengrija/>> [žiūrėta 2012-05-27]

⁶⁴ Romanas Zinčenka, „Būsima sporto arena pripažinta nacionalinės svarbos objektu“, sekunde.lt, 2004.

<<http://www.sekunde.lt/panevezio-naujienu/busima-sporto-arena-pripazinta-nacionalines-svarbos-objektu/>>

[žiūrėta 2012-05-27]

⁶⁵ Inga Kontrimavičiūtė, „Miesto valdžios piramidė griūna“, sekunde.lt, 2009. <<http://www.sekunde.lt/panevezio-naujienu/miesto-valdzios-piramide-griuna/>> [žiūrėta 2012-05-27]

⁶⁶ Birutė Kronienė, „Savivaldybė klipsta skolose“, sekunde.lt, 2009. <<http://www.sekunde.lt/panevezio-naujienu/savivaldybe-klipsta-skolose/>> [žiūrėta 2012-05-27]

savybių, todėl nieko keisto, jog per trumpą vadovavimo laikotarpį jo nuveikti darbai nesulaukė reikšmingo dėmesio. Labai prieštaringi 2011-2015 metų savivaldybės tarybos rinkimai — į mero postą vėl buvo išrinktas LSDP narys P. Vadopolas, tačiau po kelių mėnesių jis buvo pašalintas — meru ir vėl tapo V. Satkevičius (TS/LKD). Peržiūrėjus visų savivaldybių tarybų rinkimus galima teigti, jog Panevėžio merai keitėsi per daug dažnai, nė vienas jų nesugebėjo užtikrinti stabilaus savivaldybės tarybos darbo, nebuvo išskirtinių asmenybių (net iš pradžių gerai mūsų įvertintas V. Matuzas vėliau ne kartą buvo apkaltintas sukčiavimu, kas rodo, jog savivaldybė tikrai neturi stipraus lyderio.)

Druskininkai [LSDP, LSDP, LSDP].

LSDP atstovas, ketvirtą syk meru išrinktas Druskininkų savivaldybės meras Ričardas Malinauskas pasižymi kaip vietos lyderis. Akivaizdu, jog šis vadovas turi išskirtinę kompetenciją — dėl savo efektyvios ir inovatyvios politikos yra vadinamas „geriausiuoju pastarojo dešimtmečio Lietuvos meru“⁶⁷, o dėl trečiojo perrinkimo į Lietuvos savivaldybių asociacijos (LSA) prezidento postą — neoficialiu visų šalies merų vadovu⁶⁸. Taip pat yra pabrėžiamas R. Malinausko užsispyrimas ir ryžtas, kūrybiškumas ir siekis tobulėti — mero iniciatyva skatinami pelningiausi miesto (turizmo ir pramogų) sektoriai (rūpestingumas, efektyvumas), keliantys ir vietos žmonių gerovę⁶⁹. Svarbus mero sąžiningumas ir atsidavimas darbui — norėdamas subalansuoti miesto biudžetą, jis buvo pasiryžęs išeiti nemokamų atostogų⁷⁰. Visi išvardinti vertinimai rodo, jog R. Malinauskas yra rūpestingas, kompetentingas, ryžtingas ir sąžiningas, jo vykdoma politika efektyvi, todėl jis yra neabejotinas Druskininkų lyderis.

Marijampolės rajonas [LSDP, LSDP, LSDP].

⁶⁷<http://www.veidas.lt/meras-neturi-buti-klounas-kuris-nieko-negali-spresti-bet-politiskai-uz-viska-atsakingas> [žiūrėta 2012-05-27]

⁶⁸ diena.lt, „R. Malinauskas – nepakeičiamas“, diena.lt, 2011. <<http://www.diena.lt/dienrastis/lietuva/r-malinauskas-nepakeiciamas-354076#axzz1vWbu6hCG>> [žiūrėta 2012-05-27]

⁶⁹ Veidas.lt, „Druskininkai nesiliauja stebinti“, 2010. <<http://www.veidas.lt/druskininkai-nesiliauja-stebinti>> [žiūrėta 2012-05-27]

⁷⁰ lrytas.lt, „Druskininkų meras R. Malinauskas: Druskininkai turėjo dvi išeitis“, druskininkietis.lt, 2011. <<http://druskininkietis.balsas.lt/druskininku-naujienos/druskininkieciai/druskininku-meras-r.malinauskas-druskininkai-turejo-dvi-iseitis---issikasti-jura-arba-pasistatyti-ta/>> [žiūrėta 2012-05-27]

Galima teigti, jog jau ketvirtą kartą mero postą užimantis Marijampolės socialdemokratų vadovas Vidmantas Blažys turi esminius lyderio bruožus. Tiesa, 2007–2008 metais mero postą užėmė TT lyderis R. Jonikaitis, tačiau net ir tuomet minėtojo V. Blažio asmenybė buvo įvertinta — jis buvo paskirtas mero pavaduotoju. Vis dėlto 2008 metais tuometiniam merui R. Jonikaičiui buvo pareikštas nepasitikėjimas dėl nekompetencijos: vadybos ir teisinių žinių, įstatymų neišmanymo⁷¹, taigi mero postas buvo pasiūlytas jau gerai pažįstamam vietos politikui V. Baziui. Ketvirtasis perrinkimas į mero postą ir vieneri metai dirbant mero pavaduotoju, įrodo išskirtinę V. Bazių kompetenciją sprendžiant vietos problemas bei politikos tęstinumą. Politikų ryžtą, rūpestingumą, sąžiningumą, jo vykdomos politikos efektyvumą puikiai atspindi vietos bendruomenės įvertinimas: Marijampolės savivaldybės neįgaliųjų draugijos ir klubo „Diabetikas ABC“ inicijuotas siūlymas merui suteikti garbės piliečio vardą už svarų indėlį kuriant Marijampolės savivaldybės gyventojų ekonominę, socialinę, kultūrinę bei dvasinę gerovę⁷². Taigi galima teigti, jog beveik nenutrūkstantis vadovavimas bei vietos bendruomenės pasitikėjimas įrodo, jog V. Bazių yra vietos lyderis.

Birštonas [LSDP, LSDP, LSDP].

Dabartinę Birštono LSDP pirmininkę Nijolę Dirginčienę, nepaisant abejotino sąžiningumo, taip pat galima vadinti savivaldybės lydere. Ji į mero postą buvo paskirta po to, kai 2007 metais savo noru pasitraukė ilgametis miesto vadovas A. Zenkevičius. Nauja miesto vadovė įrodė savo kompetenciją vykdydama efektyvią politiką — kelerius metus iš eilės Birštonas yra vienas iš nedaugelio Lietuvos miestų, neturinčių skolų (anot merės, miestas išleidžia tiek pinigų, kiek gauna⁷³). Be to, plėtodama ambicingą ir analogų Lietuvoje neturintį projektą „ECO-life“, vystantį daugiabučių ir visuomeninių pastatų renovaciją, miesto vadovė parodė ir ryžtą, kuris neliko nepastebėtas - ji sulaukė Aplinkos ministerijos palaikymo bei

⁷¹ Kazys Kazakevičius, „Marijampolės valdžios rokiruotė“, senas.lzinios.lt, 2008. <http://senas.lzinios.lt/lt/2008-11-25/dienos_temos/marijampoles_valdzios_rokiruote.html> [žiūrėta 2012-05-27]

⁷² Loreta Juodzevičienė, „Marijampolės meras nenori būti miesto garbės piliečiu“, lrytas.lt, 2011. <<http://www.lrytas.lt/-13073678741306105646-marijampol%C4%97s-meras-nenori-b%C5%ABti-miesto-garb%C4%97s-pilie%C4%8Diu.htm>> [žiūrėta 2012-05-27]

⁷³ Valdas Bartasevičius, „Birštonas gydo ramybę“, lrytas.lt, 2011. <<http://www.lrytas.lt/-13139873841313421700-bir%C5%A1tonas-gydo-ramybe.htm>> [žiūrėta 2012-05-27]

finansinės paramos⁷⁴. Be to, Birštono savivaldybės puslapyje N. Dirginčienės valdymo laikotarpiu buvo išvardinta ir eilė įvairių reformų, įvykdytų žmonių gyvenimo sąlygoms gerinti (rūpestingumas)⁷⁵. Galima būtų tik suabejoti dėl sąžiningumo: 2010 metais N. Dirginčienė buvo apkaltinta piktnaudžiavimu tarnyba, svetimo turto pasisavinimu bei kyšio paėmimu, tačiau Kauno rajono apylinkės teismas N. Dirginčienę išteisino⁷⁶. Atsižvelgus į visus anksčiau išvardintus faktus galima teigti, jog N. Dirginčienė, nepaisant neaiškaus sąžiningumo faktoriaus, yra stipri vietos lyderė.

Pasvalio rajonas [TS/LK, TS, TS-LKD].

Pasvalio rajono TS/LK partija, kaskart nuo 1995 laiminti savivaldybės rinkimus, gali pasigirti taip pat turinti neeilinį vietos lyderį. Penktą kadenciją iš eilės mero pareigas einančio Gintauto Gegužinsko lyderystę įrodo tiek politikų, tiek vietos gyventojų palankūs atsiliepimai. Pagal 2009 metų „Veido“ nominacijas G. Gegužinskui atiteko garbinga 9 vieta, įvertinant jo politikos efektyvumą ypač pabrėžiant pažangiai sutvarkytą sveikatos paslaugų sektorių⁷⁷. Palankiai jis buvo įvertintas ir 2011 rudenį, kuomet G. Gegužinskui buvo įteiktas „Auksinės krivulės kriterio“ ženklas, suteikiamas už nuopelnus Lietuvos savivaldai⁷⁸. Be to, vietos bendruomenė taip pat patenkinta mero iniciatyvomis: Pasvalyje buvo įrengtas modernus sporto kompleksas⁷⁹ bei kempingas, Smegduobių parkas – visa tai tenkino vietos gyventojų poreikius ir skatino ekonomikos augimą (rūpestingumas, efektyvumas). Mero atvirumas naujovėms,

⁷⁴ Respublika.lt, elta.info, „G. Kazlauskas: turime galvoti apie kvartalinę renovaciją“, respublika.lt, 2010.

<http://www.respublika.lt/lt/naujienos/lietuva/verslas/g_kazlauskas_turime_galvoti_apie_kvartaline_renovacija/>

[žiūrėta 2012-05-27]

⁷⁵ <http://www.birstonas.lt/index.php?536977492> [žiūrėta 2012-05-27]

⁷⁶ Nerijus Povilaitis, „Subliūško Birštono meri N. Dirginčienei STT mesti kaltinimai“, lrytas.lt, 2010.

<<http://www.lrytas.lt/-12901740401287950295-subli%C5%AB%C5%A1ko-bir%C5%A1tono-meri-n-dirgin%C4%8Dienei-stt-mesti-kaltinimai.htm>> [žiūrėta 2012-05-27]

⁷⁷ Rasa Penelienė, „biržų meras į geriausiųjų trisdešimtuką nepateko“, Šiaurės rytai, 2009.

<<http://www.siaure.lt/article/articlearchiveview/244/2009/02/03>> [žiūrėta 2012-05-27]

⁷⁸ Aušrinė Šemienė, „Nauji projektai keičia Pasvalio rajono veidą“, Savivaldybių žinios, 2011.

<http://www.lsa.lt/sz/index.php?lang=lt&id=2&mag_id=292&art_id=990> [žiūrėta 2012-05-27]

⁷⁹ Dalia Zibolienė, „Žurnalistų profesinės šventės proga – apie kaimynų pasiekimus“, Gimtasis Rokiškis, 2012.

<<http://www.grokiskis.lt/temos/dienos-tema/2012/05/04/zurnalistu-profesines-sventes-proga---apie-kaimynu-pasiekimus->> [žiūrėta 2012-05-27]

nuoširdumas ir palankumas vietos bendruomenei⁸⁰ rodo, jog šis meras buvo vertinamas kaip rajono lyderis.

Rokiškio rajonas [LSDP, LSDP, LSDP].

Rokiškio rajone merų kaita buvo pakankamai dažna ir jie nepasižymėjo lyderių savybėmis. Pavyzdžiui, pirmasis tiriamojo laikotarpio miesto vadovas E. Vilimas turėjo tik porą iš nagrinėjamų savybių. Mero valdymo metu buvo pastebima, jog savivaldybės įsiskolinimo biudžetas mažėjo (efektyvumas), o savivaldybės lėšos buvo paskirstytos proporcingai, daugiausiai lėšų skiriant švietimui ir socialinei apsaugai (rūpestingumas).⁸¹ Viešojoje erdvėje jokių nusiskundimų dėl mero nesąžiningumo nebuvo, tačiau to nepakanka norint E. Vilimą laikyti sąžiningu politiniu veikėju. Po 2007 metų rinkimų (vėl laimėjo LSDP) E. Vilimas atsisakė mandato, o jo vietą užėmė kitas LSDP narys Rimantas Velykis. Jis poste išbuvo neilgai — dėl pakitusios koalicijos 2008 metais R. Velykiui buvo pareikštas nepasitikėjimas ir jis buvo nuverstas nuo mero posto⁸². Dėl šios priežasties R. Velykis nespėjo pasižymėti nė vienu nagrinėjamu lyderio bruožu. Vėliau savivaldybės kadenciją pabaigti buvo išrinktas TS narys Almantas Blažys, kuris buvo vertinamas labiau palankiai nei prieš tai buvę vadovai. Vienas jo metu pradėtų ryžtingų ir inovatyvių projektų, teigiamai įvertintas ir bendruomenės — modernus sporto kompleksas, kuris galėtų tapti dideliu traukos centru⁸³. Taip pat merą buvo galima vertinti kaip paprastą ir supratingą žmogų, kadangi jis ne tik vadovavo miestui, tačiau ir pats tvarkė savo ūkį⁸⁴. Vis dėlto to neužtenka A. Blažį laikyti tikru lyderiu – jo vadovavimas nebuvo pakankamai

⁸⁰ Pasvalio vspb.lt, „Būti fiziškai aktyviais Pasvalio savivaldybės gyventojus kvietė Asteriksas ir Obeliksas“, pasvalio vspb.lt, 2011. <<http://www.pasvalio vspb.lt/naujienos/111-renginys>> [žiūrėta 2012-05-27]

⁸¹ Panevėžio apskrities, Rokiškio savivaldybės ataskaita, 2005. <http://www.e-library.lt/resursai/DB/Regionai/Ataskaitos/Panevezio_apskr/Rokiskis2005ataskaita.pdf> [žiūrėta 2012-05-27]

⁸² lrytas.lt, „Konservatoriai verčia Rokiškio rajono merą“, lrytas.lt, 2008. <<http://www.lrytas.lt/-12265592891225918550-konservatoriai-ver%C4%8Dia-roki%C5%A1kio-rajono-mer%C4%85.htm>> [žiūrėta 2012-05-27]

⁸³ Aldona Minkevičienė, „Sporto arena: popieriniai planai virsta tikrove“, Gimtasis Rokiškis, 2010. <<http://www.grokiskis.lt/temos/dienos-tema/2010/07/16/sporto-arena-popieriniai-planai-virsta-tikrove>> [žiūrėta 2012-05-27]

⁸⁴ Aldona Minkevičienė, „Iš mero krėslo – į kombaino kėdę“, Gimtasis Rokiškis, 2009. <<http://www.grokiskis.lt/temos/dienos-tema/2009/08/13/is-mero-kreslo---i-kombaino-kede/2>> [žiūrėta 2012-05-27]

aprašomas ar giriamas, o 2011 savivaldos rinkimuose 5 taškų persvara mero kėdę užėmė jo partietis Vidmantas Kanopa.

Alytaus miestas [LSDP, LSDP, LSDP].

Alytaus mieste, nepaisant vieno silpno mero (Česlovas Daugėla; 2007-2010), lyderio aspektas reikšmingas, kadangi prieš tai valdęs V. Kirkiliauskas (2000-2003, 2003-2007) buvo stiprus meras-lyderis. Jis pasižymėjo iniciatyvumu ir ryžtu naujiems projektams bei rūpesčiu miesto gyventojams ir jų problemoms. Ypatingą dėmesį jis skyrė jaunajai kartai: jam vadovaujant buvo pasirašyta sutartis su VPU (dabar LEU) (įpareigojo universitetą Alytuje įsteigti savo skyrių⁸⁵), kelios mokyklos buvo aprūpintos modernia lenta („smart board“). 2007 metais Alytaus miesto mero veikla buvo įvertinta Aplinkos ministerijos skirtu „Auksine krivūle“ apdovanojimu „už didžiausią savivaldybės indėlį įgyvendinant aplinkos apsaugos reikalavimus“⁸⁶(kompetencija, efektyvumas). Nors partija buvo perrinkta, tačiau V. Kirkiliausko neperrinko nauja savivaldybės taryba— 2007 metais į mero postą buvo išrinktas kitas LSDP atstovas Česlovas Daugėla. Jo valdymo laikotarpis vertinamas nepalankiai.⁸⁷ Šiam merui ne kartą buvo pateiktas nepasitikėjimas, kol galiausiai 2010 metų spalį jis buvo nušalintas nuo pareigų (po to iki 2011 metų savivaldybių rinkimų laikinai vadovauti miestui buvo paskirtas F. Džiautas, kuris per tą laiką nespėjo pasižymėti⁸⁸). Taigi, nors Č. Daugėla nebuvo lyderis, tačiau V. Kirkiliausko valdymo laikotarpis sukūrė precedentą rinkėjams balsuoti už tą pačią partiją nepaisant vieno silpnesnio jos atstovo.

Ukmergės rajonas [VNDPS, LVLS, LVLS].

Ukmergė negali pasigirti turinti stiprų vietos lyderį. Po to, kai iš mero posto pasitraukė ankstesnė VNDPS narė J. Akstinavičienė, į mero postą paskirtas jos partietis A. Kopūstas. Šio politiko valdymo prieštarumą geriausiai iliustruoja „E energijos“ ir Ukmergės savivaldybės ginčas, kuomet savivaldybė be aiškios motyvacijos nutraukė šilumos paslaugų tiekimo sutartį⁸⁹.

⁸⁵<http://www.delfi.lt/news/daily/education/alytuje-pirmasis-aukstosios-universitetines-mokyklos-skyrius.d?id=6112087#ixzz1vop2NQzC>

⁸⁶<http://www.balsas.lt/naujiena/18398/alytus-auksines-krivules-laureatas/rubrika:naujienos-lietuva-regionai-dzukija>

⁸⁷<http://www.alytausnaujienos.lt/alytausnaujienos/paskutinionumeriostraipsniai/?nid=3702>

⁸⁸<http://alytiskis.balsas.lt/alytaus-naujienos/naujienos/atleistas-is-pareigu-alytaus-meras-f.-dziautas/>

⁸⁹ Loreta Ežerskytė, „Turtą turime valdyti patys“, Gimtoji žemė, 2010.

<http://www.gzeme.lt/index.php?exp=&s_id=1&n_id=4987&lang=lt> [žiūrėta 2012-05-27].

Nors tarybos veiksmai ir buvo legitimuoti vietos gyventojų palaikymu, šalies premjeras Ukmergės valdžios veiksmus įvardino kaip neatsakingus ir net ekonomiškai žalingus mūsų šaliai (nekompetentingas, neefektyvus)⁹⁰. Be to, meras nebuvo rūpestingas: pagal 2011 metais atliktą tyrimą paaiškėjo, jog ištekliai tarp miesto ir kaimo nebuvo tolygiai paskirstyti, trūko socialinių paslaugų plėtros⁹¹. Taigi remiantis mūsų lyderio aspektais galima teigti, jog A. Kopūstas nebuvo stiprus vietos lyderis.

Šiaulių miestas [LSDP, LSDP, LSDP].

2003-2011 m laikotarpiu Šiauliai stipraus lyderio neturėjo, 2003-2007 metų kadencijai į mero postą buvo išrinktas LSDP narys Vytautas Juškus, tačiau jam trūko lyderio savybių. Dažniausiai meras buvo aprašomas neutraliai: jokių skandalų, tačiau ir jokių pagyrų ar ryškių apdovanojimų. Galima būtų tik paminėti gana ryžtingą iniciatyvą atgaivinti miesto centre esančio Talšos ežero teršalus ir Šiaulius paversti „akademinių irklavimo centru Lietuvoje“⁹², tačiau šio projekto meras išplėtoti negalėjo, kadangi 2007-2011 kadencijai į mero postą buvo išrinktas LiCs narys Genadijus Mikšys. Šio politiko veikla vertinama nevienareikšmiškai: nors 2009 gruodį miestiečių inicijuotuose „kūgelių“ rinkimuose —šiauliečiai savo merą įvertino kaip mažiausiai miestui 2009 metais nuveikusį valdžios atstovą (dėl valdymo neefektyvumo ir nerūpestingumo — dėmesio trūkumo esminėms miesto problemoms⁹³, tačiau 2011 metais šis meras savo kolegų buvo įvertintas garbingą trečiąją vietą 2011 „Veido“ nominacijoje⁹⁴. Vis dėlto šiam aukštam apdovanojimui prieštarauja audito atliktas tyrimas — valdymo laikotarpiu meras praskolino 84%

⁹⁰ ukzinios.lt, „Ukmergiškiai neturi likti savivaldybės neatsakingumo įkaitais“, ukzinios.lt, 2010.

<<http://ukzinios.lt/archyvas-mainmenu-40/1012-ukmergikiai-neturi-likti-savivaldybs-neatsakingumo-kaitais.html>> [žiūrėta 2012-05-27]

⁹¹ Genovaitė Kazilienė, „Atliktos rajono studijos“, gimtoji žemė, 2011.

<http://www.gzeme.lt/index.php?exp=&s_id=1&n_id=5577&lang=lt> [žiūrėta 2012-05-27].

⁹² Feliksas Žemulis, „Retas eksperimentas – atgaivinti ežerą“, bernardinai.lt, 2007.

<<http://www.bernardinai.lt/archyvas/straipsnis/57368>> [žiūrėta 2012-05-27]

⁹³ Lina Jurevičiūtė, „Metų kūgeliu“ tapo miesto meras Genadijus Mikšys“, snaujienos.lt, 2009.

<http://www.snaujienos.lt/index.php?option=com_content&view=article&id=581&Itemid=101> [žiūrėta 2012-05-27]

⁹⁴ Veidas.lt, „Geriausias Lietuvos savivaldybių meras – Ignalinos vadovas“, veidas.lt, 2011.

<<http://www.veidas.lt/geriausias-lietuvos-savivaldybiu-meras-ignalinos-rajono-vadovas>> [žiūrėta 2012-05-27]

miesto biudžeto⁹⁵. Šio politiko valdymo neefektyvumas lėmė naujo mero perrinkimą 2011 metais (buvo išrinktas LSDP narys Justinas Sartkauskas).

Molėtų rajonas [LKD, LKD, TS-LKD].

Nors ne visi TS-LKD atstovai ėję mero pareigas Molėtų rajono savivaldybėje turėjo mūsų apibrėžtas savybes, ši partija jau trečią syk laimėjo daugumą savivaldos rinkimuose. 1997-2008 metais mero pareigas ėjusio TS-LKD nario Valentino Stundžio valdymo laikotarpis buvo efektyvus. Meras pasižymėjo kompetencija, rūpestingumu ką įrodo jo vykdomos politikos tęstinumas ir žmonių pasitikėjimas, todėl nieko keisto, jog per ilgą vadovavimo laikotarpį įgijęs žmonių palankumą 2008 11 07 V. Stundžia buvo išrinktas į Seimą⁹⁶. Vis dėlto po jo į mero postą paskirtam tos pačios partijos atstovui Algimantui Žiukui lyderio savybių priskirti negalime — jis neatsiskleidė kaip ryškus lyderis ir greitai savo noru pasitraukė iš mero posto⁹⁷. Tuomet mero kadenciją pabaigti vienbalsiai išrinktas TS-LKD narys Stasys Žvynys, kuris per trumpą laiką parodė savo sąžiningumą, kompetenciją ir ryžtą, todėl buvo perrinktas ir 2011-2015 kadencijai.

Neperrinktos savivaldybės

Biržų rajonas [VNDPS, LSDP, LVLS].

Dvi kadencijas iš eilės mero pareigas Biržų rajone užėmęs LSDP partijos atstovas nepasižymėjo esminėmis lyderio savybėmis. R. Ramonas vadovavo Biržų savivaldybei 2003-2007, tačiau jo perrinkimas 2007-2011 metais sukėlė žmonių nepasitenkinimą. Tąkart prie Biržų savivaldybės susirinkę mitinguotojai kaltino valdžią vykdomosios politikos neefektyvumu, t.y. opiausių problemų ignoravimu. Be to, meras buvo vadinamas nerūpestingu, nesąžiningu vadovu, žmonės skundėsi, kad nėra atsižvelgiama į jų poreikius švietimo bei sveikatos apsaugos srityse⁹⁸.

⁹⁵ I. Peldė, „Šiauliai nuvaryti į bankrotą“, siauliuose.lt, 2011. < <http://siauliuose.lt/siauliu-naujienos/miesto-naujienos/aktualijos/2647-siauliai-nuvaryti-i-bankrota-> >

[žiūrėta 2012-05-27]

⁹⁶ Lrytas, „Naujasis Molėtų rajono meras A. Žiukas“, lrytas.lt, 2008. <<http://www.lrytas.lt/12264951661225386358-naujasis-mol%C4%97t%C5%B3-rajono-meras-a-%C5%BEiukas.htm>> [žiūrėta 2012-05-27]

⁹⁷ Moletiskis.lt, „Išrinktas naujas Molėtų rajono meras“, moletiskis.lt. 2010.

<http://moletiskis.balsas.lt/naujienos/naujienos/_moletu-rajonas-turi-nauja-mera/> [žiūrėta 2012-05-27]

⁹⁸ Rasa Penelienė, „Mitingas Biržuose: nuoskaudos, viltys ir mėnulio pilnatis“, Šiaurės Rytai, 2007.

<<http://www.siaure.lt/article/view/292/?SearchText=ramonas>> [žiūrėta 2012-05-27]

2007- 2011 meras savo poste išliko, tačiau 2011 metais jo vietą pakeitė kur kas geriau gyventojų vertinama TS narė Irutė Varžienė, 2010 metais bendruomenės apdovanota „metų politikės“ titulu.

Palanga [TS/LK, LiCS, TS-LKD].

Palangos savivaldybė per tris paskutiniąsias savivaldybės tarybos kadencijas neturėjo stipraus lyderio. 2001-2005 metais valdęs Pranas Žeimys buvo ryžtingas: iš pradžių jo pasiūlyta iniciatyva rekonstruoti Basanavičiaus gatvę buvo įvertinta neigiamai, tačiau pabaigus darbus žmonės liko patenkinti rezultatu⁹⁹. Vis dėlto šiam vadovui trūko kompetencijos ir valdymo efektyvumo, dėl ko jis buvo atstatydyntas. Buvusio mero pareigas 2005 m užėmė LiCS narys Remigijus Alvydas Kirstukas, tačiau labai greitai ir jis buvo nušalintas nuo mero pareigų. Po jo mero pareigas perėmė LiCS narys Vytautas Stalmokas, turėjęs kur kas ryškesnių lyderio bruožų. Jo valdymas pasižymėjo rūpesčiu, ryžtingumu bei inovatyvumu — naujasis meras įgyvendino daug projektų bei vystė mintis apie jų plėtrą. Be to, jis siekė tobulėti ir didinti politikos efektyvumą — apibrėžė vykdytos politikos trūkumus ir nurodė aiškius tikslus ir priemones kaip jų pasiekti¹⁰⁰. Vis dėlto abejotinas jo sąžiningumo faktorius: 2010 metais Vyriausioji Tarnybinės etikos komisija jį apkaltino viešųjų ir privačių interesų supainiojimu. Taigi V. Stalmoko asmeninės savybės nebuvo pakankamos jo perrinkimui 2011 metais — naujuoju rajono vadovu tapo TS-LKD narys Šarūnas Vaitkus¹⁰¹.

Klaipėda [LLS, LiCS, LRLS].

Ryškios LiCS nario savybės lėmė, kad 2003-2007 metų savivaldybės taryboje daugumą užimant LLS, meru vis tiek buvo išrinktas LiCS atstovas Rimantas Taraškevičius. Mūsų išskirtomis lyderio savybėmis pasižymintis politikas turėjo įtakos savo partijos pergalei 2007-2011 metų rinkimuose. Šį vadovą galima vadinti stipriu vietos lyderiu — jo politikos efektyvumą

⁹⁹ Gediminas Stanišauskas, „Vasaros sostinėje amžiaus statyba patenkinti ne visi“, *kauno.diena.lt*, 2003.
<<http://kauno.diena.lt/dienrastis/kita/vasaros-sostineje-amziaus-statyba-patenkinti-ne-visi-14395#axzz1vu2T7Vlc>>
>

[žiūrėta 2012-05-27]

¹⁰⁰ Ligita Sinušienė, „Mero V. Stalmoko ataskaita: „Savo vizija siekiau užkrėsti visą komandą“, *Vakarinė Palanga*, 2011. <http://www.vakarinepalanga.lt/lt/laikrastis/dienos_tema/?id=688> [žiūrėta 2012-05-27]

¹⁰¹ „V. P.“, „Naujasis Palangos meras vietos konservatorių lyderis Š. Vaitkus“, *Vakarinė Palanga*, 2011.
<http://www.vakarinepalanga.lt/lt/laikrastis/dienos_tema/?id=705> [žiūrėta 2012-05-27]

įrodo visų savivaldybių merų įvertinimas („Veido“ nominacija) — geriausias 2010 metų meras¹⁰². Šį įvertinimą politikas gavo už iniciatyvumą, politikos efektyvumą ir kompetenciją (įžvalgumą tvarkant uostamiestį, gebėjimą sklandžiai spręsti net sunkiausius reikalus)¹⁰³. Be to, nepaisant ankstesnio kaltinimo, viešųjų ir privačių interesų supainiojimu, meras buvo apdovanotas ir „Vakarų ekspreso“ organizuojamų rinkimų „Garbės klaipėdiečio“ nominacija, kuria miestelio gyventojai įvertino uostamiesčio vadovo dešimties metų darbą¹⁰⁴. Taigi galima teigti, jog R. Taraškevičius pasižymėjo ryškiomis lyderio savybėmis, o 2011 metais meru jis netapo, nes nusprendė pabaigti tokio pobūdžio karjerą. Jo vietą užėmė kita charizmatiška asmenybė — LRLS narys Vytautas Grubliauskas.

Šilalės rajonas [LSDP, LiCS, TiT].

Šilalė negali pasigirti turinti stiprius vietos lyderius. Apie 2003-2007 metais valdžiusį LiCs narį Valdemarą Jasevičių tiek vietos, tiek Lietuvos mastu rašyta labai minimaliai, neišskiriant reikšmingų nuveiktų darbų, tad akivaizdu, jog šis meras neturi mūsų akcentuojamų lyderio bruožų. Nepalyginamai daugiau informacijos pateikiama apie naująjį rajono vadovą Albiną Ežerskį (LSDP), išrinktą 2007-2011 metų kadencijai. Miesto vadovas parodomas kaip aktyviai prie miesto kultūrinės veiklos prisidedantis meras (rūpestingas)¹⁰⁵. Ypač palankiai buvo įvertintas miesto savivaldybės inicijuotas „Bendruomeniškumo parko“ įkūrimas, už kurį rajono vadovybė gavo pagyrimą net iš Respublikos prezidentės D. Grybauskaitės¹⁰⁶. Nors niekur nėra akcentuojama mero (ne)kompetencija ar valdymo (ne)efektyvumas, išryškėja mero nesąžiningumo faktorius. 2010 metais Vyriausioji Tarnybinė etikos komisija konstatavo, jog Šilalės meras supainiojo privačius ir viešus interesus (tarnybiniu automobiliu važinėdavo į

¹⁰² Metodologinėje dalyje

¹⁰³ Klaipeda.diena.lt, „R. Taraškevičius – geriausias meras Lietuvoje, klaipeda.diena.lt, 2010.

<<http://klaipeda.diena.lt/naujienos/miestas/r-taraskevicius-geriausias-meras-lietuvoje-260841#axzz1vuzmsamy>> [žiūrėta 2012-05-27]

¹⁰⁴ Martynas Vainorius, „Be komandos esi niekas“, Vakarų ekspresas, 2011.

<<http://www.ve.lt/naujienos/klaipeda1/metu-klaipedieciai/be-komandos-esi-niekas-654061/>> [žiūrėta 2012-05-27]

¹⁰⁵ Gediminas Zemlickas, „Lietuvišką pasaulį kūręs savyje ir tautoje“, Mokslo Lietuva, 2011.

<<http://moksloplius.lt/mokslo-lietuva/2006-2011/node/3293.html>> [žiūrėta 2012-05-27]

¹⁰⁶ Vita Markelienė, „Atidarytas parkas „Auginkime bendruomeniškumą““, Šilalės žinios, 2011.

<<http://www.siloidas.lt/?p=921>> [žiūrėta 2012-05-27]

partijos susitikimus¹⁰⁷). Taip pat neigiamai vertinamas ir mero atlyginimo klausimas (prie atlyginimo „prisiduria“ papildomas priemokas – taip pat parodomas kaip nesąžiningumas¹⁰⁸). Taigi galime teigti, jog A. Ežerskio rūpestingumas neatsveria jo nesąžiningumo atvejų, todėl vertinant pagal mūsų kriterijus jo negalime vadinti lyderiu. Galbūt dėl to, minimaliu skirtumu 2011 metais meru tapo jau kitos partijos atstovas— Jonas Gudauskas (TS).

Jurbarko rajonas [VNDPS, TS/LK, LICS;LSDP].

Jurbarko rajonas negali pasigirti turėjęs stiprius miesto vadovus. 2003-2007 metais į rajono mero postą buvo išrinktas LVLS narys Aloyzas Zairys, tačiau viešojoje erdvėje daug aprašymų apie jo labai teigiamai/neigiamai vertinamą veiklą nebuvo, o Tauragės apskrities viršininko garbės ženklą už nuopelnus savo apskrčiai A. Zairys gavo tik 2009 metais¹⁰⁹, kai mero postą užėmė jau kitas politikas. 2007 meru buvo išrinktas TiT narys Algirdas Gudaitis, tačiau jau 2008 metais jis buvo išmestas iš posto — sprendimas buvo argumentuojamas mero nesąžiningumo ir neefektyvaus vadovavimo faktoriumi¹¹⁰. Naujojo mero — LiCS nario Ričardo Juškos — vadovavimas taip pat vertinamas prieštarų: meras dalino pažadus, tačiau jų netesėjo (nesąžiningumas¹¹¹, nerūpestingumas¹¹²), o jo politikos neefektyvumą atspindi mero

¹⁰⁷ 15min. Lt, „Palangos meras supainiojo interesus“. 15min.lt, 2010.

<<http://www.15min.lt/naujiena/aktualu/lietuva/palangos-meras-supainiojo-interesus-56-101871>>

[žiūrėta 2012-05-27]

¹⁰⁸ Lukas Jančius, „Dėl akių“ mažinamus valdininkų atlyginimus gelbsti riebus priedai“, Plungės žinios, 2009.

<<http://www.pzinios.lt/Rubrikos/Aktualijos/Del-akiu-mazinamus-valdininku-atlyginimus-gelbsti-riebus-priedai>>

[žiūrėta 2012-05-27]

¹⁰⁹ Jurbako „Šviesa“, „Iškiliausiems apskrities žmonėms – garbės ženklai“, 2009.

<<http://www.jurbakosviesa.lt/Naujienos/Numerio-tema/Iskiliausiems-apskrities-zmonems-garbes-zenklai>>

[žiūrėta 2012-05-27]

¹¹⁰ Jurbako „Šviesa“, „Meras atsiskaitė už pakeistos valdžios nuodėmes“, 2009.

<<http://www.jurbakosviesa.lt/Naujienos/Numerio-tema/Meras-atsiskaitė-uz-pakeistos-valdzios-nuodemes>>

[žiūrėta 2012-05-27]

¹¹¹ Jurbako „Šviesa“, „Meras neišgirdo mitinguotojų reikalavimų“, 2009.

<<http://www.jurbakosviesa.lt/Naujienos/Numerio-tema/Meras-neisgirdo-mitinguotoju-reikalavimu>>

[žiūrėta 2012-05-27]

¹¹² Jurbako „Šviesa“, „Rajono valdžios rūmuose – puota maro metu“, 2009.

<<http://www.jurbakosviesa.lt/Naujienos/Numerio-tema/Rajono-valdzios-rumuose-puota-maro-metu>>

[žiūrėta 2012-05-27]

polinkis išlaidauti¹¹³. Vis dėlto meras buvo perrinktas ir 2011-2015 kadencijai, tačiau daugumos jo partija nelaimėjo.

Mažeikių rajonas [LSDP, TIT/LD, LSDP].

Nors Mažeikių meras Vilhelmas Džiugelis išsilaikė mero poste net dvi kadencijas (2003-2007, 2007-2011), tačiau jo valdymas (ypatingai antros kadencijos metu) buvo pažymėtas nekompetencijos, neefektyvumo ir nesąžiningumo. Visų pirma, rajono meras nesugebėjo tinkamai tvarkyti Mažeikių finansų – miesto biudžetas vos ne kiekvienais metais buvo skylėtas ir deficitinis¹¹⁴. Be to, meras buvo parodęs savo nekompetenciją, kai niekam nepranešęs nusprendė vizitą į Lenkiją pakeisti atostogomis Egipte¹¹⁵. V. Džiugelis taip pat buvo kaltinamas dėl neveiklumo ir pažadų neįgyvendinimo: dėl jo vykdomos politikos buvo rengiami vietiniai mitingai¹¹⁶, o tarybos nariai priekaištaudavo V. Džiugeliui, kad girdi iš jo per „daug verkšlenimo ir per mažai konkretumo“¹¹⁷. Galiausiai, daugiausiai kritikos V. Džiugelis sulaukė už savo nesąžiningumą. Ryškiausiai tai pasireiškė viešųjų ir privačiųjų interesų konfliktais: V. Džiugelis priėmė verslininkų asociacijos dovanotą kelionę į Londoną¹¹⁸, buvo įtariamas padėjęs savo sūnui plėtoti statybų verslą Šventojoje bei įdarbinęs savo žmoną „Mažeikių autobusų parke“¹¹⁹. Visa tai leidžia teigti, kad V. Džiugelis tikrai nebuvo savivaldybės lyderis, todėl nenuostabu, kad jo partija 2011 metų rinkimuose nebuvo perrinkta.

Joniškio rajonas [LDP, LSDP, LRLS].

Joniškio rajonas nepasižymėjo ryškiais lyderiais. 2003 metais į mero postą išrinktas Edmundas Grigaliūnas neturėjo mūsų išskirtų lyderio bruožų. Taryba merą kaltino

¹¹³ Jurbako „Šviesa“, „Vienas langelis – auskinis savivaldybės projektas“, 2009.

<<http://www.jurbarkosviesa.lt/Naujienos/Aktualijos/Vienas-langelis-auksinis-savivaldybes-projektas>>

[žiūrėta 2012-05-27]

¹¹⁴ Birutė Rudokienė, „Valdžia prakalbo apie Savivaldybės bankrotą“. Santarvė.lt <<http://mail.santarve.lt/article/view/13331>> Žiūrėta [2012-05-31]

¹¹⁵ Birutė Rudokienė, „Meras atostogavo ne ten, kur reikia?“ Santarvė.lt <<http://mail.santarve.lt/article/view/9153>> Žiūrėta [2012-05-31]

¹¹⁶ Vytautas Malūkas, „Mažeikiškiai protestavo prieš valdžią ir kainas“. Santarvė.lt <<http://mail.santarve.lt/article/view/11906>> Žiūrėta [2012-05-31]

¹¹⁷ Birutė Rudokienė, „Politikai abejoja: versti valdžią ar dar palikti“. Santarvė.lt <<http://mail.santarve.lt/article/view/12233>> Žiūrėta [2012-05-31]

¹¹⁸ Birutė Rudokienė, „Meras supainiojo viešuosius ir privačius interesus“. Santarvė.lt <<http://mail.santarve.lt/article/view/12159>> Žiūrėta [2012-05-31]

¹¹⁹ Birutė Rudokienė, „Politikai abejoja: versti valdžią ar dar palikti“. Santarvė.lt <<http://mail.santarve.lt/article/view/12233>> Žiūrėta [2012-05-31]

nekompetencija, polinkiu į autoritarinių metodų taikymą, todėl E. Grigaliūnas buvo pašalintas iš mero pareigų. Be to, šio politikio įtakos partijos perrinkimui tirti apskritai negalime — savanaudiškais tikslais politikas ne kartą perėjo iš vienos partijos į kitą (nesąžiningas)¹²⁰. Buvusio mero pareigas perėmė LSDP narys A. Lindžius, tačiau ir jo vadovavimas vertinamas prieštaringai: mero politika buvo neefektyvi, rinkėjams buvo daug žadama, tačiau „metų metus“ valdžia nesiėmė reikiamų priemonių problemoms spręsti¹²¹. Dėl buvusio mero nekompetencijos 2007 metais į mero postą paskirtas LDDP lyderis Romualdas Gadeikis, kurio veikla buvo vertinama žymiai palankiau nei prieš tai buvusių jo kolegų. Jis buvo įvertintas kaip ryžtingas, rūpestingas ir kompetentingas politikas, gebantis į miestą pritraukti reikšmingų investicijų¹²². Be to, politikas skyrė pakankamai daug dėmesio jaunajai kartai, taip parodydamas savo rūpestingumą¹²³. Vis dėlto meras pareiškė nenorą dalyvauti 2011-2015 metų savivaldybės tarybos rinkimuose ir vietos LSDP teigimu, dėl šio politikio pasitraukimo, partija neteko 200 balsų¹²⁴. 2011 metais tarybos daugumą gavo LRLS, o naujuoju miesto meru buvo išrinktas šios partijos atstovas Gediminas Čepulis.

Jonavos rajonas [VNDPS, LVLS, LSDP].

Pagal viešojoje erdvėje esančius komentarus galima teigti, jog dvi kadencijas iš eilės (2003-2007 ir 2007-2011 metais) mero pareigas ėjęs LVLS narys Bronislovas Liutkus yra vietos lyderis. Šis meras pasižymi kaip rūpestingas, kompetentingas ir ryžtingas vadovas. Vadovas stengiasi, kad būtų patenkinti esminiai bendruomenės narių poreikiai¹²⁵: dėl išskirtinio Jonavos

¹²⁰ Jūratė Sobutienė, „Rinkimų koziriai“, Šiauliai plius, 2011.

<<http://savaitrastis.siauliaiplius.lt/article/view/6197/?SearchText=grigali%FBnas>> [žiūrėta 2012-05-27]

¹²¹ Reda Šližienė, „Žagarė nesulaukia vandentiekio ir kanalizacijos“, lrt.lt, 2007.

<<http://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/zagare-nesulaukia-vandentiekio-ir-kanalizacijos.d?id=12519020>>

[žiūrėta 2012-05-27]

¹²² Erika Čivickaitė, „Europarlamentarė susitiko su rajono vadovu“, etaplius.lt, 2011.

<<http://www.etaplius.lt/Joniskio-naujienos/2011-metai-kovo/Europarlamentare-susitiko-su-rajono-vadovu>> [

žiūrėta 2012-05-27]

¹²³ Erika Čivickaitė, „Joniškio savivaldybė ir Šiaulių kolegija pasirašė bendradarbiavimo sutartį“, etaplius.lt, 2011.

<<http://www.etaplius.lt/Joniskio-naujienos/2011-metai-vasario/Joniskio-savivaldybe-ir-Siauliu-kolegija-pasirase-bendradarbiavimo-sutarti>> [žiūrėta 2012-05-27]

¹²⁴ Erika Čivickaitė, „Joniškio socialdemokratų politinę areną paliko R. Gadeikis“, lsdp.lt, 2011.

<<http://www.lsdp.lt/lt/naujienos/2080-joniskio-socialdemokratu-politine-arena-paliko-r-gadeikis.html>>

[žiūrėta 2012-05-27]

¹²⁵ Jurgita Činkienė, „Rukloje ruošiamasi steigti vaikų globos namų padalinį“, jonavietis.balsas.lt, 2008.

<<http://jonavietis.balsas.lt/naujienos/krasto-naujienos/983/>> [žiūrėta 2012-05-27]

krašto gyventojų polinkio į sportą¹²⁶, net per ekonominę krizę savivaldybė rado ir investavo pinigų naujo sporto komplekso įrengimui. Mero pastangas ir teigiamus rezultatus įvertina ir kiti politikai (pvz.: politikai, atvykstantys, tarkime, į minėtojo sporto centro atidarymą. Nepaisant gero B. Liutkaus valdymo vertinimo 2011 metais vykusiuose savivaldos tarybos rinkimuose LVLS gavo 4 mandatus, o daugumą laimėjo LSDP (6 mandatai) — meru buvo išrinktas jų narys Mindaugas Sinkevičius.

Plungės rajonas [LLS, TS/LK, LiCS].

2004-2007 metų laikotarpiu valdęs LiCS narys A. Pečiulis turi mūsų apibrėžtus lyderio bruožus. Dėl įsiklausymo į vietos bendruomenės poreikius¹²⁷ bei dėl nuoseklios politikos vystymo A. Pečiulis apibūdintas kaip rūpestingas, kompetentingas ir efektyvią politiką vykdomas vadovas¹²⁸. Vis dėlto 2007 metais į mero postą buvo išrinkta kitos partijos atstovė — TS narė Elvira Valerija Lapukienė. Šios politikės valdymas vertinamas labai prieštarškai: vietos gyventojai skundėsi, jog vietos valdžia yra „akla ir kurčia“ (nerūpestingumas), nesąžininga (daug žadama, tačiau tinkamų priemonių nesiimama¹²⁹), neefektyvi (ypač dėmesio trūko švietimui, kultūrai, sportui^{130, 131}). Ypač neigiamai vertinamas miesto vadovės spontaniškumas ir neįsiklausymas nei į miesto žmonių, nei į Tarybos narių nuomones¹³² (nekompetencija). Toks

¹²⁶ Marytė Marcinkevičiūtė, „Ir Jonava turės sporto kompleksą“, sportas.info, 2010.

<<http://www.sportas.info/naujienos/3148-ir-jonava-tures-sporto-kompleksa.html>> [žiūrėta 2012-05-27]

¹²⁷ Petras Žilius, „Iš valdžios reikia ne viešumo burbulo, o realaus darbo“, Plungės žinios, 2011.

<<http://www.pzinios.lt/Rubrikos/Pasikalbėkim!/Is-valdzios-reikia-ne-viesumo-burbulo-o-realaus-darbo>> [žiūrėta 2012-05-27]

¹²⁸ Daiva Mažulytė, „LIONS klubas turi naują prezidentą“, Plungės žinios, 2010.

<<http://www.pzinios.lt/Rubrikos/Kultura-paveldas/LIONS-klubas-turi-nauja-prezidenta>> [žiūrėta 2012-05-27]

¹²⁹ Audra Zdramienė, „Plungės TVIC atsidūrė posūnio vietoje“, Plungės žinios, 2009.

<<http://www.pzinios.lt/Rubrikos/Savivaldybeje/Plunges-TVIC-atsidure-posunio-vietoje>> [žiūrėta 2012-05-27]

¹³⁰ Petras Žilius, „Valdantieji iš peties naikino kultūrą, švietimą ir sportą“, Plungės žinios, 2011.

<<http://www.pzinios.lt/Rubrikos/Pasikalbėkim!/Valdantieji-is-peties-naikino-kultura-svietima-ir-sporta>> [žiūrėta 2012-05-27]

¹³¹ Audra Zdramienė, „Rajonas aklas, kurčias ir d...“, Plungės žinios, 2009.

<<http://www.pzinios.lt/Rubrikos/Aktualijos/Rajonas-aklas-kurcias-ir-d>> [žiūrėta 2012-05-27]

¹³² Audra Zdramienė, „Utopinė idėja nutiesti tiltą per Plungės jūrą taps realybe?“, Plungės žinios, 2009.

<<http://www.pzinios.lt/Rubrikos/Aktualijos/Utopine-ideja-nutiesti-tilta-per-Plunges-jura-taps-realybe>> [žiūrėta 2012-05-27]

neigiamas merės valdymo vertinimas galėjo turėti įtakos, jog 2011 metais į mero postą buvo išrinktas TiT/LD narys Albinas Klimas.

Vilniaus miestas [LLS, TiT/LD, Zuoko k].

Dėl dažnos Vilniaus merų kaitos galima teigti, jog Vilniaus savivaldybė nepasižymi stipriais lyderiais. 2003-2007 metų Vilniaus miesto savivaldybės tarybos rinkimuose ne viena partija nelaimėjo daugumos — net 5 partijos iš 6 gavo po mandatus. Meru buvo išrinktas LSDP narys Gediminas Paviržis, tačiau A. Zuokui išreiškus nepasitikėjimą rinkimų rezultatais (A. Zuokas mero rinkimuose naujam vadovui pralaimėjo 3 balsais), G. Paviržis dar tais pačiais metais buvo nuverstas nuo posto. Tuomet mero pareigas tęsė iki tol kadenciją valdęs politikas A. Zuokas. Šis meras vertinamas kaip charizmatiškas, užsispyręs, originalias idėjas (pvz. „Oranžiniai dviračiai“) generuojantis vadovas, tačiau šios savybės neįrodo, jog minėtasis politikas turėjo mūsų išskirtas lyderio savybes. Dažnai spaudoje aprašomas įvairių grupių nepasitenkinimas bei mero nesąžiningumas („Rubicon“ skandalas), kuomet atsistatydinti merą ragino net didžiausi politiniai autoritetai, t.y. tuometinis prezidentas V. Adamkus ir Seimo pirmininkas A. Paulauskas¹³³, rodo, jog A. Zuokas nebuvo vietos lyderis. Taigi nors ir charizmatiškas, tačiau nesąžiningas politikas savo postą 2007 04 16 turėjo užleisti naujam merui TiT nariui Juozui Imbrasui, kuris irgi neturėjo esminių lyderio savybių. Mero nekompetenciją rodo jo utopinės idėjos¹³⁴ bei neefektyvi politika (nebuvo sprendžiamos esminės miesto problemos¹³⁵), nesąžiningumas. Šis politikas greitai buvo pašalintas iš mero posto¹³⁶, o jį pakeitęs TS-LKD narys Vilius Navickas mero poste taip pat užsibuvo neilgai — politikas buvo ne tik nušalintas nuo mero posto, bet ir išmestas iš TS-LKD partijos¹³⁷. Buvusio mero pareigas

¹³³ BNS, „A. Zuoko oponentai laukia jo atsakymo“, delfi.lt, 2006.

<<http://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/article.php?id=8411644#ixzz1vyvDSugJ>> [žiūrėta 2012-05-27]

¹³⁴ BNS ir lrytas.lt, „J. Imbrasas nori metro“, lrytas.lt, 2007. <<http://www.lrytas.lt/-11803569161178839051-j-imbrasas-nori-metro-atnaujinta.htm>> [žiūrėta 2012-05-27]

¹³⁵ ELTA, „J. Imbrasas: po dvejų metų Vilnius taps futbolo sostine, delfi.lt, 2007.

<<http://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/article.php?id=13911479>> [žiūrėta 2012-05-27]

¹³⁶ ELTA ir lrytas.lt, „Po Vilniaus mero J. Imbraso kėde subrendo interpeliacija“, lrytas.lt, 2009. <

<http://www.lrytas.lt/-12339146761233721793-po-vilniaus-mero-j-imbraso-k%C4%97de-subrendo-interpeliacija-video.htm>> [žiūrėta 2012-05-27]

¹³⁷ lrytas.lt, „Vilniaus meras V. Navickas šalinamas iš tėvynės sąjungos“, lrytas.lt, 2010. <<http://www.lrytas.lt/-12863786621284613379-vilniaus-meras-v-navickas-%C5%A1alinamas-i%C5%A1-t%C4%97vyn%C4%97s-s%C4%85jungos.htm>> [žiūrėta 2012-05-27]

pačioje 2010 gruodžio pabaigoje perėmė ir tęsė TS narys Raimundas Alekna. Naujasis meras spaudoje buvo aprašomas kaip doras¹³⁸, ryžtingas, kompetencijos nestokojantis politikas¹³⁹. Per kelis vadovavimo mėnesius šis meras buvo įvertintas ir centrinės valdžios atstovų: ypač pasitikėjimą meru ir viltimi, kad jis bus perrinktas 2011-2015 kadencijai dalinosi premjeras A. Kubilius¹⁴⁰. Vis dėlto R. Alekno asmeninės savybės neturėjo įtakos jo partijos perrinkimui — 2011 metais vykusiuose savivaldybės tarybos rinkimuose tik keliais balsais mero postą laimėjo A. Zuokas.

3.4 Ryškaus lyderio kintamojo rezultatų apibendrinimas

Apibendrinti tyrimo metu surinkti duomenys

Perrinkimai	Įvertis	Neperrinkimai	Įvertis
Panevėžio m.	0	Biržų raj.	0
Druskininkų raj.	1	Palangos m.	0
Marijampolės raj.	1	Klaipėdos m.	1
Birštono raj.	1	Šilalės raj.	0
Pasvalio raj.	1	Jurbarko raj.	0
Rokiškio raj.	0	Mažeikių raj.	0
Alytaus m.	1	Joniško raj.	0
Ukmergės raj.	0	Jonavos raj.	1
Šiaulių m.	0	Plungės raj.	0
Molėtų raj.	1	Vilniaus m.	0

Kiekvienos savivaldybės perrinkimo atvejis yra vis kitoks: vienų savivaldybių lyderiai yra labai ryškūs, jų veikla efektyvi, o pasiekimai aprašomi nacionaliniu mastu (pvz. Druskininkų, Pasvalio merai), o jų partija yra perrenkama metai iš metų, tuo tarpu kiti, nors jų veikla taip pat

¹³⁸ Edvinas Damulis, „12.20 Neproporcingas mero kėdei“, Lietuvos aidas, 2011.

<<http://www.aidas.lt/lt/politika/article/2867-12-20-neproporcingas-mero-kedei>> [žiūrėta 2012-05-27]

¹³⁹ Šarūnas Černiauskas, Vilniaus meras R. Alekna: šilumininkai peržengė visas ribas“, diena.lt: 2011.

<<http://www.diena.lt/naujienos/miestas/vilniaus-meras-r-alekna-silumininkai-perzenge-visas-ribas-334816#axzz1vywa3bgI>> [žiūrėta 2012-05-27]

¹⁴⁰ BNS, „A. Kubilius apie Vilniaus mero rinkimus: jei ne R. Alekna, tai oligarchai“, kauno.diena.lt, 2011.

<<http://kauno.diena.lt/naujienos/lietuva/a-kubilius-apie-vilniaus-mero-rinkimus-jei-ne-r-alekna-tai-oligarchai-346435#axzz1vj1iMRjd>> [žiūrėta 2012-05-27]

palankiai vertinama, nėra perrenkami (pvz.: Alytaus rajono meras V. Kirkliauskas, Plungės meras A. Pečiulis). Buvo ir tokių atvejų, jog mero valdymas buvo pernelyg trumpas rinkėjams jį įvertinti, tad vos išrinktas meras kituose rinkimuose jau neturėjo progos pasireikšti (2011 metais R. Alekna Vilniuje). Taip pat ne kartą pasitaikė atvejų, jog rinkimų palaikymo sulaukė, t.y. daugumą savivaldybėje laimėjo viena partija, tačiau meru išrinktas buvo kitos partijos atstovas (pvz: 2011 metais Biržų rajone daugumą laimėjo LVLS, tačiau mere buvo išrinkta TS narė I. Varžienė, taip pat 2011 metais daugumą Plungės rajone laimėjo LiCs, tačiau meru buvo išrinktas TiT/LD narys A. Klimas) . Tokie nukrypimai verčia teigti, kad lyderio vaidmuo yra svarbus, tačiau toli gražu nepakankamas veiksnys partijų perrinkimui savivaldybių rinkimuose.

4. Kintamojo „Savivaldybės taryboje tarnaujantys partijos atstovai, įsivėlę į rimtus skandalus ” tyrimas

4.1 Teorinis kintamojo pagrindimas

Ieškant lyderiaujančių partijų perrenkamumo savivaldybių tarybose priežasčių, būtina atsižvelgti į vietos lygmens skandalų poveikį vietinio elektorato mąstysenai. Kadencijos metu susikompromitavę politikai gali priversti rinkėjus iš naujo įvertinti savo rinkimines preferencijas. Nepaisant to, kad skandalus įprasta laikyti objektyviai nepageidaujama politikų praktikos dalimi, partijos atstovų įsivėlimas į skandalus nebūtinai reiškia, kad partija nebebus perrinkta. Dėl šios priežasties, skandalų reikšmė negali būti traktuojama paprastai ir reikalauja išsamesnio tyrimo.

Pasak L. R. Rennó Jr., vieninteliai tikri politinių prasižengimų vertintojai yra patys rinkėjai, sprendžiantys, kuriuos savo atstovų tarnybinius prasižengimus toleruoti, o kuriuos atlyginti mažesniu palaikymu rinkimuose¹⁴¹. Jų įsitikinimus formuoja išankstiniai nusistatymai ir iš pašalinių šaltinių (paprastai – žiniasklaidos) gauta informacija, į kurią atsižvelgdamas rinkėjas galimai transformuoja savo rinkimines preferencijas. Verta pastebėti, kad L. R. Rennó Jr.

¹⁴¹ L. R. Rennó Jr., “*Rewarding the Corrupt? Reelection and Scandal Involvement in the Brazilian 2006 Legislative Elections*”, Colombia Internacional, 2008, 100.

teigimu¹⁴², net jei politikui pareikšti kaltinimai ilgainiui yra atmetami, sukeltas viešumas paprastai turi neigiamų padarinių partijos įvaizdžiui. Taigi, nepaisant teisinių pasekmių, skandalo rimtumas gali pakeisti išankstines rinkėjų nuostatas ir lemti mažesnę palaikymą sekančiuose savivaldybių rinkimuose.

4.2 Kintamojo tyrimo metodologija

Tirdami savivaldybių skandalus, atsižvelgėme minėtą L. R. Rennó Jr. koncepciją. Analizuodami tai, taip pat naudojome ir D. M. Shae skandalų tyrimo metodologiją¹⁴³, kuri yra paremta prielaida, kad susikompromitavusio politiko šansus būti perrinktam lemia ne jo vaidmenį skandale aprašančių žiniasklaidos šaltinių kiekis, o kokybė – tai yra, kuo stipriau politikas kritikuojamas, tuo negailestingiau jį ima vertinti rinkėjai.

Šiuo kriterijumi rėmėmės ir vertindami skandalų svarbą Lietuvos savivaldybėse. Atkreipėme dėmesį į tai, kad rinkėjai labiau atsižvelgia į tuos skandalus, kurie labiau susiję su konkrečiu politiku, o ne su bendrais savivaldybės tarybos prasižengimais (priešingu atveju rinkėjai nežinotų, kurią partiją turėtų “bausti” rinkimuose). Taip pat itin svarbu buvo tai, ar skandalai buvo vienkartiniai, ar jie turėjo ir ilgalaikių pasekmių (pavyzdžiui vyriausios etikos komisijos svarstymas arba teismo procesas), kadangi tokiu atveju rinkėjai daug geriau įsimena susikompromitavusį politiką ir jo partiją. Galiausiai, atsižvelgėme ir į tai, kuriuo metu skandalas vyko – kuo arčiau rinkimų buvo užfiksuotas prasižengimas, tuo didesnė tikimybė, kad rinkėjai jį prisimins ir atitinkamai keis savo pasirinkimą balsuodami. Visi šie kokybiniai skandalų veiksniai tyrime padėjo nustatyti, kurie skandalai buvo rimti, t.y. turėjo įtakos Lietuvos savivaldybių partijų perrinkimui.

¹⁴² Ten pat, 100.

¹⁴³ Ten pat, 51.

4.3 Kintamojo tyrimas

Ryškesni skandalai savivaldybės, kuriose 2007-2011 metų kadencijoje lyderiavusios partijos buvo perrinktos:

Panevėžio miesto savivaldybė

Tarybos narys, verslininkas Dainius Ožalas buvo skolingas¹⁴⁴ nemažas pinigų sumas ne tik savo asmeninio verslo partneriams, bet ir Panevėžio darbo biržai.

Tiesioginių nuostolių dėl to nepatyrę rinkėjai D. Ožalą veikiau traukė per dantį, nei konkrečiai piktinosi jo negebėjimu valdyti savo finansų. Nors tai galėtų būti laikoma politiko kompetencijos trūkumo išdava, tikimybė, kad šis nedidelis skandalas stipriai pakeitė rinkėjų preferencijas, nėra didelė.

Druskininkų rajono savivaldybė

Druskininkų savivaldybėje buvo įvykę tik pora ne itin didelės reikšmės skandalo. Druskininkų meras Ričardas Malinauskas buvo papuolęs į VTEK akiratį, kai su žmona išvyko į Meksiką darbo reikalais ir pratęsė¹⁴⁵ viešnagę atostogomis, taip sutaupydamas pinigų kelionės bilietams.

Kitas prasižengimas buvo užfiksuotas, kai Druskininkų tarybos narė I. Šinkonienė Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo buvo apkaltinta viešų ir privačių interesų derinimo konfliktu, kai priėmė sprendimą dėl bendrovės UAB “Stamitos turto valdymas”, kurioje. I. Šinkonienė dirbo projektu vadove.¹⁴⁶ Tai buvo vienintelis ilgalaikis skandalas, tačiau jo ir R. Malinausko prasižengimo tikrai nepakako, kad rinkėjai pakeistų požiūrį į valdančią LSDP partiją.

¹⁴⁴ <http://verslas.delfi.lt/business/panevezio-politikas-springsta-verslu.d?id=39929567> [žiūrėta 2012-05-28]

¹⁴⁵ <http://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/atostogomis-pratese-komandiruote-merai-sutaupe-savu-pinigu.d?id=38867887> [žiūrėta 2012-05-28]

¹⁴⁶ Druskonis, “Teismas atmetė Tarybos narės skundą” Druskonis, 2011. <<http://www.druskonis.lt/beta/pdf/Dr941-visas.pdf>> Žiūrėta [2012-05-28]

Marijampolės rajono savivaldybė

Lyderiaujančios socialdemokratų partijos atstovai susilaukė įtarimų¹⁴⁷, kadangi jų nuolatinė sėkmė, siekiant vadovaujančių postų Marijampolės švietimo įstaigose, galėjo būti neatsitiktinė, o paremta partiškumu.

Iki tapdamas tarybos nariu, Kęstutis Kubertavičius buvo bendrovei „Litesko“ išnuomos savivaldybės šilumos ūkio direktorius, tačiau išrinktas į savivaldybės tarybą nenorėjo prarasti šiltos ir pelningos vietos, todėl, siekdamas apeiti įstatymą, padarė save naujai paskirto direktoriaus pavaduotoju¹⁴⁸.

Savivaldybės meras Vidmantas Brazys gynė¹⁴⁹ naujos, prabangios posėdžių salės įrengimo būtinybę, už kurios įrengimą lėšų ir taip stokojanti Marijampolės savivaldybė liko skolinga per ketvirtį milijono litų.

Tariamai partijos narių demonstruotas partinis nepotizmas, nors ir peiktinas, neigiamos rinkėjų reakcijos sukelti neturėjo, kadangi partijos narių vadovaujamų švietimo įstaigų veiklos kokybė skūstasi nebuvo. Kita vertus, teisinės K. Kubertavičiaus gudrybės ir V. Brazio polinkis į ginčytino būtinumo išlaidas turėjo realią galimybę suerzinti vietos rinkėjus.

Birštono rajono savivaldybė

Birštono rajono savivaldybė pasižymėjo vienu itin plačiai nuaidėjusiu skandalu – rajono merė, savivaldybėje daugumą turinčios Lietuvos socialdemokratų partijos atstovė Nijolė Dirginčienė buvo apkaltinta piktnaudžiavimu tarnybine padėtimi siekiant asmeninės naudos.¹⁵⁰ Teigta, jog savivaldybei įsigijus baldų, jie nukeliavo į Lietuvos socialdemokratų partijos būstinę.¹⁵¹ Merė buvo nušalinta nuo pareigų. Anot J. Oleko „Įvykis neigiamai paveikė ir Birštono merės, ir Socialdemokratų partijos reputaciją. Šis skandalas susilaukė ne tik rajoninės, bet ir platesnio masto spaudos dėmesio. Vadinasi, galime jį vertinti kaip pakankamai rimtą, kuriantį itin neigiamą savivaldybės valdančios partijos narės įvaizdį, turintį politinių pasekmių.

¹⁴⁷ <http://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/marijampoles-socdemai-uzvaldo-mokyklas.d?id=12494887> [žiūrėta 2012-05-28]

¹⁴⁸ <http://musumarijampole.lt/?p=1643> [žiūrėta 2012-05-28]

¹⁴⁹ <http://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/marijampoles-savivaldybes-skolos-prabangai-netrukdo.d?id=19834142> [žiūrėta 2012-05-28]

¹⁵⁰ <http://www.15min.lt/naujiena/aktualu/lietuva/nusalinta-birstono-mere-n-dirginciene-buvo-grazinta-i-eitas-pareigas-56-110727> [Žiūrėta 2012 - 05 – 30].

¹⁵¹ Ten pat.

Pasvalio rajono savivaldybė

Vilniuje gyvenantis, Pasvalyje dirbantis tarybos narys Vismantas Matulas susilaukė kitų tarybos narių priekaištų dėl privalomų posėdžių praleidinėjimo¹⁵².

Neetiška V. Matulo tarnybinė veikla greičiau sukėlė abejones jo paties, kaip rinkėjų atstovo, tinkamumu pareigoms, nei užtraukė rinkėjų pyktį pačiai partijai.

Rokiškio rajono savivaldybė

Subyrėjus valdančiajai koalicijai, savivaldybės meras Rimantas Velykis susilaukė nepasitikėjimo pareiškimo¹⁵³. Tikrosios interpeliacijos priežastys nėra aiškios, tačiau tai galėjo būti ir politiškai motyvuotas veiksmas.

Rinkėjų požiūriu tai pakeisti neturėjo, kadangi savivaldybės gyventojai greičiausiai palaikė abi konflikte dalyvavusias puses.

Alytaus miesto savivaldybė

LSDP išlaikė savo pozicijas Alytaus savivaldybėje nepaisant ją drebinusių skandalų. Tiesa, iki 2007 metų savivaldybių rinkimų Alytuje rimtų prasižengimų nebuvo, tačiau viskas pasikeitė kitoje 2007-2011 metų kadencijoje. Miesto meras Č. Daugėla buvo apkaltintas korupcija ir nusikaltimo organizavimu, jam pradėtas ikiteisminis tyrimas¹⁵⁴. Šioje situacijoje LSDP reputaciją padėjo pagerinti tai, kad meras buvo greitai pašalintas iš partijos¹⁵⁵, o konkurentės TS-LKD atstovai taip pat buvo paveikti šio bei kitų atgarsio susilaukusių skandalų¹⁵⁶. Greičiausiai tai ir greitas LSDP atsiribojimas nuo įtariamųjų padėjo sumažinti

¹⁵² <http://www.balsas.lt/naujiena/144209/seimuno-sunui-darbas-kertasi-su-politika/rubrika:naujienos-lietuva-regionai-aukstaitija> [žiūrėta 2012-05-28]

¹⁵³ <http://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/pareikstas-nepasitikėjimas-rokiskio-meru.d?id=19249972> [žiūrėta 2012-05-28]

¹⁵⁴ Delfi, „Alytaus meras Č.Daugėla lieka už grotų“. Alytaus naujienos, 2010. <<http://www.alytausnaujienos.lt/alytausnaujienos/paskutinionumeriostraipsniai/?nid6051>> Žiūrėta [2012-05-31]

¹⁵⁵ BNS, „

Atleistas korupcija įtariamas Alytaus meras Č.Daugėla“. Alytaus naujienos, 2010.

<<http://www.alytausnaujienos.lt/alytausnaujienos/paskutinionumeriostraipsniai/?nid=6072>> Žiūrėta [2012-05-31]

¹⁵⁶ Alma Mosteikaitė, „

Alytaus miesto valdžios dosnumą sutramdė teismas“. Alytaus naujienos, 2010

<<http://www.alytausnaujienos.lt/alytausnaujienos/paskutinionumeriostraipsniai/?nid=6191>> Žiūrėta [2012-05-31]

skandalo svorį, tačiau nepaisant to, jis vis tiek išliko svarbus. Dėl šio prasižengimo rimtumo, skandalo veiksnys nepaaiškina, kodėl ši partija savivaldybių rinkimuose buvo vėl perrinkta.

Ukmergės rajono savivaldybė

Ryškiausia skandalų grandinė šioje savivaldybėje buvo susijusi su šilumos ūkio problemomis. Pasipiktinusi didelėmis šilumos kainomis, Ukmergės savivaldybė vienašališkai nutraukė sutartį su privačia „Miesto energija“ įmone ir perėmė šilumos ūkį į savo rankas. Nuo to laiko prasidėjo nesibaigiančios problemos: Valstybinė kainų ir energetikos kontrolės komisija ir apeliacinis teismas paskelbė, kad Ukmergės savivaldybė pasielgė neteisėtai ir turi grąžinti šilumos ūkio valdymą privatininkams.¹⁵⁷ Vis dėl to, ta pati VKEKK vėliau panaikino įmonės „Miesto energija“ licenziją, o Vilniaus apygardos teismas išteisino Ukmergės rajono savivaldybę¹⁵⁸. Visa tai, kad ir kaip bebūtų paradoksalu, teigiamai paveikė visuomenės požiūrį į LVLS – ji parodė ryžtą imtis aktyvių veiksmų ir taip smarkiai sumažino lyg tol buvusią šildymo kainą¹⁵⁹. Žinoma, buvo ir neigiamų skandalų: galima paminėti nelegalias verslininkų statybas Ukmergės senamiestyje¹⁶⁰ ar savivaldybės vienašališką sprendimą nepasirašyti sutarties su bendrove, kuri būtų vežusi šiukšles trečdaliu pigiau¹⁶¹. Vis dėlto tai negalėjo nusverti teigiamo šilumos ūkio istorijos poveikio. Šiuo požiūriu skandalo nebuvo – tai buvo tik didelis privatininkų pasipriešinimas prieš savivaldybę, o iš savivaldybės pusės - gyventojų interesų gynimas mažinant šilumos kainas.

Šiaulių miesto savivaldybė

Šiaulių mieste vyko skandalų, tačiau tik maža jų dalis buvo susijusi su perrinkta LSDP partija. Ryškiausi to pavyzdžiai: Vyriausioji tarnybinė etikos komisija nusprendė, kad miesto

¹⁵⁷ Delfi.lt, „Ukmergėje - mūšis be pabaigos“ Delfi.lt, 2010 <<http://verslas.delfi.lt/archive/article.php?id=34978187>> Žiūrėta [2012-05-31]

¹⁵⁸ Delfi.lt, „Teismas panaikino VKEKK nutarimą dėl šilumos tiekimo ukmergiškiams“ Delfi.lt, 2011. <<http://verslas.delfi.lt/archive/article.php?id=42981919#ixzz1wR59941J>> Žiūrėta [2012-05-31]

¹⁵⁹ Saulius Tvirbutas, Šilumos kaina – kilpa ant kaklo. Valstiečių laikraštis, 2011. <<http://verslas.delfi.lt/archive/article.php?id=41265461>> Žiūrėta [2012-05-31]

¹⁶⁰ Zina Paškevičienė, „Verslininkai niokoja Ukmergės senamiestį“. LRT.lt, 2007 <<http://verslas.delfi.lt/archive/article.php?id=12577836>> Žiūrėta [2012-05-31]

¹⁶¹ Delfi.lt, „Nuo konkurentų saugo ir valdininkų skydas“. Delfi.lt, 2010. <<http://verslas.delfi.lt/archive/article.php?id=28231051>> Žiūrėta [2012-05-31]

meras (LiCS) Genadijus Miškys sumaišė viešuosius ir privačius interesus¹⁶² dėl jam artimų asmenų turtinių siekių palaikymo. Kitas tos pačios partijos atstovas Kazmieras Šavinis taip pat supainiojo interesus, tik šį kartą perduodamas Šiaulių banko akcijas¹⁶³. Tiesa, mieste buvo ir skandalų, kurie kenkė LSDP reputacijai: savivaldybei nusprendus taupyti, miestas buvo užverstas sniego „kalnais“¹⁶⁴, o rudenį vienašališkai pradėtas šildymo sezonas nepaisant gyventojų reikalavimų jį atidėti.¹⁶⁵ Vis dėlto, šių poros skandalų negalima laikyti pakankamai rimtais faktoriais keičiant rinkėjų preferencijas dėl LSDP.

Molėtų rajono savivaldybė

Statybų kompanijos „Molesta“ generalinis direktorius, savivaldybės tarybos narys Stasys Žvinys pateko į žiniasklaidos akiratį kaip nesąžiningas verslininkas¹⁶⁶, kai jo kompanijos apsiimtas statyti namas sudegė, o žala turto savininkei nebuvo atlyginta, tačiau valstybės tarnautojo pareigose jis neprasižengė.

Savivaldybė meru išrinktas Algimantas Žiukas buvo kaltinamas apgaulingu apskaitos tvarkymu, dokumentų klastojimu ir sukčiavimu, o jo sutuoktinė, dirbusi įmonėje darbų vadove – dokumentų klastojimu¹⁶⁷. Kaltinamieji, vykdydami kelis melioracijos projektus, finansuojamus Europos Sąjungos paramos lėšomis, apgaule įgijo beveik 900 tūkst. litų. Po pareikštų įtarimų, A. Žiukas sustabdė savo narystę partijoje.

¹⁶² Lrt.lt, „Šiaulių meras supainiojo interesus“. Delfi.lt, 2010. <<http://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/siauliu-meras-supainiojo-interesus.d?id=37193655#ixzz1wRB36thG>> Žiūrėta [2012-05-31]

¹⁶³ BNS, „VTEK: priimant sprendimus dėl Šiaulių banko akcijų dalyvavęs tarybos narys supainiojo interesus“. Delfi.lt, 2011. <<http://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/vtek-priimant-sprendimus-del-siauliu-banko-akciju-dalyvaves-tarybos-narys-supainiojo-interesus.d?id=42903445#ixzz1wRC2dS1N>> Žiūrėta [2012-05-31]

¹⁶⁴ Šiaulių apskrities televizija, „Taupę sniego išvežimui Šiauliai jau pasidavė“. Delfi.lt, 2011. <<http://verslas.delfi.lt/archive/article.php?id=40492805#ixzz1wRB9qA8A>> Žiūrėta [2012-05-31]

¹⁶⁵ Šiaulių apskrities televizija, „Šiauliuose tęsiasi konfliktas dėl šildymo“. Delfi.lt, 2010. <<http://verslas.delfi.lt/archive/article.php?id=37529539#ixzz1wRAtWSXy>> [2012-05-31]

¹⁶⁶ Vakarožinio.lt, „Pinigus surijo nenugalimos jėgos“, respublika.lt: 2008.

<http://www.respublika.lt/lt/naujienos/lietuva/verslas/pinigus_surijo_nenugalimos_jegos_foto> [žiūrėta 2012-05-28]

¹⁶⁷ Delfi.lt, „Molėtų meras ir jo žmona įtariamai apgaule įgiję kone 900 tūkst. Lt“, delfi.lt: 2010. <<http://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/moletu-meras-ir-jo-zmona-itariami-apgaule-igije-kone-900-tukst-lt.d?id=37938015>> [žiūrėta 2012-05-28]

Abejotina S. Žvynio verslo etika galėjo priversti dalį rinkėjų palaikyti nukentėjusiosios pusę ir iš naujo įvertinti pasitikėjimą politiku. A. Žiuko skandalas buvo žinomas visoje Lietuvoje ir, be abejo, sukėlė žmonių pasipiktinimą, ir nors susikompromitavęs meras pasitraukė iš partijos, jo veiksmai galėjo negrįžtamai sumažinti partijos palaikymą.

Ryškesni skandalai savivaldybės, kuriose 2007-2011 metų kadencijoje lyderiaavusios partijos nebuvo perrinktos:

Biržų rajono savivaldybė

Savivaldybės meras Regimantas Ramonas skandalais nepagarsėjo, tačiau nemėgo kalbėti apie savo asmeninį turtą. Nors oficialus tyrimas nebuvo atliktas, neaiškiomis aplinkybėmis praturtėję politiko šeimos nariai¹⁶⁸ galėjo iššaukti rinkėjų nepasitikėjimą.

Danutė Martinkienė buvo siejama su savarankiškai kandidatavusiu partijos bendranariu, milijonieriumi Valdemaru Valkiūnu¹⁶⁹. Pastarąjį pašalinus iš partijos dėl partijos interesų nepaisymo, D. Martinkienė taip pat prarado partijos narės statusą. Šie skandalai tikėtinai reikšmingai formavo neigiamą rinkėjų vertinimą.

Palangos miesto savivaldybė

LICS neišlaikė savo pozicijų ir 2011 rinkimus pralaimėjo. Bene svarbiausi kaltinimai, galėję ženkliai pakenkti partijai buvo išties rimti ir plačiai nušviesti. Štai tarybos narys ir buvęs savivaldybės meras Remigijus Alvydas Kirstukas buvo įsivėlęs į skandalą,¹⁷⁰ kai proteguodamas kitai savivaldybės tarybos narei S. Kulikauskienei priklausančią įmonę, kurioje dirbo jo žmona, sumaišė viešuosius ir privačius interesus ir to nedeklaravo. Šių interesų sumaišymas ne tik buvo svarstytas VTEK komisijoje, tačiau taip pat plačiai nušviestas žiniasklaidos.

¹⁶⁸ <http://www.siaure.lt/article/articlearchiveview/244/2007/03/30> [žiūrėti 2012-05-28]

¹⁶⁹ <http://www.lrytas.lt/-12229815391221254345-socdem%C5%B3-atskal%C5%ABnas-i%C5%A1t%C4%97k%C5%A1tas-u%C5%BE-borto.htm> [žiūrėta 2012-05-28]

¹⁷⁰ <http://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/palangos-valdininkai-supainiojo-viesuosius-ir-privacius-interesus.d?id=22081127> [žiūrėta 2012-05-28]

Interesų painiojimu pagarsėjo¹⁷¹ ir savivaldybės meras Vytautas Stalmokas, dalyvaudamas bendrovės „Snoras“, Klaipėdos filialo reikalų svarstymuose, nors pats šiame banke turėjo akcijų. Tiesa, šiam skandalui nebuvo skirtas ganėtinai didelis dėmesys, tačiau kaip tik tuo metu siautėjo krizė, todėl ekonominiai klausimai kėlė ypatingą susidomėjimą, kas galimai paveikė rinkėjų preferencijas.

Dar vienas prasižengimas buvo užfiksuotas, kai Klaipėdos apygardos prokurorai¹⁷² apkaltino vicemerą Rimantą Garolį, dėl palankių sąlygų sudarymo neteisėtoms statyboms. Nors vėliau politikas buvo išteisintas¹⁷³ (nebuvo rastas jo suklastoto dokumento originalas), tačiau tai vis tiek turėjo neigiamos įtakos partijos įvaizdžiui.

Konfliktai, į kuriuos įsipainiojo LICS nariai, ženkliai paveikė rinkėjų preferencijas ne tik dėl pačių skandalų išviešinimo, tačiau dar ir dėl to, jog ekonominio sunkmečio laikotarpiu piliečiai ypatingai jautriai reagavo į finansinio pobūdžio prasižengimus.

Klaipėdos miesto savivaldybė

Nors LiCS pozicijos 2007-2011 kadencijos pradžioje buvo pakankamai stiprios, tačiau įvykę skandalai negiamai paveikė partijos įvaizdį. Vienas iš minėtų pavyzdžių yra Klaipėdos mero Rimanto Taraškevičiaus sukeltas viešųjų ir privačių interesų konfliktas, kai jis dalyvavo bendrovės „Klaipėdos monolitas“ veiklos klausimams spręsti vykusiuose posėdžiuose¹⁷⁴; nors politikas tuo metu buvo pagrindinis įmonės akcininkas (tarybos narių jis apie tai neinformavo).

Kitas rimtas ir ilgalaikių pasekmių turėjęs skandalas buvo, kai tarybos nariai Vidmantas Plečkaitis ir Judita Simonavičiūtė susikompromitavo¹⁷⁵, nes savivaldybės kontrolierė aptiko pažeidimų jų tarnybinėje veikloje – V. Plečkaitis ir J. Simonavičiūtė „vokeliais“ savinosi išmokas, skirtas padengti jų tarnybines kanceliarijos ir transporto išlaidas.

¹⁷¹ <http://www.15min.lt/naujiena/aktualu/lietuva/palangos-meras-supainiojo-interesus-56-101871> [žiūrėti 2012-05-28]

¹⁷² <http://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/palangos-vicemero-byla-perduota-teismui.d?id=17138546> [žiūrėti 2012-05-28]

¹⁷³ <http://klaipeda.diena.lt/naujienos/miestas/teismas-palangos-vicemerar-garolis-nekaltas-264961#axzz1w4IdY37P> [žiūrėti 2012-05-28]

¹⁷⁴ <http://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/article.php?id=17168858> [žiūrėti 2012-05-28]

¹⁷⁵ <http://klaipeda.diena.lt/dienrastis/miestas/kontrolierei-kerstas-del-vokeliu-252439#axzz1w5RFvLpj> [žiūrėti 2012-05-28]

Rimti prasižengimai: R. Taraškevičiaus sukeltas viešųjų ir privačių interesų konfliktas ir tarybos narių sukčiavimo skandalas turėjo sumažinti rinkėjų pasitikėjimą partijos vykdoma veikla ir sumažinti LiCS galimybes būti perrinktai.

Šilalės rajono savivaldybė

Bene didžiausią įtaką šiame regione turėjo ypač plačiai nušviestas tarybos nario Valdemaro Jasevičiaus poelgis, kuomet savivaldybės narys liūdnai pagarsėjo¹⁷⁶ po to, kai tapo įtariamas pasikėsiniu nužudyti savo artimą draugę, po išpuolio atsidūrusią ligoninėje. Pats V. Jasevičius savo kaltę neigė¹⁷⁷, teigdamas, jog yra viso labo politinių intrigų auka. Vis dėlto, po pareikštų kaltinimų politikas liovėsi¹⁷⁸ rodytis tarybos posėdžiuose, savo nebuvimą teisindamas prasta sveikata. V. Jasevičius, patvirtinus jam mestus kaltinimus, buvo nuteistas¹⁷⁹ kalėti. Pažįstamą moterį neteisėtai savo namuose įkalinęs ir prieš ją smurtavęs politikas privalėjo sukelti visuotinį rinkėjų pasipiktinimą ir ženkliai sumažinti partijos autoriteto pripažinimą. Būtent šis susikompromitavusio savivaldybės nario ir plačiai nušviesto skandalo mišinys privertė rinkėjus radikaliai pakeisti savo požiūrį.

Jurbarko rajono savivaldybė

Šioje savivaldybėje 2007-2011 metais ryškių skandalų nebuvo, tačiau verta paminėti Egidijaus Giedraičio veiksmus, sukėlusius visuomenės nepasitenkinimą. 2009 metais TS narys vicemerui E. Giedraitis buvo ne tik vicemeru, tačiau ir DNSB (daugiabučių namų savininkų bendrijų) pirmininku. Šis politikas sulaukė priekaištų dėl savo veiksmų neatskaitomumo: politikas nenurodė kiek lėšų, kokioms bendrijoms skyrė — nebuvo pranešta nei žodžiu, nei raštu. Gyventojai piktinosi tokia veikla ir kaltino politiką diskriminacija, tačiau jis ir toliau kategoriškai atsisakė teigti bet kokią reikalaujamą informaciją¹⁸⁰. Toks politiko elgesys tikrai galėjo sukelti žmonių nepasitikėjimą TS partija.

¹⁷⁶ <http://www.balsas.lt/naujiena/209533/silales-politikui-itarimai-grasinimu-nuzudyti-video/rubrika:naujienos-lietuva-politika> [žiūrėta 2012-05-28]

¹⁷⁷ <http://zebra.15min.lt/lt/naujienos/kriminalai/v-jasevicius-kaltas-tik-pries-seima-visa-kita-melas-121417.html> [žiūrėta 2012-05-28]

¹⁷⁸ <http://www.balsas.lt/naujiena/249819/teisesaugos-akiratyje-buves-silales-rajono-meras-video/rubrika:naujienos-lietuva-kriminalai> [žiūrėta 2012-05-28]

¹⁷⁹ <http://www.delfi.lt/news/daily/crime/article.php?id=31906181> [žiūrėta 2012-05-28]

¹⁸⁰ Jolita Pileckienė, „Savivaldybės įsteigtas fondas diskriminuoja gyventojus“, jurbarkosviesa.lt: 2009. <<http://www.jurbarkosviesa.lt/Naujienos/Numerio-tema/Savivaldybes-isteigtas-fondas-diskriminuoja-gyventojus>> [žiūrėta 2012-05-31]

Mažeikių rajono savivaldybė

Nors 2007-2011 savivaldybės tarybos rinkimuose daugumą laimėjo TiT, tačiau meru buvo išrinktas V. Džiugelis (Tėvynės sąjunga). Kaip jau buvo minėta, (savivaldybių lyderių dalis) šis meras pasižymėjo pasižymėjo dažnais viešų ir privačių interesų pažeidimais, tačiau tai negalėjo turėti neigiamos įtakos TiT partijos įvaizdžiui, kadangi V. Džiugelis priklausė kitai partijai.

Nepaisant to, TiT partijos nariai buvo papuolę į kelis rimtus skandalus. 2011 metų pradžioje, prieš pat savivaldybės rinkimus, buvo paskelbta informacija, jog apie Tarybos narių posėdžių lankomumą: nedrausmingiausiai buvo įvardinti būtent TiT partijos nariai: Kęstutis Bartkevičius, Jonas Žičkus, Saulius Šiurys¹⁸¹. Be to, šios partijos narių drausme susidomėjo ir Vyriausioji tarnybinės etikos komisija — paaiškėjo, jog Kęstutis Bartkevičius ir Virginija Eidmintienė nusižengė viešųjų ir privačių interesų derinimo valstybės tarnyboje įstatymo nuostatoms¹⁸².

Pagal minėtų skandalų sklaidą, pobūdį ir jų išviešinimo laiką (prieš pat rinkimus), galima teigti, jog šie prasižengimai galėjo turėti lemiamos įtakos TiT perrinkimui.

Joniškio rajono savivaldybė

Savivaldybės merui Romaldui Gadeikiui buvo pareikšti įtarimai¹⁸³ dėl sąskaitų klastojimo, kai savivaldybėje organizuotas šokių ir muzikos festivalis neįvyko, o jam skirti 4 tūkst. litų dingo dėl nežinomų priežasčių. Renginio organizatorių pateiktoje ataskaitoje buvo nurodyta, kad festivalis vis dėlto įvyko, o po išlaidų sąskaitose esančią mero pavarde buvo padėti svetimi parašai. Nepaisant to, pinigų plovimu apkaltintas politikas teisinosi, jog pinigai buvo išleisti teisėtai.

Akivaizdžią kaltę neigęs R. Gadeikis smarkiai pakenkė savo partijos įvaizdžiui ir greičiausiai dėl to 2011 metų rinkimais LSDP nebuvo perrinkta.

¹⁸¹ Santarvė.lt „Taryboje — kėdžių tuštėjimo metas“, ¹⁸¹ Santarvė.lt : 2007.

<<http://www.santarve.lt/aktualijos/taryboje-%E2%80%93-kedziu-tustejimo-metas/>> [žiūrėta 2012-05-31]

¹⁸² Santarvė.lt, „Etikos sargai smogė Tarybos opozicijai“, Santarvė.lt: 2007. <

<http://www.santarve.lt/aktualijos/etikos-sargai-smoge-tarybos-opozicijai/>> [žiūrėta 2012-05-31]

¹⁸³ http://www.alfa.lt/straipsnis/10257379/?Sudeges.Jievaro.tiltas=2009-01-31_13-41 [žiūrėta 2012-05-28]

Jonavos rajono savivaldybė

Pakankamai informacijos skandalų vertinimui Jonavos rajono savivaldybės taryboje rasti nepavyko.

Plungės rajono savivaldybė

Nors savivaldybės merė Elvyra Valerija Lapukienė nebuvo įsivėlusį į jokių rimtus skandalus, yra duomenų¹⁸⁴, verčiančių abejoti jos, kaip merės, kompetencija: kilus klausimams, kodėl Plungės parko rekonstrukcijos darbus atlikusi bendrovė, už beveik 0,5 mln. litų turėjusi išvežti darbo metu susikaupusį dumblą, to neatliko, E. V. Lapukienė prisipažino į problemos smulkmenas nesigilinsi.

Tiesiogiai kasdienį savivaldybės rinkėjų gyvenimą apsunkinusi problema ir E. V. Lapukienės parodytas negebėjimas su ja susitvarkyti, turėjo sumažinti rinkėjų pasitikėjimą partija.

Vilniaus miesto savivaldybė

Vilniaus miesto savivaldybėje tiriamuoju laiku neišvengta skandalingų įvykių. Štai bendrapartiečiai, partijos Tvarka ir teisingumas atstovai, G. Kazakas ir A. Butkevičius apkaltinti kyšininkavimu.¹⁸⁵ Teigiama, jog šie savivaldybės tarybos nariai bandė papirkti kitą savivaldybės tarybos narį V. Urbonavičių.¹⁸⁶ G. Kazakas siekęs palankaus sprendimo vienai „Rubicon Group“ įmonei, o A. Butkevičius kaltinamas papirkinėjimu balsuojant dėl tarybos nario O. Gluchovo kandidatūros į sutarties su „Vilniaus pramogų parku“ vykdymo priežiūros komisijos pirmininko postą.¹⁸⁷ Galima teigti, jog šis plačiosios auditorijos dėmesio sulaukęs skandalas reikšmingas neigiamam tiek minėtų politikų, tiek jų atstovaujamos partijos įvaizdžiui.

4.4 Skandalø kintamojo tyrimo rezultatø apibendrinimas

¹⁸⁴ Respublika. Lt, <http://www.respublika.lt/lt/naujienos/lietuva/nusikaltimai_ir_nelaimes/byla_del_parke_dingusio_puses_milijono> [žiūrėta 2012-05-28]

¹⁸⁵ 15 min.lt, „Korupcijos Vilniaus savivaldybėje abėcėlė: kyšių reikalai tvarkomi degalinėse, butuose, gatvėse, kavinėse“, <<http://www.15min.lt/naujiena/aktualu/korupcijos-vilniaus-savivaldybeje-abecele-kysiu-reikalai-tvarkomi-degalinese-butuose-gatvese-kavinese-atnaujinta-16.32-val-55-32621>> [Žiūrėta 2012 – 05 – 31].

¹⁸⁶ Ten pat.

¹⁸⁷ Ten pat.

Apibendrinti tyrimo metu surinkti duomenys.

Perrinkimai	Įvertis	Neperrinkimai	Įvertis
Panevėžio m.	0	Biržų raj.	1
Druskininkų raj.	0	Palangos raj.	1
Marijampolės raj.	1	Klaipėdos m.	1
Birštono raj.	1	Šilalės raj.	1
Pasvalio raj.	0	Jurbarko raj.	1
Rokiškio raj.	0	Mažeikių raj.	1
Alytaus m.	1	Joniško raj.	1
Ukmergės raj.	0	Jonavos raj.	0
Šiaulių m.	0	Plungės raj.	1
Molėtų raj.	1	Vilniaus m.	1

Nors didžiojoje daugumoje savivaldybių skandalai turėjo įtakos perrinkimui, tačiau buvo ir nukrypimų, kurių šis veiksnys nepaaiškina. Marijampolės, Birštono, Molėtų, Alytaus ir Jonavos atvejai greičiausiai buvo nulemti kitų tyrime nagrinėjamų veiksnių. Nepaisant to, pakankamai akivaizdu yra tai, kad nors skandalai nebūtinai sutrukdo partijai būti vėl išrinktai savivaldybėje, kur susiklosčiusios pastovios balsavimo tradicijos, tačiau ten, kur partijų kaita yra dažna, šis faktorius yra vienas iš svarbiausių.

5. Kintamojo „savivaldybės bendruomeniškumas“ tyrimas

5.1 Teorinis kintamojo pagrindimas

Pasikartojančias balsavimo tendencijas gali lemti ir priklausymas nedidelei, glaudžiais ryšiais susijusiai bendruomenei.¹⁸⁸ Tokiu atveju individualus pasirinkimas yra paveikiamas didesnės grupės žmonių preferencijų. Principu „iš lūpų į lūpas“ asmenys perima aplinkinių pasirinkimus ir, veikiant kolektyviniam spaudimui, balsuoja už daugumos proteguojamą kandidatą.¹⁸⁹ Taip pakankamai lengvai gali susidaryti tradicijomis grįstas balsavimas, kurio

¹⁸⁸R. J. Johnston, „Local Effects in Voting at a Local Election”. *Annals of the Association of American Geographers*, 64 (3), 1974, 419-420.

¹⁸⁹Ten pat, 420.

tendencingumą dažnai stiprina ir ta aplinkybė, jog kandidatai ir partijos dažniausiai būna gerai pažįstami vietinės bendruomenės.¹⁹⁰ Dėl šios priežasties partijos tampa labiau atskaitingos piliečiams ir vykdo nuosaikesnę politiką jų atžvilgiu. Viso to rezultate, rinkėjai, vedami visuomeninio solidarumo, tradicijų ir pasitikėjimo kandidatais, dažnai balsuoja už tą pačią partiją, kas gali lemti nuolatinį jos perrinkimą.

5.2 Kintamojo tyrimo metodologija

Norint įvertinti savivaldybių bendruomeniškumą, pirmiausia reikia atsižvelgti teorinius šios sąvokos aspektus. Pagrindinis bendruomeniškumo komponentas yra bendruomenė. Jos samprata yra dvilypė: vienu atveju bendruomenė yra vertinama kaip tam tikroje teritorijoje gyvenančių žmonių grupė, kitu – akcentuojami tarpusavio ryšiai.¹⁹¹ Mūsų atveju yra svarbios abi sąvokos: tiek bendruomenės priklausymas savivaldybei, tiek jos vidaus veikėjų sąveikos.

Bendruomeniškumo sąvoką apibrėžti yra kiek sunkiau. Šiuo atveju remiamasi David W. McMillan ir Davis M. Chavis koncepcija. Anot jų, bendruomeniškumas yra priklausymo grupei jausmas, kai individas kitus bendruomenės narius laiko vienodai svarbiais ir tiki, kad asmeniniai siekiai gali būti įgyvendinti bendromis grupės pastangomis.¹⁹² Pagrindiniai bendruomeniškumo požymiai yra narystė, įtaka, integracija ir poreikių patenkinimas bei bendras emocinis ryšys.¹⁹³ Atsižvelgdami į tai, siekėme kiekybiškai įvertinti savivaldybių bendruomeniškumą kiekvienoje iš šių kategorijų ir remiantis gautais rezultatais, skaičiavome vieną bendruomeniškumo indeksą, kurį vėliau pavertėme dichotominiu kintamuoju.

Pirmiausiai, narystės komponentas. Remiantis teorija, šis aspektas parodo, kad darbas bendruomenės labui proporcingai didina individo tapatinimąsi su ja. Kuo didesnis įnašas į grupės gerovę, tuo didesnę vertę ir prasmę įgauna buvimas bendruomenės nariu.¹⁹⁴ Remdamiesi šia logika narystės požymio egzistavimą savivaldybėse tyrėme naudodami Lietuvos juridinių asmenų – labdaros ir paramos teikėjų pasiskirstymą savivaldybėse.¹⁹⁵ Skiriama parama atitiktų

¹⁹⁰Ten pat, 421.

¹⁹¹Georjeanna Wilson-Doenges, "An Exploration of Sense of Community and Fear of Crime in Gated Communities". *Environment and Behavior*, 32, 2000, 598.

¹⁹²David W. McMillan and David M. Chavis, "Sense of Community: A Definition and Theory". *Journal of Community Psychology*, 14, 1986, 8-9.

¹⁹³Ten pat, 9.

¹⁹⁴Ten pat, 9.

¹⁹⁵Lietuvos statistikos departamentas, *Lietuvos juridiniai asmenys - labdaros ir paramos teikėjai. Požymiai: administracinė teritorija. 2010.*

individų įnašus į bendruomenės gerovę ir tuo pačiu - tapatinimąsi su ja. Padalinę savivaldybės paramos įverčius iš gyventojų skaičiaus, gavome vienam žmogui tenkančią paramos sumą, kuri atitinka narystės komponento įvertį.

Kitas bendruomeniškumo aspektas yra integracija ir poreikių patenkinimas. Daroma prielaida, kad bendruomenė yra savaime susireguliuojantis organizmas.¹⁹⁶ Horizontalūs ryšiai tarp bendruomenės narių turi neapčiuopiamą prievartinį pobūdį, t.y. iš esmės narystė reiškia prievolę elgtis pagal iš anksto nustatytas normas.¹⁹⁷ Visuomenės integraciją gerai atspindi nusikaltimų skaičius. Anot Shaw ir McKay, bendruomenės dezorganizacija lemia didesnę nusikaltimų skaičių, kadangi nesant tvirtų elgesio rėmų, individai dažniau nukrypsta nuo įprasto elgesio ir pradeda pažeidinėti įstatymus.¹⁹⁸ Dėl šios priežasties bendruomenės integraciją ir poreikių patenkinimą tyrime naudodami užregistruotos nusikalstamos veiklos savivaldybėse duomenis.¹⁹⁹ Santykis tarp savivaldybės gyventojų ir nusikaltimų skaičiaus turėtų atspindėti savivaldybės bendruomenės integracijos ir poreikių patenkinimo laipsnį.

Trečiasis bendruomeniškumo komponentas yra įtaka. Teigiama, kad, individas jausis bendruomenės dalimi, jei galės aktyviai keisti ar kitaip įtakoti jos veiklą.²⁰⁰ Vienas iš tokių pavyzdžių yra bendruomenės ribose susikuriančios savanoriškos organizacijos. Jos funkcionuoja kaip tarpininkai tarp valstybių ir individų²⁰¹, todėl pastarieji, dalyvaudami NVO veikloje, didina savo įtaką priimdami ne tik vietinio, tačiau ir platesnio masto politinius sprendimus. Dėl kolektyvinių organizacijų veiksmų valdžia tampa atskaitingesnė bendruomenei, o tai didina bendrą galios, artumo jausmą, didesnę pasitenkinimą naryste²⁰². Taigi, daugėjant minėtų organizacijų skaičiui, didėja ir bendruomenės individų veiklos bei įtakos skleidimo galimybės, kurios lemia didesnę visuminę naudą ir, galų gale, skatina bendruomeniškumo pojūtį. Atsižvelgdami į tai, įtakos aspektą tyrime pasitelkę NVO skaičių savivaldybėse. Gyventojų skaičiaus ir organizacijų santykis atspindi tiek įtakos, tiek bendruomeniškumo lygį.

¹⁹⁶ F. H Giddings, „Social Self-Control“. *Political Science Quarterly*, 24(4), 1909, 569-588.

¹⁹⁷ Tim Hope, „Community Crime Prevention“. *Crime and Justice*, 19, 1995, 24-25.

¹⁹⁸ C. R. Shaw and H. D. McKay, „Juvenile Delinquency and Urban areas“. Chicago: University of Chicago Press, 1969 iš Hope, 25.

¹⁹⁹ Lietuvos statistikos departamentas, *Užregistruotos nusikalstamos veikos. Požymiai: nusikalstamos veikos*. 2010.

²⁰⁰ McMillan and Chavis, 11.

²⁰¹ P. L., Berger and R. J. Neuhaus, „To empower people“. Washington, DC: American Enterprise Institute, , 1977 iš McMillan and Chavis, 12.

²⁰² R. A. Dahl, „Who governs?“. New Heaven, CT: Yale University Press iš McMillan and Chavis, 12.

Paskutinis bendruomeniškumo požymis yra bendras emocinis ryšys. Individai, dalyvaudami bendruomenės veikloje, kuria bendrą istoriją, kuri vienija ir tuo pačiu stiprina tarpusavio emocinius ryšius. Kartu išgyventi renginiai formuoja kolektyvinę atmintį, kuri emociniu pagrindu sieja individus.²⁰³ Dėl šių priežasčių, šį komponentą analizavome naudodami savivaldybėse rengtų sporto varžybų ir sveikatingumo renginių dalyvių skaičiaus statistiką.²⁰⁴ Šių duomenų ir gyventojų santykio skaičius turėtų nurodyti emocinio ryšio laipsnį (kuo daugiau renginių, tuo stipresnis tarpusavio emocinis ryšys) ir tuo pačiu bendruomeniškumo lygmenį.

Atlikę reikiamus skaičiavimus tikrinome, ar gauti duomenys matuoja tą patį kintamąjį, t.y. bendruomeniškumą. Kai kurie gauti įverčiai gali reikšmingai tarpusavyje skirtis (pvz. parama išreikšta litais, o nusikaltimai – gyventojų skaičiumi), todėl yra svarbu patikrinti jų bendramatiškumą. Tam pasitelkėme faktorinę analizę.

Galiausiai, ištyrę bendruomeniškumo požymių bendramatiškumą, kūrėme indeksą. Atskirai sudėję bendruomeniškumo komponentų įverčius kiekvienoje iš savivaldybių, gavome statistinę bendruomeniškumo išraišką.

5.3 Kintamojo tyrimas

Pirminis atliktas žingsnis šiam kintamajam įvertinti – duomenų rinkimas. Būtina pabrėžti, kad daugelį reikiamų duomenų pateikė valstybinis sektorius. Tiriant hipotezę, jog savivaldybių bendruomeniškumas lemia valdančios partijos perrinkimą, buvo remiamasi keturiais kriterijais. Taigi duomenų ieškojome priklausomai nuo bendruomeniškumo aspekto. Naudojome gyventojų skaičių savivaldybėse²⁰⁵, skaičiuojant narystės komponentą, domėjomės Lietuvos juridinių asmenų – labdaros ir paramos teikėjų pasiskirstymu savivaldybėse.²⁰⁶ Tiriant integraciją ieškojome nusikaltimų skaičiaus,²⁰⁷ o bendram emociniam ryšiui išskirti naudojome savivaldybėse rengtų sporto varžybų ir sveikatingumo renginių dalyvių skaičiaus statistiką.²⁰⁸ Tuo tarpu bene įdomiausią, įtakos komponentą įvertinome naudodami NVO skaičių

²⁰³McMillan and Chavis, 13.

²⁰⁴ Lietuvos statistikos departamentas, *Sporto varžybų ir sveikatingumo renginių dalyviai metų pabaigoje. Požymiai: administracinė teritorija ir metai*. 2010.

²⁰⁵ <http://www.socialiniszemelapis.lt/index.php?1440537623> [Žiūrėta 2012 05 28]

²⁰⁶ Lietuvos statistikos departamentas, *Lietuvos juridiniai asmenys - labdaros ir paramos teikėjai. Požymiai: administracinė teritorija*. 2010.

²⁰⁷ Lietuvos statistikos departamentas, *Užregistruotos nusikalstamos veikos . Požymiai: nusikalstamos veikos*. 2010.

²⁰⁸ Lietuvos statistikos departamentas, *Sporto varžybų ir sveikatingumo renginių dalyviai metų pabaigoje. Požymiai: administracinė teritorija ir metai*. 2010.

savivaldybėse, kurį gavome iš kiekvienos savivaldybės atskirai, nes viešai skelbiama informacija neatitinka realybės arba jos apskritai nėra. Taigi, pagrindiniai duomenų šaltiniai šiam kintamajam ištirti: Lietuvos statistikos departamentas, bei tiesiogiai gauta informacija iš kiekvienos savivaldybės.

Svarbu pabrėžti, kad minėtus duomenis stengėmės surinkti visose savivaldybėse, kad galėtume tiksliau dichotomizuoti šį kintamąjį. Vis dėlto sėkmingai surinkome duomenis iš 48 savivaldybių. Viena to priežastis – problemiškas NVO skaičiaus savivaldybėse aspektas. Ne visos savivaldybės pateikė duomenis, todėl jas turėjome atmesti atliekant tolesnį tyrimą.

Surinkus prieinamus duomenis, atlikome faktorinę analizę naudodami SPSS programą. Tikrinome, ar NVO skaičius, sporto varžybose dalyvaujančiųjų skaičius, juridinių asmenų parama bei nusikalstamų veikų įverčiai savivaldybėse gali paaiškinti vieną faktorių, bendruomeniškumą. Žinoma, tikėtina, kad šių kintamųjų įverčiams didelę reikšmę turi gyventojų skaičius savivaldybėje – didesnėje savivaldybėje įverčiai tikėtina bus didesni, mažesnėse – mažesni. Tuo įsitikinome atlikę tiesinę regresinę analizę tarp minėtų kintamųjų ir gyventojų skaičiaus. Iš tiesų didesnėje savivaldybėje veikia daugiau NVO, daugiau asmenų įsitraukia į sportinę veiklą, juridinių asmenų teikiama paramos, nusikalstamumo masto įverčiai taip pat didesni. Dėl šios priežasties, faktorinės analizės rezultatų, kintamųjų įverčius vienam tokiu būdu pakoreguotus įtraukėme į faktorinę analizę.

Component Matrix ^a	
	Component

siekiant tikslesnių apskaičiavome minėtų gyventojui. Būtent kintamuosius

Faktorinės analizės rezultatai parodė, jog ne visi įtraukti kintamieji sukrenta į vieną faktorių. Išsiskiria sporto varžybose dalyvaujančiųjų skaičiaus kintamasis, kurio koreliacija su faktoriumi itin silpna (0,162, kintamojo svoris reikšmingas, jei jis didesnis nei 0,5). Vadinasi, bendruomeniškumo sudedamosios dalys: NVO skaičius, juridinių asmenų parama bei nusikalstamų veikų mastas.

	1	2
NVOdalgyvsk	,72	,41
	4	8
Sportvarzdalg	,16	,88
yvsk	2	8
Juridasmdalg	,85	-
yvsk	4	,154
Nusikalsdalg	,72	-
vsk	3	,435

Extraction Method: Principal Component Analysis.

a. 2 components extracted.

Nustatę, kurie kintamieji įtrauktini į bendruomeniškumo faktorių, skaičiavome indeksą kiekvienai savivaldybei. Indekso skaičiavimui naudojome NVO skaičių, paramos įvertį, bei nusikalstamumo mastą vienam gyventojui. Dėl tos pačios savivaldybių dydžių skirtumo priežasties, kurią įvardijome aprašant faktorinę analizę. Indeksą skaičiavome sudedant NVO skaičių, juridinių asmenų paramą vienam gyventojui, iš gauto įverčio atėmėme nusikalstamumo mastą vienam gyventojui. Nusikalstamumo mastą atėmėme, kadangi tai yra neigiamas aspektas bendruomeniškumo vertinimui, kuomet didesnis nusikalstamumas – tuo labiau tikėtina, kad savivaldybę bendruomeniniai ryšiai menkesni (žr. kintamojo teorinį pagrindimą). Į indekso skaičiavimą neįtraukėme sporto varžybose dalyvaujančiųjų skaičiaus, nes šis įvertis atmetas kaip bendruomeniškumą atspindintis aspektas atlikus faktorinę analizę.

Gauto indekso įverčiai savivaldybėse svyruoja nuo $-0,2661$ iki $0,16305$. Vidurkis: $0,013$. Remiantis šiuo indeksu, mažiausius bendruomeniškumu pasižymi Kalvarijos savivaldybė, didžiausiu – Vilniaus miesto savivaldybė. Tokius rezultatus galima interpretuoti atsižvelgiant į savivaldybės dydį, natūralu, kad didesnėje savivaldybėje bus daugiau NVO iniciatyvų, teikiamos paramos, bet didesnis ir nusikaltimų mastas. Tačiau net ir apskaičiavus minėtus įverčius vienam gyventojui, Vilniaus miestas, kaip daugiausiai gyventojų turinti savivaldybė, remiantis sudarytu indeksu, atsiduria bendruomeniškumo viršūnėje. Įdomu tai, kad Vilniaus miestą vejasi Birštono savivaldybė (įvertis $0,14905$), kurioje gyventojų skaičius žymiai mažesnis. Remiantis šiais rezultatais, galime teigti, kad skaičiuojant indeksą, tiek mažesnės, tiek didesnės savivaldybės turėjo šansą patekti tarp bendruomeniškiausių.

Sekantis itin svarbus žingsnis – nustatyti slenkstį bendruomeniškumo dichotomizavimui, kad galėtume savivaldybėms priskirti įverčius: 1, 0. Zenono Norkaus ir Vaido Morkevičiaus knygoje pabrėžiama, kad dichotomizavimo slenksčiai turi būti pagrįsti teoriškai, o ne nustatyti remiantis statistinėmis charakteristikomis.²⁰⁹ Čia susidūrėme su problema – indeksą kūrėme patys, todėl kilo klausimas – kur rasti teoriją, kuria galėtume pagrįsti taikomus slenksčius? Neesant slenksčius pagrindžiančiai teorijai, rėmėmės loginiu samprotavimu. Kadangi indekso įverčiai svyruoja nuo neigiamų iki teigiamų reikšmių, neigiamos reikšmės priskyrėme 0, o teigiamos 1. Šį pasirinkimą grindžiame tuo, kad tik tokiu būdu aiškiai išryškėja savivaldybės, kuriose stebimas ryškesnis bendruomeniškumas ir savivaldybės, kuriose šis kintamasis menkas.

²⁰⁹ Norkus, Morkevičius, 122.

5.4 Bendruomeniškumo kintamojo tyrimo rezultatų apibendrinimas

Apibendrinti tyrimo metu surinkti duomenys

Perrinkimai	Įvertis	Neperrinkimai	Įvertis
Panevėžio m.	0	Biržų raj.	1
Druskininkų raj.	1	Palangos raj.	0
Marijampolės raj.	0	Klaipėdos m.	1
Birštono raj.	1	Šilalės raj.	0
Pasvalio raj.	0	Jurbarko raj.	0
Rokiškio raj.	0	Mažeikių raj.	1
Alytaus m.	1	Joniško raj.	0
Ukmergės raj.	1	Jonavos raj.	1
Šiaulių m.	1	Plungės raj.	1
Molėtų raj.	1	Vilniaus m.	1

6. KLA atlikimas programine įranga TOSMANA

Gautus dischotomizuotus kintamųjų įverčius suvedėme į programą TOSMANA. Atsižvelgėme į tai, jog, prieš atliekant tolesnę Būlio minimizaciją, būtina peržiūrėti tiesos lentelę.²¹⁰ Sudarius tiesos lentelę, paaiškėjo, jog neišvengėme Ch. Ragino metodui būdingos prieštarų eilučių problemos:

Savivaldybės	Lyderis Skandalai		Bendruomeni Perrinkimas
Paneveziom,Rokiskioraj	0	0	0
Druskininkuraj,Jonavosraj	1	0	1
Marijampolesraj	1	1	0
Birstonoraj,Alytausm,Moleturaj,Klaipedo	1	1	1

²¹⁰ Zenonas Norkus ir Vaidas Morkevičius, 123.

sm				
Pasvalioraj	1	0	0	1
Ukmergesraj,Siaulium	0	0	1	1
Birzuraj,Mazeikiuraj,Plungesraj,Vilniaus	0	1	1	0
m				
Palangosraj,Silalesraj,Jurbarkoraj,Joniski	0	1	0	0
oraj				

Prieštaringos eilutės žymimos raide C.²¹¹ Esant prieštaringai eilutei, „vieni į tą eilutę patenkantys atvejai – yra teigiami, o kiti – neigiami.“²¹² Šiuo atveju prieštaringos eilutės dvi:

1. Nors Druskininkų rajono bei Jonavos rajono savivaldybės pasižymi tais pačiais sąlyginių kintamųjų įverčiais, Druskininkų rajone stebimas perrinkimas, o Jonavos rajone – ne.
2. Birštono rajono, Alytaus miesto, Molėtų rajono bei Klaipėdos miesto savivaldybių kintamųjų įverčiai taip pat vienodi, tačiau perrinkimas nestebimas Klaipėdos miesto bei Mažeikių rajono savivaldybių tarybose.

Norint išspręsti kilusią problemą, rėmėmės Z. Norkaus siūlymu – dar kartą grįžti prie duomenų ir juos iš naujo analizuoti.²¹³ Vis dėlto, analizuojant surinktus duomenis antrąsyk, neturėjome rimto pagrindo keisti kintamųjų įverčius. Taigi griebėmės kito galimo prieštaringų eilučių sprendimo būdo – nukrypstančių atvejų analizės. Pasak Z. Norkaus, tai adekvatus problemos sprendimo būdas esant nedideliame prieštaringų eilučių skaičiui, prieštaringose eilutėse dominuojant vienos rūšies atvejams.²¹⁴ Ši sąlyga atitinka antrąją prieštaringą eilutę, kuriai priskiriamos trys savivaldybės, kuriose stebimas perrinkimas savivaldybių tarybose (Birštono raj., Alytaus m., Molėtų raj.), ir viena, kurioje perrinkimas nestebimas (Klaipėdos m.). Taigi ieškojome priežasčių, kodėl Klaipėdos miesto savivaldybė išskirtinis atvejis.

Atradome, jog Klaipėdos atvejis išskirtinis dėl tam tikrų išorinių veiksnių. Klaipėdoje jau kuris laikas dominavo liberalai, tačiau Liberalų ir centro sąjūdžio valdymą nutraukė prieš 2011 metų rinkimus iškilusi kita liberali jėga - Liberalų sąjūdis²¹⁵. Ši partija buvo atstovaujamas tuo

²¹¹ Zenonas Norkus ir Vaidas Morkevičius, 124.

²¹² Zenonas Norkus, 161.

²¹³ Ten pat, 161.

²¹⁴ Ten pat, 161.

²¹⁵ BNS, „Klaipėda: liberalų partijos nebegali jaustis užtikrintos“. Delfi.lt, 2011<<http://www.delfi.lt/archive/klaipeda-liberalu-partijos-nebegali-jaustis-uztikrintos.d?id=41437385>>Žiūrėta [2012-05-31]

metu Klaipėdoje populiarių politikų: buvusio mero E. Gentvilo ir visuomenininko-Seimo nario, A. Grubliausko. Taigi, greičiausiai dėl liberalių miesto tradicijų, LRLS partijos iškilimo bei LiCS valdymo metu buvusių skandalų, rinkėjai pakeitė savo apsisprendimą ir, nepaisydami stipraus mero-lyderio R. Taraškevičiaus, neperrinko LiCS dar vienai kadencijai.

Kita problemiška prieštaringa eilutė turi tik du atvejus – Druskininkų rajonas bei Jonavos rajonas. Taigi, negalime nagrinėti „nukrypstančių atvejų“. Dėl šios priežasties dar kartą grįžome prie šių savivaldybių kintamųjų įverčių. Labiausiai suabejojome Jonavos rajono savivaldybės skandalų kintamojo vertinimu. Dėl informacijos stokos priskyreme savivaldybei įvertį 0. O Z. Norkus nei V. Morkevičius pažymi, jog esant informacijos stokai, ar tyrėjui neapsisprendžiant, kokį įvertį (0/1) priskirti, vietoj „0“ arba „1“ galima rašyti brūkšnelį.²¹⁶ Sekdami šiuo nurodymu, tokiu būdu pakeitėme įvertį. Šiomis korekcijomis išsprendėme prieštaringų eilučių problemą.

Išsprendus prieštaringų eilučių problemą, galėjome pradėti Būlio minimizacijos procedūrą. Tyrime išskyrėme tris priežastinius kintamuosius, vadinasi iš visų yra galimos 8 kintamųjų įverčių kombinacijos (kombinacijų sk. – 2^n , n – kintamųjų sk.)²¹⁷ Tiesos lentelė parodo, kad visos galimos kombinacijos stebimos tikrovėje, todėl atlikome savivaldybių tarybų perrinkimo sąlygų KLA, įtraukiant tik stebėtus atvejus.²¹⁸ Gauta priežastinių sąlygų konfigūracija:

Lyderis{0} * Skandalai{0} +	Lyderis{1} * Bendruomeniskumas{0}
(Paneveziom,Rokiskioraj+Ukmergesraj,Si aulium)	(Marijampolesraj+Pasvalioraj)

Šie gauti Būlio sumos dėmenys vadinami „pirminiais implikantais“.²¹⁹ Mūsų tyrimui itin svarbu, jog gauta sąlygų konfigūracija parodo, jog nei lyderio buvimas, ar nebuvimas, nei skandalų menkumas, nei menkas bendruomeniškumas nėra nei būtina, nei pakankama sąlyga savivaldybių tarybų perrinkimui paaiškinti. Vadinasi, itin svarbūs šie du sąlygų deriniai:

²¹⁶ Zenonas Norkus ir Vaidas Morkevičius, 68.

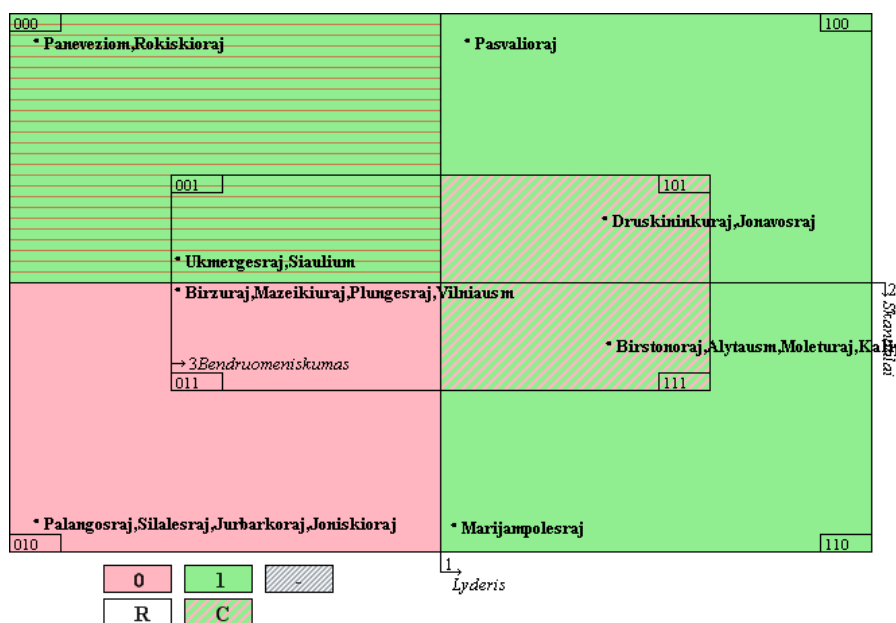
²¹⁷ Zenonas Norkus, 160.

²¹⁸ Zenonas Norkus ir Vaidas Morkevičius, 125.

²¹⁹ Zenonas Norkus, 154.

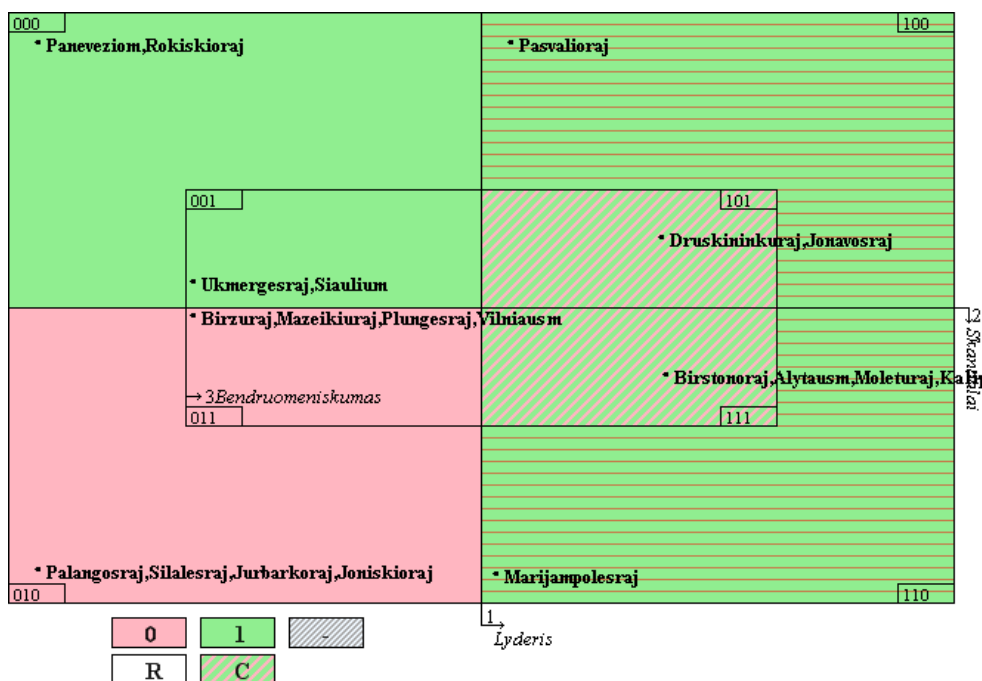
1. Nėra tvirto lyderio, bet nėra ir rimtų skandalų, susijusių su daugumą savivaldybių taryboje turinčios partijos nariais.
2. Yra ryškus lyderis, bet savivaldybėje matuojamas žemas bendruomeniškumo lygis.

Kiekvienas iš šių derinių yra pakankama, bet nebūtina sąlyga savivaldybių tarybų perrinkimui. Tai reiškia, jog jei nėra tvirto lyderio, o daugumą turinčios partijos nekrečia skandalai, tikėtina, kad partija bus perrinkta. Šį rezultatą galima interpretuoti teigiant, jog net jei partija neturi ryškaus, savivaldybės bendruomenei matomo lyderio, ji išlaikys elektoratą išvengiant skandalų, susilaukiančių didelio žiniasklaidos dėmesio, nes jei partijos nedrebina neigiami poveikį turintys skandalai, tokiu atveju nėra priežasties rinkėjams susidaryti neigiamą įspūdį apie partiją ir keisti savo rinkimines preferencijas. Tai pakankamas, bet nebūtinasis sąlygų derinys. Gali susiklostyti ir kiti, visai skirtingi veiksniai, galėsiantys nulemti perrinkimą savivaldybės taryboje, kaip antai – ryškaus lyderio buvimas esant žemam bendruomeniškumo lygiui savivaldybėje. Šį sąlygų derinį galima paaiškinti teigiant, kad jei savivaldybė nebendruomeniška, ryškus lyderis bus tas veiksnys, kuris telks didžiosios savivaldybės narių dalies dėmesį. Gautus rezultatus galima pavaizduoti grafiškai:

Aiškumo dėlei į šį grafiką įtraukėme ir prieštarigus atvejus, kurie atsiduria plotelyje, užbrūkšniuotame skersomis rausvomis linijomis. Taip pat svarbu, kad šiame grafike rausvomis horizontaliomis linijomis užbrūkšniuoti atvejai, kuriuose pasireiškia šis implikantas: nėra nei stipraus lyderio, nei rimtų sandalų ir stebimas perrinkimas. O šiame grafike rausva horizontalia

linija žymimi perrinkimo atvejai, kur veikia stiprus lyderis, tačiau pati savivaldybė nebendruomeniška:

Kad KLA būtų pilnai atlikta, taip pat atlikome ir neperrinkimo priežasčių analizę. Gauti rezultatai:

Lyderis {0} * Skandalai {1}
(Biržuraj, Mazeikiuraj, Plungesraj, Vilniaus m. + Palangosraj, Silalesraj, Jurbarkoraj, Joniskioraj)

Šis gautas implikantas rodo, kad negalėtume paaiškinti neperrinkimo atvejų vien neesant ryšiam lyderiui, ar savivaldybę purtant skandalams. Šios sąlygos, veikdamos atskirai yra nepakankamos, itin svarbi jų sąveika. Šių priežasčių sąveiką – pakankama sąlyga neperrinkimui, neprieštaraujanti perrinkimo sąlygų deriniams. Taigi, tikėtina, kad savivaldybės taryboje daugumą turinti partija nebus perrinkta, jei neturės ryškaus lyderio ir partiją persekios skandalai. Ši sąlygų derinį galima interpretuoti teigiant, kad partijai įsitraukus į skandalus formuosis neigiamas įvaizdis, dėl to partija praranda rinkėjus. Šis veiksnys veiks kartu su stipraus lyderio nebuvimu, tikėtina, kad taip yra todėl, kad stiprus lyderis atsvertų neigiamą skandalų įtaką partijai išlaikytų savo elektoratą, o jei jo nėra – skandalų įtakai nėra atsvaros.

Išvados

Nagrinėdami politinių partijų perrinkimą savivaldybių tarybų rinkimuose, pasitelkus Ch. Ragino kokybinę lyginamąją analizę, įsitikinome, kad šiam reiškiniui įtakos turi keli tarpusavyje susijusių priežasčių deriniai.

Politinė partija tikėtina bus perrinkta, jei, nors neturės stipraus lyderio, tačiau neįsivels į skandalingus įvykius arba jei turės ryškų lyderį, tačiau savivaldybė, kurioje siekiama perrinkimo, nebus itin bendruomeniška. Taigi kiekvienas iš šių sąlygų derinių yra pakankamas, tačiau nebūtinai, kad savivaldybės taryboje stebėtume politinės partijos perrinkimą.

Ištyrus neigiamos baigmės, neperrinkimo, priežastis, paaiškėjo, kad lyderio nebuvimas, ar skandalai, nėra pakankami veiksniai. Reikšminga jų tarpusavio sąveika. Vadinasi, tikėtina, kad partija nebus perrinkta, jei neturės nei ryškaus lyderio ir jos nariai bus persekiojami skandalų.

Žinoma, negalime teigti, kad atrasti priežasčių deriniai yra vieninteliai partijų (ne)perrenkamumą lemiantys veiksniai. Tyrėme tris priežastinius kintamuosius, todėl neatmetame galimybės, kad svarbią įtaką galėjo daryti ir kitos priežastis, pvz. savivaldybių ekonominė padėtis. Kitų veiksmų tyrimas – atvira niša tolesniems tyrimams.

Kitas galimas atlikto tyrimo tobulinimas – priežastinių veiksmų objektyvesnis vertinimas. Kokybinius priežastinius kintamuosius vertinome atsižvelgdami į rastą informaciją, atlikę jos kokybinę analizę. Vis dėlto nors ir argumentuotai pasirinkdami įverčius, negalėjome visiškai išvengti subjektyvumo aspekto. Be to, nagrinėdami ryškaus lyderio bei skandalų kintamuosius, apsiribojome žiniasklaidos šaltiniais, tačiau reprezentatyvus būtų ir kiekybinis tyrimas, paremtas gyventojų apklausomis apie politinių partijų narių vertinimą. Turime pripažinti, kad tokios galimybės atliekant šį tyrimą, neturėjome.

Apibendrinant, galima teigti, kad, rasti priežastiniai sąlygų deriniai politinių partijų (ne)perrinkimui savivaldybių tarybų rinkimuose yra reikšmingi, tačiau jie nebūtinai yra vieninteliai, galintys lemti skirtingas rinkimines tendencijas Lietuvos savivaldybėse.

6. Aivaras Žukauskas. Tarptautinės finansų krizės: priežastys ir pasekmės. (Tarptautinė ekonomika)

J. Čičinskas: Jau penktus metus žodis „ekonomika“ turi savo vos ne sinonimą – „krizė“, todėl kiekvienas solidesnis pabandymas aiškintis jos priežastis susilaukia visų suinteresuotų ekonomikos raida dėmesio. Mano jaunas kolegą, studentą Aivarą Žukauską, savo rašto darbą kreipėsi į pusę pasaulio stagnacijon įmurkdžiusios 2008-2009 m. ekonominės krizės ištakas – į 2007 metais JAV kilusią ir globalia virtusią finansų krizę. Autorius labai pagrįstai sutelkia dėmesį visuminei pasaulio finansų plėtros analizei, nes per pastaruosius 30 metų visiškai liberalizavus tarptautinį kapitalo judėjimą ir jam galingai iškerojus nebeliko tikimybės, kad nacionalinės finansų krizės visada bus tik lokalinis kataklizmas. Stambiajam finansiniam kapitalui pasaulis virto vienu bendru „kiemu“, kurio nenori ar negali prižiūrėti jokia pasaulio valstybė ar bendrija, sako Aivaras, ir pateikia išsamius argumentus. Juolab neprižiūri to „kiemo“ patys didieji bankai ir kitos finansų institucijos. Taip susidaro sąlygos kilti rimtoms krizėms - jų tiesioginėms priežastims nusakyti Autorius skiria bene daugiausia dėmesio. Darbo pabaigoje pasiskaitysite jo išvadas. Pridėsiu tik, kad ši nedidelė studija yra pavyzdys, kaip rimta sėkmė lydi žmogų, kai prie deramų intelektinių gebėjimų pridedamas gilus suinteresuotumas atliekamam darbui.

Įvadas

„Laimingos šeimos yra vienodos; kiekviena nelaiminga šeima yra nelaiminga savaip.“

Levas Tolstojus

2007 m. JAV nekilnojamojo turto burbulu (nenatūraliu kainų augimu, pasibaigusiu rinkos griuvimu po palūkanų normos pakilimo ir dėl per didelės pasiūlos krintančių kainų) prasidėjusi krizė palietė visą pasaulį. Investicinio banko „Lehman Brothers“ žlugimas 2008 m. sukrėtė ne vieną iki tol ramiai gyvenusį ir paskolą paėmusį, investavusį asmenį ar firmą. Pradėti kvestionuoti sudėtingi finansiniai produktai ir rizikos kontrolės mechanizmai, kritikuoti finansininkų polinkiai finansuoti pernelyg rizikingus projektus, tikintis amžino turto vertės kilimo. Prasidėjusi didelė recesija ne vienam asmeniui įvarė nevilgtį, o ne vieną analitiką privertė dar kartą sugrįžti prie keinsistinių idėjų ir prabilti apie laisvo kapitalo srautų judėjimo ribojimą. Tačiau tai ne tik prikėlė mintis, kurios buvo aprimusios po Azijos, Meksikos, Brazilijos, ir kitų per pastaruosius kelis dešimtmečius nugriaudėjusių tarptautinių finansų krizių. Tai kartu privertė atkreipti dėmesį ir į tai, kad kapitalo srautai ir judėjimas ypatingai išaugo per pastaruosius pora dešimtmečių. Apie tai kalba ir Paulas Krugmanas su Maurice'u

Obstfeldu.²²⁰ Pasaulio ekonomika užsiminėja ne tik prekių ir paslaugų keitimu į prekes ir paslaugas, ar įvairialaikiu (*intertemporal*) prekių ir paslaugų keitimu į ateityje atsirasantį turtą (*assets*) – labai didelę tarptautinės prekybos dalį sudaro ir turto keitimas į turtą, kaip pavyzdžiui, Prancūzijoje esančio nekilnojamojo turto į JAV išdo obligacijas. Pridėjus ir tai, kad kuo toliau, tuo daugiau operacijų yra atliekama virtualioje erdvėje, finansų srautų svarba tik išauga.

Viršuje minėtas pavyzdys nereiškia, kad visa ekonomika tuoj virtualizuosis. Tai greičiau rodo, kad finansinės rinkos, ir jose vykstantys procesai yra svarbūs šiuolaikiniam pasauliui. Tai rodo ir duomenys, kurie sako, jog vien tarp 1990 m. ir 2007 m. tarpvalstybiniai kapitalo srautai pakilo nuo 5 proc. iki 20 proc. pasaulio BVP.²²¹ Žinant ir tai, jog iki naftos šokų XX a. 8 deš. kapitalo mobilumas taip pat buvo labai žemas,²²² skaičiai atrodo dar įspūdingesni. Tampa aišku, kad plintant globalizacijai vis svarbesniais taps ir finansiniai srautai tarp valstybių. Būtent todėl yra svarbi efektyvi ir patikima pasaulinė finansų sistema, galinti užtikrinti stabilų ir gerovę didinantį pasaulio valstybių augimą.

Esant stabiliam ir nuspėjamam pasauliui efektyvios finansų sistemos sukūrimo klausimas būtų nesunkiai išsprendžiamas – tereikėtų liberalizuoti finansinius srautus ir pradėtų veikti dar tokių mąstytojų kaip Adamo Smitho bei Davido Ricardo aprašyti principai. Visgi realybėje yra kitaip – per paskutinius 50 metų pasaulį sukrėtė nemažai tarptautinių finansinių krizių, kilusių dėl įvairių priežasčių, o pačios finansų rinkos yra labai dažnai susijusios su rizikos valdymu ar antipatija jai (*risk aversion*). Po kiekvienos iš krizių pasaulio ekonomikos paveikslas pasikeisdavo. Būtent todėl kyla natūralūs klausimai: kodėl tarptautinės finansų krizės kyla? Kokios yra jų pasekmės? Gal kiekviena krizė veda prie stabilesnės pasaulinės finansinės sistemos? Vis dažniau girdimi ir kaltinimai nesuvaldomai bankų veiklai, piktnaudžiaujančiai pernelyg sudėtingais (tam, kad užmaskuotų rizikos pėdsakus) finansiniais mechanizmais.²²³ Šiame rašto darbe, nagrinėdamas jau paminėtus klausimus bei problemas, o taip pat atsižvelgdamas į jau turtingą pusės amžiaus modernių pasaulio finansų krizę, kiek leis apimtis, pabandysiu išskirti svariausius veiksnius, lemiančius krizes, o taip pat pažvelgti ir į galimas krizių pasekmes (diskusijų apie naują depresiją šviesioje).

²²⁰ Paul Krugman and Maurice Obstfeld *International Economics: Theory and Policy*, Pearson Addison Wesley: Boston, 8th ed., 2009, p. 596.

²²¹ Report from the OECD to the G20 Sub-Group on Capital Flow Management, „International Capital Flows: Structural reforms and experience with the OECD Code of Liberalisation of Capital Movements“, June 2011, p. 1 <<http://www.oecd.org/dataoecd/41/41/48972216.pdf>> [žiūrėta 2012-05-15].

²²² Thomas A. Pugel, „International Lending and Financial Crises“ iš *International Economics*, 13th ed., Boston:Mcgraw-Hill/Irwin, 2007, p. 490.

²²³ Ko gero, vienas žinomiausių tokio kaltinimo pavyzdžių būtų Oskaru apdovanotas amerikiečių filmas *Inside Job*, rež. Charles H. Ferguson, Sony Pictures Classics, 2010.

1. Moderni pasaulio finansų sistema: genezė ir krizių šleifas

Kaip teigiama Ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizacijos (EBPO) tinklalapyje, finansinė sistema yra sudaryta iš „institucinių vienetų ir rinkų, kurios santykiauja, dažniausiai sudėtingais būdais, su tikslu mobilizuoti investavimui reikalingas lėšas ir sukurti instrumentus, įtraukiant ir mokėjimų sistemas, komercinės veiklos finansavimui.“²²⁴ Toks kompleksiškas, abstraktus ir pakankamai sudėtingas apibrėžimas parodo realų finansinių sistemų sudėtingumą ir platumą globalios ekonomikos kontekste. Patį finansinių sistemų plotį rodo ir diversifikuotas kelių pagrindinių jų subsektorių sąrašas: bankininkystė, draudimas, pensijos, būsto paskolos, nuoma, pinigų rinkos, užsienio valiutos rinkos, kapitalo rinkos, kolektyvinio investavimo fondai.²²⁵ Įvairios finansinės institucijos šiuo atveju veikia kaip tarpininkai tarp galinčių teikti lėšas ir tų, kuriems tos lėšos reikalingos. Minėta tarpininkavimo veikla dažnai turi apimti ir finansavimo rizikos nustatymo ir sumažinimo veiksmus bei mechanizmus. Finansų rinkose įvairūs perdavimai gali vykti pasaulinės finansų rinkos kontekste, kur transakcijos yra reguliuojamos įvairių taisyklių bei rinkos dėsnių. Tarptautiniu mastu prisideda dar ir tokios institucijos kaip Tarptautinis valiutos fondas (TVF) ir centriniai bankai, kurie dažnai yra skirti reguliuoti įvairius atsiradusius neatitikimus, o taip pat ir kartas nuo karto susidoroti su kylančiomis ekonominėmis krizėmis. Kaip teigia Nobelio premijos laureatas, amerikiečių ekonomistas Josephas Stiglitzas, finansinės sistemos yra tapę mūsų laikų ekonomikos „smegenimis“, be kurių būtų sunku įsivaizduoti dabartinį pasaulyje vyraujantį mobilumą, įvairumą ir visapusiškumą kapitalo srautuose. Anot jo, modernių ekonomikų funkcionavimas yra neįsivaizduojamas be finansinių sistemų, kadangi finansų rinkos mobilizuoja santaupas, valdo riziką ir paskirsto kapitalą (būtent todėl metus iki krizės 30 proc. korporacijų pelno teko finansų rinkoms).²²⁶

Visgi, nepaisant didelės finansinių sistemų svarbos šiuolaikinėms ekonomikoms ir potencialaus pasaulinės ekonomikos efektyvumo didinimo per laisvesnius kapitalo srautus, paskutinė XX a. pusė ir XXI a. pradžia buvo pažymėta ne vienos tarptautinės finansų krizės. Negalima teigti, jog finansinės krizės tėra modernių ekonomikų reiškinys – Martinas Kindlebergeris savo knygoje *Manias, Panics and*

²²⁴ „Financial system“, *OECD Glossary of Statistical Terms*, <<http://stats.oecd.org/glossary/detail.asp?ID=6189>> [žiūrėta 2012-05-15].

²²⁵ The International Bank for Reconstruction and Development/The World Bank/The International Monetary Fund *Financial Sector Assessment: A Handbook*, World Bank: Washington, 2005, p. 18.

²²⁶ Joseph Stiglitz paskaita apie finansinę krizę Mančesterio universitete 2008 m. spalį. Prieiga internete: <http://www.manchester.ac.uk/medialibrary/audio/Joseph_Stiglitz_lecture_08-10-2008.mp3> [žiūrėta 2012-05-15].

*Crashes. A History of Financial Crises*²²⁷ finansinių krizių randa nuo XVII a. ir finansines sistemas apskritai laiko cikliškai purtomas „manijų, panikų ir šokų.“ Carmen M. Reinhart ir Kennethas S. Rogoffas eina dar toliau, savo darbe „This Time is Different: A Panoramic View of Eight Centuries of Financial Crises“ teigdami, jog dauguma ekonomistų pernelyg koncentruojasi ties paskutiniais trimis dešimtmečiais, nepastebėdami daug platesnio paveikslo. Anot jų, vienas pirmųjų tokios krizės pavyzdžių randamas jau XIV a., kai Anglijos karalius Edvardas III nustojo vykdyti savo finansinius įsipareigojimus (*default*) savo skolininkų Italijoje atžvilgiu, po savo nepavykusios invazijos į Prancūziją (savo ruožtu pradėjusios Šimto metų karą).²²⁸

Nepaisant aukščiau minėto prieštaravimo, nemažai ekonomikos tyrinėtojų sutinka, kad paskutiniai keli dešimtmečiai yra ypatingi. Visų pirma, kai kurie akademikai teigia, kad tai buvo naujas etapas investicijų vystyme – iki OPEC sukeltų „naftos šokų“ 1974 m., nuo pat Antrojo pasaulinio karo pabaigos kapitalo srutai pasaulyje buvo palyginus maži. Būtent po minėtos naftos krizės pradėjo sparčiai kilti ir investicijų kiekis bei spartėti kapitalo judėjimas pasaulyje, eidamas koja kojon su valstybinio reguliavimo mažinimu ir finansinio atvirumo augimu (priedas A).²²⁹ Anot kitų, šiuo laikotarpiu kapitalizmas įžengė į naują etapą, pasižymintį atsiplėšimu nuo įtvirtinto kapitalo judėjimo suvaržymo ir dolerio dominavimo valiutų rezervuose, kuris šiek tiek pristabdė krizių dažnumus. Po vadinamojo „Nixono šoko“ 1971 m., kurį kai kurie ekonomistai laiko senosios Bretton Woods sistemos pabaiga, prasidėjo kapitalo judėjimo liberalizacija, kuri kartu veikė ir didelės ekonominės asimetrijos (kur dominavo anglo-amerikietiška „finansinio kapitalo grupė“) akivaizdoje. Tai, pasak Wernerio Kamppeterio, sukūrė erdvę tolimesnėms pasaulio krizėms.²³⁰

Kiti tyrinėtojai, kaip kad Trevoras Evansas, vertina šį naują etapą neutraliau ir laiko jį *finansų valdomo kapitalizmo* (*finance-led capitalism*) laikotarpiu, prasidėjusiu dėka 9 deš. vykdytos Ronaldo Reagano ir Margaret Thatcher laisvinančios politikos, vėliau perėjusios ir į kitas išsivysčiusias šalis. „Naujas“ kapitalizmas pasižymėjo keliais pagrindiniais elementais:

- a) dėl didėjančio dereguliavimo ir augančių inovacijų stipriai išaugo finansinis sektorius (didžiųjų bankų, pensijų, draudimo ir kitų fondų forma);

²²⁷ Minima 1636 m. Olandijos Tulpių svogūnėlių burbulas: Charles P. Kindleberger and Robert Z. Aliber *Manias, Panics and Crashes. A History of Financial Crises*, Palgrave Macmillan: New York, 5 ed., 2005, p. 8.

²²⁸ Carmen M. Reinhart and Kenneth S. Rogoff “This Time is Different: A Panoramic View of Eight Centuries of Financial Crises”, 2008, <http://www.economics.harvard.edu/files/faculty/51_This_Time_Is_Different.pdf>.

²²⁹ Nancy Brune and Geoffrey Garrett, “The Globalization Rorschach Test: International Economic Integration, Inequality, and the Role of Government”, *Annual Review of Political Science*, no. 8, 2005, p. 402-405.

²³⁰ Werner Kamppeter „International Financial Crises in Comparison: Lessons for Managing the Current Crisis“, *Friedrich Ebert Stiftung*, May 2011 <<http://library.fes.de/pdf-files/id/ipa/08081.pdf>> p. 3.

- b) nefinansinėmis operacijomis paremtos firmos buvo spaudžiamos telkti dėmesį į savo akcininkų pelną - „akcininko vertė“ (*share-holder value*) paieška įgavo naują svarbą.
- c) nefinansinės firmos, spaudžiamos didinti savo finansinį pelną, pradėjo užsiiminėti finansinėmis investicijomis, nešančiomis didesnę pelną, nei anksčiau jų finansuojamos verslo linijos. Iš tokių tendencijų ypač pasipelnė didžiosios korporacijos, kurių pelnai buvo didžiausi nuo 7 deš.²³¹

Toks naujos politikos vykdymas (besiskyręs nuo jau anksčiau minėtos Bretton Woods sistemos ribotumo), pakrikštytas kaip *naujoji finansinė architektūra* (*new financial architecture*),²³² atrišo rankas ne vienai finansinei institucijai ir bankui, todėl pradėjo augti finansų srautai, didėjo skolinimas ir skolinimasis. 9 deš. paspartinta kapitalo judėjimo dereguliacija ir sparti finansinė inovacija vertė plėstis finansinius sektorius valstybėse, o kartu ir kurti sąlygas naujai globaliai integracijai. Visgi šita laisvė nepatvirtino teorijos, kad laisvas judėjimas ekonomikoje atneša didžiausią naudą – nuo 1974 m. galima suskaičiuoti bent 7 didesnes tarptautines krizes (1982 m. skolų krizė, 1994-1995 m. Meksikos krizė, 1997 m. Azijos krizė, 1998 m. Rusijos krizė, 1999 m. Brazilijos krizė, 2001 m. Turkijos krizė, 2001-2002 m. Argentinos krizė)²³³, su kuriomis bent iš pirmo žvilgsnio buvo tvarkomasi, bei 2007 m. JAV prasidėjusi pasaulinė finansų krizė, vėliau sukrėtusi viso pasaulio ekonomiką, ir iki dabar tebejaučiama Europos Sąjungos valiutos zonoje (ypač santykių su Graikija ir Italija kontekste). Savaime suprantama, jog šios palyginus dažnos recesijos pradėjo naujus debatus, kuriuose dažnai sunku susigaudyti. Finansinės sistemos kartais atrodo varančios nevilgtį, tačiau tai tik daro klausimą „kodėl taip atsitiko?“ dar svarbesniu ir reikalaujančiu tikslesnio atsakymo. Ar modernios krizės tikrai yra savitos ir besiskiriančios nuo anksčiau krėtusių ekonomikas?

2. Finansinės rinkos ir jų imuniteto tarptautinėms krizėms stoka

Kaip apskritai galima teoriškai apibūdinti tarptautines finansų krizes, atsiribojant nuo įvairių žiniasklaidoje ir akademijoje,²³⁴ kartais iškeliamų radikalių pareiškimų? Kodėl finansų rinkos (ypač per pastaruosius kelis dešimtmečius), anot tyrinėtojų, yra tokios lengvai pažeidžiamos ir „užkrečiamos“ krizių? Kuo šios rinkos apskritai yra ypatingos? Juk dažniausiai rinkos pasižymi daugiau ar mažiau

²³¹ Trevor Evans „Five explanations for the international financial crisis“, *Institute for International Political Economy Berlin*, Workin Paper, No. 08/2010, p. 4-5.

²³² James Crotty, „Structural causes of the global financial crisis: a critical assessment of the „new financial architecture““, *Cambridge Journal of Economics*, 33, 2009, p. 564.

²³³ Remiantis Pugel, p. 490-500.

²³⁴ Kaip vieną įdomesnių atvejų būtų galima įvardinti vadinamąją Psichopatų teoriją, aprašytą Carlo R. Body: Carl R. Body „The Corporate Psychopaths Theory of the Global Financial Crisis“, *Journal of Business Ethics*, 102, 2011, p. 255-259.

universaliais pasiūlos-paklausos dėsniais ir kitais aspektais, kurie nors ir nežymiai varijuodami, tačiau tinka daugiau ar mažiau visoms rinkoms. Šioje rašto darbo dalyje atkreipsiu dėmesį būtent į šiuos klausimus.

Kai kurių autorių teigimu, finansinių rinkų ypatingumą lemia tai, jog šios, priešingai nei daugeliui diktuoja sveikas protas, neperima realios ekonomikos rinkoms būdingų šiek tiek griežtesnių ekonominių dėsnių. Kaip teigia Sony Kapooras, prekyba finansiniais produktais nėra tokia pati kaip realioje ekonomikoje. Pastarojoje vartotojas prekės kokybe gali įsitikinti iškart ją nusipirkęs ir išbandęs, kai tuo tarpu savo sveikatos draudimą nusipirkęs individas įsitikins šio kokybe tik sunkiai susižeidęs.²³⁵ Iš to išplaukia ir tai, kad finansinių produktų negalima „pratestuoti“ kaip naujai perkamo automobilio ar kompiuterio – testavimas galimas tik jau nusipirkus produktą, tačiau tai jau nebėra testavimas. Finansų rinkose taip pat dažniausiai yra keičiamasi pinigais arba vertybiniais popieriais, „plaukiojančiais“ virtualioje erdvėje, o tai taip pat reiškia netikrumo požymį, ko nėra vykstant mainams realioje ekonomikoje. Finansų rinkos taip pat išsiskiria savo sistemiškumu. Realioje ekonomikoje, veikiant kelioms parduotuvėms vienoje teritorijoje ir vienai iš jų bankrutavus, kitų savininkai, ko gero, galės pasidžiaugti papildomu pelnu. Finansų rinkose vienos institucijų griuvimas dažnai reiškia tai, jog iškils pavojus ir visai likusiai sistemai. Taip nutinka dėl ypatingos bankų ir kitų finansinių institucijų tarpusavio priklausomybės per tarpbankines rinkas, kurios per įvairius skolinimus(is) „vaidina pagrindinį vaidmenį bankų likvidumo (gebėjimo turimus popierius ir nuosavybę paversti pinigais) valdyme ir monetarinės politikos perdavime.“²³⁶ Kitaip tariant, bankai skolindami vienas kitam per tarpbankines rinkas palaiko savo likvidumą ir apsisaugoja nuo galimo nemokumo savo klientams. Šis skolinimas daro bankus vienus nuo kitų priklausomus net ir šiems konkuruojant. Bet kurio sistemoje esančio banko griuvimas gali sukelti nemažas problemas visai rinkai (ką rodo ir paskutinio krizė), kadangi tai reikštų šio finansinių įsipareigojimų nevykdymą kitiems bankams (kuriems galbūt to žūt būt reikia dėl prastų sąlygų rinkoje). Esant globaliai finansų sistemai, toks pavojus gali virsti tikru Damoklo kardu virš visos finansų sistemos.

Kaip teisingai pažymi Franklinas Allenas bei nemažai kitų autorių, finansų rinkos (ypač bankai), nepaisant vis sudėtingesnių rizikos dalijimo instrumentų, tebėra ypač pažeidžiamos vadinamųjų panikų arba masinių pinigų išėmimų, atsirandančių dėl baimės, jog prastos rinkos padėties kontekste bankas taps

²³⁵ Sony Kapoor *The financial crisis – causes and cures*, Brussels:Friedrich-Ebert-Stiftung, 2010, p. 19.

²³⁶ Florian Heider et al., „Liquidity Hoarding and Interbank Market Spreads. The Role of Counterparty Risk“, *Working Paper Series*, No. 1126, December 2009, p. 7.

nemokus.²³⁷ Kitaip tariant, bankai teoriškai visuomet yra potencialios vadinamojo „bandos“ instinkto aukos, kai klientams staiga (racionaliai ar ne, priklausomai nuo teorijos) sugalvojus išsiimti savo pinigus iš banko, gali kilti didelių problemų dėl jų išmokėjimo. Panašus dėsnis galioja ir valstybių rinkoms, kai investuotojai vertina savo galimybes kokioje nors šalyje. Masinė panika gali tik dar labiau sustiprinti rinkos svyravimus.

Kitas pavojus, kylantis iš klientų pusės - vadinamasis spekuliacijos pavojus, galintis išderinti rinkas dar labiau.²³⁸ Realioje ekonomikoje, kylant prekės kainai (jei ši turi substitutą) vartotojai dažniausiai tiesiog nustos šią pirkti, kai tuo tarpu, pavyzdžiui, nekilnojamojo turto rinkoje kylant būsto kainoms, vartotojas gali pirkti produktą ne tik dėl to, kad bijo galimų dar aukštesnių kainų, tačiau ir mąstydamas apie galimą pelną ateityje besipučiant būsto kainų burbului (panašiai ir su akcijomis). Toks tikėjimas begaliniu kainos kilimu ekonominėje literatūroje dažnai įvardijamas kaip iracionalus energingumas (*irrational exuberance*). Verta pažymėti ir tai, jog dažnai nesėkmės finansų rinkose yra nurašomos kaip rinkos neadekvatumai, kai tuo tarpu laimėjimai – kaip sugebėjimų įrodymas. Toks požiūris, derinamas su didelėmis premijomis už rizikingų projektų „prastūmimą“ ir atsakomybės išskirstymu, gali sukelti vadinamąjį „moralinį pavojų“ (*moral hazard*), kai imamasi vis didesnės rizikos nepaisant galimų nesėkmės rezultatų.

Finansinės rinkos turi ir gilių struktūrinių trūkumų. Anot S. Kapooro, net ir maži pakitimai ekonominėse prognozėse bei realioje ekonominėje situacijoje gali turėti didelių pasekmių finansinėje rinkoje – 10 proc. nukainojimo tarifas gali reikšti 20-30 proc. šuolį turto vertėje. Kitaip tariant, finansų rinkas galima pavadinti ypač jautriomis, o tai daro visą finansinę sistemą vidujai nestabilia.²³⁹ Kaip dar vienas galimas trūkumas dažnai yra įvardijami ir vis sudėtingesni finansiniai produktai (pvz. derivatyvų formos). Šiems nėra taikomi patentai, todėl bankai konkuruodami vieni su kitais dažnai kuria vis sudėtingesnes formas, kurios sukurtų didesnę pelną, o taip pat ir trukdytų atsekti produkto struktūrą ne tik konkurentams, tačiau ir finansų sistemos reguliuotojams. Kaip teigia Jamesas Crotty, šie produktai pasiekia tokį absurdiško sudėtingumo lygį, jog tikrai jų (pvz. turtu garantuotos obligacijos) vertei apskaičiuoti reikėtų kelias dienas dirbančio galingo kompiuterio.²⁴⁰ Tai atveria kelią begalei manipuliacijų bei didelėms problemoms, kai reikia užtikrintų šių produktų likvidumą. Kartu tai sukuria

²³⁷ Franklin Allen et al., „Financial Crises: Theory and Evidence“, June 2009, <<http://finance.wharton.upenn.edu/~allenf/download/Vita/ARFE-Crises-08June09-final.pdf>> [žiūrėta 2012-05-20], p. 4.

²³⁸ Pats principas valiutų pirkimo kontekste: Dominic Salvatore, „Foreign Exchange Markets and Exchange Rates“ iš *International Economics*, 9th ed. New York: John Wiley and Sons Inc., 2007, p. 501-503.

²³⁹ Kapoor, p. 20.

²⁴⁰ Crotty, p. 567.

itin neskaidrią sistemą, kurios priežiūra tampa sudėtinga bet kokioms institucijoms, kas tik didina krizės galimybę.

Globali finansų sistema nėra viršvalstybinė – ją sudaro begalės valstybinių finansų sistemų, kurios per įvairias institucijas, bankus ir firmas tiesiogiai ar netiesiogiai santykiauja skolindamos ir investuodamos pinigus, o taip pat ir pirkdamos rizikas. Visgi įžengus į XXI a. ir žvelgiant į jau buvusias krizes tampa aišku ir tai, jog bet kurios iš šių (o ypač – didžiausių) sistemų veikėjų žlugimas gali atnešti katastrofiškas pasekmes visai tarptautinei ekonomikai būtent dėl finansinių sistemų svarbos kredito skirstymui ekonomikoje. Pačios finansų sistemos, ypač susikūrus naujai finansinei architektūrai, laisvinančiai kapitalo judėjimą, yra be galo trapios ir nuolat persekiojamos krizės šešėlio. Tačiau tai neatsako į klausimą, kurie aspektai yra patys svarbiausi kylant tarptautinei finansų krizei – juk visos socialinės, ekonominės ir politinės sistemos yra teoriškai itin nestabilios, tačiau kol kas dar neatnešė pasaulinės anarchijos. Į galimas tarptautinių krizių priežastis pažvelgsiu kitame skyriuje.

3. Tarptautinių finansų krizių priežastys: ar įmanoma rasti tendencijas?

Kiekvienas individas yra linkęs laikytis save kitokiu, išsiskiriančiu iš „beveidės“ minios. Tai reiškia, jog ir jo problemos bei šių sprendimas taip pat yra laikomi reikalaujančiais specialaus dėmesio ir originalios išeities. Tokie mentaliteto bruožai galėtų būti pastebimi ir visos žmonijos (ar kokio nors jos sektoriaus) mastu per visą laiko tėkmę. Ne išimtis ir tarptautinės finansinės krizės, kurios dažnai yra pasitinkamos lozungu „šįkart yra kitaip“. Tokiame požiūryje yra nemažai tiesos – ekonominiuose, kaip ir socialiniuose procesuose dažniausiai negalima pasikliauti jokiais visa apsprendžiančiais dėsniais kaip vieninteliais galimais, determinuojančiais fenomenais. Tai apsunkina tikrųjų tarptautinių finansų krizių priežasčių paiešką. Tačiau tai toli gražu neturėtų versti pasiduoti, ir pastaraisiais metais atsiranda studijų, žvelgiančių į finansines krizes iš istorinės perspektyvos, siekiant numatyti tikrąsias krizės priežastis.

Pagal Lawrence'ą Summersą, tarptautine finansų krize galima laikyti situaciją, kuri tampa dar sunkesne būtent dėl savo tarptautiškumo elemento, kai tuo tarpu esant grynai vidinei ekonomikai tos pačios problemos nebūtų tokios rezonansinės. Egzistuoja keli bendri tokios situacijos bruožai: dramatiški svyravimai einamojoje sąskaitoje, didelis realus nuvertėjimas, didelis realios gamybos sumažėjimas ir apskritai recesija, arba ekonominės veiklos sulėtėjimas. Kaip tris bendrus krizių elementus autorius įvardija:

- a) vidaus ir išorės investuotojų kapitalo patraukimą iš šalies (po didelių įplaukų) dėl pablogėjusių krizinėje situacijoje esančios šalies ekonominių rodiklių;
- b) tokiai situacijai besitęsiant, potencialūs investuotojai pradeda atsižvelgti ne į realią šalies padėtį, o į kitų investuotojų elgesį. Tai dažnai nereiškia gerų tendencijų, kadangi senieji investuotojai patraukė savo investicijas iš šalies;
- c) traukiantis kapitalui ir blogėjant valiutos kursui, smarkiai kertama finansų rinkoms, kurių skolinimosi ir kitų funkcijų vykdymas tampa dar labiau apsunkintas.²⁴¹

Toks tarptautinių krizių apibūdinimas leidžia teigti, jog šios dažnai yra neatsparios įvairioms panikoms ir užkratams, ką jau ne kartą yra paminėjęs ne vienas ekonomikos istorikas. Tačiau tai tik proceso aprašymas. Ar galima išskirti bendresnes priežastis, nulemiančias tarptautines finansų krizes? O gal posakis „šįkart yra kitaip“ yra visiškai teisingas ir pagrįstas?

Kaip teigia K. Rogoffas ir C. Reinhart, reikia atsisakyti unikalumo pojūčio nagrinėjant tarptautines krizes. Pasak jų, visos krizės pasižymėjo panašiomis giluminėmis priežastimis. Galima išskirti kelis „stryktelėjimus“, kai staigiai padidėdavo suverenių valstybių skola bei finansinių įsipareigojimų nevykdymas (*sovereign debt* ir *default*): Napoleono karai, 1820-1840 m., 1870-1890 m., 1930-1950 m. (kai beveik pusė šalių buvo nustoję vykdyti savo finansinius įsipareigojimus), 1980-1990 m. (priedas B).²⁴² Prie šios galima pridėti ir paskutinės krizės atneštą recesiją. Autoriai daro išvadą, kad vienas pagrindinių indikatorių, rodančius galimų vyriausybės skolų artėjimą, yra produktų kainos bei centrinių šalių palūkanų normos. Nors pastaraisiais dešimtmečiais, žvelgiant į Azijos bei Meksikos krizes, ir teigiama, kad didelis kapitalo įplaukimas į šalį veda prie didelių krizių, istorinė perspektyva parodo, kad ši tendencija yra aktuali nuo pat XIX a. pradžios.²⁴³ Kitaip tariant, didelio tarptautinio kapitalo mobilumo periodai sukėlė krizes ne tik XX a. amžiuje, bet ir apskritai istoriškai. Tą parodo priedas C, lyginantis kapitalo mobilumo lygį (pagal Obstfeldo-Tayloro indikatorių) su procentine bankų krizes patiriančių šalių dalimi. Tokiu atveju teigiama, kad dabartinė mus sukrėtusi krizė nėra ir tokia savita, kadangi JAV buvo ne tik ekonominis, bet ir vienas tarptautinės finansinės krizės centras,²⁴⁴ turėjo pavojaingai žemas palūkanų normas, kainos (ypač nekilnojamojo turto) nuolat pūtėsi. Valstybė taip pat patyrė dideles kapitalo įplaukas iš besivystančių ekonomikų, o ypač – Kinijos, kurią kai kada net buvo

²⁴¹ Lawrence H. Summers, „International Crises: Causes, Prevention and Cures“, iš *The American Economic Review*, Vol. 90, No. 2, 2000, p. 5.

²⁴² Reinhart and Rogoff, p. 3-4.

²⁴³ Ten pat, p. 6-7.

²⁴⁴ Ten pat, p. 34-35.

bandoma kaltinti krizės sukėlimu.²⁴⁵ Prasidėję rinkos neramumai sukrėtė investuotojų pasitikėjimą.²⁴⁶ Taigi, žvelgiant iš plačios istorinės perspektyvos galima teigti, jog krizės yra susijusios su kapitalo srautais bei mobilumu, ir nemažai priklausomos nuo finansinių rinkų veiklos, kas ypač svarbu tapo XX a. pab. – XXI a. pr.

Paskutinės finansų krizės taip pat leido iš naujo atgimti tokių ekonomikos teoretikų kaip Hymano Minsky'io teorijoms apie finansinių krizių priežastis (nepaisant to, jog šios dažniausiai buvo taikomos tik vidaus ekonomikoms). Pagal pastarojo teoriją, visos krizės atsiranda augančių ekonomikų akivaizdoje. Geri ekonominiai rodikliai, ir dideli kapitalo srautai su investicijomis leidžia vartotojams bei finansų rinkų veikėjams nusiteikti optimistiškai. Didėjantis optimizmas keičia iki tol vyravusį konvencinį supratimą apie priimtinus rizikos ir skolos lygius. Auga įvairaus turto kainos, taip pat daugėja spekuliacinės veiklos. Konvenciniam supratimui keičiantis ir vykstant ekonomikos dereguliacijai, kinta ir pačios ekonominės sistemos pobūdis – finansinė sistema tampa *trapia (fragile)*. Tokioje sistemoje plinta spekuliacija, Ponzi schemos, skolos lygiai auga, mažėja bankų likvidumas. Augant infliacijai ir valdžiai imantis palūkanų normų kėlimo priemonių judama dar arčiau prie krizės, kadangi įvairūs rizikingi projektai, kuriems reikalingas refinansavimas, tampa nefinansuotinais. Tuomet koks nors ne toks ir netikėtas įvykis (kaip, tarkime, didelio banko griūtis kaip kad nutiko Latvijoje, arba kainų burbulo sprogimas) galutinai inicijuoja krizę.²⁴⁷ Kitaip tariant, žvelgiant iš teorinės perspektyvos, finansinės krizės yra dažnas pernelyg mažo finansų rinkos reguliavimo ir valstybinio įsikišimo stokos reguliuojant riziką ir likvidumą, rezultatas. Toks požiūris atliepia jau klasikinėmis tapusias brito Johno Maynardo Keyneso ekonomines idėjas.

Panaši nuomonė tampa gana populiaria tarp ekonomistų visame pasaulyje. Toks požiūris tapo plačiai reiškiamas ypač pastarosios krizės metais, kai pradėta skelbti apie keinsizmo sugrįžimą į ekonominės politikos centrą po kelių dešimtmečių liberalizacijos, ir nepasitikėjimo valstybės kišimusi į ekonominius veikėjų santykius.²⁴⁸ Tai rodo ir didesnis įsiklausymas į tokių neokeinsistų kaip P. Krugmano ir J. Stiglitzo komentarus. Tokie pasikeitimai ekonominėje analizėje parodo ir ideologinę tarptautinės ekonomikos pusę: už kapitalo srautų liberalizavimą pasisakančių ekonomistų, ir už atsargų

²⁴⁵ Heleen Mees, „How China's Economic Boom Caused the Financial Crisis“ iš *Foreign Policy*, <http://www.foreignpolicy.com/articles/2012/01/17/how_china_s_boom_caused_the_financial_crisis> [žiūrėta 2012-05-20].

²⁴⁶ Reinhart and Rogoff, p. 53.

²⁴⁷ Martina H. Wolfson “Minsky's Theory of Financial Crises in Global Context”, *Journal of Economic Issues*, Vol. 36, no. 2, 2002, p. 393-395.

²⁴⁸ Sudeep Reddy, „The New Old Big Thing in Economics: J.M. Keynes“, iš *The Wall Street Journal*, <<http://online.wsj.com/article/SB123137373330762769.html>> [žiūrėta 2012-05-20].

veiklos reguliavimą stojančių analitikų, kovą. Visgi nepaisant tokių pasikeitimų, galima teigti, kad toks poslinkis link keinsizmo ir didesnio kapitalo srautų reguliavimo nėra vien ideologinis poslinkis be rimtesnio pagrindo. Apie kapitalo mobilumo didinimą ir liberalizaciją dar 1998 m. perspėjo vienas garsiausių prekybos liberalizacijos proponentų Jagdishas Bhagwati, teigdamas, kad jo laiku vyraujančios kapitalo judėjimo liberalizacijos politikos pagrįstumas yra abejotinas, ir prieštaraujantis realioms sąlygoms, nurodančioms į kapitalo mobilumo reguliavimą.²⁴⁹ Tai, anot jo, ne tik verčia valstybes atverti savo ekonomikas tam, kas sukėlė problemas iš pat pradžių (įplaukiantis kapitalas), tačiau ir suvaržo jų ekonominę laisvę per įvairių tarptautinių ir kitokių finansinių institucijų įsikišimą.

Paskutinė krizė, prasidėjusi JAV, taip pat leidžia teigti, jog finansinių institucijų veiksmų ir machinacijų reguliavimo stoka atnešė didžiulę globalinę recesiją, kurios padariniai yra jaučiami iki šiol. Kaip jau žinoma daugeliui, paskutinioji finansinė krizė prasidėjo nuo nekilnojamojo turto burbulo, besipūtusio kartu su nekontroliuojama finansinių institucijų veikla, kai buvo nekontroliuojama rizika bei galimos likvidumo problemos, tam kad būtų galima gauti kuo didesnę naudą iš kuo rizikingesnių projektų. Kitaip tariant, šios rinkos susidūrė su vadinamąja iškreiptų paskatų (*perverse incentives*) problema, kai finansininkai ir bankininkai turi stimulą griebtis kuo didesnę riziką su savimi nešančių spekuliacijų dėl galimų premijų. Kaip teigia Jamesas Crotty, vienas akivaizdžiausių to pavyzdžių buvo pastebėtas AIG Finansinių produktų grupėje, kurioje 2008 m. net ir patyrus apie 40 mlrd. JAV dolerių nuostolį, 377 grupės darbuotojams buvo išmokėti 220 mln. JAV dolerių premijų už rizikingus projektus. Reitingų agentūros taip pat buvo paveiktos šių paskatų, kadangi joms moka investicijų bankai, kurių produktai agentūrose yra reitinguojami. 2005 m. daugiau nei 40 proc. agentūros „Moody's“ pajamų atėjo iš saugumizuotų skolų reitingavimo (pvz. hipoteka užtikrintų vertybinių popierių/*mortgage backed securities* ar garantuotų skolinių įsipareigojimų/*collateral debt obligations* reitingavimo).²⁵⁰ Prasto reitingo suteikimas šiuo atveju būtų reiškęs pajamų, o tokiu atveju ir pelno, sumažėjimą. Tokiu atveju bet koks didelės rizikos prisiėmimas tampa racionalių žingsniu finansininkams, o kontrolės trūkumas tik dar labiau padidina krizės riziką.

Tokio požiūrio nepaneigia ir JAV finansinės krizės tyrimo komisijos išleistas raportas, teigiantis, jog finansinės krizės buvo galima išvengti, o ją sukėlė tokie faktoriai kaip:

- 1) plataus masto nesėkmė finansiniame reguliavime, įskaitant ir centrinio banko nesugebėjimą numalšinti „toksiškų“ paskolų bangos;

²⁴⁹ Jagdish Bhagwati, „The Capital Myth: The Difference Between Trading Widgets and Dollars“, iš *Foreign Affairs*, vol. 77, no. 3, 1998, p. 12.

²⁵⁰ Crotty, p. 565-566.

- 2) dramatiškas korporacijų valdymo žlugimas, įskaitant per didelį skaičių finansinių firmų, veikiančių trumparegiškai ir prisiimančių per didelę riziką;
- 3) pavojingas perdėto namų ūkių ir Wall Streeto skolinimosi ir rizikos mišinys pasmerkė ekonomiką krizei;
- 4) pagrindiniai politikos formuotojai ir reguliuotojai stokojo kompetencijos ir finansinės sistemos supratimo, tam kad būtų užkirstas kelias krizei;
- 5) sisteminiai etikos ir atskaitomybės pažeidimai.²⁵¹

Taigi, kaip rodo tyrimai, ši krizė, prasidėjusi nuo rizikingų antrinių (*subprime*) paskolų firmų²⁵² žlugimo, didele dalimi buvo inicijuota nevaldomos finansinių įstaigų veiklos. Nenuostabu ir tai, jog ši krizė išplito pasauliniu mastu – rizikingos paskolos, obligacijos ir turtas yra grupuojami į portfelius (arba garantuotus skolinius įsipareigojimus) ir parduodamos tarptautiniams investuotojams per tarpbankines ir kitas rinkas. Tai savo ruožtu vėliau sukėlė likvidumo problemas tarptautiniu mastu, kas permetė „užkratą“ į kitus regionus – J. Stiglitzas juokavo, kad europiečiai, perimadami dalį blogų JAV paskolų, palengvino šiems dalią.

O kaip vertinti minėtą krizę pasauliniame, ir, dar svarbiau, istoriniame kontekste? Kaip pastebi Gregory'is Connoras ir kiti, lygindami JAV ir Airijos krizes, tarp šių dviejų galima rasti nemažai panašumų net ir esant finansinės sistemos mechanizmų sudėtingumo skirtumų. Autoriai išskiria keturis bendrus bruožus, darančius krizes panašias. Visų pirma, iracionalus energingumas buvo didelis krizių katalizatorius – didelio ekonominio augimo laikotarpiais buvo tikimasi tolimesnio augimo, kas buvo apskritai nerealistiška. Antra, abi šalys pasižymėjo nemažomis užsienio kapitalo įplaukomis į ekonomiką (į JAV iš Kinijos, o į Airiją iš euro zonos valstybių). Moralinis pavojus taip pat suvaidino savo vaidmenį – finansinės atsakomybės nebuvimas (esant bankroto paskelbimo ar valstybinio išpirkimo galimybei) taip pat leido imtis rizikingų projektų per daug apie juos nesusimąstant. Galiausiai, kaip bendras abiejų krizių bruožas yra išskiriamas ir reguliuotojų nesugebėjimas suvaldyti finansų rinkų, kas tik padidino šešėlines machinacijas ir pavojaus riziką.²⁵³ P. Krugmanas, pritardamas šiems analitikams pažymi ir tai, kad visa politika finansinių rinkų atžvilgiu iki pat paskutiniosios krizės rėmėsi „laisvos rinkos

²⁵¹ Financial Crisis Inquiry Commission, „Report on the Cause of the Financial Crisis“, *Stanford Law School*, 2011, <http://fcic-static.law.stanford.edu/cdn_media/fcic-news/2011-0127-fcic-releases-report.pdf> [žiūrėta 2012-05-25].

²⁵² „Timeline: from credit crunch to downturn“, *BBC.co.uk*, <<http://news.bbc.co.uk/2/hi/7521250.stm#table>> [žiūrėta 2012-05-25].

²⁵³ Gregory Connor et al., „The U.S. and Irish Credit Crises: Their Distinctive Differences and Common Features“, *Irish Economy Note No. 10*, 2010, <<http://www.irisheconomy.ie/Notes/IrishEconomyNote10.pdf>> [žiūrėta 2012-05-21], p. 6-21.

fundamentalizmu,²⁵⁴ kurio logika teigė, jog laisvos rinkos dėsniai patys savaime išspręs visas galimas problemas ir rizikas. Anot jo, tokiu požiūriu buvo paremta visa fiskalinė politika nuo pat R. Reagano laikų, ir būtent dabar atėjo laikas sumokėti už trumparegiškumą, arba „elito kvailumą“.²⁵⁵ Kitaip tariant, vienintelis būdas apsaugoti pasaulį nuo panašių katastrofų ateityje, yra atsakingesnių ir veiksmingesnių finansinės veiklos reguliavimo institucijų steigimas (Kanada yra įvardijama kaip sėkmingas pavyzdys).

Panašias tendencijas, pernelyg nesigilinant dėl apimties ribotumo, galima įžvelgti ir anksčiau tarptautinę ekonomiką sukrėtusiose krizėse. Tokios šalys kaip Argentina, Tailandas, P. Korėja, Brazilija, Meksika ir kitos, prieš krisdamos į recesijos liūną būdavo užverčiamos užsienietiško kapitalo įplaukomis, ir jų valiutos nebuvo pakankamai reguliuojamos šių naujų procesų kontekste. W. Kamppeteris, pasitelkdamas Japonijos ir Azijos krizių pavyzdžius pastebi ir tai, jog dažnai šioms krizėms preliudiją sukurdamo vertybinių popierių ir nekilnojamojo turto rinkos, kuriose kainos labai stipriai kildavo, o vėliau burbulas sprogdavo.²⁵⁶ Bankų sistemos taip pat buvo prastai prižiūrimos, todėl skolindavo ir spekuliuodavo valiutomis net ir esant nemažai rizikai. Kaip rašo T. Pugelas, kaip vieną sėkmingesnių atvejų būtų galima įvardinti nebent Braziliją, kuri sugebėjo gerai kontroliuoti savo bankų sektorių, taigi ir išvengti didesnio užkrato plitimo (tarp kitko, atėjusio iš Rusijos į pačią Braziliją), atsirandančio dėl negeros bankų veiklos.²⁵⁷ Taigi, nors ir krizę neretai iššaukia ne viena jėga, kaip pvz. perėtas skolinimas(is), tarptautiniai išoriniai šokai dėl investuotojų kilusios baimės (kaip kad Brazilijos atveju 1999 m.), pasaulinis užkratas (kaip galėjo nutikti paskutinės krizės atveju), daugelis ekonomistų sutinka, kad vienas pagrindinių visų krizių aspektų – bankų ir finansinių institucijų veiklos priežiūra ir finansų rinkų kontrolė apskritai. Šiuolaikinėje persipynusioje ekonomikoje krizės visuomet galima laukti, tačiau nesuvaldžius itin jautrių finansų rinkų, krizės pavojus labai stipriai išauga.

4. Tarptautinių finansų krizių pasekmės: depresija ar nauja pasaulio tvarka?

Kokios galimos finansų krizių pasekmės? Kokias pamokas šios gali atnešti? Kaip tarptautinės finansų krizės pakeičia pasaulio ekonomikos veidą, ypač po tokių masinių recesijų, kokia buvo

²⁵⁴ Paul Krugman, „An Irish Mirror“, *The New York Times*, <<http://www.nytimes.com/2010/03/08/opinion/08krugman.html>>, [žiūrėta 2012-05-15].

²⁵⁵ Paul Krugman, „The Unwisdom of the Elites“, *The New York Times*, <http://www.nytimes.com/2011/05/09/opinion/09krugman.html?_r=2&ref=todayspaper> [žiūrėta 2012-05-20].

²⁵⁶ Kamppeter, p. 17-21.

²⁵⁷ Pugel, p. 498.

paskutinioji? Šioje darbo dalyje pabandysiu trumpai apžvelgti galimas pasekmes ir pamokas ekonomikai.

Visų pirma, net ir pasibaigus finansų krizėms, valstybės, labiausiai nukentėjusios nuo šių, gali būti priverstos skęsti didelėje recesijoje dar bent kelis metus. Būtent dėl to ilgą laiką buvo kritikuojamas TVF, kuris, teikdamas paskolas besikapanojančioms valstybėms visuomet reikalaudavo fiskalinės politikos priemonių, atnešdavusių ekonomikos susitraukimą, ir galbūt recesiją. Dažnai prieš teikiant paskolą yra reikalaujama sumažinti išlaidas bei pakelti mokesčius, didinti palūkanų normas, leisti griūnančioms firmoms bankrutuoti ir vykdyti struktūrines reformas. Kritikai teigia, kad tokie vienos pagrindinių finansinių institucijų pasaulyje keliami reikalavimai vietoje to, kad padėtų šalims ir jų finansų rinkoms išsikapstyti iš krizės, tik dar labiau pablogina situaciją. Kaip pavyzdys dažniausiai yra minima 1997 m. Azijos krizė, kai tokiose šalyse kaip Malaizija ir Indonezija po TVF reikalavimų šalyje pagilėjo recesija ir nedarbo mastai. Tokie ekonomistai kaip J. Stiglitzas kritikuoja TVF įsikišimą kaip pernelyg monetaristinį ir ideologizuotą vakarų finansinės bendruomenės. Taip nėra pasirenkama geriausiai politika, o greičiau tik platinama liberalizacijos ideologija (kaip kad Kenijos atveju 10 deš.).²⁵⁸ Tai toli gražu nėra vieninteliai kritikos taškai, kuriuose yra atakuojamas TVF.

Dar viena trumpalaikė/vidutinio laikotarpio pasekmė dažnai minima tarp finansinių rinkų stebėtojų ir analitikų – pasaulinės finansinės sistemos reforma ir jos reguliavimo sustiprinimas. Finansinės rinkos anaipol nėra neprižiūrimos – jos vis dar yra vienos labiausiai kontroliuojamų rinkų pasaulyje. Finansinės sistemos priežiūrai yra sukurti vadinamieji Baselio susitarimai, kurie nustato tarptautinės bankininkystės standartus, ir bent teoriškai turi apsaugoti nuo finansinių šokų ir krizių. Visgi iki krizės veikę Antrieji Baselio susitarimai (*Basel II*), priimti 2004 m. pasirodė neveiksmingi. Kaip teigia Vincentas Deluardas, šie, atvirkščiai, tik padėjo pamatus didžiausiai krizei po Didžiosios depresijos. Šie susitarimai aplaidžiai žvelgė į bankų rizikos vertinimą perkant vertybinius popierius, o taip pat leido bankams pirkti valstybės obligacijas, kol ši teigia, jog vyriausybės skola yra saugi. Autoriaus nuomone, toks reikalavimas gali būti laikomas niekiniu, kadangi sunku tikėtis to, kad valstybė paskelbtų savo skolą nesaugia. Reitingų agentūroms taip pat suteikta globalaus kapitalo „vartininko“ galia, tačiau čia problema buvo tame, kad agentūros yra atsakingos savo akcininkams, o 2008 m. parodė,

²⁵⁸ „Criticism of IMF“, *Economics Help*, <<http://www.economicshelp.org/dictionary/i/imf-criticism.html>>, [žiūrėta 2012-05-24].

kad jos buvo itin netikslios su savo reitingais hipoteka užtikrintiems vertybiniais popieriams.²⁵⁹ Šias problemas atliepti bando 2011 m. įsigalioję Tretieji Baselio susitarimai (*Basel III*), kuriais įvedama didesnė likvidaus kapitalo norma (7 proc. banko turto vietoj 2 proc.), o taip pat bandoma įtvirtinti daug griežtesnė finansinė priežiūra, sąskaitų vedimas bei griežtesnė reitingų agentūrų priežiūra, sumažintos premijų sistemos.²⁶⁰

Kita galima pasekmė, kuri galbūt yra labiau tikėtina nuvilnijus tik labai plataus masto krizei, yra vadinamoji depresija, charakterizuojama ypač giliais ir skausmingais ekonomikos sulėtėjimais.²⁶¹ Toks sulėtėjimas sekė bene didžiausią XX a. finansų krizę Didžiosios depresijos pavidalu. Tarp kai kurių analitikų toks pats terminas yra ir iššaukiamas ir paskutinės krizės kontekste. P. Krugmanas teigia, kad didžiuliai nedarbo skaičiai Europoje ir JAV, euro krizė, reikalavimai dar aršesniai taupymui ne tik ardo visą europinės integracijos svajonę, bet ir kelia pavojų demokratijai, kai ne vienoje šalyje vis daugiau svorio įgauna dešinieji radikalai.²⁶² Indų kilmės ekonomistas Anwaras Shaikhas laikotarpį po paskutinės recesijos apskritai vadina pirmąja didžiąja depresija XXI a. Anot jo, paskutinė krizė yra visiškai normali ilgalaikė kapitalizmo tendencija, kurioje „ilgi bumai galų gale duoda kelią ilgam kritimui“. Kaip ir Didžioji depresija XX a., taip ir ši yra sekama didelių spekuliacijos mastų, ir pasieks pasaulį globaliu mastu.²⁶³

Dar vienas ilgalaikis pranašavimas yra susijęs su naujos politinės pasaulio tvarkos iškilimu. Anot kai kurių autorių, pasaulinė krizė sunkiai paveikė išsivysčiusiais ir lyderiaujančias šalis (tokias kaip JAV), tačiau kylančios ekonomikos (pvz. Kinija) buvo daug mažiau paveiktos nuvilnijusios krizės ir netgi išgebėjo išlaikyti savo ekonominį augimą. Tai leidžia kai kuriems apžvalgininkams daryti prielaidą, jog paskutinė krizė paskatino didesnę nukrypimą tarp industrializuotų Vakarų ir kylančių Rytų trumpuoju laikotarpiu, tačiau ilguoju laikotarpiu tai reiškia suartėjimą.²⁶⁴ Kitaip tariant tai reiškia, jog trumpuoju laikotarpiu Rytai patirs didesnę augimą ir tvirtėjimą, kai Vakarai silpnės, tačiau ilguoju laikotarpiu abiejų regionų pajėgumai suartės ir taps lygiaverčiais, o Rytų valstybės taps lyderėmis. Visgi

²⁵⁹ Vincent Deluard, „Monsters of Our Own Making: How the Basel Agreements Fed the Sovereign Debt Crisis“, *Seeking Alpha*, <<http://seekingalpha.com/article/309368-monsters-of-our-own-making-how-the-basel-agreements-fed-the-sovereign-debt-crisis>> [žiūrėta 2012-05-20].

²⁶⁰ Julia Kollewe, „Basel III: The Main Points“, *The Guardian*, <<http://www.guardian.co.uk/business/2010/sep/13/basel-iii-the-main-points>> [žiūrėta 2012-05-25].

²⁶¹ „Diagnosing depression“ *The Economist*, <http://www.economist.com/node/12852043?story_id=12852043> [žiūrėta 2012-05-25].

²⁶² Paul Krugman, „Depression and Democracy“ *The New York Times*, <http://www.nytimes.com/2011/12/12/opinion/krugman-depression-and-democracy.html?_r=1> [žiūrėta 2012-05-24].

²⁶³ Anwar Shaikh, „The First Great Depression of the 21st Century“, *The Crisis This Time*, ed. Leo Panitch et al., Merlin Press: London, 2010, p. 44-46.

²⁶⁴ Razeen Sally, „The Crisis and The Global Economy: A Shifting World Order?“, ECIPE: Brussels, 2011, p. 29.

Razeena Sally ginčija tokią tendenciją kalbėdama apie vidines politines ir socialines problemas, su kuriomis susiduria kylančios ekonomikos. Toks skeptiškas požiūris turi pagrindo: Kinijos ekonomikos prognozėse jau dabar horizontas nėra pats šviesiausias²⁶⁵, o Indija yra vadinama Azijos Graikija.²⁶⁶ Taigi pasikeitusios pasaulio tvarkos argumentas taip pat neatrodo labai pagrįstas, o finansinės sistemos reformų vykdymas ir priežiūros griežtinimas atrodo realiausias variantas naujai, iš krizės lipančiai pasaulio ekonomikai. Žinoma, jeigu Europos Sąjungai pavyks išspręsti savas problemas.

Išvados

Tarptautinė ekonomika visuomet buvo trapus kūrinys – joje veikia tiek daug sraigtelių, jog visus juos sužiūrėti ir paversti ekonomiką puikiai suteptu varikliu yra be galo sunku. Užduotį dar labiau komplikuoja ir didėjanti globalizacija bei pasaulinė ekonominė integracija. Tai kelia dar didesnę krizių pavojų, ypač finansinių rinkų kontekste, kurios tampa vis globalesnės ir persipynę. Laikotarpis iki 1974 m. naftos šokų buvo pažymėti sumažėjusių kapitalo srautų, kai įvairūs griežti reguliaciniai įstatymai veikė nuo pat Antrojo pasaulinio karo pabaigos. Visgi po naftos šokų, kai atsirado būtinybė ir galimybė investuoti vadinamuosius *petrodolierius*, skolinimo(si) ir kapitalo srautai išgyveno pakilimą, kurį lydėjo nuolatinė ir vis didėjanti finansų rinkų liberalizacija, manifestavusis „naujosios finansinės architektūros“ pavidale. Tai tapo visos ekonominės politikos finansų srityje pagrindu iki pat paskutiniosios krizės, prasidėjusios 2007 m. JAV nekilnojamojo turto kainų burbulo sprogitu, nors ir laikotarpis iki jos pasižymėjo padažnėjusiomis finansų krizėmis, ypač besivystančiose valstybėse su didelėmis kapitalo įplaukomis.

Darbo apimtis neleido išsamiai išnagrinėti visų galimų jėgų, nulemiančių tarptautines finansų krizes: perdėto skolinimo(si), išorinių šokių, pasaulinio užkrato. Visgi pastaruoju metu tarp ekonomistų vyrauja nuomonė, jog viena esminių pasaulinės finansinės sistemos problemų galėtų būti laikomas didelis kapitalo mobilumas ir kartu finansų rinkų, bei jose veikiančių veikėjų kontrolės stoka. Kaip rodo istoriniai tyrimai, padidėjęs kapitalo mobilumas ir laisvėjanti finansinė veikla dažnai koreliuoja su dažnėjančiomis finansinėmis krizėmis, ir pastarieji keli dešimtmečiai – ne išimtis. Ne tik paskutinė krizė buvo atnešta nekontroliuojamų finansinių institucijų veiklos, tačiau ir anksčiau sukrėtę Meksikos,

²⁶⁵ Michelle Dammon Loyalka, „Chinese Labor, Cheap No More“, *The New York Times*, < <http://www.nytimes.com/2012/02/18/opinion/chinese-labor-cheap-no-more.html> > [žiūrėta 2012-05-20].

²⁶⁶ Walter Russell Mead, „India Shining“? Or The Greece of Asia?, *The American Interest*, < <http://blogs.the-american-interest.com/wrm/2012/05/17/india-shining-or-the-greece-of-asia/> > [žiūrėta 2012-05-20].

Azijos, Argentinos, Rusijos ir kitos krizės dažniausiai buvo kapitalo mobilumo ir kontrolės stokos padariniai. Vienas sėkmingiausių išėjimo iš krizės pavyzdžių kai kur yra laikoma Brazilijos 1999 m. krizės pabaiga, kurios sėkmingus rezultatus nulėmė gerai kontroliuojamas bankų sektorius, kuriam nebuvo leista spekuliuoti rizika, bei teikti paskolų abejotiniams aplikantams.

Apskritai galima teigti, jog finansinės institucijos veikdamos dažnai sukelia ir vadinamuosius kainų burbulus, kurių viduje dėl augančių kainų dažnai yra kuriami ir taikomi pernelyg sudėtingi finansiniai mechanizmai, prarandantys bet kokią skaidrumą ir tik dar labiau užaštrinantys galimus pavojus. Nuolatinės krizės į akademinio mąstymo centrą leido sugrįžti tokių ekonomistų J. M. Keyneso ir H. Minsky'io idėjoms, aiškinančioms ekonomines krizes. Kaip teigia P. Krugmanas bei J. Crotty, tokia situacija susidaro dėl vadinamojo laisvos rinkos fundamentalizmo, kur yra tikimasi, jog laisvos rinkos mechanizmai savaime vėl sureguliuos ekonomiką, o taip pat ir finansų rinkas. Visgi pastarieji keli dešimtmečiai rodo, jog liberalizuota naujoji finansinė architektūra ir laisvas kapitalo judėjimas toli gražu nesumažina krizės tikimybės, o atvirkščiai, jų dažnį tik padidina. Būtent dažnis ir skiria pastarųjų kelių dešimtmečių krizes nuo bendros istorinės panoramos, vyrausios iki tol. Taigi, kapitalo judėjimo liberalizavimas turi pakankamai silpną empirinį pagrindą, ir, kaip teigia J. Stiglitzas, valdantysis elitas turėtų koncentruotis būtent į kapitalo mobilumo ribojimą, bei finansinių įstaigų veiklos priežiūrą.²⁶⁷

Kalbant apie tarptautinių finansų krizių pasekmes, galima žiūrėti bent iš poros perspektyvų: ilgalaikės ir trumpalaikės, arba vidutinio laikotarpio. Pagal pirmąją, yra koncentruojamasi į ilgesnio laikotarpio prognozes. Kai kurios iš jų skelbia naujos politinės ir ekonominės pasaulio tvarkos iškilimą, kai pranašaujama, kad greitai pasaulio lyderėmis taps kylančios ekonomikos. Visgi tendencijos ir vidinė politinė situacija šiose valstybėse rodo, jog dar pernelyg anksti kalbėti apie pasaulinės tvarkos apsvertimą. Antroji grupė prognozių kalba apie naują ilgalaikę depresiją, kuri atneš į labiausiai pažeistus regionus naują suirutę. Vieni ekonomistai kalba apie tai, kaip dar vieną kapitalizmo gyvenimo etapą, kai didelius augimo laikotarpius seka staigūs nuopoliai. Kiti ekonomistai kalba apie ekonomikos ir politikos sąryšį. P. Krugmano teigimu, prasidėjusi nauja gili recesija, arba depresija Europoje, kelia pavojų ne tik ekonominei Europos Sąjungos gerovei, tačiau galiausiai gali su savimi atnešti naujas politines problemas demokratijai, kadangi vis labiau politinėje arenoje yra girdimi radikalūs balsai.

Visgi apie ilgalaikes prognozes kalbėti yra ankstoka. Šiuo metu vienos realiausių galimų pasekmių trumpuoju ir vidutiniu laikotarpiu gali būti įvardijama labiausiai paveiktų šalių dar gilesnė

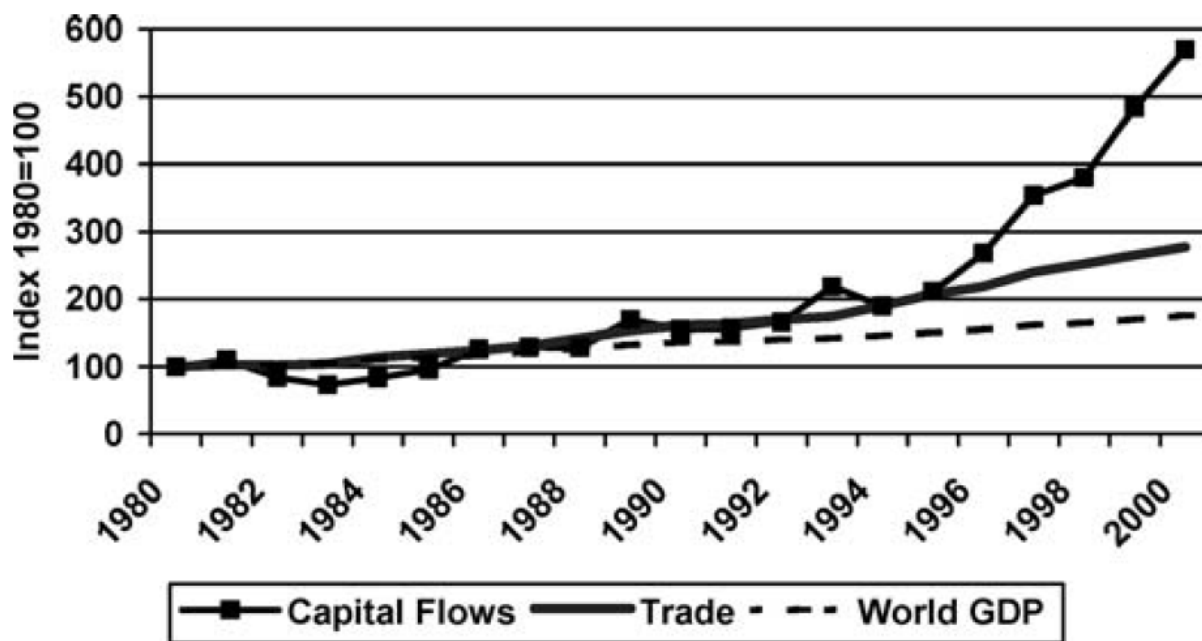
²⁶⁷ Joseph Stiglitz, „Reversal of Fortune“, *Vanity Fair*, 2008, <
<http://www.vanityfair.com/politics/features/2008/11/stiglitz200811>> [žiūrėta 2012-05-24].

recesija, kurią gali atnešti dar labiau suveržti taupymo diržai. Tokios tendencijos ilgą laiką pastebimos ir ES, kur valstybės-donorės reikalauja iš atsiliekančių didesnės fiskalinės drausmės. Tačiau dar svarbesnis šiame taške žingsnis – pasiruošimas ateičiai. Pirmasis variantas, reikalaujantis visiems vartotojams bei spekuliantams keisti savo požiūrį, riboti savo vartojimą ir atsižvelgti į galimo vartojimo ne pagal kišenę (kaip Graikijoje), arba spekuliacinio ne pagal realią situaciją (JAV), atrodo pakankamai nesolidus, kai reikalingi greiti ir efektyvūs sprendimai. O tai galėtų būti atlikta tik reformuojant globalią finansinę sistemą ir įvedant griežtesnę bankų veiklos kontrolę bei priežiūrą. Pirmieji žingsniai jau žengiami kartu su naujausiais Baselio susitarimais, tačiau akivaizdu, jog finansinės rinkos yra pernelyg jautrios ir sudėtingos, kad krizių rizika būtų sumažinta iki minimumo tik vienu susitarimu. Reikalingas ilgas ir sunkus darbas, kol bus galima visiškai pasitikėti bankų ir finansinių institucijų veikla.

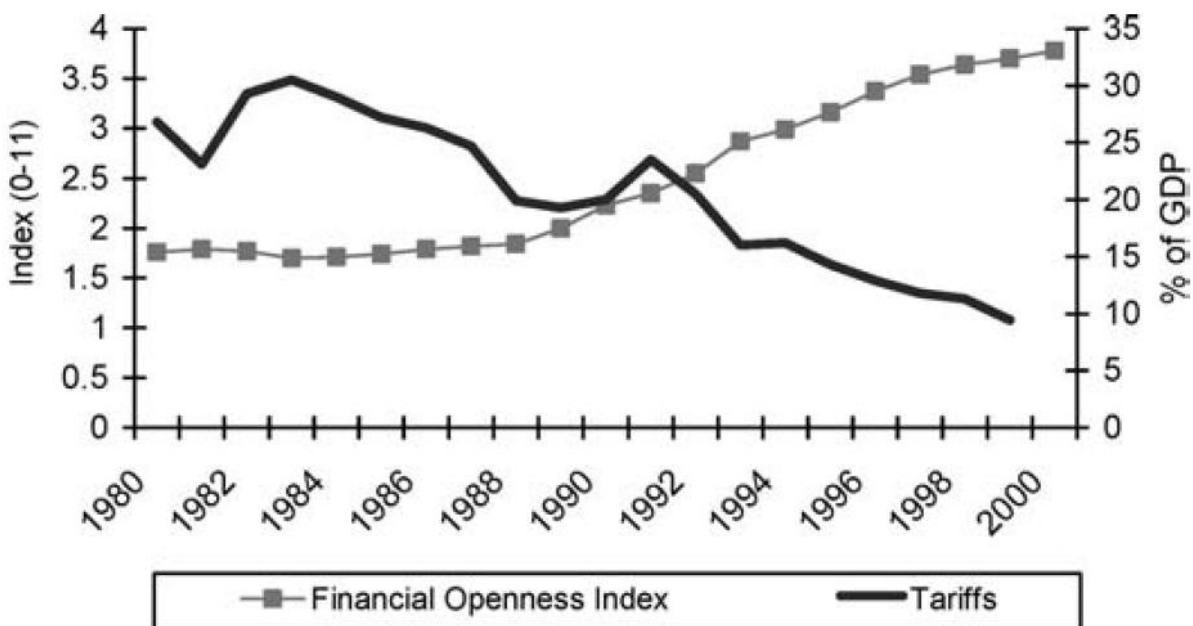
PRIEDAI

Priedas A

Pasaulinė prekyba ir privataus kapitalo srautai 1980-2000 m.

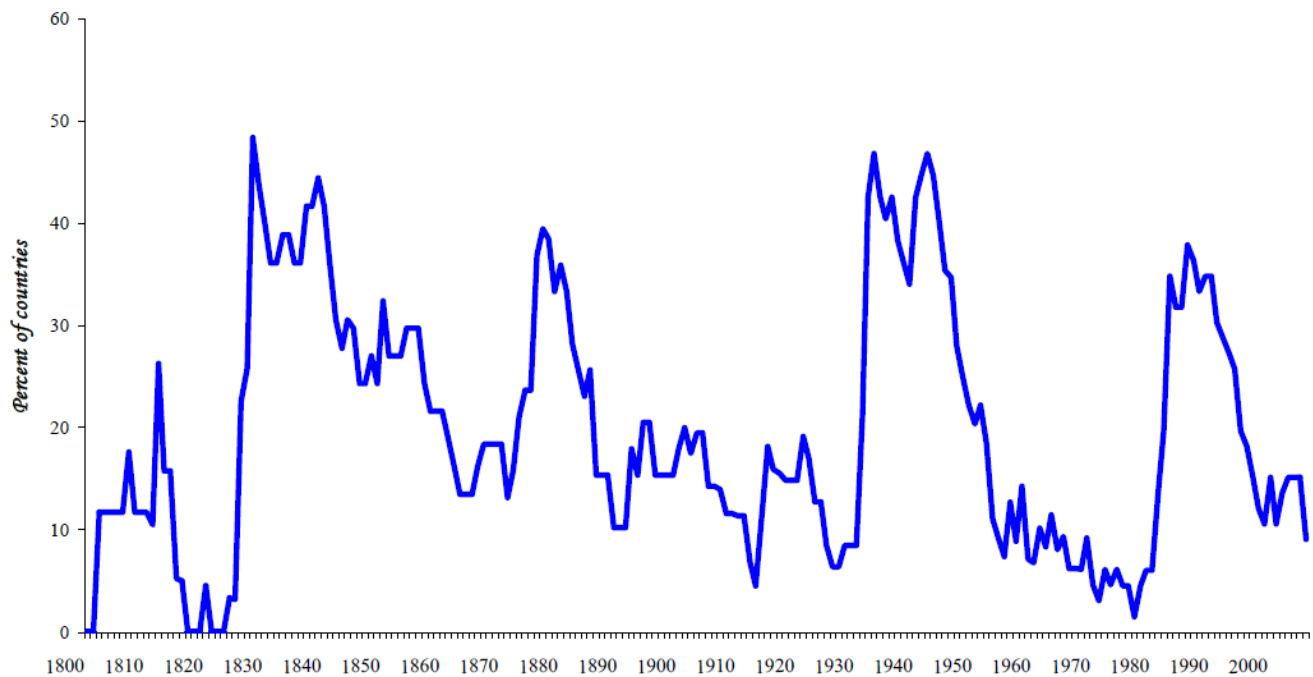
Pasaulinės politikos pasikeitimas: mokesčių tarifai ir finansinio atvirumo koeficientas

Priedas B

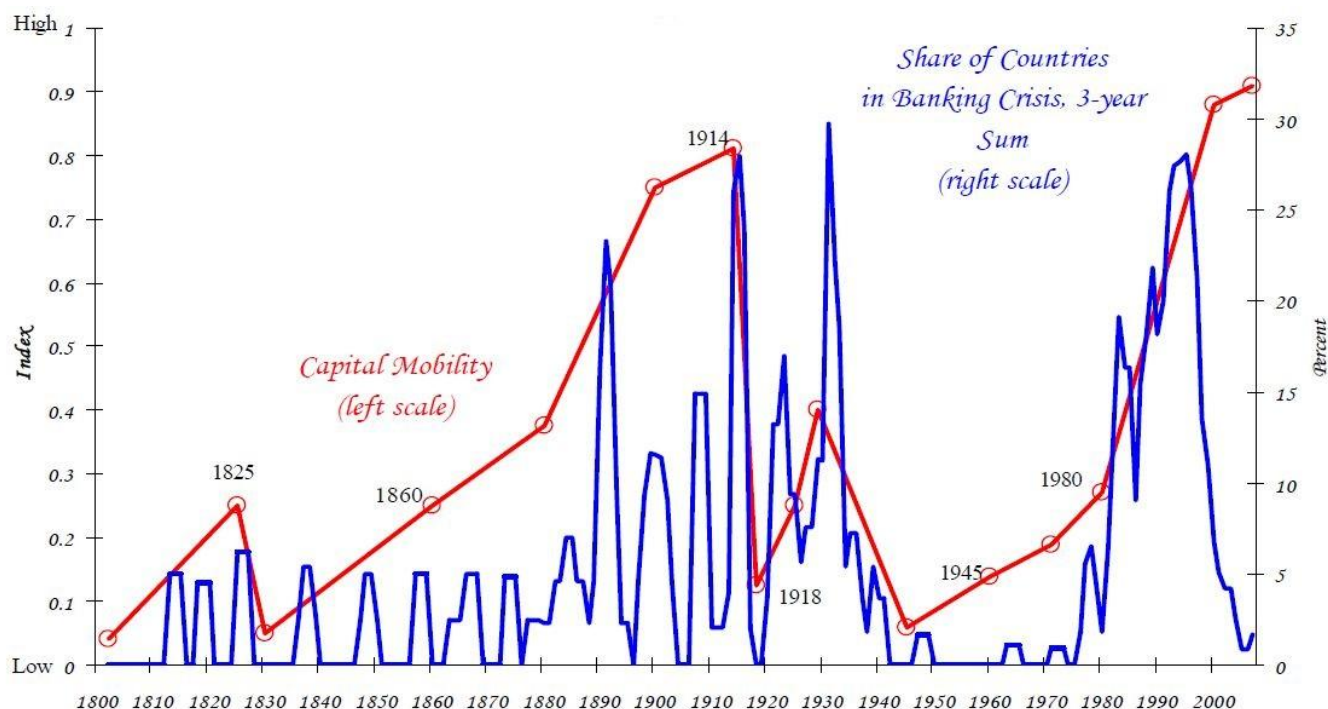
Išorinė suvereni skola: 1800-2006 m.

Procentas šalių, nevykdančių finansinių įsipareigojimų, bei vykdančių restruktūrizaciją

Priedas C

Kapitalo mobilumas ir bankų krizių dažnumas: visos šalys, 1800-2007 m.

7. Agnė Sabaliauskaitė. *Friedrich Nietzsche's pasaulis. (Šiuolaikinės politinės teorijos)*

Įvadas

Filosofinis esmės ieškojimas – štai kelrodė žvaigždė Vakarų filosofijai, kurios pamatus paklojo graikai, o atrasti raktą užvertai būties slėpinių skrynai yra vienas svarbiausių filosofijos uždavinių. Dviejų pasaulių – regimojo ir antjuslinio, arba fizinės ir metafizinės realybės – išskyrimas, atrodo, palengvino išrinktajai kastai – filosofams – jų tikslą - pažinti žmogų, būtį bei Tiesą. Jie, pasitelkdami mąstymą, beveik kaip įrankį, išeina „anapus“ – į antjuslinį, tikrąjį pasaulį, tuo pačiu atsiribodami nuo regimosios, julsėmis suvokiamos, todėl netikros, „realybės“. Krikščionių metafizikai antjusliniam pasauliui priskyrė Dievą – absoliutą, pirminę visa ko priežastį, tuo pačiu atskirdami šį dabartinį nuodėmingą pasaulį nuo to kito, kuriame viešpatauja

Dievas. Svarbu paminėti, jog filosofai, tokie kaip Aristotelis ar Platonas, bei religija, pavyzdžiui, krikščionybė, pateikia savo moralės sampratas, kurios kaip žmogaus ugdymo formos suteikia asmeniui galimybę bent šiek tiek priartėti prie dieviškojo tobulumo.

Tačiau XIX amžiaus antrojoje pusėje iškyla paskutinysis metafizikas - Friedrich Wilhelm Nietzsche, kurio „raštas būdingas apgaulingas aiškumas ir gundantis paprastumas, o sakiny – tai dūris rapyra, ir visada pataikoma į skaudžiausią vietą.“²⁶⁸ Atrodo, jog šio filosofo didžiausias ginklas – plunksna – užkliudė ir Vakarų filosofiją, kurios pagrindu ilgiems šimtmečiams, o gal net tūkstantmečiams patapo krikščionybė: Nietzsche kritikavo ne tik krikščioniškąją žmogaus, jo moralės sampratą, bet taip pat Dievą ir hierarchinį pasaulio dualizmą. Tokiu būdu Nietzsche iškyla ne tik kaip vienas didžiųjų religijos kritikų, bet ir kaip postmodernios filosofijos atstovas, neigiantis „didžiuosius dabarties universalius konceptus, <...> tiesos pretenzijas.“²⁶⁹ Tiesos atžvilgiu paskutinysis metafizikas ištis turėjo radikalai individualią sampratą: tiesa – tai tik perspektyvos dalykas, didžiulė fikcija, sukurta gyvenimui įdiegti prasmę, nes juk reikia „atradinėti naujas tiesas.“²⁷⁰ Tad Tiesa, kaip fundamentalus, universalus dalykas tampa tik kažkieno sukurta iliuzija – tuščia abstrakcija pasaulyje, neturinčiame jokios esmės. Tačiau iškart iškyla klausimas, o kas įgalina sukurti tokias iliuzines tiesas, kas apskritai yra pasaulio pagrindas? Nietzsche's atsakymas yra subtiliai paprastas – žmogaus valia siekti galios. Voliuntaristinė pasaulėžiūra ir pasaulėkūra, vienintelė, „tapsmo realybės“ samprata išskiria Nietzsche'ę kaip vieną kontroversiškiausių ir reikšmingiausių filosofų, nusprendusių nepasilikti tradicinės metafizikos ribose.²⁷¹

Taip atsiskleidžia ir šio darbo planas: pirmiausia aptarsiu Nietzsche's filosofavimą kūju ir kaip jis krikščioniškuosius konceptus, t.y. moralę bei Dievo stabą, griovė, tada pereisiu prie savitos filosofijos, kurtos valios siekti galios pagrindu.

²⁶⁸ Arvydas Šliogeris, „Frydricho Nyčės antifilosofija.“ Kn. Frydrichas Nyčė, *Rinktiniai raštai*. Vilnius: Mintis, 1991, 6.

²⁶⁹ Arno Anzenbacher, *Etikos įvadas*. 2 leid. Vilnius: Aidai, 1998, 186.

²⁷⁰ Friedrich Nietzsche, *Linksmasis mokslas*. Vilnius: Pradai, 1995, 76.

²⁷¹ Jacques Derrida, *Of Grammatology*. Baltimore: The Johns Hopkins University Press, 1997, 19.

Vergų moralė ir Dievas kaip klaida

„Krikščionybė yra ne kas kita kaip platonizmas liaudžiai; <...> bažnytinė tūkstantmečių priespauda“²⁷² – taip ateities filosofijos preliudijos, „Anapus gėrio ir blogio“ kūrinio pratarmėje prabyla Friedrich Nietzsche, apibrėždamas šią religiją kaip jungą žmogui ir jo dvasiai. Krikščionybės primesta moralės samprata: artimo meilė, užuojauta, atsidavimas Dievui, pasiaukojimas, viltis ir tikėjimas aukštesnėmis jėgomis yra *ressentiment* – kerštingumo, neapykantos bei pagiežos, požymiai, be to tokia moralė puikiai pagrindžia išgalvotąją „žmogaus anapus“ sampratą. Toks individas atsiplėšia nuo gyvenimo – pasaulio, kuriame dabar gyvena suvokdamas savo egzistenciją ir buvimą čia tik remdamasis jauslėmis, jis susikoncentruoja į galimą gyvenimą po mirties – į tą kitą, antjuslinį, „tikresnį“ pasaulį. Tačiau jis „gerai paslėptas nuo žmogaus, anas nužmogintas nežmogiškas pasaulis, kuris yra tik niekas dangiškas.“²⁷³ Nietzsche netiki jokių kitu tikresniu pasauliu „anapus“, jam vienintelė realybė yra ši – čia ir dabar egzistuojanti, suvokiama, o ne išmąstoma ar kaip kitaip sunkiai pasiekiami netgi išrinktiesiems žmonėms – „išminčiui, šventajam, dorybingajam.“²⁷⁴ Sugriaudamas anapusinio pasaulio „egzistavimo faktą“, jis atsigręžia į gyvenimą – neapvilantį, tikrą, geidžiamą ir paslaptinę²⁷⁵, taip pat pareiškia „pagarbą visoms gyvenimo formoms ir maištauja prieš civilizaciją, kuri neįvertina individo ir dehumanizuoja žmogaus gyvenimą.“²⁷⁶ Be abejo, nesunku suprasti, jog krikščionybė yra tai, kas atima iš žmogaus jo žmoniškumą – jį ne tik atskiria nuo vienintelės realybės, bet ir priverčia užsidaryti vidiniame narve, kur bet koks antžmogiškas veiksmas, valios, instinktų pasireiškimas yra traktuojamas ne tik kaip blogas, bet ir yra nuslopinamas moralės, dėl kurios žmogus pats savanoriškai save „disciplinuoja ir kontroliuoja, įveikia patį save“²⁷⁷. Gal šis įveikimas ir skamba „zaratustriškai“ ar „dionisiškai“ – tačiau iš tiesų tai yra įveikimas savo gyvybinių galių - instinktų, savo valios, kuri yra pažabojama fikcijos ne tikresnės nei anapusinio pasaulio buvimas. „Visi instinktai, kurie neišsikrauna išorėn, nukrypsta į vidų, - tai aš ir vadinu žmogaus suvidėjimu; <...> laisvo, klajokliškai gyvenančio žmogaus instinktai atsigręžė prieš patį žmogų; <...> štai iš kur radosi „nešvari sąžinė.““²⁷⁸ Kaltė, nuodėmė,

²⁷² Friedrichas Nyčė, *Rinktiniai raštai*. Vilnius: Mintis, 1991, 318.

²⁷³ *Ibid.*, 42.

²⁷⁴ Friedrich Nietzsche, *Stabų saulėlydis, arba Kaip filosofuojama kūju*. 2 leid. Vilnius: Strofa, 2000, 36.

²⁷⁵ Friedrich Nietzsche, *Linksmasis mokslas*. Vilnius: Pradai, 1995, 219.

²⁷⁶ Māra Rubene, *Dabarties filosofija: iš Esaties į esatį*. Vilnius: Alma litera, 2001, 72.

²⁷⁷ Friedrich Nietzsche, *Apie moralės genealogiją*. Vilnius: Pradai, 1996, 146.

²⁷⁸ *Ibid.*, 95-96.

atgaila – štai žodžiai, kuriais Dievo tarnai „lyg lavonai, juodai aprenę savo maitą“²⁷⁹ naikina žmogų: moralė kankina sielą, versdama atgailauti už savo „blogą prigimtį“ – siekį gyventi pagal instinktus ir norą džiaugtis gyvenimu lyg tas Dionisas, siautėdavęs bakchanalijose. Žmogui, užvaldytam tokios „nemirtingos beprotybės“, bet kokie sąžinės priekaištai yra suvokiami „kaip bausmės, kaip atpildas už kažką, ko mes neturėtume daryti, kuo mes neprivalėtume būti.“²⁸⁰ Prasčiokiškumas yra tinkamiausias žodis, anot Nietzsche'is, apibūdinti krikščioniškąją moralę, kai tai, kas priklauso aukštesnei, aristokratiškajai ponų moralei, t.y. tai, kas „paremta gera/prasta skirtumu“,²⁸¹ yra beatodairiškai priskiriama „blogio“ sąvokai. Filosofas krikščioniškąją vergų moralę apibūdina kaip bliuonančio ėriuko logiką: „Šitie plėšrūs paukščiai yra blogi; o tas, kuris mažiausiai panašus į plėšrūną, veikiau yra jo priešingybė – ėriukas, - ar jis neturėtų būti geras?“²⁸² Nepritapimas, galios demonstravimas, netgi brutali jėga - bet kuri gyvybinė jėga - yra tai, kas turi būti paneigta, jei tai prieštarauja kažkieno prigimčiai - jei tai prieštarauja moralės kodeksui bei didžiajai daliai civilizacijos. Kalbėti apie bandos jausmą Nietzsche buvo linkęs daug, jis teigė, kad plėšrūnas ne tik nebus ėriuku, bet jam net negalima priekaištauti dėl tokio nebuvimo.²⁸³ Taigi, vergo moralė reikalauja iš kito to, kas jam yra priešiška, nes vergas niekada nesupras, kas yra aukštesnė moralė – siekis viešpatauti, peržengti ir atsigręžti į save, o ne į anapusinį tariamai tikrą pasaulį.

Universalizuota moralė, kuriai privalo paklusti visi be išimties, yra bene didžiausia klaida. Moralė – tai istoriškai susiklostantis dalykas, kuriuo kiekvienas individas vadovaujasi skirtingai, kiekvieno moralė yra jo asmeninis, todėl subjektyvus, dalykas. Toks požiūris į moralę grindžiamas genealogiškumu, kai istorijos eigoje vienas amžinąsias vertybes ar esatis keičia kitos, todėl taip atsiranda daug moralių, kurios atskirais istorijos etapais buvo labiausiai vertinamos. Bet kuri moralė, taip pat ir krikščioniškoji, ne tik nėra apriorinė ar duota kažkieno iš aukščiau, ji negali būti ir visuotiniu imperatyvu, taigi, bet kuri moralė negali būti vertinama kaip vienintelė teisinga, o kitų klaidinga. Tuo tarpu krikščioniškoji moralė tapo imperatyvia, todėl tuo pačiu ir paneigiančia kitas moralės formas. Nietzsche tokią moralę demaskuoja ir sako, jog

²⁷⁹ Frydrihas Nyčė, *Rinktiniai raštai*. Vilnius: Mintis, 1991, 95.

²⁸⁰ Friedrich Nietzsche, *Stabų saulėlydis, arba Kaip filosofuojama kūju*. 2 leid. Vilnius: Strofa, 2000, 57.

²⁸¹ Arūnas Mickevičius, „Friedricho Nietzsche'is moralės genealogijos samprata.“ Kn. Friedrich Nietzsche, *Apie moralės genealogiją*. Vilnius: Pradai, 1996, 9.

²⁸² *Ibid.*, 54.

²⁸³ *Ibid.*, 55.

„krikščionybė yra budelio metafizika,“²⁸⁴ nes „ji naikina žmogų iš vidaus bei sukuria moralę, kuri skelbia iliuzines antgamtines vertybes.“²⁸⁵ Toks universalus dorovinio idealo kaip moralė iliuziškumas yra nesuderinamas su genealogiškumu.

Krikščioniškoji moralė, kuri nukreipta niekinti gyvenimą ir patį žmogų, sukuria tokį dalyką kaip „gyvenimo problemą.“ Žmogus, vadovaudamasis instinktais, praranda savo žmoniškumą, jis „pasineria į savo laukinę prigimtį,“²⁸⁶ todėl yra būtina sutramdyti šį pasinėrimą ir įvilkti žmogų į moralės rūbą. Dievo išgalvojimas lėmė, jog žmogus nebeteiko net savo dvasios autonomijos, nes Dievas pažįsta žmogų iki jo širdies gelmių, taigi, net slapčiausios mintys ir troškimai, kurie buvo neprieinami kitam žmogui, t.y. kunigui, staiga yra matomi ir smerktini kažko kito, kas yra aukštesnis, didingesnis, galingesnis. Charles Baudelaire teigė, jog „Dievas yra vienintelė esybė, kuri gali valdyti netgi neegzistuojama.“²⁸⁷ Tad po tokio Dievo skvarbumo žmogui tampa atgrasu tai, kas daro jį žmogumi, nes egzistuoja visa matanti akis, stebinti veiksmus ir sprendimus - tai, be abejo, yra aiškiausias Ne sakymas gyvenimui ir netgi pačiam žmogui kaip egzistuojančiai būtybei. „Kur prasideda „Dievo karalystė“, ten baigiasi gyvenimas.“²⁸⁸ Nuodėmingasis žmogus, suteptas ne tik pirmosios Adomo ir Ievos nuodėmės, bet ir kitų, „atsiradusių“ šiame netikrame pasaulyje, tampa klaida. Kodėl Dievas leidžia egzistuoti tokiam padarui, jeigu jis nusideda, nesugeba suvaldyti instinktų, taigi, savęs? Nietzsche į klausimą „ar žmogus yra tik Dievo klaida?“ atsako klausimu, „ar Dievas – tik žmogaus klaida?“²⁸⁹ Jei Dievas yra tikrasis pasaulio kūrėjas, o ne žmogus, jam nereikėtų „lavonų, bandų ar tikinčiųjų,“²⁹⁰ atvirkščiai, jis, anot Nietzsche'ės, ieškotų bendraminčių – tokių, kurie galėtų kurti kartu su juo, atsidurtų, jei reikia, anapus gėrio ir blogio, senųjų stabų ir kitų tikrovės fikcijų, griauančių ar žabojančių kūrybingumą, instinktus, tačiau tuo pačiu suvoktų savo nepriklausomumą nuo kitų bei atskirą savo paties kūrybinę galią. Nietzsche nekuria naujo tikėjimo, naujos tikybos ir naujo dievo, jis netgi nebando įdiegti žmogui kažkokios prasmės ar vienintelio *telos* - tikslo, nes jam religija ir tikėjimas yra sietini su silpnumu, nuolankumu,

²⁸⁴ Friedrich Nietzsche, *Stabų saulėlydis, arba Kaip filosofuojama kūju*. 2 leid. Vilnius: Strofa, 2000, 60.

²⁸⁵ Vaida Asakavičiūtė, „Gėrio ir blogio istorinė analizė Nietzsche'ės moralės genealogijoje“. Kn. Antanas Andrijauskas (sud.), *Gyvenimo apologija: Nietzsche'ės teorinės interpretacijos*. Vilnius: Versus Aureus, 2007, 72.

²⁸⁶ *Ibid.*, 10.

²⁸⁷ Charles Baudelaire, *Intymūs dienoraščiai*. Vilnius: Andrena, 1996, 7.

²⁸⁸ Friedrich Nietzsche, *Stabų saulėlydis, arba Kaip filosofuojama kūju*. 2 leid. Vilnius: Strofa, 2000, 45.

²⁸⁹ *Ibid.*, 10.

²⁹⁰ Frydrihas Nyčė, *Rinktiniai raštai*. Vilnius: Mintis, 1991, 34.

vergiškumu bei prasčiokiškumu. Jis leidžia asmeniui pačiam tapti tuo, kuo jis yra,²⁹¹ taigi, pačiam susikurti save, suteikti sau *telos* šiame chaotiškame pasaulyje, kuriame nėra jokių prasmės. Paskelbdamas Dievo mirtį Nietzsche išvaduoja žmogų iš pančių, kuriuos, deja, jis pats ir užsidėjo: Dievo nebuvo, nėra ir nebus, nebent pats žmogus užims jo vietą ir suvoks, jog viskas, kas kažkada priklausė nuo kitų ar kito valios, iš tiesų priklauso tik nuo jo paties. Žmogui įduodama į rankas nuolatinės savikūros – asmenybės vienybės – galimybė.

Dievo mirties paskelbimas susijęs ir su klasikinės metafizikos minties pabaiga, nes Nietzsche, pašalindamas Dievą, pašalina ir esminio pasaulio vaizdinį – juk Dievas buvo tas atramos taškas, ta vienintelė esmingoji esatis, kuri laikė šio pasaulio ir bet kurio žmogaus egzistenciją savo valioje. Pasakodamas „Vienos klaidos istoriją“²⁹² Nietzsche pabrėžia, jog pašalinę „tikrąjį“ pasaulį – tą kitą būtį, kuri yra neprieinama ir nesuvokiama²⁹³, kartu su tuo pasauliu mes pašalinome ir regimąjį, t.y. tą, kuris egzistavo tarsi priešybė metafiziniam, antjusliniam pasauliui, o tai neabejotinai yra žmonijos apogėjus.²⁹⁴ Paneigęs tikrovių dualizmą bei pašalinęs pasaulio esmę, Nietzsche pagaliau gali kurti savąjį monistinio pasaulio sampratą, kurios pagrindas yra valia siekti galios.

Nihilizmo stadija

Dievo mirties paskelbimas lemia, jog iš esmės yra sugriaunama bet kokia pasaulio tvarka, antgamtiskumas taip pat yra paneigiamas kaip ir krikščioniškoji moralė, bet koks priežastingumas, *telos* ar idealai. Nenuostabu, jog po tokių „atradimų“ ima stiprėti nihilizmas: pasaulis ir žmonija nebeturi jokio tvirto pagrindo – nerandama gyvenimo prasmės, jokios tvarkos. Kitaip tariant, tos pamatinės substancijos, kurią suteikė krikščionybė, nebelieka, nors iš tiesų jos niekada netgi ir nebuvo. Absoliučios Tiesos nebuvimas bei dualistinio pasaulio netikrumas sąlygoja nihilizmą, kuris užgula žmogaus egzistenciją, kuri staiga tapo beprasmė, it našta. Tad nusivylimas savo egzistencija ir būtimi dėl jos beprasmiškumo, atsiradęs nepastovumas, pašalinus Dievą – patvarią esatį bei atraminį filosofijos tašką – visa tai sąlygoja nihilizmą – nepasitikėjimą pasauliu, bet kokiomis vertybėmis bei tiesomis. Nihilizmas bendriausia prasme yra suvokimas, jog, išsilaisvinus iš visų absoliučių esąčių kaip Dievas, kuris įkūnijo pasaulio prasmę ir vertę, dabar žmogus pats atsiduria Dievo – centro – vietoje ir turi kurti pasauliui prasmingumą

²⁹¹ Friedrich Nietzsche, *Linksmasis mokslas*. Vilnius: Pradai, 1995, 188.

²⁹² Friedrich Nietzsche, *Stabų saulėlydis, arba Kaip filosofuojama kūju*. 2 leid. Vilnius: Strofa, 2000, 36-37.

²⁹³ Friedrich Nietzsche, *Žmogiška, pernelyg žmogiška*. Vilnius: Alma littera, 2008, 31.

²⁹⁴ Friedrich Nietzsche, *Stabų saulėlydis, arba Kaip filosofuojama kūju*. 2 leid. Vilnius: Strofa, 2000, 37.

ir vertingumą.²⁹⁵ Be to, nihilizmas neturi būti suprastas kaip pati baisiausia žmogaus egzistencijos stadija, kurioje visa paskęsta Nieke. Nihilizmas, kaip ir moralė, yra istoriškai susiklostantis dalykas – jis įmanomas tik kai visos vertybės, kurios buvo skelbiamos kaip svarbiausios, amžiniausios ir nepajudinamos, nuvertėja, būtent jos ir atsiduria tame baisiajame Nieke, kurio Nietzsche ne tik nesibaimina, bet ir džiūgauja dėl galimybės atsikratyti senų metafizinių išmonių.

Tačiau toks nihilizmas, kuriame Niekas užvaldo visa, yra „neišbaigtas“, nes yra susijęs tik su nuvertėjimo procesu. Kita vertus, Nietzsche išskiria ir antrą nihilizmo tipą – „radikalų nihilizmą“, kuris yra sietinas su būtinybe kurti naujas vertybes, pakeisiančias senąsias. „Neišbaigtasis nihilizmas“ ne tik nieko nekuria, jis net nepadedą įveikti beprasmybės, užklupusios žmogaus egzistenciją, todėl Nietzsche’i jis yra „pasyvus“. Šis nihilizmo tipas yra tik pradžia, pirmoji pakopa, kurią išgyvena kiekvienas žmogus, tačiau jis negali įžengti į kitą etapą dėl nihilizmo neišbaigtumo – žmogus tampa įkalintas Nieke. Individas negeba išeiti iš beprasmiškumo būklės net ir nusivylęs metafiziniu pasauliu, todėl, anot Nietzsche’o, yra reikalingas „radikalusis nihilizmas“, kuris, nors ir yra destruktivus kaip ir pasyvusis nihilizmas, t.y. taip pat atmetantis senąsias tiesas ir įvairius absoliutus, vis dėlto yra grindžiamas kūrybiniu aspektu. Negalima tenkintis visko nuvertėjimu – reikia „naujai pagrįsti ir įvertinti pasaulį.“²⁹⁶ Taigi bet kokį objektyvų pagrindą, absoliutų Tiesos konceptą pakeičia naujų vertybių kūrimas ir perkūrimas, kai yra suprantama, jog bet koks įsisenėjęs, įsišaknijęs, paplitęs dalykas turi būti pakeistas kitu. Nietzsche yra minėjęs, jog jo „ambicija reikalauja dešimčia sakinių pasakyti tai, ką bet kuris kitas pasako visa knyga, - ko bet kuris kitas nepasako knyga,“²⁹⁷ taigi, jis pats bene taikliausiai ir gali apibūdinti šiuos du nihilizmo tipus. Anot jo, radikaliajame nihilizme yra padidėjusi dvasios galia, o pasyviajame pasireiškia dvasios galios nuosmukis ir regresas.²⁹⁸ Taigi, Nietzsche kritikuoja tik vieną nihilizmo tipą bei tuo pačiu aukština kitą, nes „radikalus nihilizmas skatina tokią mintį apie pasaulio supratimą, kuris remiasi „valios siekti galios“ pagrindu,“²⁹⁹ o juk šis yra pasyviojo nihilizmo įveikimo sąlyga.

²⁹⁵ Maurice Blanchot, „The Limits of Experience: Nihilism.“ Kn. David B. Allison (sud.), *The New Nietzsche*, New York: Dell Pub. Co., 1977, 121.

²⁹⁶ Arūnas Mickevičius, *Galia ir interpretacija*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2004, 58.

²⁹⁷ Friedrich Nietzsche, *Stabų saulėlydis, arba Kaip filosofuojama kūju*. 2 leid. Vilnius: Strofa, 2000, 140.

²⁹⁸ Friedrich Nietzsche, *Kritische Studienausgabe in 15 Einzelbänden*. Berlin; New York: Walter de Gruyter & Co., 1988, 350-351.

²⁹⁹ Arūnas Mickevičius, 60.

Nauja pasaulio *arche* - „valia siekti galios“

„Šitas pasaulis yra valia siekti galios – ir niekas kita! Ir jūs patys taip pat esate valia siekti galios – ir niekas kita!“³⁰⁰ – taip Nietzsche atskleidžia savo filosofijos pagrindą tapusį valios siekti galios principą, leidžiantį pasaulį ir žmones traktuoti tik kaip šios valios subordinacijas. Nenuostabu, jog Richard Lowell Howey nagrinėdamas Nietzsche‘s valią galiai nurodo, jog būtent ji (*Wille zur Macht*) tampa „pirmapradės *arche* išraiška“³⁰¹ – nauju atramos tašku, metančiu iššūkį tradicinei metafizikai ir todėl galimai atsidurianti antifilosofijos ribose.³⁰²

Anot Nietzsche‘s, kiekviena veikianti jėga, kiekvienas gyvas padaras ir būtybė yra galios valia, dar daugiau – visas gyvenimas gali būti suprastas kaip „vienos pagrindinės valios formos išsišakojimas.“³⁰³ Taigi, valia siekti galios yra pasaulio patirtį struktūrizuojantis ir organizuojantis principas,³⁰⁴ kai „visi reiškiniai kyla iš valios galiai ir yra jos apraiškos.“³⁰⁵ Ji sutampa su reiškinais, nes, kaip ir jie, yra nuolat kismo būsenoje, metaformiška,³⁰⁶ taigi, ji nėra „daiktas savaime“ – ji gali būti suvokiama tik genealogiškai, t.y. ji visada pažįstama tik per pasireiškimą tam tikru laiko momentu. Tai suponuoja ne tik žmogaus, bet ir gyvenimo nuolatinį kismą ir tapsmą, taigi, tuo yra pagrindžiama ir Nietzsche‘s monistinė pasaulio samprata, kai vienintelė realybė, arba totalus „regimybiškumas“, t.y. tokia realybė, kuri suvokiama ne kaip metafizinio pasaulio priešybė (apskritai tai nėra jokia priešybė, nes, anot Nietzsche‘s, ji neegzistuoja – nėra fizinio ir metafizinio pasaulio dualizmo), bet yra apibrėžiama kaip tapsmo realybė. Tuo tarpu valia galiai žmogui pasireiškia kaip „nuolatinė plėtra, įveikia ir saviįveikia,“³⁰⁷ pats Zaratustra – Nietzsche‘s dovana pasauliui³⁰⁸ - apibrėžia save per valią siekti galios: „Esu aš tai, kas pats save įveikti visados privalo.“³⁰⁹ Kaufmann pastebi, jog tikroji

³⁰⁰ Friedrich Nietzsche, *Kritische Studienausgabe in 15 Einzelbänden*. Berlin; New York: Walter de Gruyter & Co., 1988, 610-611.

³⁰¹ Richard Lowell Howey, *Heidegger and Jaspers on Nietzsche: A Critical Examination of Heidegger's and Jaspers Interpretations of Nietzsche*. The Hague: Nijhoff, 1973, 59.

³⁰² Vytautas Radžvilas, „Nietzsche‘ės metafizikos trajektorijos: kelias antifilosofijos link?“ Kn. Antanas Andrijauskas (sud.), *Gyvenimo apologija: Nietzsche‘ės teorinės interpretacijos*. Vilnius: Versus Aureus, 2007, 363.

³⁰³ Frydričas Nyčė, *Rinkiniai raštai*. Vilnius: Mintis, 1991, 349.

³⁰⁴ Randall Havas, *Nietzsche's Genealogy: Nihilism and the Will to Knowledge*. New York: Cornell University Press, 1995, 127.

³⁰⁵ Arūnas Mickevičius, 69.

³⁰⁶ *Ibid.*, 70.

³⁰⁷ Arūnas Sverdiolas, *Steigtis ir sauga*. Vilnius: Baltos lankos, 1996, 214.

³⁰⁸ Friedrich Nietzsche, *Ecco Homo*. Vilnius: Apostrofa, 2007, 9.

³⁰⁹ Friedrich Nietzsche, *Štai taip Zaratustra kalbėjo*. Vilnius: Alma littera., 2002, 128.

žmogaus asmenybė, kaip ją supranta Nietzsche, nėra paslėpta žmogaus viduje, bet yra virš jo.³¹⁰ Taip paliekama galimybė ir būtinybė kurti save be jokių išankstinių nuostatų ar nubrėžtų normų, iškeltų tikslų. Tikroji savikūra prasideda nuo savyje pajautimo valios siekti galios, vadinasi, žmogus turi būti išsilaisvinęs iš įvairiausių moralinių prietarų, dogmų, iš bet ko, kas gali varžyti kūrybiškumą siekiant sau sukurti žmoniškąją tapatybę.³¹¹

Nietzsche pastebi, jog valia galiai yra sudėtingas dalykas: kaip žodis ji yra vientisa, todėl suponuoja savo egzistavimą kaip substanciją, metafizinę abstrakciją, tačiau tai yra tik prietaras, klaidinantis neatsargius filosofus.³¹² Esmė ta, jog Nietzsche's valios siekti galios samprata „numato ne loginę tapatybę, bet skirtį, ne vienį, bet daugį.“³¹³ Taigi, šiuos dalykus būtina aptarti.

Kalbant apie „skirtį“, „gyvenimo tikrovę galima suprasti tik kokybiškai išskiriant dvi pagrindines jėgas – aktyvią ir reaktyvią,³¹⁴ kurias valdo valia galiai. Ji ne tik kuria šias dvi jėgas, bet ir jas supriešina, kad tik viena iš jėgų įsigalėtų gyvenimo srityje. Tad valios galiai principas determinuoja visa: tiesos, gėrio ir blogio, moralės sampratą ir kt. Nenuostabu, jog filosofo skelbiamas garsusis „vertybių perkainojimas“ taip pat yra įmanomas tik dėl valios galiai, nes senosios vertybės yra priešinamos naujoms, taigi, čia matomas akivaizdus reaktyviosios – nenorinčios keisti – ir aktyviosios – siekio kurti ir perkurti – jėgų kova.

Aktyvioji jėga teigia gyvenimą: leidžia žmogaus instinktams, kuriuos krikščionybė siekė suvaržyti, veikti ir taip save realizuoti – ši jėga yra nukreipta į tai, ką valia gali, tuo tarpu reaktyvioji jėga būtų tai, kas neigia gyvenimą ir atskiria valią nuo to, ką ji gali.³¹⁵ Tarp šių dviejų jėgų įžvelgiama kokybinė skirtis: aktyvioji jėga yra kūrimas, formavimas, statymas, o reaktyvioji – aktyviosios jėgos atskyrimas nuo pasireiškimo, jos interiorizavimas.³¹⁶ Valia siekti galios ne tik determinuoja šių jėgų atsiradimą, bet tik per jas ji pati gali ir reikštis. „Rodydama(si) ji atveria ne save pačią, bet jėgų santykį, jų kokybišką skirtumą: aktyvumą ir reaktyvumą.“³¹⁷ Tačiau būtina pažymėti, jog nei valia galiai, nei abi jėgos nėra substancijos: valia siekti galios yra „pirmąpradė diferencija, į tapatybę neredukuojama skirtis,³¹⁸ taigi, ji ir abi jėgos negali būti laikomos

³¹⁰ Walter Kaufmann, *Nietzsche: Philosopher, Psychologist, Antichrist*. 4 leid. Princeton; New Jersey: Princeton University Press, 1974, 308.

³¹¹ Jūratė Baranova, *Nietzsche ir postmodernizmas*. Vilnius: Vilniaus pedagoginio universiteto leidykla, 2007, 66-67.

³¹² Frydričas Nyčė, *Rinktiniai raštai*. Vilnius: Mintis, 1991, 332.

³¹³ Arūnas Mickevičius, 72.

³¹⁴ Arno Anzenbacher, 177.

³¹⁵ *Ibid.*

³¹⁶ Arūnas Mickevičius, 98.

³¹⁷ Arno Anzenbacher, 86.

³¹⁸ Arūnas Mickevičius, 87.

išvestiniais dalykais. „Valia siekti galios tuo pačiu metu yra determinuota ir determinuojanti“³¹⁹: dėl jos atsiranda dvi jėgos ir jų susupriešinimas, tačiau valia galiai atsiskleidžia tik per jas. Tuo pačiu abi jėgos taip pat yra tarpusavyje persipynusios, netgi koegzistuojančios – jos yra valios galiai reiškimosi būdas ir abi šios jėgos negali būti atskirtos, nes viena be kitos nesireiškia.

Naujos moralės sukūrimas? Elitizmas

Aktyvųjų ir reaktyvųjų jėgos tipą skiria tai, jog pirmasis pradedamas teigiančiomis prielaidomis: „Aš esu geras, todėl tu esi prastas,“ – ir tai sutampa su tuo, ką Nietzsche vadina „Taip sakymu“ – juk pats žmogus nustato pagal save, kas yra gėris, taigi, Taip sakyme pats žmogus yra gėrio matas ir tai supranta tik ponų morale besivadovaujantys asmenys. Tuo tarpu antrasis tipas grindžiamas „Tu esi blogas, todėl aš esu geras“ teiginiu, tad jam būdingos negatyvios prielaidos³²⁰ ir tai yra Ne sakymas gyvenimui (prisimenant ėriuko logiką, ten taip pat neabejotinai įžvelgiamas reaktyviosios jėgos pasireiškimas). Vergas, kuris negali savęs realizuoti, t.y. paversti savęs gėrio matu, tegali spręsti apie save per kitus, t.y. visi kiti, kurie nėra tokie kaip jis, yra blogi, taigi, vergas yra geras, o ponas yra blogas.

Krikščioniškasis mąstymas, kuris siekia bendrojo gėrio, padėti artimui ir mylėti visus žmones, netgi priešus, vienijo visuomenes, kurias buvo lengva valdyti dėl vieno Dievo, kaip vienos absoliučios Tiesos, sampratos visuotinio pobūdžio. Tad šių visuomenių atstovai buvo tie silpnieji, negebantys savęs sukurti ir pervertinti vertybes, nes žmogui tikslas ir vertybės jau buvo nustatytos dėl visuotinai vyravusios moralės. Tokie asmenys tampa įkalinti savo pačių išgalvotoje bendrijoje (juk patys žmonės sukūrė religijas, jos nėra jokios duotybės „iš aukščiau“) su visuotinėmis taisyklėmis, nustatančiomis, kas yra gėris ir blogis – tai vergų visuomenė. Vis dėlto tokiai visuomenei priešinamas Nietzsche's žmogus – antžmogis, atsidūręs anapus gėrio ir blogio skirties ir suvokęs save kaip kūrybos šaltinį, atsiskiria nuo masinės pasaulėžiūros, kuri pripažįstama kaip tinkama tik vergams. Valia kurti savo gėrio sampratą bei save patį, į gyvenimą žiūrėti kaip į eksperimentą atskiria tokį žmogų nuo masės, jo individualizmas tampa jo vienintele savastimi, nepriklausoma nuo kitų valios. Net jei toks žmogus panorės rūpintis žmonėmis, siekti bendrojo gėrio, tai jis darys vedinas ne krikščioniškosios ar kitokios moralės, kažkokių kieno kito išgalvotų, tad primestų, taisyklių – tai bus jo paties sprendimas, įgyvendintas

³¹⁹ Gilles Deleuze, *Nietzsche and Philosophy*. London; New York: Continuum, 1986, 62.

³²⁰ Arūnas Mickevičius, 87-88.

tik dėl valios galiai. Galbūt toks žmogus bus egoistas, nes tenkina savo aistras ar sielos poreikius, tačiau taip pasireikš jo individuali moralės samprata.

Nenuostabu, jog Nietzsche vertina Taip sakymą gyvenimui, nes būtent tada valia siekti galios yra suaktyvinama ir atskiriama nuo reaktyvumo, kuris stengiasi paneigti ir įveikti abiejų jėgų prigimtis.³²¹ Taip atsiranda vadinamasis distancijos patosas, kuris leidžia ponui susikurti savo paties gėrį atsiskiriant nuo vergų, kurie reikalingi tik tam, jog pasijustum viršesnis.³²² Tačiau negalima teigti, jog Nietzsche's ponų moralė yra vienintelė tikra moralė, nors ir nesivadovaujanti visuotinai išpažįstamomis normomis. Filosofas tiesiog simpatizuoja aristokratiškajai moralei, tačiau tai nereiškia, jog ji turi būti visuotinai įgyvendinta. Ši moralė neturi ir negali tapti imperatyvi, nes taip būtų pažeistas pirmosios jėgos principas, kuriuo yra ši grindžiama.

Viršenybė, „komandavimo afektas“, arba galios siekis, yra natūralus žmogaus instinktas, pasireiškiantis per silpnumą ir stiprumą: tas, kas yra stiprus, gali primesti savo pažiūras, vizijas ir vertybes silpnesniajam. Aišku, stipresnysis nebūtinai bus vedinas aktyviosios jėgos, jis gali būti veikiamas ir reaktyviosios – esmė ta, jog svarbiausia yra, kuri iš jėgų laimi, taigi, kuri yra stipresnė šioje gyvenimo srityje. Būtent dėl tokio laimėjimo ir pralaimėjimo santykio, nesvarbu, kuri jėga – aktyvi ar reaktyvi – nugalė, nes yra stipresnė, pasaulio sąranga yra grindžiama stiprumo-silpnumo vertinimo kriterijumi. Vergas sieks galios, kuri pranoktų ir pajungtų pono galią, tad jis sukuria monumentą – Dievą, kuris baus poną amžinai, nes yra vergo „sąjungininkas“. Vergo moralė – tai pastangos įgyti galią bet kokiomis priemonėmis, gudrybėmis ir fikcijomis, tai atspindi ir jo *ressentiment* – keršto troškimą ir apmaudą.³²³

Čia neabejotinai iškyla Nietzsche's elitistinė gyvenimo samptata, kuri turi būti aptarta. Žmones galima skirstyti į dvi grupes: valdančiuosius – galinguosius, gebančius primesti savo pasaulėžiūrą, ir valdomuosius – žmones, nesugebančius atsisipirti valdančiųjų stipresnei valiai, todėl pralaiminčius ir perimančius jų pasaulio viziją. Vis dėlto vienos tokios vizijos visuotinis įgyvendinimas nebūtinai nurodo aktyviosios jėgos reiškimąsi, tad Nietzsche's elitizmas pasireiškia tik kaip neišvengiama distinkcija tarp tų, kurių valia stipri ir kurie laimi, ir tų, kurie priverčiami paklusti laimėtojams. Vadinasi, valdyti gali ir tie, kurie yra vergai ar kurių

³²¹ *Ibid.*, 88.

³²² Carsten Korfmacher, „On the Significance of Genealogy in Nietzsche's Critique of Morality“. *Aporia*, 12(1), 2002, 14.

³²³ Algis Mickūnas, „Nietzsche: gyvenimas ir pasaulis.“ *Athena*, 4, 2008, 17.

pasaulėžiūra suformuota dėl reaktyviosios jėgos. Tad pasaulio viziją lemia aktyviosios ir reaktyviosios jėgų priešprieša, jų neišvengiamas susidūrimas ir vienos jų įsigalėjimas laimėjus. Posakis, jog nugalėti tik stipriausi, puikiai atskleidžia pasaulio ir bet kokių santykių tarp žmonių esmę. Stipresnioji jėga nugalėti silpnesnę, tad ir įsigalėti stipresniosios jėgos suformuotas dalykas: teorija, idealas, moralė, idėja ar kt. Kiekvienas žmogaus veiksmas yra vienos iš jėgų išraiška, vienos jų įsigalėjimas reiškia kitos pralaimėjimą. Tas, kas nugalėti, tampa savotišku įstatymų kūrėju, tačiau šie įstatymai yra privalomi visiems.

Interpretacijų žmogus

Valia siekti galios turi būti atskleidžiama per tris mąstymo formas – genealogizavimą, tipologizavimą ir simptomatologizavimą, kurias apibendrintai galima pavadinti semiologija.³²⁴ Kaip minėjau anksčiau, valia siekti galios nėra substancija ir yra matoma tik genealogiškai, t.y. fenomenas yra valios siekti galios išraiška ir jį galima paaiškinti tik interpretuojant tam tikrais laiko momentais, kuriuose aptariamas fenomenas palieka ženklus. Jį aiškinant yra surandama nuoroda į kitą ženklą, kuris taip pat yra aiškinamas, vėliau taip atrandamas trečias ženklas ir t.t., todėl valia siekti galios niekada negali būti atrasta ir suprasta kaip substancija, nes ją apibūdina interpretatyvumas ir nuolatinis tapsmas ir kismas. Tipologiškai, aišku, fenomenas kaip valios reiškimosi „rezultatas“ yra priskiriamas vienai iš jėgų – aktyviajai ar reaktyviajai, t.y. per kurią jėgą valia siekti galios pasireiškia. Galiausiai bet kuris fenomenas yra nagrinėjamo laikotarpio simptomas – jei pasireiškia reaktyvi jėga, gyvenimas bei moralė yra nuosmukyje, žlugimo laikotarpyje, tada sklaidžiasi netikrumas, pasyvusis nihilizmas; jei pasireiškia aktyvioji jėga, gyvenimas bei moralė yra pilnatvės, „žydėjimo“ laikotarpyje – valios siekti galios, pasireiškiančios per aktyviąją, todėl teigiančiąją gyvenimą, jėgą, apogėjuje. Taigi, gyvenimas gali būti pažintas tik per ženklus,³²⁵ kurie yra palikti žmogaus iššifravimui bei atskleidimui – jo interpretacijai. Visas gyvenimas yra tik ženklai bei nuolatinė interpretacija, nėra nieko absoliutaus ir tikro.

Jei gyvenimas pažįstamas tik per valios siekti galios paliktus pėdsakus (juk ji pati negali būti niekaip kitaip suvokiama, tik per dviejų jėgų reiškimąsi), žmogus, taip pat būdamas *Wille*

³²⁴ Arūnas Mickevičius, 89.

³²⁵ *Ibid.*

zur Macht (nėra jokios distinkcijos tarp to, kas yra galios šaltinis bei pačios galios³²⁶), gali šiuos ženklus, kurie nėra jokia duotybė ar tikrybė, interpretuoti, taigi, valia siekti galios tampa interpretaciją lemiančiu principu,³²⁷ kuris atveria kelią naujam požiūriui į pasaulį, kai bet kuris gyvenimo fenomenas gali ir turi būti interpretuojamas. Tačiau būtina suprasti, jog interpretacija nėra pasaulio ar dalyko iškraipymas, nes tai suponuoja, jog egzistuoja kažkoks viršesnis principas ar kriterijus, nustatantis, kas yra tiesa bei teisingas požiūris. Atveriamas keliamas perspektyviniam Nietzsche' s požiūriui į pasaulį ir gyvenimą – tai leidžia jam pareikšti, jog „nėra faktų, o tik interpretacijos.“³²⁸

Po Dievo mirties žmogus atranda galią kurti savo požiūrį į pasaulį, savo tiesą, kurią gali, jei nori, primesti kitiems. Nietzsche vartoja tokias metaforas kaip „laivai“, „horizontai“, „bekraštis vandenynas“, ar „akys“ siekdamas parodyti žmogaus visapusišką siekį kurti ir atrasti, tačiau „atrasti“ nereiškia Tiesos ieškojimo – tai tiesų ieškojimai ir kūrimas. Žmogus yra savo gyvenimo menininkas, nuolat pertapantis savo gyvenimo paveikslą, jis nori būti gyvenimo, o pirmiausia smulkmenų ir kasdienybės poetas.³²⁹ Žmogus yra „horizontus kuriantis gyvūnas“,³³⁰ projektuojantis savo gyvenimo viziją. Nietzsche žmones, gebančius kurti savo tiesas, atverti kitus, dar nematytus horizontus pastato į Dievo vietą, tačiau požiūris į pasaulį tokiu atveju tampa policentriškas ir vis dėlto žmogiškas. Kiekviena tiesa yra tiesa, nes tai tik viena iš daugelio perspektyvų ir interpretacijų. Tiesa yra „judri metaforų, metonimijų, antropomorfizmų armija“,³³¹ kuri atskleidžiama kalba ir todėl jau klaidingai suponuoja, jog yra kažkas vientisa ir substantiška. Kiekviena sąvoka, įvardinanti pasaulį, tėra metafora – ji negali būti suvokta tiesiogiai ir palaikyta tiesos įvardinimu, nes mūsų pažinimas nesutampa su pasauliu. Jei nėra vienos vienintelės tikros interpretacijos, nėra ir vieno tikro pažinimo. Nietzsche klausia, „kodėl pasaulis, kuris vienaip ar kitaip mus liečia, negalėtų būti fikcija?“³³² Kodėl tas įteigtas pasaulis, kuris visiems atrodo aiškus ir nekintantis, negali būti tik viena iliuzijų, kodėl ją turime priimti kaip nepaneigiamą tiesą – vienintelę galimą bei mąstomą? Juk pasaulis kaip chaosas, betikslis ir

³²⁶ Carsten Korfmacher, 14.

³²⁷ Arūnas Mickevičius, 102.

³²⁸ Walter Kaufmann, *The Portable Nietzsche*. Kingsport: Kingsport Press, 1954, 458.

³²⁹ Friedrich Nietzsche, *Linksmasis mokslas*. Vilnius: Pradai, 1995, 206.

³³⁰ Leo Strauss, Joseph Cropsey, *History of Political Philosophy*. 3 leid. Chicago: The University of Chicago Press, 1987, 843.

³³¹ Friedrich Nietzsche, „Apie tiesą ir melą ne moralės požiūriu.“ *Metai*, 1, 2011. <<http://www.tekstai.lt/zurnalas-metai/6324-friedrich-nietzsche-apie-tiesa-ir-mela-ne-morales-pozhuriu?catid=610%3A2011-m-nr-1-sausis>> [Žiūrėta 2012 05 18].

³³² Frydrihas Nyčė, *Rinktiniai raštai*. Vilnius: Mintis, 1991, 348.

be prasmės ar aukštesnės esmės darinys dėl valios galiai gali būti interpretuotas, jame reikia įspausti interpretacijos žymę tam, kad pasaulėžiūra – visuotinė pasaulio fikcija – taptų įmanoma ir įdiegta visiems, o ir gyvenimas atrodytų lengvesnis dėl įsteigto tikslo ir prasmės. Taigi Nietzsche stengiasi išlaisvinti asmens kūrybinės galias iš vienos Tiesos gniaužtų, išlaisvinti kūrybinį žaismą, legitimuoti perspektyvų, interpretatyvų, policentrišką požiūrį į pasaulį.³³³

Perspektyvinio požiūrio iškėlimas lemia vertybių perkainojimo ir stabų griovimo procesus. Valia siekti galios yra kūrybinė, interpretacinė, nuolat kintanti ir tampanti, todėl ji negali stovėti vietoje – dėl jos sukurtas požiūris ar pasaulėvaizdis, vertybės ar filosofinio mąstymo atramos, metafiziniai pagrindai negali būti įdiegti amžiams. Valia siekti galios yra nuolatinis kūrybinis procesas. Visa kinta ir turi kisti – tai neišvengiama dėl amžinojo grįžimo. Kiekviena dabar mums atrodanti kaip svarbiausia – vertybė, moralė, stabas – yra paneigiama ir „nužudoma“ kitų vertybių, moralių ar stabų. Kuriantysis žmogus, horizontų žmogus visada grįš į pradinį perkūrimo tašką. Tačiau negalima manyti, jog nuolatinis kūrimas ir perkūrimas yra viso gyvenimo tikslas – tai tik valios siekti galios reiškimosi „rezultatas“.

Nuolatinis kismas ir tapsmas, aktyviųjų jėgų proveržis ir valios siekti galios apogėjus leidžia žmogui į gyvenimą ir pasaulį žiūrėti interpretatyviai, į tiesą taip pat. Interpretacijos interpretacija yra vienintelė žmogaus lemtis ta prasme, jog valios galiai, kuri yra interpretacijos principas, kuri yra bet kurios gyvybės, gyvenimo ir pasaulio principas, neįmanoma pažinti. Tai neabejotinai sukrečia klasikinę metafiziką, turėjusią ir siekusią surasti visuotinius universalius standartus – atramos taškus, leidžiančius surasti universalų pažinimą. Tuo tarpu valia siekti galios suponuoja ne universalų pažinimą, bet tik platesnį dalyko, pasaulio, gyvenimo supratimą dėl interpretacijų įvairovės. Valios siekti galios tapatybė yra tai, kas kilę, tapę,³³⁴ ji paneigia galimybę būti redukuojamai į metafizinę abstrakciją – vienintelę pastovią esatį, substanciją. Pati „būtis – tai nuolat kintantys valios impulsai, kuriems būdinga energija, aktyvumas, kova už būvį.“³³⁵

Neabejotina, jog tokia radikali filosofija, kurianti fenomenalios tapsmo realybės sampratą, gali sukelti chaosą. Jei nieko nėra tikro, visa tai, kas laikė pasaulį ant kolonų – Dievas kaip

³³³ Arūnas Mickevičius, „F. Nietzsche: pasaulis – tai mįslė be įminimo.“ *Metai*, 2, 2011.
<<http://www.tekstai.lt/zurnalas-metai/6430-arunas-mickevicius-f-nietzsche-pasaulis--tai-misle-be-iminimo?catid=611%3A2011-m-nr-23-vasariskovas>> [Žiūrėta 2012 05 12]

³³⁴ Alphonso Lingis, „The Will to Power.“ Kn. David B. Allison (sud.), *The New Nietzsche*, New York: Dell Pub. Co., 1977, 40.

³³⁵ Antanas Andrijauskas, „Nietzsches neklasikinė filosofija.“ Kn. Antanas Andrijauskas (sud.), *Gyvenimo apologija: Nietzsche'ės teorinės interpretacijos*. Vilnius: Versus Aureus, 2007, 25.

pirminė visa ko priežastis, yra tik paklydimai, tik fikcijos, kurias susikūrė žmonės patogesniai gyvenimui (jei tokį gyvenimą, kai atsakomybė už jį yra primetama kažkokiam išgalvotam aukštesniai ir galingesniai subjektui, galima pavadinti gyvenimu), Nietzsche's pozicija tikrovės ir tiesos atžvilgiu, ponų moralė gali sukelti tikrą chaosą: žmonės, kuriuose valia siekti galios yra stipri, neabejotinai išgyvens šį chaosą net nesuteikdami jam chaoso vardo, tuo tarpu paprasti žmonės, kurie gyveno prisitaikėlišką gyvenimą – socializacijos procese įgytas vertybes, pažiūras ir normas laikė vienintelėmis teisingomis ir net negalvojo jų pervertinti – jie tikrai bus užklupti ne tik chaoso, bet ir nihilizmo. Neturėjimas galios įveikti jį nesuprantant jo „prigimties“ žmogų panardins į pirmąsį gyvuliškumą, kuris bus suprantamas kaip Nietzsche's padiktuotas išsilaisvinimas iš universalizmo. Tai, be abejo, bus radikalus išraipymas radikalių Nietzsche's filosofijos. Pasyvusis nihilizmas, tas, kurio baiminasi vergai po savo stabų nužudymo, gali būti įveiktas tik dėl valios siekti galios ir priimant radikalųjį nihilizmą kaip savaime neišvengiamą ir istoriškai susiklostantį dalyką – bet kas, kas laikyta amžina, nėra amžina ir laiko tėkmėje praranda savo prasmę. Tačiau bet kuri tokia amžinos vertybės fikcija yra neišvengiama, nes taip atsiskleidžia valia siekti galios.

Ji suponuoja radikalų individualizmą, kai kiekvienas asmuo turi savo asmeninį pasaulėvaizdį, moralę, jis neturi nieko bendro, nieko vienijančio su kitais žmonėmis, kad galėtų sukurti kažką panašaus į visuomenę ar valstybę. Galų gale tokiam asmeniui visuomenė ir valstybė yra bereikšmiai kaip ir bet koks bendrumo jausmas.

Ar kūrybiškumas gali būti vienijantis faktorius? Valia galiai yra „atviros laisvės ir nežinomybės laikysenos teigimas.“³³⁶ Net jei valia siekti galios kūrybinguosius atskiria nuo likusios visuomenės dalies, šis principas, šis gyvenimo teigimas visuotiniu netaps. Sunku įsisamontinti faktą, jog kiekvienas žmogus yra savo gyvenimo šeimininkas, jog kiekvienas turi ir privalo kurti savo gyvenimą ir save patį pagal tai, kaip į gyvenimą ir žmogaus tapimą žiūrėjo Nietzsche. Visuotinė tokios galimybės fikcija yra galima, tačiau ar tai tikrai bus tas savęs sukūrimas, kurio reikalavo Nietzsche? Visada bus silpnųjų, kuriems bus paprasčiau prisitaikyti prie normų nei „plėsti“ gyvenimą žinant, jog beprasmybės jausmas visada yra šalia siekio lipti į savo gyvenimo aukštumas – tapti kuo, kuo jis gali tapti. Stipriajam gyvenimas, kuris yra valia siekti galios, „peržengia kūniškosios ir dvasinės egzistencijos opoziciją ir pasireiškia kaip

³³⁶ Jūratė Baranova, 68.

neišmatuojamų galių ir potencijų sklaida.³³⁷ Žmogui būtina save laikyti meno kūrinium ir sukurti vertę, taigi, taip pat ir gyvenimas turi vertę ne todėl, jog tikslas būtų už jo, kažkokioje metafizinėje tikrovėje, bet tikslas yra jame pačiame – jo vertingumas atsiranda dėl siekio kiekvieną kartą tobulėti.³³⁸

Išvados

Nietzsche'is iškilimas XIX amžiuje sukrėtė puikiai suregztą metafizinį pasaulį, kuris, anot jo, sąlygojo regresą ir gyvenimo nekentimą. Žmogus ir pasaulis „anapus“, krikščioniškoji moralė ir Dievas buvo pagrindiniai šio filosofo kritikos objektai ir po šių konceptų „nuvertinimo“ neabejotinai turėjo įsigalėti nihilizmas. Neišbaigto ir radikalaus nihilizmo išskyrimas Nietzsche'is leido vieną jų – radikalų nihilizmą – vertinti kaip neišvengiamą ir istoriškai besiklostantį, taip pat susijusį su valia siekti galios ir vertybių perkainojimu, o kitą – neišbaigtąjį – siūlė įveikti.

Atmetęs vienos universalios tiesos galimybę, filosofas iškelia kaip pasaulio, gyvenimo ir žmogaus pagrindą valia siekti galios (*Wille zur Macht*) – interpretacinį visa ko principą, pliuralizmo ir policentrizmo sąlygą. Tuo pačiu antitradicinis požiūris į pasaulį, kai pripažįstamas daugelio tiesų, perspektyvų galimumas, įveikė neišbaigtą, pasyvų nihilizmą. *Telos* - tikslo – duotybės negalimumas buvo pakeistas nevaržoma kūryba ir savikūra.³³⁹

Valia siekti galios yra pasaulis, bet kuri gyva būtybė, nes egzistuoja komandavimo afekto neišvengiamumas. Reaktyvi ir aktyvi jėgos yra valios galiai išraiška ir jos pasirodymo sąlyga, kai kiekviena gyvenimo sritis tampa kovos lauku dėl to, kuri jėga valdys tą sritį. Komandavimo afekto neišvengiamumas yra prielaida atsirasti elitistinei gyvenimo formai, kai visada egzistuoja valdantieji ir valdomieji. Abi jėgos neišvengia kovos tarp savęs, tai lemia nuolatinį gyvenimo, pasaulio ir žmogaus kismą ir tapimą, neišvengiamą kūrimą ir perkūrimą. Valia siekti galios lemia „skirtį“ tarp jėgų ir pačios gimimą joje,³⁴⁰ tai taip pat yra gyvenimo „kokybės“ simptomas – ar gyvenamas laikotarpis yra regresas ir nuosmukis, ar kūrybinės aukštumos.

Bet kokių atvejų, Tiesos absoliutas pakeičiamas pliuralizmu ir perspektyvizmu, kur kiekvienas indivisas yra galios įkaitas – jei turi stiprią valią ir esi laimėtojas, tada gali gyventi nuolat atradamas, t.y. sukurdamas gyvenimo vertę, jei esi silpnavalis – tebūsi stipresniosios valios įkaitas, vergas ir neteksi savikūros galimybės. Horizontų žmogaus – aktyvios jėgos –

³³⁷ *Ibid.*, 71.

³³⁸ Georg Simmel, *Schopenhauer and Nietzsche*. Amherst: University of Massachusetts Press, 1986, 7.

³³⁹ Arūnas Mickevičius, „Ką norėjo pasakyti Friedricho Nietzsche'is Zaratustra: kūryba ir savikūra, arba kaip tampa tu, kuo esi.“ *Santalka: Filosofija, Komunikacija*, 1, 2011, 38.

³⁴⁰ *Ibid.*, 39.

pergalė yra laisvės ir nežinomybės, „nomadiškos egzistencijos ir naujybės steigties“³⁴¹ viešpatavimas, nepabaigiamas interpretatyvumas. Reaktyviosios jėgos įsigalėjimas galiausiai baigiasi aktyvios jėgos paneigimu ir „sėslios egzistencijos“³⁴² įtvirtinimu, o vėliau – nihilizmo atsiradimu ir gyvenimo problematika.

³⁴¹ Arūnas Mickevičius, „F. Nietzsche ir G. Deleuze: sėslumo simptomatika ir nomadiško mąstymo akistatos.“ *Problemos*, 69, 64.

³⁴² *Ibid.*, 63.

8. Vytautas Sinica. Juozo Girniaus tautiškumo samprata. (Lietuvos politinės minties istorija)

Dr. A. Jankauskas: *Vytautas Sinica savo tekstais matomas ne tik TSPMI, bet žymiai platesnėje erdvėje. Jo rašiniai išsiskiria teorine branda ir aiškia pilietine pozicija. Rašto darbas apie lietuvių filosofo Juozo Girniaus tautos ir tautiškumo sampratą yra dar vienas šių jo savybių paliudijimas.*

Įvadas

Išėivijos lietuvių filosofas Juozas Girnius (1915-1994) buvo pirmiausiai egzistencialistas ir išsiskyrė ne politinės filosofijos darbais. Visgi kaip ir dauguma tarpukario Lietuvos kultūroje išauklėtų inteligentų jis pasižymėjo valstybiniu mąstymu, neabejingumu viešiesiems reikalams. Tai akivaizdžiai rodė jo publikacijų gausa ir turinys aktualiais Lietuvos gyvenimo klausimais. Jautrus santykis su valstybe, liudijant iš pradžių jos nedemokratišką santvarką, o vėliau viena kitą sekusias okupacijas, politinius klausimus iškėlė į J.Girniaus mąstymo darbotvarkę.

Svarbiausios pasaulėžiūrinės J.Girniaus kūrybos temos buvo žmogaus santykis su religija ir tauta. Tai vienos pagrindinių, o subjektyviu vertinimu ir pačios svarbiausios modernaus (pabrėžtinai ne postmodernaus) žmogaus tapatumo dimensijos. Abu šie interesų laukai buvo savaip nulemti jo gyvenimo realijų. Krikščionybės svarbą filosofo gyvenime rodė priklausymas ateitininkų organizacijai. Nuo 13 metų susižavėjęs ateitininkų ideologija J.Girnius buvo organizacijos narys, o 1963-1967 metais ir jos vadovas³⁴³. Tautybės, o tiksliau, tautinės ištikimybės klausimas aktualizavosi per ir po II pasaulinio karo, išėivijos sąlygomis. Skaudi emigracijos patirtis ir kasdienis nutautėjimo liudijimas jau pirmuoju gyvenimo JAV dešimtmečiu privertė egzistencialistą kelti tautinės ištikimybės, patriotizmo kaip dorinės kategorijos ir lietuviybės išsaugojimo klausimus. Plačiausiai ši problematika išplėtotą 1961 metų darbe „Tauta ir tautinė ištikimybė“, kuris ir yra pagrindinis šio darbo tyrimo objektas.

Būtent J.Girniaus tautos ir visų su ja susijusių tapatumo koncepcijų – tautiškumo, patriotizmo, nacionalizmo – analizė yra šio darbo objektas. J.Girnius dar šeštojo dešimtmečio pabaigoje išplėtojo plačią ir nuoseklią tautos ir tautinio tapatumo teoriją, kiek sąlyginai ją galima taip vadinti. Lietuvių filosofas pateikia visus svarbiausius apibrėžimus, nurodo tautos formavimosi sąlygas, būtiniausius tautos bruožus, žmogaus santykių su savo ir kitomis tautomis

³⁴³ Juozas Alaušius, „Juozas Girnius (1915-1994)“.
http://www.aidai.us/index.php?view=article&catid=83%3Aredaktoriai&id=205%3Ajuozas-girnius-&option=com_content&Itemid=61 [žiūrėta 2011-12-04]

įvairovę. Nors išplėtojamas supratimas yra ne griežtai sociologinis, o kartu ir filosofinis, nes įtraukia moralinę dimensiją ir tokias sampratas kaip „prigimtis“, nepripažįstamas modernių socialinių mokslų, savo darbu J.Girnius greičiau apima ir peržengia sociologinius tautiškumo tyrimus nei su jais prasilenkia.

Tai leidžia prasmingi lyginti J.Girniaus ir didžiųjų (plačiausiai pripažįstamų) Vakarų nacionalizmo sociologų darbus. Tokiais iškiliausiais nacionalizmo teoretikais šiame darbe laikomi Anthony Smitas (*Smith, 1939*), dažnai nurodomas kaip apskritai akademinų nacionalizmo studijų pradininkas, jo mokytojas Londono Ekonomikos Mokykloje Ernestas Gellneris (*Gellner, 1925-1995*) ir Kornelio universiteto profesorius Benediktas Andersonas (*Anderson, 1936*), išgarsėjęs viena labiausiai socialiniuose moksluose cituojamų knygų „Įsivaizduojamos bendruomenės“. Darbe J.Girnius daugiausiai vertinamas lyginant su Smito ir Gellnerio teorijomis, nes Andersonas į nacionalizmą ir tautas žvelgia kiek kitokiu nei visi likę autoriai aspektu – nagrinėja vien tautų formavimąsi lėmusius procesus, kuriais nurodo pirmiausiai spaudos vietinėmis kalbomis ir masinės žiniasklaidos atsiradimą atitinkamai XVI ir XIX amžiuose³⁴⁴. Lyginamojo šio darbo aspekto nereikia suabsoliutinti: kiti autoriai pasitelkiami ne dėl paties lyginimo, o siekiant atskleisti J.Girniaus mąstymo savitumą ir pranašumą.

1. Kontekstas arba praktinės teorinio darbo prielaidos

Įvade nurodyta, jog J.Girniaus veikalą „Tauta ir tautinė ištikimybė“ tik sąlyginai galima pavadinti jo tautiškumo teorija, nes J.Girniaus tikslai nebuvo teoriniai. Tai, jo paties žodžiais, praktinė programa pasaulio lietuvių bendruomenėms (PLB). Toks darbo pobūdis jokių būdų nebuvo atsitiktinis J.Girniaus gyvenime. Nuo pat pasitraukimo į JAV jis, nors gyvendamas Bostone, viename akademinų centrų, nutraukė akademinį darbą, nedėstė ir visomis jėgomis atsidėjo lietuviybės puoselėjimui: buvo „Aidų“ redaktorius, kūrė Didžiąją Lietuvių enciklopediją, visomis išgalėmis palaikė ryšius su Lietuvoje likusia, galima sakyti, tik lietuvių bendruomene.

Tokį pasirinkimą nulėmė elementari nutautėjimo realybė. Kaip pasakoja jo sūnus Kęstutis Girnius, „kai pasirodė „Tauta ir tautinė ištikimybė“, emigrantų vaikai berniukai jau praktiškai

³⁴⁴ Benedict Anderson, „Įsivaizduojamos bendruomenės“, Vilnius: Baltos lankos, 1999, 33-34; 50-51.

nebekalbėjo lietuviškai. Mergaitės nutautėjo lėčiau, nes buvo labiau prisirišusios prie motinų³⁴⁵. Ši skaudi maždaug septinto dešimtmečio lietuvių išeivijos tikrovė atsispindėjo ir paties J.Girniaus 1966-ųjų žodžiuose: „lietuvybės klausimas prieš mus šiandien kyla aštriau su kiekviena diena, nebedengiamo jo anksčiau puoselėtomis iliuzijomis. Nebėra kalbų nei apie greitą Lietuvos išsilaivimą, nei apie mūsų išlaisvintą tėvynę grįžimą. [...] horizonte dar nematyti Lietuvai laisvės, o čia, išeivijoje, jau vaidenasi horizonte išeivių lietuvybės galas“³⁴⁶. Būtent kovai su nutautėjimu J.Girnius paskyrė pusę savo gyvenimo, o jo tekstai tautine tematika buvo skirti pirmiausiai ne paaiškinti, o įteigti. Teigti moralinę pareigą išsaugoti lietuvybę. Pareigą, kuri, pasak paties J.Girniaus, yra neįrodoma, nes „jei ko patys nepergyvename mums brangia vertybe, tai ir visi argumentai palieka mus šaltus. Nė pareigos įrodymas negali meilės įžiebtį“³⁴⁷. Nors tą suprasdamas, autorius visgi teigia, kad meilė pati įpareigoja iš vidaus. Tą pajauti – kiekvieno išeivio pareiga.

2. Tautinis egzistencializmas: tauta kaip kultūrinė bendruomenė

Būdamas egzistencialistu, J.Girnius tautiškumo problematiką pradeda gvildinti nuo paties žmogaus bendruomeninės prigimties ir būties prasmės. Žmogus jam yra ne duotas, o užduotas pats laisva valia, kuria pirmiausiai ir skiriasi nuo gyvulių, save sukurti³⁴⁸. Jokia išgyvenimo priemonė žmogui nėra duotybė – jomis žmogus turi apsirūpinti pats, o tą padaryti gali tik bendruomenėje. Būdamas reikalingas kitų žmonių, žmogus šia prasme iš prigimties yra bendruomeninė būtybė³⁴⁹. Bendruomeniškumas kaip būtinoji išgyvenimo sąlyga nepagrindžia savęs pats savaime, tam reikia turinio – atsakymo, ką konkrečiai nepakeičiamo iš gyvenimo su žmonėmis gauna žmogus.

J.Girniui šis turinys yra kultūra – tikroji „žmogaus egzistencijos būtinoji sąlyga ir kartu jos išraiška“. J.Girnius savo kultūros terminu neskiria aukštosios ir žemosios kultūros: kaip kultūra suvokiami net patys primityviausi žmonijos išradimai, tebuve prasimaitinimo priemonėmis. Taip suprasta kultūra iš tiesų įgalina žmogų gyventi. Bendruomenė kultūros egzistavimui ir jos tobulėjimui yra būtina, nes tik būdamas joje žmogus socializacijos proceso metu gali perimti jam

³⁴⁵ Kęstutis Girnius, „Juozo Girniaus tautinio įsipareigojimo samprata“, paskaita iš ciklo „Lietuvos politinės minties paveldas“. Vilnius, 2011-05-25.

³⁴⁶ Juozas Girnius, „Idealas ir laikas.“ Kn. Juozas Girnius, *Raštai. 3 tomas*, Vilnius: Mintis, 1995, 218.

³⁴⁷ Juozas Girnius, „Tauta ir tautinė ištikimybė.“ Kn. Juozas Girnius, *Raštai. 3 tomas*, Vilnius: Mintis, 1995, 50.

³⁴⁸ Juozas Girnius, „Tauta ir tautinė ištikimybė.“, 3-5.

³⁴⁹ Ten pat, 4.

perduodamą kultūrą. „Ir šiandien gimstame tokie pat „nuogi“ kaip prieš šimtus tūkstančių metų. Tik perimdami kultūrą išaugame į savo amžiaus žmogų“³⁵⁰. Kabutėse rašomas nuogumas nurodo būtent kultūros neturėjimą. Atitinkamai „savo amžiaus žmogumi“ kiekvienas yra tiek, kiek susipažįsta su ankstesnių laikų laimėjimais ir gali juos pripažinti bei pritaikyti savo gyvenime. Čia sugaunamas J.Girniaus suvokimas (toks svetimas mūsų dienoms), jog už tai, kas esame, turime būti skolingi bendruomenei ir nesukūrėme savęs patys.

Nors šiandien gyvename greičiau visuomenėse ir žodis „bendruomenė“ kiek išstumtas iš viešojo diskurso, šiame darbe prasminga vartoti būtent jį. Bendruomenė nuo visuomenės, kaip nurodo F.Tönnies, skiriasi savo kilmė: pirmoji yra prigimtinė ir savaiminga, o visuomenė sukurta vardan racionalaus tikslo, tad vadintina organizacija³⁵¹. Vesdamas analogiją iš šių sampratų J.Girnius nurodo, kad tauta atitinkamai yra prigimtinė bendruomenė, o valstybė – jos egzistencijai ir kultūros vystymuisi užtikrinti racionaliai sukurta organizacija. Taip pat jis prasmingai papildė, jog griežtai atskirti šias koncepcijas galima tik teoriškai, o realybėje bendruomenė ir visuomenė (taip pat tauta ir valstybė) visada persipina. Tai ne tiek svarbu, kiek pati tautos samprata.

Tauta J.Girniui yra pirmiausiai prigimtinių pobūdžio grupė, savo narius siejanti visu gyvenimo plotu³⁵². Prigimtinis jos pobūdis gali klaidingai vesti prie išvados, kad nutautimas apskritai neįmanomas, nes negalima pabėgti nuo savo prigimties, įskaitant ir įgimtą tautinę priklausomybę. Padarius tokią išvadą prasmės netenka visa J.Girniaus kova su nutautimu. Tačiau prigimtinis yra ne konkretus tautiškumas, o pati tautinės tapatybės dimensija. Tai reiškia, kad žmogus yra iš prigimties „pasmerktas“ tautinės priklausomybės poreikiui, bet ne narystei konkrečioje tautoje. Tai suprantant, kova su nutautimu tampa net labai nuosekli, nes kitų tautų kultūros veikiamas, o ypač joje socializuojamas žmogus, rizikuojama prarasti savo tėvų tautybę ir įsilieti į kitą tautą kaip kultūrinę bendruomenę.

Būtent vienareikšmiškai kultūrinis tautos supratimas yra J.Girniaus tautiškumo sampratos esmė. A.Jokubaitis savo straipsnyje „Kokia nepriklausomybės prasmė“ nurodo, jog politikos moksluose priimta skirti Vakarų Europos ir Vidurio bei Rytų Europos (VRE) nacionalizmus, nuėjusius visiškai skirtingą kelią. „Vakaruose tautos formavosi bendrų politinių principų

³⁵⁰ Ten pat, 5.

³⁵¹ Ferdinand Tönnies, *Gemeinschaft und Gesellschaft*, 1887, cituota iš Juozas Girnius, „Tauta ir tautinė ištikimybė.“ Kn. Juozas Girnius, *Raštai. 3 tomas*, Vilnius: Mintis, 1995, 9.

³⁵² Juozas Girnius, „Tauta ir tautinė ištikimybė.“, 14-15.

pagrindu, o Rytuose jos pradėjo nuo kultūrinio nacionalizmo, siekdamas jo politinio įforminimo³⁵³. Tai iš tiesų paplitęs skirstymas, turintis atstovų pasaulyje ir Lietuvoje. Skirtį tarp rytietiško ir vakarietiško nacionalizmo, pasiskolinant Johno Plamenatzo terminiją, darė ir E.Gellner. Jis vakarietiškąjį nacionalizmą suprato kaip tautos, turinčios aukštąją kultūrą ir jos sklaidą užtikrinančią valstybę, kovą dėl savivaldos ir politinių teisių. Rytietiškas nacionalizmas tuo tarpu reiškiasi situacijose, kai tauta neturi valstybės, o dažnai ir aukštosios kultūros, ir mėgina ją sukurti konkuruodama su kitomis tame regione besikuriančiomis tautomis³⁵⁴. Pagaliau politinį Vakarų ir etnolingvistinį Rytų Europos nacionalizmą skiria ir A.Bielskis, suprantantis šias dvi nacionalizmo formas kaip ir Gellneris, tačiau normatyviai išskeldamas pirmąjį kaip normą, o antrąjį kaip destruktivų nukrypimą³⁵⁵. Nors visi šie skirstymai taikomi XIX a. tautų emancipacijai ir nenurodo į J.Girniaus filosofiją, jo teigiamas kultūrinis tautiškumo pamatas visiškai atitinka šį geografinį nacionalizmo skirstymą.

Alvydas Jokubaitis nurodo ir Lietuvoje kaip visame regione vyravus kultūrinį nacionalizmą. Tautų filosofinės ir politinės minties istorija esą persmelkta kultūrinio išlikimo siekio, o nepriklausomybės prasmės klausimas formuluojasi „kokia kultūrinė politinės nepriklausomybės prasmė?“. Toks mąstymas A.Jokubaičio įvardijamas kaip tautinis egzistencializmas³⁵⁶. Šis terminas nepaprastai tiksliai apibūdina J.Girniaus tautiškumo sampratą, nes sujungia ir atskleidžia, viena vertus, tautinę tapatumo dimensiją, kita vertus, žmogui egzistencinę tautiškumo prasmę J.Girniaus filosofijoje. Egzistencialistinės J.Girniaus tautos analizės šaknys, tapusios pirma sąlyga tokiam jo teorijos įvardijimui, duoda gyvybę kultūriniam tautiškumo aiškinimo medžiui, ant kurio išsišakoja amžininkus pralenkusi tautinės tapatybės teorija.

3. Tautos bruožai ir pradai

J.Girniaus pateikiamas tautos kaip prigimtinio pobūdžio grupės apibrėžimas yra nedaug tepasakantis ir absoliučiai neoperacionalizuojamas, tačiau tiek jos kilmė, tiek bruožai yra

³⁵³ Hans Kohn, *The Idea of Nationalism*, New York: Collier, 1967, cituota iš Alvydas Jokubaitis, *Politika be vertybių*, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2008, 56.

³⁵⁴ Ernest Gellner, *Tautos ir nacionalizmas*, Vilnius: Pradai, 1996, 159-163.

³⁵⁵ Eglė Samoškaitė, „A.Bielskis: Lietuvoje vyrauja ikiracionalus nacionalizmas: arba esi lietuvis, arba ne“. Vilnius, 2011. <http://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/abielskis-lietuvoje-vyrauja-ikiracionalus-nacionalizmas-arba-esi-lietuvis-arba-ne.d?id=50483682> [žiūrėta 2011-12-07]

³⁵⁶ Alvydas Jokubaitis, *Politika be vertybių*, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2008, 57.

išskleidžiami plačiau. Atsispirdamas nuo kitų autorių apibrėžimų, J.Girnius apibendrina, jog egzistuoja keturi objektyvūs tautos elementai: rasė (bendra kilmė), kalba, tradicija arba gyvenimo būdas ir bendras likimas arba istorija. Tai veiksniai, sutelkiantys bendruomenės narius į vieningą tautos visumą. Kiekvienas elementas gali būti pakankamas, tačiau nė vienas nėra būtinas – tautos egzistuoja dėka skirtingų šių bruožų konigūracijų³⁵⁷. Šie „elementai“ reikalauja tikslesnio apibrėžimo, nes, pavyzdžiui, žodis „rasė“ šiandien asocijuojasi su visiškai kitokiu turiniu nei jam suteikė J.Girnius. Kaip jis pats pabrėžia, jokia rasė kaip fizinių bruožų rinkinys nesudaro visuomeninės grupės, o dėl istorinio genčių maišymosi apie „bendrą tautos kilmę galima kalbėti tik reliatyviai, turint galvoje ne vieną rasę, o tik tam tikrą rasių junginį“³⁵⁸. Tai kone dviprasmiškiausiai suvokiamas tautiškumo elementas. Rasiškumas kaip antropologinių ypatumų visuma yra visiškai nepriimtinas nacionalizmo ar tautiškumo ideologijai – tai griežtai fašistų ir nacistų socialdarwinistinių žmonijos rasių evoliucinės kovos dėl išlikimo prielaidos rezultatas, taikomas tik šių ideologijų³⁵⁹. J.Girniaus nurodoma bendra kilmė neturi jokių pretenzijų į grynumą ir yra pabrėžtinai reliatyvi. Rasinio grynumo ne tik nėra deskriptyviai, bet jis apskritai laikomas neįmanomu, tad negalimi ir mėginimai išgryninti rases ar kalbos apie kovą dėl rasių išlikimo. Apskritai bendra kilmė svarbi tiek, kiek vienoje etninėje bendrijoje amžiais gyvenę žmonės yra socializuoti tos pačios kultūros ir ją perduoda savo palikuonims. Fiziniai bruožai neturi jokios reikšmės.

Kalbos ir gyvenimo būdo kriterijai, kalbant apie tautą, yra pateikiami universaliai – apie juos kalba tiek Girnius, tiek darbe minėti nacionalizmo ar net marksistinės tradicijos teoretikai³⁶⁰. Kalbos svarba išreiškiama tiesiogiai: „Kalba yra pats ryškiausias tautinės individualybės ženklas ir drauge pats reikšmingiausias veiksnys atitinkamai bendruomenei suldyti į tautą“³⁶¹. Kalba įveda į kultūrą ir dvasinį gyvenimą, o tuo pačiu ir atskiria skirtingomis kalbomis socializuotas bendruomenes. Gyvenimo būdas, savo ruožtu, apima pažiūras, papročius, tradicijas ir institucijas. Per tradiciją kiekvienos tautos kultūrinis palikimas yra perduodamas vėlesnei kartai ir dėl to kiekvienas yra savo laiko ir savo tautos vaikas³⁶². Galiausiai paskutinis objektyvus tautiškumo elementas J.Girniui yra istorinis likimas – bruožas, nurodantis į tautos istorinį

³⁵⁷ Juozas Girnius, „Tauta ir tautinė ištikimybė.“, 31.

³⁵⁸ Ten pat, 33.

³⁵⁹ Anthony D. Smith, *Nacionalizmas XX amžiuje*, Vilnius: Pradai, 1994, 76.

³⁶⁰ Genrikas Zimas, *Per suklestėjimą į vienybę: apie tolesnio socialistinių nacijų suartėjimo dėsningumus*, Vilnius: Mintis, 1968, 35.

³⁶¹ Juozas Girnius, „Tauta ir tautinė ištikimybė.“, 33.

³⁶² Ten pat, 35.

tęstinumą, netiesiogiai, bet aiškiai suvokiamą jau ir iš ankstesniųjų elementų veikimo. Tautą sudaro mirusieji, gyvieji ir dar negimusieji. Tai tolygus istorinis kūnas, perimantis tradiciją ir kuriantis jos pagrindą. Abu veiksmi būtinai.

Įdomi ir reikšminga istorinio tautos tolygumo tezė, paties J.Girniaus išreiškiama teiginiu „istorija tauton telkia visas kartas [...] visi laikai lygiai sudaro tautą, visos dvasinio gyvenimo kryptys yra lygiai tautiškos, jei tik pajėgia tautą praturtinti naujais kūrybiniais laimėjimais“³⁶³. Toks aiškinimas perša išvadą, kad jei visi laikai ir kartos lygiai sudaro tautą, tai jos egzistavimui nebūtinai tautiškumo įsisąmoninimas – tauta egzistuoja, net kai nėra suvokiama. Vienintelė būtina sąlyga buvimui kaip tautai yra jos narių kūrybiniai (kartu kultūriniai) laimėjimai, kurie yra daromi nebūtinai sąmoningai dėl tautos. Antra, tai kartu perša antlaikiškos tautos sampratą, būdingą paties nacionalizmo ideologams. Nuo tokių klaidingų išvadų išgelbsti toliau J.Girniaus į teoriją įtraukiama tautos kaip subjekto samprata, kurią vėliau savo tyrimuose pasitelkia ir Anthony Smith. Savęs nesuvokianti, nors savitą kultūrą turinti bendrija yra etninė bendruomenė, o ši, suvokusi savo kultūrinį savitumą tampa tauta³⁶⁴. Nors tauta objektyviai yra anapus žmonių suvokimo, iš tiesų ji negali egzistuoti pati savęs nesuvokdama. Pagal universalų nacionalizmo teorijų skirstymą, tai ne antlaikiškas, o transformacinis aiškinimas. Trumpam apsisistokime ties šia negalutine išvada.

Transformacinei paradigmą priklausančiai A.Smith taip pat kalba apie ikimoderniąją tautų istoriją ir savęs nesuvokusią tautą vadina *ethnie* – etnine bendrija. Lygiai kaip ir J.Girniaus teorijoje, pasak Smith, save suvokusi etninė bendrija tampa tauta³⁶⁵. Jis skiria net 7 tautos arba nacijos požymius, iš esmės kaip kategorijas atitinkančius J.Girniaus tautos „elementus“: 1) bendrą kolektyvinį savivardį; 2) gyvenimą bendroje teritorijoje; 3) tikėjimą bendra kilme; 4) bendrus istorinius atsiminimus; 5) priklausymą tai pačiai masinei kultūrai; 6) bendrą ekonomiką; 7) bendras visiems privalomas teises ir pareigas³⁶⁶. Tarp iki šiol aptartų J.Girniaus tautos elementų čia sutinkami tik bendros kilmės, istorinių atsiminimų ir masinės kultūros bruožai. Smith iš tiesų nutyli kalbą kaip savaime suprantamą ir būtiną išvardytoms sąlygoms išsipildyti aspektą (nei savivardis, nei istoriniai atsiminimai negali sutapti be bendros kalbos), tačiau J.Girnius pateikia daugiau nei minėta kriterijų.

³⁶³ Ten pat, 37.

³⁶⁴ Ten pat, 45.

³⁶⁵ Anthony Smith, *Theories of Nationalism*, London: Duckworth and New York: Harper & Row, 1971, 188-190.

³⁶⁶ Nortautas Statkus, *Etniškumas ir nacionalizmas*, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2003, 135.

Ypatingas vaidmuo kitų nacionalizmo teorijų kontekste J.Girniaus aiškinime tenka kraštui kaip tautos namams. Kadangi tautą sudaro žmonės, kraštas nėra tautos elementas ir nelemia jos egzistavimo. Tačiau tai neatima jo reikšmės. Fiziškai gyvendamas konkrečiame krašte žmogus savo dvasine veikla jį sužmogina ir taip padaro savu ir artimu – namais³⁶⁷. Toks kraštas, tėvynė, yra brangus tautos nariams ir kartu svarbus jų gyvenimo ir savirealizacijos aspektas.

Tautinės kultūros, pagal J.Girnių, jokių būdu negalima suabsoliutinti. Iš šalies reflektuojamas objektyvus tautos egzistavimas neturi jokios prasmės be subjektyvaus tautos narių tapatinimosi. Tai atitinka J.Girniaus skiriamus objektyvų ir subjektyvų tautos pradus – tautinę kultūrą ir tautinę sąmonę. Tauta kaip objektas egzistuoja išoriškai žmogui dėl savo kultūrinio turinio. Tauta kaip subjektas sutinkama tik jos narių sąmonėse³⁶⁸. Taigi tautinis ryšys ir pati tapatybė esti dvejopi. Tautinę kultūrą sudaro anksčiau išvardyti keturi objektyvūs tautos elementai. Tautinės sąmonės turinys tėra pats tapatinimasis, tautiškumo suvokimas. Lyginant su A.Smith ir E.Gellner, pastebėtina, kad A.Smith teigiamas kolektyvinis savivardis telpa į J.Girniaus tautinės sąmonės sampratą, nes savęs kaip tautos suvokimas savaime reikalauja ir tos tautos įsivardijimo. Kita vertus, abu – objektyvus ir subjektyvus – J.Girniaus tautos pradai atitinka E.Gellner skiriamus kultūrinį ir voliuntaristinį tautos apibrėžimus. Pagal pirmąjį iš jų, du žmonės yra tos pačios tautos, jeigu jų yra ta pati kultūra, pagal antrąjį, tie patys du žmonės priklauso tai pačiai tautai, tik jei pripažįsta vienas kitą priklausant tai pačiai tautai³⁶⁹. Taigi J.Girniaus tautos elementai ir pradai visiškai išpildo E.Gellner ir beveik atitinka A.Smith tautiškumo kriterijus.

Trūkstanti elementai J.Girniaus tautos sampratoje šiame palyginime su A.Smith samprata yra bendra ekonomika bei privalomos teisės ir pareigos. Kartu tai politinė tautiškumo dimensija. Būtent jos pasigendama J.Girniaus kultūrinėje tautos sampratoje. Čia visu skaudumu atsiskleidžia tautinio egzistencializmo, kaip pasirinkta jį vadinti, trūkumas: kultūrinė tauta gali klestėti kultūriškai ir kartu būti politiškai visiškai visiškai nepajėgi, tačiau politinės dimensijos iš jos nereikalaujama. Tai visiškai sutampa su sovietmečio lietuvių tautos likimu: nors buvo toleruojamos ir net sveikinamos kultūrinės tautiškumo raiškos formos, tai daryta siekiant numarinti politinį tautiškumą. Savo paskaitoje K.Girnius tokį apolitinį tėvo požiūrį į tautiškumą

³⁶⁷ Juozas Girnius, „Tauta ir tautinė ištikimybė.“, 64-66.

³⁶⁸ Ten pat, 45.

³⁶⁹ Ernest Gellner, 22.

režiumavo kaip perdėtą optimizmą tiesiog netikint, kad tauta gali prarasti savivaldos gebėjimą³⁷⁰. Iš tiesų J.Girniaus teorijoje nerasime svarstymų apie tautos savivaldos sugebėjimą: konstatuojama kiekvienos tautos teisė į valstybę, tačiau ne jos valdymo ypatumai. Šio darbo autorius lieka prie prielaidos, kad J.Girnius politiškumą laikė savaimingu aukštos kultūros tautos bruožu.

4. Sąvokų painiava: nacionalistas, niekinęs nacionalizmą

Ligšiolinėje analizėje neličiant paties J.Girniaus pozicijos nacionalizmo klausimu nebuvo ir išaiškinamas šio termino vartojimas. Jis dviprasmiškas, nes lietuviškoje ir vakarietiškoje tradicijose šis terminas įgavo visiškai skirtingas reikšmes. J.Girnius griežtai atskyrė nacionalizmą ir patriotizmą, tačiau vertino juos kaip bendradimensines kategorijas – žmogaus santykius su tauta. Abu šie santykiai yra pasididžiavimo, tačiau turintys visiškai skirtingą moralinį svorį. Patriotizmas yra tautos meilė, kuria mylima, bet ne vertinama visa, kas sava. Skiriami vertintini ir taisytini dalykai – to, kas bloga tautoje, tobulinimas yra patrioto meilės išraiškos forma. Nacionalistas, pagal J.Girnių, taip pat myli tautą, tačiau tai daro besąlygiškai, vertindamas visa, kas sava, ir todėl savo meilę reikšdamas ne tautos kultūros tobulinimu, o imperialistinės jos ekspansijos siekiais. Tai nuosekliai S.Šalkauskio sąvokomis sekantis aiškinimas.

Natūralu, jog ši lietuviškoji nacionalizmo samprata skiriasi nuo vakarietiškosios. Skiriasi pats žodynas: anglosaksiška tradicija tautai įvardyti turi vienintelį žodį *nation*, tuo tarpu lietuviai disponuoja net ne visada sinonimiškais „nacija“ ir „tauta“. S.Šalkauskis ir J.Girnius nacija laikė tautą, pasiekusią tokį kultūrinį lygį, „jog ji tampa nepakeičiamu žmonijos nariu“³⁷¹. Taip pat egzistuoja skirtis tarp patrioto ir nacionalisto.

Vakaruose nacionalizmas – judėjimas ar ideologija, teigianti(-s), kad tautinės ir politinės ribos turi sutapti³⁷². Kitais žodžiais, nacionalistai siekia tautinio idealo – „kad tie, kurie turi bendrą istoriją ir kultūrą, būtų autonomiški, susivieniję ir skirtingi savo pripažintose tėvynėse“³⁷³. Taigi nacionalizmas nėra agresyvus ar imperialistinis. Jis taip pat paremtas kultūriniais veiksniais ir tautinės emancipacijos siekiu. Kiekvienai tautai pripažįstama jos gyvenama teritorija (J.Girniaus žodžiais, kraštas arba namai), kurioje siekiama autonomijos.

³⁷⁰ Kęstutis Girnius, „Juozo Girniaus tautinio įsipareigojimo samprata“, 2011-05-25.

³⁷¹ Juozas Girnius, „Tauta ir tautinė ištikimybė.“, 63.

³⁷² Ernest Gellner, 13.

³⁷³ Anthony Smith, *Nacionalizmas XX amžiuje*, 9.

Akivaizdu, jog pagal E.Gellner ir A.Smith nacionalizmo apibrėžimus, pats J.Girnius yra gryniausais nacionalizmo ideologas, kaip siekiamybę teigiantis tą patį tautinį idealą. Jo priešiškus nacionalizmui paremtas visiškai kitokia nei šiandieniniame socialinių mokslų diskurse vartojama samprata. Šiame darbe žodis „nacionalizmas“ vartojamas vakarietiškąja tautinio idealo siekiančio judėjimo prasme ir neturi neigiamų konotacijų, o kartu yra taikomas apibūdinti ir J.Girniaus tautiškumo teorijai.

5. Paskutinis ideologas ir pirmasis sociologas

Savo plačioje nacionalizmo teorijų apžvalgoje „Etniškumas ir nacionalizmas“ N.Statkus nurodo, jog modernistinių nacionalizmo teorijų pradininku yra laikomas Elie Kedourie, 1960 m. išleidęs knygą „Nationalism“. Visgi šis tekstas yra tik netvirti pirmieji žingsniai: juo aiškinama idėjinė nacionalizmo ideologijos raida, susiformavimas iš J.Fichtes, J.Herderio ir I.Kanto filosofinių idėjų³⁷⁴. Jo idėjos, nors davusios pradžią akademiniams tyrimams buvo ribotos: kiltinimas iš vokiečių idealistų ir romantikų apskritai yra ribotas kalbant apie visą nacionalinių sąjūdžių spektrą, o I.Kanto vaidmenį nacionalizmo genezėje po kelių dešimtmečių visiškai paneigė E.Gellner³⁷⁵. Juo labiau E.Kedourie nepaaiškino pačios tautos bruožų ir genezės. Tą darė bent pora dešimtmečių vėlesni tyrėjai, pirmiausiai A.Smith, E.Gellner, B.Anderson ar E.Hobsbawm.

Visgi būtent 1960-ieji yra lūžio metai, kai tauta akademiniame pasaulyje nustojo būti savaime suprantama duotybe ir pradėda reflektuoti kaip socialinis konstruktas. Iki tol, nuo pat nacionalistinių sąjūdžių pradžios tautinis idealas tik stiprino pozicijas: iš pradžių kruvinus XIX a. sąjūdžius XX a. pakeitė Vilsono universalizuotas tautų apsisprendimo teisės principas. Po II pasaulinio karo nacionalizmo išsigąsta – šlykščios jo mutacijos Italijoje ir Vokietijoje privertė Vakarų pasaulį tiek praktinėje politikoje, tiek akademiniame diskurse atsigręžti į nacionalizmą su baimės ir kritikos užtaisais. Iki pokario nacionalizmas buvo teigiamas, įtvirtinamas kaip siekiama tikrovė, o apie jį rašę autoriai galėjo būti vadinami nacionalistais, o ne jo teoretikais. Po šio lūžinio dešimtmečio atsirado refleksyvūs tautinio idealo tyrimai, čia vadinami nacionalizmo sociologija. Susiformavo trys pagrindinės nacionalizmo teorijų paradigmos: 1) antlaikiška, teigianti objektyvų ir amžiną tautų egzistavimą, bet būtent dėl to nurašyta kaip pasenusi ir

³⁷⁴ Nortautas Statkus, 90.

³⁷⁵ Gellner, 208-209.

nemoksliška; 2) transformacinė, teigianti tautas turint objektyvius pagrindus ir kylant iš etninių bendrijų kartu su tautinės sąmonės atsiradimu; 3) modernistinės, teigiančios, kad tautos apskritai yra modernio sąlygų padarinys, neturintis šaknų ikimoderniame pasaulyje.

J.Girnius prieš šiandieninį skaitytoją stovi be vietos šiame žemėlapyje. Kūręs būtent lūžio momentu, 1961 metais, jis turi ir nacionalizmo ideologą, ir nacionalizmo sociologą bruožų. Prie sociologų jis priskirtinas, nes kalba apie kultūrinius tautiškumo pagrindus, nurodo tautos bruožus, tautinio tapatinimosi principus ar, kaip pats vadina, tautos pradus. Tauta ne tiek įrodinėjama, kiek analizuojama. Kita vertus, sociologai kaip A.Smith nurodo, jog nacionalistai siekia tautinio idealo realizavimo – reikalauja, kad tauta turėtų valstybę. Visi jie tautinį idealą ir pačius nacionalistus mini trečiuoju asmeniu. J.Girnius tautinį idealą teigia asmeniškai, kaip kaip savaime suprantamą ne nacionalistų, o savo ir visų žmonių siekiamybę. Jis kaip ir nacionalistai tautą laiko antlaikiška: tautinė tapatybė yra prigimtinė ir visada tokia buvo, tik ne visada yra įsisąmoninama, o be to nėra ir tautos. Tačiau įsisąmoninimo momentas nėra tiesiogiais susietas su modernybės pokyčiais.

Sudėtingiau yra nustatyti J.Girniaus atstovaujamą tautiškumo paradigmą. Nors anksčiau darbe apsistota ties transformacine versija, nes filosofas skiria savotiškas tautos raidos stadijas – etnine bendruomenę, tautą ir naciją – jo aiškinimas neatitinka vienos visgi būtinos šiai paradigmai sąlygos. Pagal ją, tauta įsisąmoninama moderne, tuo tarpu J.Girnius šiam procesui neteikia jokių epochos rėmų. Priešingai, nors tauta gimsta, kai yra įsisąmoninama, „ir tauta, ir valstybė siekia nebeatsekamąją žmogaus praeitį. Visada buvo tautos ir egzistavo valstybės, [...] tik nelygiai kreipė į save dėmesį“³⁷⁶. Tauta esą tiesiog netraukė žmogaus dėmesio, nes formavosi ir egzistavo savaimingai. Net antikiniams graikų poliams taikoma tautos sąvoka (nurodoma jų priklausomybė vienai tautai). Toks aiškinimas visgi yra visiškai nuoseklus: J.Girnius tautomis vadina tik objektyviais jos kriterijais pasižyminčias politines bendrijas, kurios pačios save suvokia esant tauta. Jis neieško tautos atsiraimo sąlygų modernybės pokyčiuose, sekuliarizacijoje, valstybiniame švietime ar standartizuotoje kalboje. Tautos istorinis tapsmas gali įvykti ir vyko visose istorinėse epochose, o tarp tautos ir modernybės nėra jokio tiesioginio ryšio. Šia prasme J.Girnius atsiduria tarp antlaikiškos ir transformacinės paradigmų, tačiau negali būti visiškai priskirtas nė vienai iš jų. Tai logiška padėtis, suvokiant, kad savo apmąstymų turiniu pats J.Girnius stovi pusiaukelėje tarp mokslo ir filosofijos.

³⁷⁶ Juozas Girnius, „Tauta ir tautinė ištikimybė.“, 17.

Išvados

Šiandien, praėjus lygiai 50 metų po J.Girniaus „Tautos ir tautinės ištikimybės“ pasirodymo Vakarų pasaulis vėl gręžiasi prieš tautiškumo principą. Jei 1995 m. A.Sverdiolas teigė, kad mūsų laikais lietuviybė žmoguje susikuria savaime ir nebeatsiduria klausimo ženkle³⁷⁷, tai 2011 m. stebime savotišką grįžimą į praeitį, nes tautiškumas vėl stoja į egzistencinę kovą. Iš dalies priverstinai „vakarėja“ objektyvi tautinė kultūra, o kartu trinamas ir tautinis sąmoningumas, kuris demonizuojamas ir paverčiamas gėdinga vertybine nuostata³⁷⁸. Šiame kontekste J.Girniaus pasaulėžiūrinė filosofija tampa aktuali kaip niekada anksčiau. Ir net ne kaip teorinis, o būtent kaip praktinis veikalas. Jo teigiama dorovinė patriotizmo pareiga pareiga savaime implikuoja ir šališkumą savo tautiečių atžvilgiu. Kaip moralinė dilema šis šališkumas lengvai išsprendžiamas pasitelkiant asociatyvinės pareigos sampratą, nurodančią moralinę teisę privilegijuoti asmenis, su kuriais sieja paties subjekto vertinamas ryšys³⁷⁹. Tačiau praktinėje erdvėje žmogus teisę į šališkumą yra vienareikšmiškai praradęs³⁸⁰. Tautiškumas kaip ir daugelis kitų tapatybės dimensijų vis garsiau kritikuojamas kaip pilietybės, politinių teisių suteikimo ar apskritai žmogaus vertinimo kriterijus.

Šio postmodernėjimo akivaizdoje J.Girniaus pasaulėžiūrinė filosofija tarnauja tuo, kam ir buvo sukurta: atgręžia žmogų į tautą. Kadaisė nutautinimui kaip sąlyga buvo reikalinga emigracija ar okupacija, dabar šis iššūkis metamas tarsi iš visuomenės vidaus ir dėl to yra dar sunkiau įveikiamas. J.Girniaus tautiškumo samprata pateikiama griežtai ir įtaigiai. Joje suderinamas moksliskumas ir moralė, deskriptyvumas ir normatyvumas, faktai ir pareiga. Bruožai, tekstui suteikiantys praktinę stiprybę amžiuje, kai moksliskumas bet kokiems teiginiams suteikia tvirčiausią legitimaciją, kita vertus, apsunkina jo analizę ir priskyrimą bet kokiai tradicijai.

J.Girniaus vietos tarp mokslo ir filosofijos paieškos nacionalizmo srityje nelengvos. Lyginant su A.Smith ir E.Gellner nacionalizmo teorijomis, J.Girnius iškyla kaip lygiavertis

³⁷⁷ Arūnas Sverdiolas, „Juozo Girniaus praktinė filosofija“ Kn. Juozas Girnius, *Raštai. 3 tomas*, Vilnius: Mintis, 1995, VII.

³⁷⁸ Vytautas Radžvilas, „Pamąstymai“. Vilnius, 2011. <https://propatrialt.wordpress.com/2011/11/30/vytautas-radzvilas-pamastymai/> [žiūrėta 2011-12-08]

³⁷⁹ Girnius, Kęstutis, „Juozo Girniaus tautinio įsipareigojimo samprata“.

³⁸⁰ Algirdas Degutis, „Kaip galima liberalizmo tironija“, *LOGOS*, 3(64), 2008, 51-61.

nacionalizmo sociologas. Kaip ir E.Gellner jis skiria objektyvų ir subjektyvų tautos pradus (kultūrinis ir voliuntaristinis principai), kaip ir A.Smith nurodo konkrečius tautos elementus. Esminė skirtis – politinės tautiškumo dimensijos nebuvimas. J.Girniaus tautos samprata grynai kultūrinė, paremta tautine kultūra ir kultūrinės tautos individualybės svarba žmonijos įvairovei. Teisių, pareigų, ekonomikos ar savivaldos aspektai nutylimi, tautinis idealas iškeliamas kaip būtinas, tačiau neanalizuojama, kaip jis išpildomas. Tos pačios politinės dimensijos pritrūko ir iki šiol trūksta ir nepriklausomybę atkūrusiai lietuvių tautai. Tautinis egzistencializmas nerado vietos politiškumui.

J.Girnius, sekdamas lietuviška filosofijos tradicija nacionalistus suprato kaip šovinistus ir imperialistus dabartiniame akademiniame žodyne. Jam nacionalistas buvo neigiamos konotacijos moralinė sąvoka, priešinama patriotiniam jausmui. Vakarų tradicija nacionalizmą suprantą kaip tautos savivaldos ir solidarumo siekį, neturintį agresyvių intencijų. Pagal šią sampratą J.Girniaus normatyvinės nuostatos yra visiškai nacionalistinės (tai geriausiai atsiskleidžia polemikoje su J.Maritenu), o tautinį idealą jis teigia kaip universalų principą. Iš kitos pusės, jo tautiškumo analizė pralenkdama laiką visiškai atitinka būsimą nacionalizmo sociologiją. Pokario metais prasidėję reflesyvūs tautiškumo kaip socialinio reiškinių tyrimai tapo slenksčiu, ant kurio J.Girnius liko pastatęs vieną koją. Teigdamas antlaikišką ir prigimtinių tautų egzistavimą ir kartu analizuodamas jas moksliniais principais, J.Girnius lieka abipus filosofijos ir mokslo, tačiau dėl to yra tik dar įtaigesnis savo pagrindiniame siekyje – tautinės ištikimybės kaip dorovinės pareigos stiprinime.